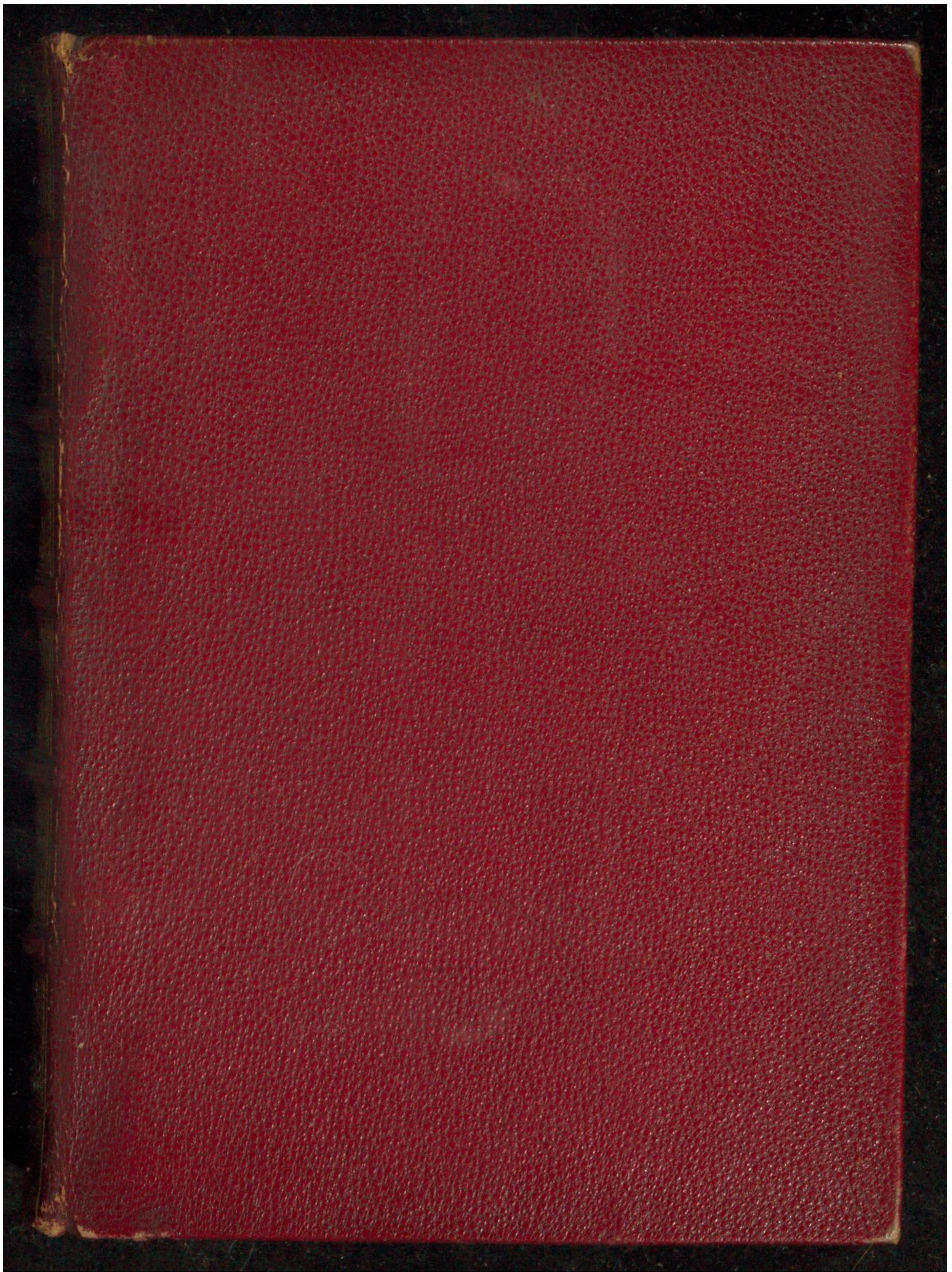
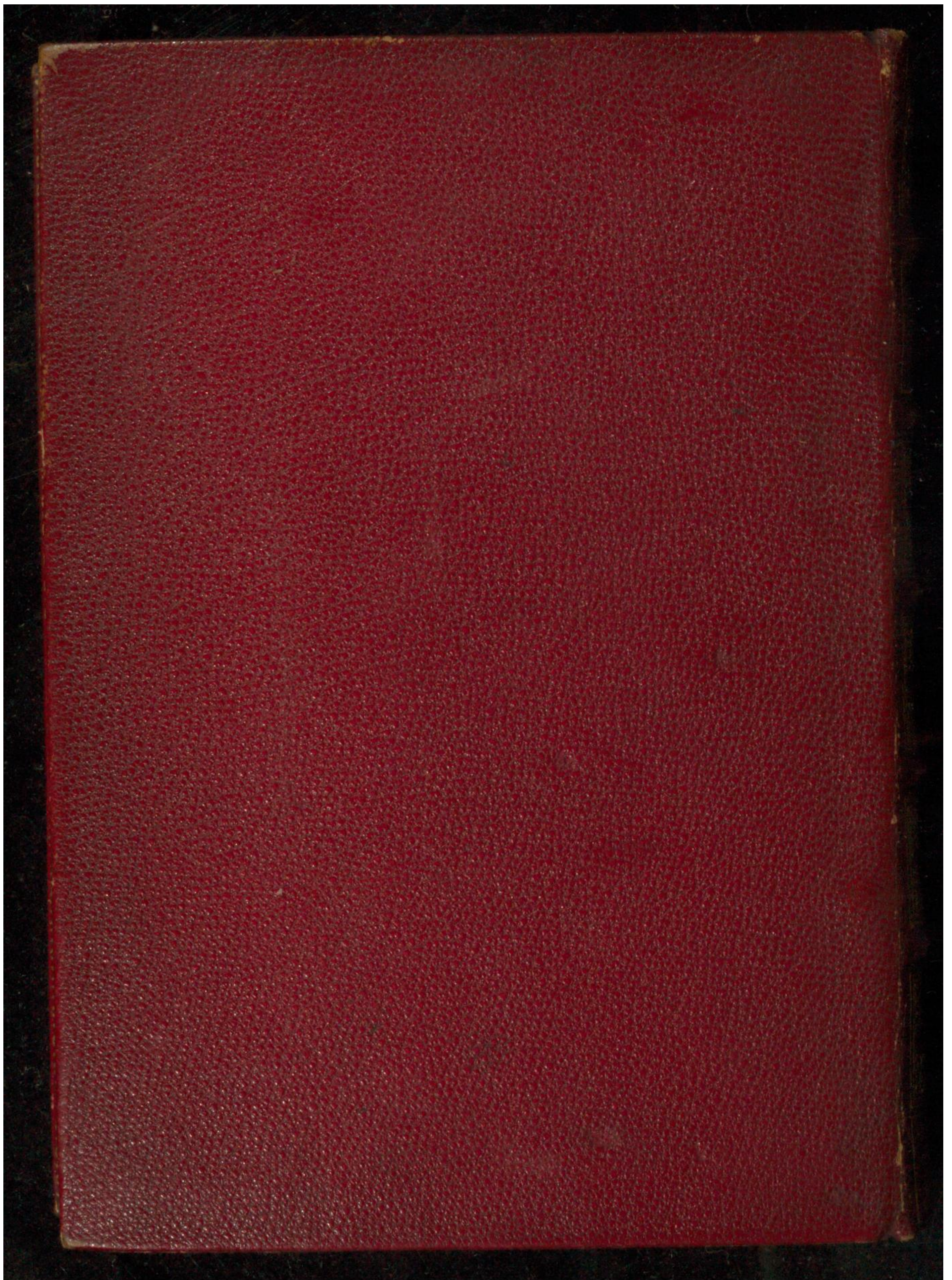

FICIN

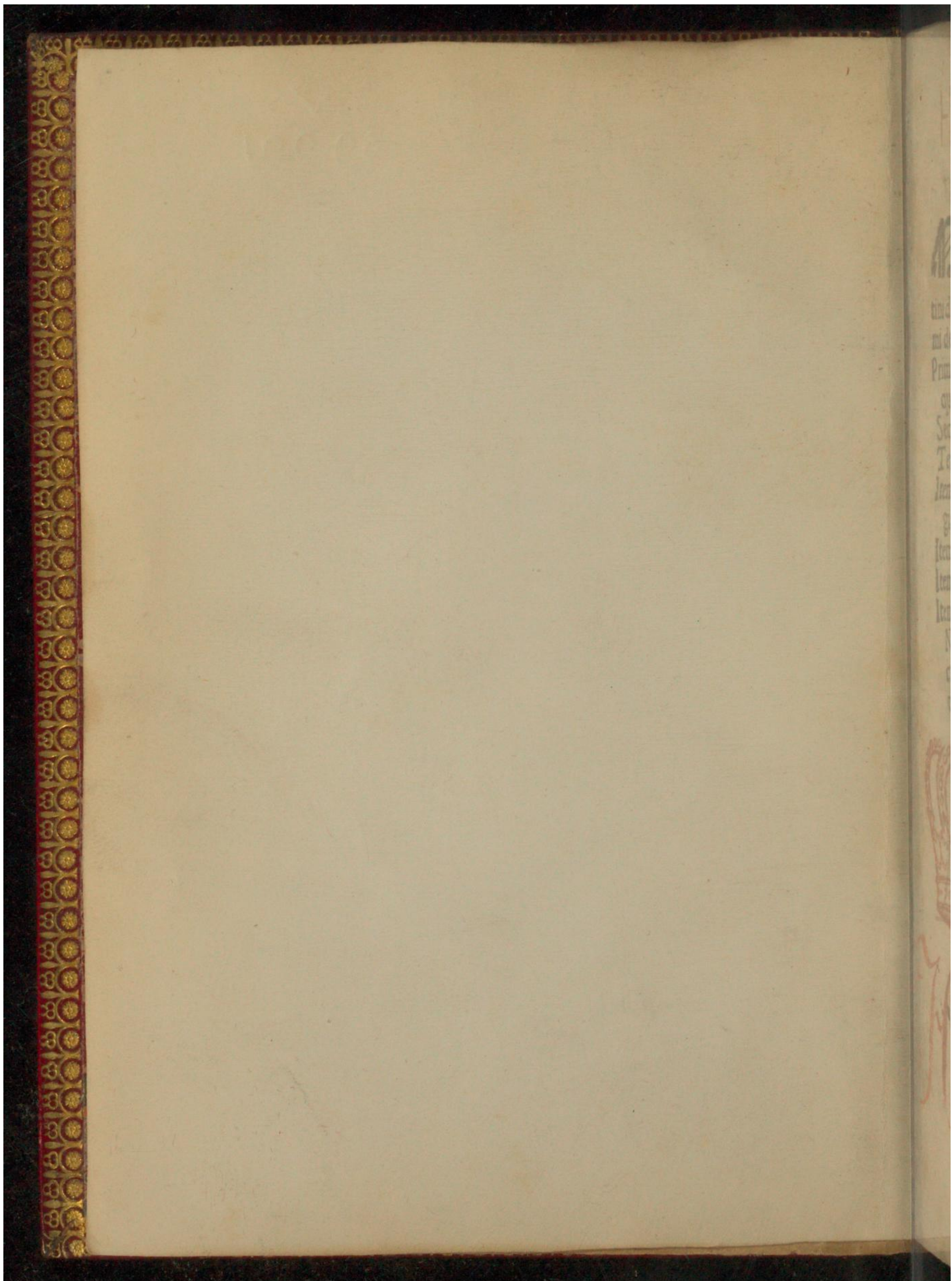

Mar: Ficin.

DEBACQ LIBRARY

Hic liber est mei Joanes Fracisci ...
2 ...

Marsilii ficini floren

tini doctoris in omni disciplinarũ genere profundissi mi de triplici uita aurea uolumina tria. videlicet.

Primus de uita sana: seu de cura ualitudinis eorum: qui litterarum studio incumbunt.

Secundus de uita longa.

Tertius de uita celitus comparanda.

Item apologia quedam: in qua de medicina: astrologia: uita mundi: subtiliter tractatur.

Item de magis: qui christum statĩ natũ adorauerũt.

Item ꝙ ad uitã securitas & aĩ trãqlitas necessaria sit.

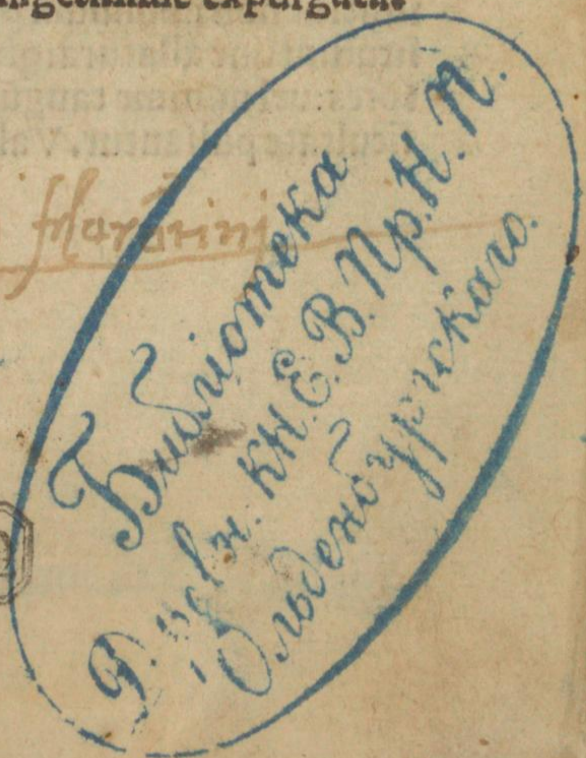
Item ꝑclarissimaꝝ sniaꝝ toti⁹ opis breuis ãnotatio.

Nouissime post omnes impressiões ubiqꝫ terrarũ excussas a uiro bene docto affatim recognita: cũctisqꝫ mendis & erroribus q̃diligẽtissime expurgata.

Marsilii ficini florentini

Antonio contareo Venetiarum patriarche Lucas olchinensis felicitatem.

Si labor quispiam cuiq̃ gratus uideri potest reuerendissime domine: is mihi ꝓfecto gratissimus extitit: quem in castigandis Marsilii ficini: uiri in omnidisciplinarum genere eminentissimi: operibus: hisce diebus enixissime impendi. Presertim illud de christiana religione diuinū opusculum: quod librariorum uenetorum tenacitate in multis deprauatum: dono tibi castigatum misim? Necnon de triplici uita uolumina tria: ac alia pleraqꝫ eruditione plena: que tibi pollicitus fueram: e quorū medio q̃plures errores tollere conatus sum: quos non minor impressorum bononiensium icuria admiserat Percurres igitur pontifex obseruantissime: religionis nostre decus eximium: cum tibi e seuerioribus studiis egredi licuerit: & hec optimi Marsilii de triplici uita uolumina tria: a me summa diligentia recognita: distincta: & emendata. Ea siquidem eiusmodi generis sunt: ut non minimum presidium animi corporisqꝫ ualitudini sint allatura: q̄bus sublatis diuaꝝ musarum fores: uel minime tangūtur: uel non sine magna difficultate pulsantur. Vale uenetorum splendor.

¶ Proemium in librum. ii. de uita longa

Capita secundi libri.

Que

FINIS TABVLE

Arsilius ficinus florētinus georgio antonio uespuccio: & ioāni baptiste boninsegnio uiris probitate: doctrinaqꝫ insignibus. S. D.
Multa uobiscum his temporibus peripatheticorum more deambulando confabulati sumus de curanda eorum ualitudine: qui assidue incumbūt studio litterarum: que quidem breui perstricta compendio uobis potissimum cōmendare decreui. Neqꝫ prius id opusculum uel ipse probabo: q̄a uobis precipue uiris: amicisqꝫ probatissimis probatum esse resciuero uel elegantissimum laurentii medicis nostri iudicium subire permittam: cuius quidem prospere ualitudini est in primis: si opus fuerit: consulturum. Vix enī presentibus litteratis: presertim nostris prospiciet unq̄: nisi prius eorum patrono mecenati prospexerit. Legite igitur diligenter: atqꝫ curate ualitudinem diligentissime: sublata enim sanitate: sublimes musarum fores nisi deus omnipotens mira quadam uirtute & ducat & patefaciat: aut non tanguntur a nobis unq̄: aut certe frustra pulsantur. Physicam uero hanc disputationem nostram eo potissimum tāq̄ argumentum quoddam spectare uolumus: uidelicet: si consequende sapientie gratia corporis sanitas tantopere querenda est: multo magis sanitatem mentis: que sola potest sapientia comprehendi: esse querendam: alioquin inscite omnino scientiam querunt: quicunqꝫ insana mente sapientiam capere moliuntur. Sanitatem quidem corporis hippocrates: animi uero socrates pollicetur: sed ueram utriusqꝫ sanitatem solus ille prestat: qui sic exclamat. Vēite ad me omnes: qui laboratis: & onerati estis: atqꝫ ego uos reficiā: ego sū uia: ūitasqꝫ: & uita.

¶ Procmium

¶ Proemiū marsilii ficini florentini in librū de triplici uita ad magnanimū laurētiū medicē patrie seruatorē.

Acchū poete sūmum antistitē sacerdotū bis natū canūt: forte significātes: uel futurū sacerdotē statim initiatū oportere renasci: uel pfecti tandē sacerdotis mentē deo penitus ebriā: iam uideri renatā. Aut forsā hūilior sensu uinū bacchi germē generari semel i uite q̄si semele: maturis sub phebo racemis: regenerari rursū post ipsū uidemie fulmē i suo uase uinū uelut i iouis fēore merū: sed d' sacris in p̄sentia mysteriis non est loquēdū: ubi mox physica potius ope lāguētibus opitulaturi sum⁹. Nec agēdū stilo grauitatis p̄uo: sed libero potius & iocoso: postq̄ a libero p̄re: nescio qūo stati exorsi sumus. Et recte inq̄: nescio qūo: nā forte prudentior aliqs a phebo medicoꝝ prio potius q̄ a baccho medicinā auspicatus esset. Quid uero: si qd̄ non uanū omen sit in ore: nūc forte quadā ꝑ ferēte bacchū hic. n. almo quōdā uio: securitateq3 letissima salubri⁹ forte medet̄: q̄ herbis ille suis: carmībusq3 pheb⁹. Quocūq3 uero sensu uel illa: uł hec acceperis dux ille sacerdotū bacchus gemias q̄si mr̄es habuisse fert̄: melchisedech aūt sūmus ille sacerdos unam uix matrē unū uix patrē habuit. Ego sacerdos minim⁹ patres habui duos: ficinū medicū: cosmū medicē: ex illo natus sū: ex isto renat⁹. Ille qdē me galeno tū medico tū platōico cōmendauit: hic aūt diuino cōsecrauit me platōi. Et hic silr̄ atq3 ille marsiliū medico destinauit: galenus qdē corpoꝝ: plato uero medicus animoꝝ. Iā diu igit̄ sub platōe salutarē aniorū exercui medicinā. qn̄ post librorū omniū eius interpretationē: mox decē atq3 octo de aniorū īmortalitate libros: et eterna felicitate cōposui: ita ꝑ uiribus p̄ri meo medici satisfaciēs

medico uero pr̃i satis deinceps faciendũ putans: librũ de litteratoꝝ ualitudĩe curãda cõposui. Desiderabãt preterea post hec hões litterati: nõ tantũ bñ qñq; ua lere: sed ẽt bñ ualentes diu uiuere: his ergo deĩde librũ de uita lõga dedi. Diffidebãt aũt medicinis: atq; reme diis in re tãta terrenis: adiũxi librũ de uita tũ ualida: tum longa celitus comparãda: ut ex ipso mũdi corpe uiuo uita quedã uegetior in corp⁹ nostrũ q̃si quoddã mũdi mẽbrũ uelut ex uite ꝓpagaret. His uero tu me dicĩe libris ignosce precor idulgẽtissime laurẽti: si dũ medicus esse uolo: nescio qũo ẽt uolẽs sũ: et si nõ bon⁹ sepe poeta. Nã & phebus idẽ est medicĩe repertor: poe sisq; magister: uitãq; ille suã nobis: nõ tã p herbas q̃ p cytharã: cantumq; largit: ipsa q̃netiã uenus apd̃ astro logos musicũ eque parit: & medicũ. Sed hactẽus dũ litteratoꝝ: ciuiũq; similiũ uite curiosius ɔsulo: libroꝝ meoꝝ salutẽ negligo: q̃diu iter se partior esse seiũctos. Quãobrẽ i eos nũc primũ prius in corpus unũ copulo cuius artubus in unã formã iã cõpactis uita ꝑtius ad sit. Nõ põt aũt hoc opus physicũ: id q̃si corpus meũ ui tã accipere nisi meã: eiusmodi uero uita ex mea dunta xat pẽdet aĩa. Hec aũt iã diu penes te magna nĩe lau renti mi patrõe uiuit: in ea preserti amplissimaꝝ ediũ tuaꝝ parte: ubi una cũ platõe nostrũ illud d̃ animoꝝ imortalitate seruat opus: tuo iãpridẽ nomini dedica tũ. At anim⁹ iste meus et si i beata quadã q̃si patria pe nes te uitã agit: uerũtamẽ: qd̃ & theologi uolũt: inq̃e tus est interea: donec opus id physicũ tanq̃ suũ corpus accipiat. Accipe igit opti me laurenti: post illos de aĩa hos ẽt de corpore libros: eodẽq; afflatu: quo et illis du dũ: feliciter his aspira. Ita eni et corp⁹ hoc sub tuo spi ritu p suã uiuet aiam: & aĩa uicissim nr̃a cũ hoc iã suo corpore in tuis laribus cõquiescet. ¶ Marsilii

¶ Marsilii ficini florētini liber pmus de uita sana: siue de cura ualitudinis eorꝶ q icumbūt studio litterarꝶ

¶ Nouem studiosorum duces. Capitulū.i.

Vicūq; iter illud asperū arduumq;: et lōgum ingrediūtur: quod quidem uix tādem ad excelsum nouem musarum tēplum assiduo labore pducit: nouē omnino itineris huius ducibus idigere uidentur: quorū primi quidē tres in celo tres sequētes in animo. postremi tres in terra nos ducunt. Principio in celo mercurius: ut inuestigādo musarū iter aggrediamur: uel impellit: uel adhortatur: si quidē mercurio tributum est inuestigationis omīs officium. Deinde phebus ipse: & querētes anios: & res quesitas splendore uberrimo sic illustrat: ut perspicue quod querebāt: a nobis iueniatur. Accedit gratiosissima uenus gratiarū mater: aut almis omnino: letisq; radiis suis rem omnem adeo condit: & ornat: ut qcquid & instigante mercurio quesitū fuit: et mōstrante phebo iam erat iuentū: mirifica quadā: & salutari uenustate ueneris crcūfusum delectet semper: & prosit. Sequuntur tres itineris huius duces in animo: uidelicet uolūtas ardens: & stabilis: acumē ingenii: memoria tenax. Tres in terra postremi sunt: prudētissimus pater familias: pbatissimus preceptor: medicus peritissimus. Absq; his nouem ducibus nemo ad ipsū nouem musarū templum puenire uel potuit: uel poterit unq̄. Ceteros qdem duces ab initio nobis precipue de us omnipotens naturaq; tribuit: tres uero postremos nostra adhibet diligentia. Sed precepta officiaq;: que ad patremfamilias: & que ad preceptorem circa litterarū studia pertinent: antiqui plures: sapientesq; tra

ctauerunt: precipue plato noster: & sepe alias: & in libris de rep. ac de legibus diligentissime. Deinde aristoteles in politicis: plutarchus quoqꝫ: & quitilianus egregie. Solus aũt litterarum studiosis hactẽus deest medicus aliquis: qui manũ euntibus porrigat: salutaribusqꝫ cõsiliis: atqꝫ medicinis adiuuet eos: quos neqꝫ celum: neqꝫ animus: neqꝫ paterfamilias preceptor ue destituit. Ego igitur sortẽ eorum laboriosissimã miseratus: q̃ difficile minerue minuẽtis neruos iter agũt primus tanq̃ medicus debilibus: et ualitudinariis adsum: sed utinã facultate tam integra: q̃ ꝓpitia uoluntate. Surgite iã adolescẽtes deo duce alacres: surgite iuuenes: atqꝫ uiri: quos ardẽtius mĩerue studiũ nimis eneruat. Accedite libenter ad medicũ: qui uobis ad instituti uestri perfectionẽ: monstrante deo: atqꝫ fauẽte cõsilia: remediaqꝫ salutaria largietur.

¶ Quam diligens habenda cura sit cerebri: cordis: stomachi: spiritus. Capitulũ. ii.

Rincipio quantã cursores crurium athlete brachiorum: musici uocis curã habere solent: tãtam saltẽ litterarum studiosos cerebri: & cordis: iecorisqꝫ: & stomachi oportet habere. Immo uero tãto maiorem: quanto & membra hec prestantiora q̃ illa sũt: et ii frequentius: atque ad potiora his membris quam illi illis utuntur. Preterea solers quilibet artifex instrumenta sua diligentissime curat: penicillos pictor: maleos incudesqꝫ faber erarius: miles equos: & arma: uenator canes: & aues: citharã citharedus: et sua quisqꝫ similiter. Soli uero musarum sacerdotes: soli summi boni: ueritatisqꝫ uenatores tam negligentes: proh nephas: tamque infortunati sunt: ut instrumentũ illud: quo

quo mūdū uniuersum metiri quodāmodo: & capere possunt: negligere penitus uideant̄. Instrumentū eiusmodi spiritus ipse est: qui apud medicos uapor quam sanguis purus: subtilis: calidus: & lucidus definitur. Atq̧ ab ipso cordis calore ex subtiliori sanguine procreatus uolat ad cerebrū: ibiq̧ animus ipso ad sensus tam interiores q̄ exteriores exercendos assidue utit̄. Quāobrem sanguis spiritui seruit: spiritus sensibus sensus deniq̧ ratiōi sanguis aūt a uirtute naturali: q̄ in iecore: stomacoq̧ uiget: efficitur. Tenuissima sanguinis pars fluit in cordis fontē: ubi uitalis uiget uirtus: inde creati spiritus cerebri: et (ut ita dixerim) palladis arces ascendūt: in quibus animalis: idest sentiendi: mouēdiq̧ uis dominatur. Itaq̧ talis plurimum ferme contemplatio est: quale sensus ipsius obsequiū talis autem sēsus: qualis & spiritus. Spiritus uero talis: qualis & sanguis: & tres ille uires: quas diximus naturalis scilicet: uitalis: & aīalis: a quibus: per quas in qbus spiritus ipsi cōcipiunt̄: nascunt̄: atq̧ fouent̄.

¶ Litterati pituite: & atre bili obnoxii sunt. Ca. iii.

Non solum uero membra illa: uiresq̧: & spiritus homines litterarū cupidi curare diligentissime debent: uerum etiā pituitam semper: & atram bilē nō aliter q̄ nauigantes scyllam atq̧ carybdim cautissime deuitare iubentur. Quantum enim reliquo corpore ociosi sunt: tantum cerebro: ac mente negotiosi. inde pituitam: qđ greci flegma: hic atrā bilem: quam iidem melancholiam uocant: gignere compelluntur. Illa quidem ingenium sepe obtūdit: & suffocat: hec uero si nimiū abūdauerit: flagrauerit ue: assidua cura crebrisq̧ deliramētis uexat aīum: iuditiumq̧ pertur

bat. Vt non imerito dici possit: litteratos fore: & precipue sanos nisi cum pituita molesta est: et letissimos: sapientissimosqꝫ omnium: nisi bilis atre uitio uel merere sepe: uel interdum desipere compellantur.

Quot sint cause: quibus litterati melancholici sint: uel fiant. Cap. iiii.

T autē litterati sint melancholici: tres potissimum causaꝝ species faciunt: prima celestis secunda naturalis: tertia est hūana. Celestis quoniā mercurius: qui ut doctrinas inuestigemus: iuitat: & saturnꝰ: q efficit: ut i doctrinis inuestigandis perseueremus: inuentasqꝫ seruemus: frigidi quodāmodo sicciqꝫ ab astronomis esse dicuntur: uel si forte mercurius non sit frigidus: fit tamē sepe solis propinquitate siccissimus: qualis est natura apud medicos melancholica: eādemqꝫ naturam mercurius ipse: saturnusqꝫ litteraꝝ studiosis eoꝝ sectatoribꝰ impti̇ūt ab initio: ac seruāt: augentqꝫ quottidie. Naturalis autem causa esse uidetur: ꝙ ad scientias presertim difficiles conseq̄ndas necesse est animum ab externis ad interna tanq̄ a circunferentia quadā ad centrū sese recipere: atqꝫ dū speculat̄ in ipso: ut ita dixerim: hoīs centro: stabilissime permanere. Ad centrū uero a circunferentia se colligere: figiqꝫ in centro maxime terre ipsius est propriū: cui quidē atra bilis persimilis est: Igitur atra bilis aium adse & colligat in unū: et sistat in uno: contempleturqꝫ: assidue prouocat: atqꝫ ipsa mundi centro similis: ad centruꝫ reꝝ singularū cogit inuestigandum: euehitqꝫ ad altissima queqꝫ comprehendenda: quandoquidē cum saturno maxime congruit altissimo planetaꝝ. Contemplatio quoqꝫ ipsa uicissim assidua quadā collectione: & quasi compres

sione

sione naturam atre bili persimilē contrahit. Humana uero: idest ex nobis causa est: quoniam frequens agitatio mentis cerebrū uehementer exsiccat. Igitur humore magna ex parte consumpto: quod caloris naturalis pabulum est: calor quoqȝ plurimum solet extingui: unde natura cerebri sicca: frigidaqȝ euadit: que quidem terrestris: & melancholica qualitas nominat̄ Preterea ob frequentissimum inqsitionis motū spūs quoqȝ nati ɔtinue dissoluunt̄ resolutos āt spiritus ex subtiliori sāguie instaurari necessariū est. Quapropt̄ subtilioribus: clarioribusqȝ sanguinis partibus sepe consumptis: reliquis sanguis necessario densus redditur: & siccus: & ater. Accedit ad hec: ꝙ natura in cōtemplatione cerebro prorsus: cordiqȝ intenta: stomachum eparqȝ destituit. Quare alimentis presertim uel uberioribus: uel durioribus male concoctis sanguis inde frigidus: crassusqȝ: et niger efficitur. Postremo nimio membrorum ocio: neqȝ superflua excernunt̄: neqȝ crassi: fusciqȝ uapores exhalant. Hec oia melācholicū spūm: mestūqȝ: & pauidum aīum efficere solent: siquidem interiores tenebre multo magisq̄ exteriores merore occupant animū atqȝ terrent. Maxime uero litteratorum oīum hi atra bile premunt̄: qui sedulo philosophye studio dediti mentē a corpore: rebusqȝ corporeis seuocant: incorporeisqȝ coniungunt: tū qa difficilius admodum opus maiori quoqȝ indiget mentis intentiōe: tum quia quatenus mentē incorporee ueritati coniungūt: eatenus a corpore disiungere compelluntur: hinc corpus eorum nonnunq̄ quasi semianimum redditur atqȝ melancholicum Quod quidē plato noster in thimeo significat: dicens animuȝ diuina sepissime: & intentissime contemplantē alimentis eius

modi adeo adolescere: potētē euadere: ut corpus suū supraq̄ natura corporis patiat̄: exsuperet: ipsumq; uehementioribus agitationibus suis aliqñ uel effugiat quodammodo: uel nōnunq̄ quasi dissoluere uideat̄.

¶ Cur melancholici ingeniosi sint: & quales melancholici sint eiusmodi: quales contra. Cap. v.

Actenus quam ob causam musa℞ sacerdotes melācholici uel sint ab initio: uel studio fiant: rationibus primo celestibus: secundo naturalibus: tertio humanis ostendisse sufficiat. Quod q̄dem confirmat in libro problematum aristoteles omnes enim inquit uiros in quauis facultate prestantes melancholicos extitisse. Qua in re platonicū illud: q̄d in libro de scientia scribitur: ꝯfirmauit. ingeniosos uidelicet plurimū concitatos: furiososq; esse solere. Democritus quoq; nullos inq̄t uiros ingenio magnos: preter illos: qui furore quodam ꝑciti sūt esse unq̄ posse: quod q̄dem plato noster in phedro ꝓbare uidetur dicens: poeticas fores frustra absq; furore pulsari. Et si diuinū furorem hic forte ītelligi uult: tamē neq; furor eiusmodi apud physicos aliis unq̄ illis: preterq̄ melancholicis incitatur. Deinceps uero assignande a nobis rationes sunt: quare democritus: et plato: & aristoteles asserant: melancholicos nōnullos interdum adeo ingenio cunctos excellere: ut nō hūani: sed diuini potius uideantur. Asseuerāt id democritus: & plato: & aristoteles absq; dubio: rationē uero tante rei haud satis explicare uidentur: audendū tamen: monstrante deo: causas indagare. Melancholia idest atra bilis est duplex: altera q̄dem naturalis a medicis appellatur: altera uero adustione cōtingit. Naturalis illa nihil est aliud q̄ dēsior quedā: sicciorq; pars

sanguinis

ſanguinis:aduſta uero in ſpecies quattuor diſtribuit. Aut enī naturalis melancholie: aut ſanguinis purioris:aut bilis:aut ſalſe pituite combuſtione cōcipitur. Quecūq; aduſtiōe naſcitur:iuditio & ſapientie nocet. nēpe dū hūor ille accēditur atq; ardet cōcitatos furentesq; facere ſolet: quā greci maniā nūcupāt: nos uero furorē. At quādo iam extinguit:ſubtilioribꝰ:clarioribuſq; ꝑtibus reſolutis ſolaq; reſtāte fuligie tetra ſtolidos reddit: & ſtupidos quē habitū melācholiā ꝓprie et amētiā uecordiāq; appellāt. Sola igit atra bilis illa: quā diximꝰ:naturale ad iuditiū nobꝭ ſapiētiāq; ꝯducit neq; tamē ſemꝑ. Sāe ſi ſola ſit atra nimiū:dēſaque mole obfuſcat ſpiritus:terret animum: obtundit ingenium:ſi uero pituite ſimplici miſceatur: cū frigidus obſtiterit circum precordia ſanguis:craſſa quadam frigiditate ſegnitiem adducit:atque torporem. Atque uti denſiſſime cuiuſque materie natura eſt:quando eiuſmodi melancholia frigeſcit:ad ſūmum frigiditatis intendit:quo in ſtatu nihil ſperatur:timentur omnia tedet celi ꝯuexa tueri. Si bilis atra:uel ſimplex:uel mixta putreſcit:quartanam gignit febrē: lienis tumores & multa generis eiuſdem:ubi minꝰ exuberat: ſiue ſola ſit:ſiue cōiuncta:pituite ſpiritꝰ craſſiores facit:atq; frigidiores:continuo animū afficit tedio: mentis aciē hebetat:neq; ſalit arcadico circū precordia ſanguis. Oportet aūt atram bilem neq; tam paucam eſſe: ut ſanguis:bilis:ſpiritus quaſi freno careant:unde inſtabile ingenium:labilemq; memoriā eſſe contingat: neq; tam multam:ut nimio pondere pregrauati dormitare: atq; egere calcaribus uideamur. Proinde neceſſarium eſt omnino:eam eſſe quo ad eius natura patitur ſubtiliſſimam. Si enī tenuata pro natura ſua ma-

xime fuerit: poterit forsitan absq3 noxa etiã esse mul
ta: atq3 etiam tanta: ut equare bilem saltem pondere
uideatur: abundet igit̃ atra bilis: sed tenuissima. Nõ
careat humore subtilioris pituite circũfuso: ne arescat
prorsus: durissimaq3 euadat: nõ tamẽ misceatur om
nino pituite: presertim uel frigidiori: uel multe: ne fri
gescat: sed bili: sanguiniq3 adeo misceatur: ut corpus
unum conficiatur ex tribus duple sãguinis ad reliqua
duo proportione cõpositum. Vbi octo sanguinis par
tes: due bilis: due iterum atre bilis portiones existãt:
accendatur aliquantum a duobus illis atra bilis: accẽ
saq3 fulgeat: non uratur. Ne quemadmodũ solet ma
teria durior: dum feruet nimium: uehemẽtius urat: &
concitet: dum uero refrigescit: similiter frigescat ad
summum. Bilis enĩ atra ferri instar quando multũ ad
frigus intenditur: friget ad summum: quãdo contra
ad calidum ualde declinat: calet ad summum. Neq3
mirum uideri debet: atram bilem accendi posse facile:
atq3 accensam uehementius urere. siquidem uidemus
calcem illi similem aqua perfusam feruere statim: at-
que exurere. Tantam ad utrumque extremum me-
lancholia uim habet unitate quadam stabilis: fixe-
q3 nature: que quidem extremitas ceteris humoribus
non contingit. Summe quidem calens sũmam prestat
audatiam: imo ferocitatem: extreme uero frigens ti-
morem: ignauiamq3 extremam: mediis uero inter fri-
gus: caloremq3 gradibus affecta uarie: affectus pro-
ducit uarios: non aliter q̃ merum precipue potens: bi
bentibus ad ebrietatem: uel etiam paulo liberius affe
ctus inferre uarios soleat. Igitur opportune tempera
ta sit atra bilis oportet: que cum ita moderata est (ut
diximus) & bili: sanguiniq3 permixta: quia & natu-

ra sicca est: & conditione: quantum ipsius natura patitur: tenuissima: facile ab illis accenditur: quia solida est atque tenacissima: accensa semel diutissime flagrat quia tenacissime siccitatis unitate potentissima est: uehementius incalescit. Quemadmodũ lignum paleis: si utraque accendantur: magis: diutiusque calet: et lucet. Atqui a diuturno uehementiq; calore fulgor ingens: motusqꝫ uehemens: & diuturnus ꝓficiscuntur huc tendit illud heracliti: lux sicut ania sapiẽtissima.

¶ Quo pacto atra bilis conducat ingenio. Cap. vi.

Veret forte quispiam: quale sit corpus illud humoris eiusmodi: ex tribus illis humorib⁹ ex qua diximus: proportione cõflatum. Tale est ferme colore: quale aurum esse uidem⁹ sed aliquantum uergit ad purpuram: & quando tam naturali calore q̃ uel corporis: uel animi motu accenditur: ferme non aliter: q̃ ignitum: rubensqꝫ aurum purpureo mixtũ calet: & lucet: atque uelut iris trahit uarios flagrante corde colores. Queret aliquis iterum: quonam pacto humor eiusmodi conducat ingenio. Nempe spiritus ex hoc humore creati: primo quidem subtiles sunt: non aliter q̃ aqua illa: quam & uite: seu uitis aquam nominãt: & ardentem: quotiens ex crassiori mero: quadam ad ignem distillatione: ut fieri solet: exprimitur. Spiritus enim sub angustioribus atre bilis eiusmodi compressi meatibus: uehementiore ob unitatẽ calore maxime tenuantur: perqꝫ artiores meatus expressi subtiliores erumpunt. Deinde calidiores similiter: atq; eadem ratione lucidiores: tertio motu agiles: actione uehementissimi: quarto solido: stabiliqꝫ humore iugiter emanantes actioni diutissime seruiunt. Tali autem animus noster obsequio fretus

Indagat uehementer: perseuerat inuestigando diuti⁹ facile quecũq; inuestigauerit: inuenit: clare perspicit sincere diiudicat: ac diu retiet iudicata. Adde q̄ quē admodum in superioribus significauimus: animus instrumento: siue incitamento eiusmodi: quod centro mundi quodãmodo congruit: atq; (ut ita dixerim) in suum centrum animum colligit: semper rerum omnium: & centra petit: & penetralia penetrat. Congruit insuper cum mercurio atq; saturno: quorum alter altissimus omnium planetarum inuestigantem euehit ad altissima. Hinc philosophi singulares euadũt: presertim cum animus sit ab externis motibus: atq; corpore proprio seuocatus: & q̄ proximus diuis: & diuinorum instrumentũ efficiatur. Vnde diuinis influxibus: oraculisq; ex alto repletus: noua quedã: inusitataque semp excogitat: et futura predicit. Q đ nõ solũ democritus: atq; plato affirmãt: sed ẽt aristote. in problematũ libro: & auicenna in libro diuinoꝝ: & in libro de anima cõfitentur. Quorsum hec de atre bilis humore tã multa? ut meminerimus: quantũ atra bilis: imo candida bilis eiusmodi querenda: & nutrienda est tanq̃ optima: tantum illam: que contra se habet (ut diximus) tanquam pessimam esse uitandam. Adeo enim dira res est: ut a malo demone eius ipetus īstigari serapio dixerit: & auicẽna sapiẽs nõ negauerit

¶ Quinq; sunt precipui studiosorũ hostes: pituita: atra bilis: coit⁹: satietas. matutius somnus. Cap. vii.

T autem redeamus illuc: unde iam longius digressi sumus: longissima uia est: que ad ueritatem sapientiamque perducit: grauibus terreque marisq; plena laborib⁹. Quicunq; igitur hoc iter aggrediuntur: ut poeta quispiam dice

ret

ret:ſepe terra:mariq; periclitantur. Siue enī mare na uigent continue inter fluctus: ideſt humores duos:pi tuitam ſcilicet:& noxiam illam melancholiam:quaſi inter ſcyllam: carybdimq; iactantur. Siue terra (ut ita dixerim) iter agant:tria mōſtra ꝑtin⁹ ſeſe illis obi iciunt:primum terrena uenus:priapuſ q; nutrit: ſcd̄m bacchus & ceres:tertiū nocturna hecate frequēter op ponit. Ergo & apollo ab ethere: & neptun⁹ ab equo re: & a terra hercules ſepe uocandus:ut monſtra eiuſ modi palladis inimica iaculis apollo tranſfigat: ne ptunus tridēte domet:claua hercules cōtundat: et la ceret. Primum qdem mōſtrum eſt uenereuſ coitus:pre ſertim ſi uel paulū uires exceſſerit:ſubito namq; exha urit ſpiritus: preſertim ſubtiliores cerebrumque debi litat:labefactat ſtomachū:atque precordia: quo ma lo nihil ingenio aduerſi⁹ eſſe poteſt. Cur nam hippo crates coitum comitiali morbo ſimilem iudicauit? ni ſi quia mentem:que ſacra eſt:ꝑcutit:tantūq; obeſt:ut auicenna in libro de animalibus dixerit:ſi qd ſperma tis ſupra q̄ natura toleret:coitu ꝑfluat: obeſſe magis q̄ ſi quadragies tātūdē ſanguinis emanarit: ut nō in iuria priſci muſas:atque mineruam uirgīes eſſe uolue rint. Huc platonicū illud ſpectat:cū uenus muſis mi nitaretur:niſi ſacra uenerea colerent: ſe cōtra illas ſu um filiū armaturā. Reſponderunt muſe: marti o ue nus marti talia minitare: tuus enim inter nos cupido non uolat:denique natura nullū ſenſum longius q̄ ta ctum ab intelligentia ſegregauit. Secundum mōſtrū eſt uini:cibiq; ſatietas:quippe ſi uinum:uel nimiū:uel nimis calidum:uehemenſque fuerit: caput ipſum hu moribus:peſſimiſq; fumis implebit:mitto q͛ inſanos facit ebrietas. Cibus uero nimius: primum quidē ad

stomachum in ipso coquendo omnem nature uim re-
uocat: quo fit: ut capiti simul: speculationiq; intende
re nequeat: deinde inepte coctus multis: & crassis ua
poribus: hũoribusq; aciẽ mẽtis obtũdit. Quin ẽt si sa
tis coquat: tñ ut galenus ait: anius adipe & sanguine
suffocatus celeste aliquid ꝑuidere non potest. Tertiũ
deniq; monstrum est ad multam noctem: presertim
post cenam frequentius uigilare: unde etiam post or-
tum solis dormire cogaris quoniam uero in hoc errãt
falluntq; studiosi ꝑmulti: iccirco q̃tũ ingenio noceat
latius explicabo: atq; rationes septem precipuas af-
feram. Primã ab ipso celo: secundã ab elementis: ter-
tiam ab humoribus: quartã ab ordine rerum: quin-
tam a natura stomachi: sextam a spiritibus: septimã
a phãtasia deductã. Principio tres planete: queadmo
dum in supioribus dicebamus: contẽplationi: & elo
quentie maxime fauent: sol: uenus: atq; mercurius.
Hi uero paribus ferme passibus cõcurrẽtes: aduẽtan
te nocte nos fugiũt: die uero solis ortu in plagam celi
duodecimam: que carceri: tenebrisq; ab astronomis
assignatur: repente trudunt. Ergo non qui uel nocte
quando nos fugiunt: uel die post solis ortũ: quando
carceris tenebrarumq; domũ intrant: sed qui uel ꝓpe
modũ petẽtibus ortũ: uel iam surgentibus ad cõtem
plandum: scribendũq;: ipsi quoq; cõsurgunt. ii soli
acutissime speculant: & eloquẽtissime inuẽta sua scri
bunt: atq; cõponunt. Ratio secunda. s. ab elementis
est talis: oriente sole mouet aer: tenuatq;: & claret: oc
cidente uero cõtra: sanguis aũt et spiritus motũ: qua
litatemq; aeris circunfusi natureq; similis sequi neces
sario cõpellunt. Tertia ratio: que ab humoribus du
citur: est eiusmodi: in aurora mouetur sanguis: & re-
gnat

gnat:motuqꝫ tenuatur:& calescit: & claret:& spūs
uero sanguinē sequi:imitariqꝫ solēt. Verum accedēte
nocte:melācholia illa crassior: et frigidior:atqꝫ pitui
ta dominantur:que spiritus ad speculanndum inep/
tissimos proculdubio reddūt. Quarta ratio:que tra
ditur ab ordine rerum:hec erit: dies uigilie:nox som
no tributa est:quoniam cum sol uel ad hemisperium
nostrum accedit:uel super ipsum incedit: radiis suis
meatus corporis aperit:atqꝫ a centro ad circunferen
tiam humores:spiritusqꝫ dilatat: quod quidem ad
vigiliam:actionesqꝫ excitat:atqꝫ conducit. Contra
vero quando recedit:omnia coarctant̄: quod natu/
rali quodam ordine inuitat ad somnū:maxime post
tertiam:aut quartam noctis partē. Quisquis igit̄ ma
ne quidem dormitat:quando sol: mundusqꝫ excitat
ad multam uero noctem uigilat:quādo natura dor/
mire iam:et a laboribus quiescere iubet:hic absqꝫ du
bio cum ordini uniuersi:tum sibi ipsi repugnat:dum
contrariis simul motibus perturbatur:atqꝫ distrahi
tur. Sane dum ab vniuerso mouetur ad extima: ipse
sese mouet ad intima:atqꝫ contra: dum ab uniuerso
ad intima trahitur:ipse se interim retrahit ad exti//
ma. Ergo peruerso ordīe:motibusqꝫ contrariis tum
corpus totum:tum spūs:ingeniumqꝫ prorsus labe/
factatur. Quinto loco a natura stomachi in hunc mo
dum argumentamur:stomachus diuturna diurni ae
ris actione:apertis porris admodum dilatatur:euolā
tibusqꝫ spiritibus tandem valde debilitatur igitur su
beunte nocte nouam spirituū copiam exigit: qua fo
ueatur. Quapropter qcunqꝫ eo tempore contēplatio
nes lōgas:et difficiles inchoat:ipsos ad caput spiritus
retrahere nititur:hi uero distracti:neqꝫ stomacho sa

tis:neqȝ capiti faciunt. Maxime uero nocet: si post cenam lucubrantes diu eiusmodi studiis attentius incumbamus: pluribus enim tunc ad concoquendũ cibum spiritibus: multoqȝ calore stomachus indiget. Hec uero duo lucubratione: studioqȝ tali diuertuntur ad caput quo fit: ut neqȝ cerebro: neqȝ stomacho suppetant. Adde ꝙ caput ob eiusmodi motum crassioribus cibi repletur uaporibus: atqȝ cibus in stomacho a calore: & spiritu destitutus crudescit: & putret unde rursus caput opplet: & ledit. Deniq; matutinis horis: quando surgendum est: ut excrementis omnibus somno retentis singula membra purgentur tunc id quod pessimum est: qui nocte lucubrando concoctionem penitus interruperat: idem dormiendo mane excrementorum expulsionem diutius impedire cõpellitur: quod quidem tam ingenio: q̃ corpori medici omnes obesse q̃plurimum arbitrantur. Merito ergo qui nocte contra naturam pro die: atq; conuerso: die rursus pro nocte utũtur tanq̃ noctue. ii etiam in hoc uel inuiti noctuas imitãtur: ut quemadmodum illis sub solis lumine caligant oculi: ita & iis mentis acies sub ueritatis splendore caliget. Sexto loco a spiritibus idem ita probatur: spiritus fatigatione diurna presertim subtilissimi quiqȝ deiqȝ resoluũtur: nocte igitur pauci crassiqȝ supersunt litterarum studiis ineptissimi: ut non aliter mancis horum fretum alis ingenium uolare possit: q̃ uespertiliones: atqȝ bubones Contra uero post somnum mane spiritibus recreatis membrisqȝ adeo corroboratis: ut minimo spirituum adminiculo egeant: multi: subtilesqȝ spiritus adsunt qui cerebro seruiãt: atqȝ expeditius obsequi possunt in membris fouẽdis: regendisqȝ parum admoduȝ oc

verus studens post cenam ... non debet uigilare ... sed ... dormire cogatur: sed ut post ... solis ... surgere.

cupati. Postremo septima ratio sic a phãtasie natura deducitur: phantasia: siue imaginatio: siue cogitatio seu quouis alio nomine nuncupanda uidetur: multis longis contrariis inuigilando imaginibus: cogitationibus: curisqz distrahitur: atqz turbatur. Que quidẽ distractio: perturbatioqz sequenti contemplationi: tranquillam serenamqz mentem penitus postulanti: nimium contraria est. Sola uero nocturna quiete agitatio illa sedatur tandem: atqz pacatur: igitur accedente quidem nocte semper turbata mente: recedente uero ut plurimum mente tranquilla ad studia nos conferimus. Quicũqz uero mẽte nimium agitata res ipsas iudicare conantur. ii non aliter q̃ illi: q uertiginem patiuntur: omnia uerti putãt (ut plato inquit) cum ipsi uertantur. Quamobrem scite aristoteles in economicis iubet ante lucem surgere: asseritqz id & ad corporis sanitatem: & ad philosophie studia prodesse q̃ plurimum. Sed hoc ita accipiendum est: ut cita: & modica cena matutinam cruditatem diligentissime deuitemus. Deniqz sacer ille uates dauid omnipotentis tuba dei unq̃ dicit uespere: sed mane semp: atqz diluculo in deum suum canendum: sed cithara: psalmisqz surgere. Surgere quidem mẽte ea hora omnino debemus: mox etiam corpore: si modo id comode fieri possit.

¶ Que sit hora inchoandis studiis opportunior: qsue continuandi modus. Cap. viii.

EX iis: que in supioribus disputata sũt: ferme iã satis ↄstat oportũe nostra nos studia exordiri: uel stati oriẽte sole: uel hora una saltem uel duab⁹ ad summũ ante solis exortũ. Sed ãteq̃ e lecto surgas: pfrica parũper: suauiterqz palmis

exordiri f. debent studia vel statim oriente sole vel una aut duab. ante solis exortum.

corpus totum primo: deinde caput unguibus: sed id paulo leuius: hac in re te hippocrates admoneat: Nā frictione inquit: si uehemens sit: durari corpus: si leuis: molliri: si multa: minui: si modica: impleri. Cum e lecto surrexeris: noli subite lectioni: meditationiqꝫ prorsus incumbere: sed saltem hore dimidium cuilibet expurgationi concedito: mox meditationi accinge te diligenter: quam ad horam circiter unam pro uiribus prorogabis. Deinde remittes parumper mentis intentionem: atqꝫ interi eburneo pectine diligent: et moderate pectes caput a frōte ceruicem uersus quadragies pectine ducto. Tum ceruicem pāno asperiori perfrica: demum reuersus ad meditandū: duas insuper horas: aut saltem horā unā studio dedicato: produci uero nōnunq̄ studia possunt: sed aliquāta interdum intermissione facta ad horā usqꝫ meridianam. Quinetiam interdū: q̄uis raro: nisi cibū interim cogamur assumere: post meridiem circiter horas duas. Sol enim circa ortum potens est: potens & in medio celo in plaga quoqꝫ illa celi: que medium proxime sequit̄: quam nonā astronomi uocant: & sapientie domum sol maxime gaudet. Quoniā uero poete oēs phebum musaꝝ: scientiarumqꝫ ducem esse uolūt: merito si q̄d altius excogitandum est: his horis potissimum cogitetur: si muse q̄rende: horis eisdem phebo duce q̄rantur. Relique. n. hore ueteribus: alienisqꝫ legendis potius: q̄ nouis: ꝓpriisqꝫ excogitandis accōmodate uidētur. Semper aūt meminisse debemus qualibet hora semel saltem paulisper remittendā esse mentis intētionem: cum. n. ob intentionem eiusmodi spūs resoluantur: merito si nunq̄ cesses tendere: lentus eris Dum laboras animo: interim corpore cōquiesce: mala est defatigatio

fatigatio corporis: peior animi: utriusq simul: pessima oppositis hominem motibus simul distrahens: uitamq dispdens Deniq haud ulterius meditatio procedat q̃ uoluptas: potius uero citra.

¶ Quomodo sit uitanda pituita. Cap. viii.

Pere preciũ fore uidetur: que noxia litteratis esse diximus: repetere breuiter: atq remedia singulis adhibere. Ergo ne pituita nimis augeat: exercitatione quottidie stomacho ferme uacuo bis utendum: nũq tamẽ laboriosa: ne acuti spũs dissoluant: excremẽta diligentissime ab oibus meatibus expurgãda. Sordes a corpis totius cute: capitis pcipue: tũ lotiõe tũ frictiõe peitus abstergende. Vitanda alimenta frigida nimiũ: atq nisi obstiterit atra bilis: ẽt humida: et oino que piguia: uirulẽta: uiscosa: uncta glutinosaq sint: uel que facile putrescere soleãt. Si stomachus: uel natura: uel etate sit frigidus: aut dimittendus oĩno: aut certe minuẽdus aque pot⁹: moderatus cib⁹ sit oportet: sed potio moderatior: habitatio alta a graui: nubiloq aere remotissima. Cũ ignis: tum calidi odoris usu humiditas expellenda: phibendũ frigus a capite: maxĩe uero ceruice: atq pedibus. Multũ. n. obest ingenio: pdest moderatus usus aromatũ in frigidioribus epulis: nucis muscate psertim: & cinnamomi: & croci: zinziberis quoq conditi mane stomacho uacuo: quod sensibus etiam. & memorie maxime prodest.

¶ Qua rõne uitãda sit atra bilis. C. x.

Essima uero illã: quã ĩ supioribus detestabamur: atrã bilẽ hec augẽt crassũ turbidũq uinũ pcipue nigrũ. Cibi duri sicci salsi acres acuti ueteres usti assi frictis

carnes bouis: & leporis: caseus uetus: salsaměta: legu
mina: precipue faba: lenticula: melongia: eruca: brassi
ca: sinapis: radicula: alliũ: cepa: porrum: mora: cario
te: & quecunqȝ calefaciunt: uel frigefaciunt simul: at
qȝ desiccant: & omnia nigra. Ira: timor: misericordia
dolor: ocium: solitudo: & quecũqȝ uisum: & olfactũ
auditumqȝ offendunt: omnium uero maxime tene-
bre. Preterea exiccatio corporis nimia: siue longis na
ta uigiliis: siue multa mentis agitatione: uel cura: seu
frequentiqȝ coitu: usuqȝ rerꝫ calidarꝫ multũ atqȝ sic
carꝫ: seu imoderata quadã deiectione: atqȝ purgatio
ne: uel exercitatiõe laboriosa: uel iedia: siti: calore: uel
sicciore uento: uel frigore. Cũ uero bilis atra sp siccis
sima sit: frigida quoqȝ: licet ñ eque: huic certe resistẽ
dum est rebus qdẽ modice caldis: hũidis uero q̃ maxi
me. Cibis elixis assidue: q coquantur facile: & subtil ẽ
gignant sanguiné: atqȝ clarissimũ. Sed interi: ut sto-
machi & pituite ratio habeatur: pinde atqȝ bilis atre
epule cinamomo: & croco: & sandalis cõdiantur. Cõ
ferunt semia pepõis: atqȝ cucumeris: & pinei nuclei ab
luti: cõueniunt lacticinia oĩa: lac: caseus recẽs: amyg-
dale dulces: cõueniũt carnes auiũ: & pullorꝫ gallinace
orꝫ: q̃drupedũ ue lactẽtiũ: oua sorbilia maxie: & ex-
mẽbris anialiũ cerebellũ: dulcia mala: pyra: psica: pe
pones: pruna damascena: atqȝ similia. Cucurbita rite
cocta: herbe hũide: nõ uiscose: cerasia uero ficus: uuas
minie laudo: nauseã uero & satietatẽ ualde detestor.
Nihil aũt aduersus hanc pesté ualẽtius est q̃ uinũ leue
clarum: suaue: odorꝫ: ad spiritus pre ceteris pspicuos
generandos aptissimũ. Nã (ut platoni & aristoteli pla
cet) hic humor hoc uino non aliter mollitur: atqȝ dul
cescit: & claret: q̃ uel lupini aqua perfusi: uel ferrũ flã-
mis

mis accensum:uerum quātū eius usus spiritibus:et in genio prodest:tantū nocet abusus. Preterea ifundere aurum uel argentū maxime ignitū : eorumq; folia in poculis:uel in ipso iure prodesse cōsentaneū est : atqꝫ aureo : uel argenteo uasculo bibere : cibosqꝫ sumere. Item perutile est:si sepe stomacho uacuo liquiritie suc cus deglutiatur:succus quoqꝫ punici pomi dulcis : at que dulcis arancei. Cōducunt non mediocriter sua- ues odores temperati maxime:at si regnat frigus: ad calidum declinantes:sin dominetur calor : uergentes ad frigidū. Temperandi sunt igitur ex rosis : uiolis: myrto:camphora:sandalis:aqua rosacea : que frigi- da sunt. Rursus ex cīnamomo:citro:aranceo:gario- phylis:mēta:melissa:croco:ligno aloe:ambra:musco que calida. Verni flores prosūt in primis & folia citri: siue arancei:odoraque poma: sed maxie uinū. Odo- res eiusmodi prout cuique cōuenit:& naribus haurie- di sunt:& pectori:atqꝫ stomacho admouendi. Odo res uero calidos multū:siccosque:si soli fuerint : & cō tinui:non probamus. Tenendus ore iacynthus : qui animum uehementer exhilarat: hierobotanum quo que: idest sclarea siluestris tū cibo: tū odore ɔfert:bu glosa rursus:borrago : melissa:horum que triū aqua Rursus lactuca endiuia:uua passula:lac amigdalinū mense familirissima esse debent. Fugiendus aer aut feruens:aut glacialis nimium : aut nubilus : sed aer temperatus : serenusque liberrime admittēdus. Mer curius pythagoras:plato iubēt: dissonantem anium uel merentem cithara:cantuqꝫ tam constanti q̄ cōcin no componere simul atque erigere:dauid autem poe- ta sacer psalterio:psalmisque saulem ab insania libe- rabat. Ego etiam si modo infima licet cōponere sum-

mis q̃tum aduersus atre bilis amaritudinē dulcedo lyre: cantusq; ualeat: domi frequenter experior. Laudamus frequentem aspectum aque nitide: uiridis: rubeiue coloris: hortorum: nemorūq; usum: deambulationem secus flumina: perq; amena prata: suauem equitationē quoq;: gestatiōem: nauigationemq; lenē ualde probamus. Sed uarietatem in primis: facilesq; occupationes: diuersaq; negotia non molesta: assiduam hominum gratiosorum consuetudinem.

¶ Cura stomachi. Cap. xi.

Equitur ut curam stomachi diligētissimam habeamus: ne nauseā: cruditatēue adducat unq̃ satietas: caputq; offēdat. Bis cibus quotidie sumendus est: et modicus: atq; leuis cinnamomo: macce: nuce muscata moderate conditus. Sēper tamē siccus cibus pōdere alimenta mollia: potūq; exuperet: nisi forte atre bilis siccitatē admodū uereamur. Famem (si cōmode fieri potest) cibus sit: inpotus expectet: auiditas utriusq; sup sit mense: fastidiū & saturitas procul absint. Abstinendum ab iis: que ob nimiā humiditatem: uel uirulentam: & unctā uiscosāq; materiam stomachū relaxando debilitant: uel ēt frigida: aut calidissima sunt: aut ꝓpter duritiam egere coquuntur. Et que talia sunt: ut diu post mensam palato saporē reddant molestiorē: siue inflent: siue caput multis uaporibus ipleant: ab oibus in primis: que facile: uel extra aluū: uel in aluo putrescant. Dulces sapores: aut acres si soli sint: nullo pacto probamus: sed dulces acri quodam: uel acuto: uel sicco uolumus temperari. Mastix: & menta sicca: saluia recens: uue passule: cydonia: poma cocta condita sacharo: cicorea: rosa: corallus: lotus capparis: et aceto conditus stoma

cho

cho amicissima sunt. Mala preterea punica sapore inter acidum dulcemq; medio: & omnino quecũq; moderate arida sunt: & aliquantulum austera: que medici stiptica uocant: siue que aliquantum acuta sunt: uel salsa: uel aromatica: myrobalani aũt omnia superant. Vinum quoqz rubeũ potius q̃ albũ sapore quasi paululum subamaro: ac nisi caliditas uel distillatio aliter postulauerit: optimum erit merum bibitum paulatim: omnino autem liquidiores epule prius sumende q̃ duriores. Sumpto uero cibo: cõuenit coriandrũ pomumq; cydonium conditum sacharo: mala punica & pyra austera: mespila quoq;: & psica sicca: atq; similia. Mandere uero oportet ante quã deglutiantur singula exactissime: fouendus stomachus: si oportet extrinsecus: mastice: rosa: menta: corallo. Cauendũ ne post cibum: duabus aut tribus proximis horis uel cogitationi difficili: uel lectioni sedulo incũbamus. Necessarie forsan erunt hore uacationis quattuor: si cibus potusue uberior fuerit: aut cibus durior. Malum est cibo: potuue uentrem extendere: pessimum stomacho sic extento difficilia cogitare: aut igitur nutrimẽtum sume leuissimum: aut sumpto uaca: donec quasi concoxeris. Neq; dormiendum post cibum meridie: nisi maxima cogat necessitas: atq; id quidem non prius q̃ horas duas uigilauerimus: nocte tamen sumpta cena: hora (ut uidetur) una uigilia sufficit. Coitus stomacho pestilens: presertim si uel saturo statim: uel esuriente concumbas: ocio meret stomachus: exercitatione gaudet: nisi dum cibo sit plenus. Sumpto cibo statim modice deambulandum: mox uero sedendũ.

¶ De iis: que fouent membra: precipue uires spritus. Cap. xii.

Ed iam prestare uidet: ut nõnulla ex medicorum officina in medium pducamus: q̃ stomachi: cordis: cerebri: spirituũ ingenii uires: uel seruẽt integras: uel restituãt: ac si uel pituita uel atra bilis excrescat: uel imineat nausea: longe ppellant. Oẽs sine cõtrouersia medici cõsenserũt: nihil esse salutarius tiriaca: fouendis cõfirmandisq3 tũ singulis mẽbris: & uiribus: tũ spiritibus: atq3 ingenio. Huius igit̃ in pmis utemur drachma dimidia: aut saltem drachme tertia parte bis q̃libet ebdomada: hyeme: & autũno: sed estate: atq3 uere semel: uel sola: uel (si placet) frigidis: humidisq3 tpibus cum pauculo mero claro: suaui. Temporibus uero calidis: siccisq3: presertim si natura: uel etas sit calidior: cũ aque rosacee duabus unciis: aut tribus stomacho. s. uacuo: sex aut septẽ horis ante cibum. Si tiriaca desit: dabimus mithridatũ:: sed ubi tiriacã mithridatumue sumim? eo die ab omni re calida penitus abstinẽdũ: ac si estas aut uer fuerit: frigidis est utẽdum: secundo uero loco eadem in causa probat̃ ab oibus aloe rite electa: atq3 lota. Sume myrobalanarum chebularũ drachmas duas: rosarum purpurearũ sa ndali rubei: emblicorũ cinamomi: croci: corticis pomi citri: beem: melisse. i. citrarie: singulorum drachmã unam: aloes electe rite q3 ablute drachmas duodecim. Ex his confice pilulas optimo mero: quibus ebdomada qualibet semel utaris diluculo: eo scilicet pondere: quod nature tue conueniat: estate quidem cum aqua rosacea: alias uero cum uino. Quibus autem diebus neq3 tiriacam: neq3 pilulas assumes: utere confectiõe eiusmodi mane: atq3 uespere: duabus: aut tribus ante cibum horis. Summe cinnami electissimi drachmas quattuor:

chebularum:

thebularũ:myrobalanorũ duas:& totidem emblica rum croci:rosarũ purpurearũ drachmã dimidiã:san dalorum rubrorum drachmas duas :coralorũq; simi lium drachmã unam:sachari albissimi quãtum satis est. Funde sacharum aqua rosacea:atq; succo citri :uel limonum equalibus uidelicet portionibus:coque sua uiter : deinde adde musci tertiam drachme partem: atq; ambre tantundem:demum confice bolos solidos quos morsulos uulgo nominant: auroque inuolue. Tria hec ipsi eo usu:quo prescripsim⁹:experti sumus tiriacam & aloem:ita (ut diximus) temperatam :cõ fectionemque illam singulis conferre membris:& ui ribus: & spiritibus:acuere sensus : atque ingenium: memoriam confirmare:pituitam quoque & bilẽ:atq; atram bilem illis pillulis facile uel educi : uel emenda ri. Preterea etati cuilibet: & nature tria:que diximus familiarissima iudicantur.

¶ Medicine contra pituitam. Cap.xiii.

SI aduersus exundantem pituitam acrius pu gnandum fuerit :pillulas aurora ex hierapi cra galeni:uel quas mesues elefanginas no minat : dabimus scilicet quot : & quotiens oportuerit:uel etiam in robustiore natura pillulas ex hiera:atq; trociscis agarici pari portiõe compositas: semper uero cum melle rosaceo liquido :atq; oximel le:aquaq; maratri:idest feniculi. Qui certe syrupus ĩ pituita digerenda etiam ante pillulas:atque post eas maxie prodest. Si una cum pituita ceteri quoq; hũo res turbent:pillulis ex reubarbaro mesues:uel pillu lis:que sine quibus a posterioribus nuncupãtur : op portune purgabimus. Omnẽ uero uehementẽ: repen tinãque deiectionem : purgationẽq; penitus detesta

mur. Nam stomachũ :corque debilitat: spiritus multos exhaurit: confundit humores: spiritus fumis humorum fuscis obtenebrat.

¶ Distilatio: atque eius cura. Cap. xiiii.

Bi caput propter pituitã distillationibus fluctuat: q̃doq; hora somni aliquot ex pillulis quas modo descripsimus dabimus. Iubebimus preterea ea hora: & aliis thus sepe mandere: nam mirifice distillationibus: & sensibus omnibus: memorieq; succurrit. Rursus muscata nux: & tiriaca ore retenta probatur: maiorana quoque: quam amaracum nominant: uel eius aqua admota naribus: uel infusa. Post cibum uero alimentorũ fumos coriandro: cidoneisq; cohercebimus.

¶ Dolor capitis: & cura eius. Cap. xv.

I caput sepe doleat humore grauatum frigido: preter illa: q̃ narrauimus: ꝯfectiõem illã quã diambrã nominãt: uel diachori: uel plisarchoticon tenere ore iubebimus. Qui etiã masticẽ sepe mandere: preterea linire frontem: tempora: ceruicem maiorane: feniculi: rute foliis: una cum oleo rosaceo tunsis. Similiter aloe: aceto: oleo: aqua que rosacea perfecte diluta.

¶ De cura uisus. Cap. xvi.

Bi oculi caligãt: neq; rubent tamẽ: neq; aliud p̃bent ullũ caloris inditiũ: tũ sãe colliriũ ex aq̃ feniculi: maiorãe: celidõie rute: adhibito croco: & ãtimõio: ꝯfert: sed aq̃ eiusmodi prius dẽsiori pãno ẽ expriměda nihil tñ admoueas oculis: nisi ãtea pillulis lucis sepe purgaueris. At si caligãtes oculi rubeãt: subito pillulis ex fumo terre cõpositis purga: mox colliriũ

ex aqua

ex aqua rosacea & sacharo prodest: nõnunq̃ uero albumine oui: tucia: lacte adiectis quamprimum opitulatur. Omnino autem quottidianus usus maratri uisum seruat: & acuit: semen quidem eius frequenter ore tenere oportet: folia uero comedere: trifera minor a mesue descripta optima est. Optimum quottidie uacuo stomacho myrobalanum chebulam conditam sumere: atque cum ea non nihil panis ex sacharo: maratroque in pulue rem ducto compositi. Quod insuper ingenio mirum in modum: ac producende uite prodest: eufragie quinentiam usus oculis est singulare presidium. in omni uel dolore capitis: uel caligie oculorum diuertendi sunt retro uapores frictionib⁹ cucurbitulisq3: ac si calor in causa sit: sanguisq3 abũdet: hirudines ceruici: & humeris adhibebimus.

¶ De gustu instaurando. Cap. xvii.

Tomachus sepe litteraruz studiosis gustum fere omnem amittit: si id pituite uitio incidit: quod accidus oris sapor: uel saliua multa: & glutiosior indicat: post quã aluũ subduxeris: medicinis: quas supra narrauim⁹ aromatico rosaceo utere. s. sacharo rosaceo mixto: melle quoq3 rosaceo cũ cinamomo solo ẽt uel zizibere ɔdito: uel mẽte syrupo sed in primis tiriaca. Sin aũt bilis copia forte cõtingit quod qdẽ os amarũ ostendere solet: similiter post purgationẽ ex aloe: sicut diximus ꝑparata: ul' reubarbaro: assume uel triasãdalũ: uel oxizacharã: & sacharo aceto albo: & uino acrioris punici mali cõpositã: ul' ꝑsica: pyraue: siue cõdita: siue syrupo cõfecta: sicut mesues docet: uel nostrã eiusmodi confectionem gustui saluberrimã. Sume sachari rosacei uncias quattuor

diamarenati uncias duas: diacitonitem tantundē: scilicet uncias duas: mirobalanorū chebularū semunciā emblicarū tātundē: sandali rubei: coralli rubri: utrorumq; eque drachmā dimidiā: funde insuper iuleb ex succo citri: uel limonis tres uncias: aut duas. Quod si stomachus debilis est: & frigidus: adiice duas cinnami drachmas: his autē cibum duabus horis utendū. Nauseam semper ab utroq; natam humore tollit diacitonitē: & usus capparis cum aceto: item potus modicus ieiuno stomacho albi aceti rosacei: si duplo sachari pondere misceat̄: rursus mente syrupus: atq; absinthii. Item menta: uel aceto condita: uel accido mali punici succo diluta.

¶ De exacta atre bilis cura. Cap. xviii.

Erum missa hec tanq̄ leuiora iā faciam? atq; ad id: qd' piculosissimū est: reuertamur: scilicet ad atrā bilē que quotiēs abundat: & furit: cū corpus totum: tū uel maxie spiritum quasi quoddā instrumētum igenii: ipsumq; igeniū: & iudiciū labefactat. Primū in ea curāda preceptū sit: ut docuit galenus: ne repēte illā educere ɔtendam?: ne forte patre eius liqdiore: subtilioreq; subducta: residuū dēsius admodū sic eiusq; resideat: sed paulatim molliat̄: digerat̄q; piter: atq; educat̄. Scd'm: ut interi tā cibis hūidioribus: q̄ lauacris dulcibus: & modicis: unguētisque similibus caput: & corpus totū ad summū pro uiribus hūectetur ea tñ cautiōe: ne uel distillatio irritet̄: uel destruat̄ stomachus: aut iecur: uel meatus corpis obstruant̄. Tertiū uero: & id qdē maxie necessariū: ut cōtinue cor foueat̄: roboret̄q; rebus cōgruis: pti ītus acceptis: ptiz extra pectori naribusue adhibitis. Aspiciant̄ quoq;

& audiant̄

& audiantur: odorẽtur: & cogitent assidue: que oblectent: contraria uero longius arceantur.

¶ De syrupis. Capitulum. xix.

Vlta quidẽ a multis aduersus hunc humorem cõposita sunt. Ego aũt in presentia tria quedã remedioꝵ genera e plurimis afferam electissima oĩum: atqꝫ tutissima: accepta primũ a priscis: deĩde a recẽtioribus cõfirmata: interdũ etiã a nobis ad usum nostrũ accõmodata. In primo ẽ syrupi optimi cõpositio: ĩ secũdo pillule ꝓbatissime in tertio electuaria saluberrima. His tribus opportune adhibitis: melancholicus humor mollitur: & digeritᷓ atqꝫ soluitur: spũs accuuntur: & illustrantur: fouetur ingenium: memoria confirmatur. Syrupus est huiusmodi: sume boraginis: buglosse: florumque utriusqꝫ melisse: capillorum ueneris: endiuie: uiolarũ: cuscute polipodii: sene: epithymi: singulorũ q̃tum manu capitur pruna damascena numero uigĩti: odora poma numero decem: passularum unciam unam: liquiritie unciam dimidiam: cinnami: sandali rubri: corticum citri: singulorũ drachmas tres: croci drachmam dimidiam: coquantur in aqua omnia preter epithymum: & aromata: donec pars tertia consumatur. Decoctio expressa post cum sacharo iterum: & epithimo moderate coquatur: postremo infundantur aromata: scilicet cinnamomum: atque crocus. Huius syrupi aurora calefacti uncie tres bibantur: simulque uncie due aut tres aque buglosse: atque una cum his ex sequentibus pillulis accipi debent: due saltem: ac plures: ꝓ ut cuique conuenit: eo scilicet pacto: ut aluus quotidie paulum moueatur.

¶ De pillulis. Capitulum. xx.

Illularum uero q̄tum ad ꝓpositum spectat: duo sunt genera: alie delicatis congruūt robustiorib⁹ alie. Prīe auree siue magice noīari possunt: partim magorū imitatiōe ptim nostra inuētiōe sub ipso iouis: uenerisq; influxu composite: que pituitā: atrā bilem educūt absq; molestia: singula mēbra corroborant: spūs acuūt: & illumināt. Ita eos dilatant: ne cōstricti mestitiā pariāt: sed dilatatiōe: & lūine gaudeāt ita rursus stabiliūt: ne extēsiōe nimia euāescāt. Sūme igit̄ auri grana duodeci: maxīe folioꝝ ei⁹: si pura sint thuris: myrrhe: croci: ligni aloes: cinami: corticis citri melisse: serici crudi coccinei: mēte: been albi: been rubei singuloꝝ drachmā dimidiā: rosaꝝ purpurearum sandali rubri: corali rubri: myrobalanoꝝ triuz. s. emblicarū: chebularum indarum: singulorum drachmā unam: aloes rite ablute tātundem q̄tum cunctorum pondus: cōfice pillulas mero q̄ electissimo. Sequntur pillule ad soluendam melancholiam aliquanto ualidiores: ueruntamen minime uiolēte. Summe peonie: myrrhe: sticados arabici: melisse: thuris: croci: myrabalanorum trium scilicet emblicharum: chebularum indarum rosarum: singuloꝝ drachmam unam. Trociscorum agarici: polipodii: epithimi: sene: lapidis lazuli loti rite: et preparati: lapidis armēi affecti similiter: drachmas tres singulorū: aloes lote uncias duas uino perfecto pillulas confla. Si cum melācholia manifesta caliditas dominetur: que in hac compositione sunt frigida: ad tertiam insuper ponderis sui partem augenda erunt. Has pillulas (ut litterarum studiosis conuenit) grecorum: latinorū: arabumq; imitatione cōposui: nolui uero fortiora miscere: quale ueratrum

quo

quo carneades phanaticus utebatur. Viris enim litteratis tantũ uel paulo firmioribus consulo: qbus nihil pestilentius est q̃ uiolentia: ideo pretermisi pillulas in das lapidisq; lazuli: uel armeni notas: & quã compositionẽ hieralogodion appellãt. Si dẽiq; decet simpliciorem compositionem inserere: qua ego familiarius utor: summe aloes lote unciã unam: myrobalanoꝝ emblicaꝝ: atq; chebulaꝝ utriusq; pariter drachmas duas: masticis drachmas duas: duas quoq; rosarũ: presertim purpureaꝝ: cõfice pillulas uino: ꝓinde pillulis: aut iis: aut illis. ex iis. s. quas probauimus: nẽo unq̃ solis uti debet: ne forte nimiũ exsiccetur. Quod quidem in melancholia pessimum est: imo uel una cũ syrupo: quem secuti partim mesuen: partim gentilem fulginatẽ supra descripsimus: uel cũ uini odori: leuisq; uncia una: siue duabus: siue tribus: ut cuiq; cõuenit: aut cum aqua mellis: & passulaꝝ: atq; liquiritie aut sicubi caliditas dominatur: cum iuleb uiolaceo: aquaq; uiolacea. Omnino autẽ cõsulo litteratis: quicunq; ad atram bilem sunt proniores: ut hac purgatione bis quolibet anno: uere scilicet: autũnoq; utantur diebus quindecim continuis: uel uiginti: pillulis: scilicet cum syrupo: atq; similibus. Quicunq; uero paulo minus huic morbo obnoxii sunt: sat habebunt: si pillulas primas: aut ultimas toto anno sumant: semel ebdomada qualibet: estate quidem cũ iuleb (ut diximus) alias uero cum uino.

¶ De medicina liquida. Cap. xxi.

Eminisse uero oportet ubi maximũ in exsiccatione periculũ imminet: pur: gar̃ tamẽ necessitas cogit ope preciũ esse pillulas itermittere: atq; i ipso syrupo: uel sili q̃dã decoctiõe

facta in aq̄ buglosse qn̄ purgandū est: interdū infūde re diasene: uel diacatholicōis: uel triphere psice unciā unā: aut saltē dimidiā. Quod: si uel corpus robustius sit: uel astrictior: & durior aluus: addere electuarii hamech drachmam unam: aut duas. Vtilis quoqȝ hic ē confecta cassia: utilior manna: nec omni melancholie speciei conueniunt: sed illi maxime: que adustione creatur. Sin autem melancholia naturalis sit: conueniunt quidem: uerum precipue: si i syrupo addatur polipodii portio dupla: uel tripla: similiter liquiritie: crociqȝ: & passularum: item medicine addantur mellis rosacei liquidi uncie due. Quotiens uero syrupus sumēdus sit: in superioribus diximus: sed medicina cum ipso ter uiginti diebus sumenda erit. Verum si melancholicus nullus humor appareat: tantum uero complexio melācholica: scilicet frigida membrorum qualitas atqȝ sicca: memento ducere aluum: uel mittere sāguinem minime expedire. Sed reliqua dūtaxat facere: que uel diximus: uel dicemus: presertim quecunqȝ ad corpus pertinent mediocriter calefaciendum: atqȝ magnopere humectandum: spiritusqȝ quoad fieri potest illuminandos: fouendaqȝ membra. Vbi uero ipse atre bilis hūor exundat: nō madefaciamus tantū corpus: atqȝ humorē: sed etiā soluimus aluū ea cautiōe: qua diximus: nunquam uero uehementer. Siquidem plato in thimeo nos monet diuturnū morbū: qualis ē melancholicus: nō esse nimis ualentibus medicamentis: atqȝ molestis pharmacis irritandum.

De sanguis missione. Cap. xxii.

Vnt nonnulli in sanguine mittendo audatiores: quos medici sapientes admodū detestantur. Nam sanguis est atre bilis temperamentū:

spiritus

ſpiritus fomes:uite theſaurus. Solum uero ubi abun
dantiam ſanguinis indicat:uel profuſior riſus : auda
tiaq3:& confidentia multa:uel color rubens:uenarũ/
q3 tumor:mittere ſanguinem litteratis: quãdo res po
ſtulat:debemus e uena lienis ſiniſtri brachii: lata qua
dam inciſione:quattuor uncias mane: ueſpere totidẽ
Deinde paucos poſt dies:ſaltem ſeptem:ad ſummum
quattuordecim:tum frictiõe quadam aſperiore:tum
admotis hirudinibus : quas ſanguiſugas nominant:
mariſcas irritare:ut ſãguinis uncie tres:aut quattuor
inde diſtillent. Hec ambo robuſtioribus tantũ facien
da uidentur:debilioribus uero:ſi neceſſitas poſtulat:
mariſcas ſolum:ſicut docuimus:irritare. Sed neq3 uẽ
trem medicinis ſoluere : neq3 mittere ſanguinem licet
niſi prius clyſteribus pinguibus: mollibuſq3 lenieris.
Atq3 hoc ſit in melancholica natura commune pre/
ceptum:dandam eſſe operam:ut ſi oportuerit:eiuſ/
modi clyſteribus frequẽtatis uenter inferior lubricus
ſemper ſit:atq3 purgatus.

¶ De electuariis. Cap. xxiii.

Equuntur electuaria : ex quibus laudo
equidem :quod raſis exhilarans appella
uit:preterea que ĩ libro de uiribus cordis
auicenna componit:ſed multo magis qđ
meſues ita conſcribit. Summe crudum ſe
ricum colore coccineo nuper tinctum : pondere libra3
unam:id merge ſucco pomorum dulcium:& ſuauiter
redo lẽtium:atq3 ſucco bugloſſe :aquaq3 roſacea:ſin
gulorum libra una:poſt quatuor et uigiti horas totũ đ
coque ſuauiter: donec aqua rubeat. Deinde extrahe
ſericum:atq3 inſuper exprime diligenter:ĩfunde mox
ſachari candidiſſimi centum & quiquaginta drach/

mas:coque rursus donec quasi mel spissetur : amoue tunc ab igne:atqꝫ infunde dum calet:ambre crud̄ diligenter concise drachmas sex : & ut liquescat ambra permitte:postremo adde his puluerem eiusmodi. Sume ligni aloes crudi:cinami : utriusqꝫ eque sex drachmas:lapidis lazuli rite abluti:drachmas tredeci: unionum :idest albarum margaritarum drachmas duas auri ueri drachmam unam : musci electi partē drachme dimidiam. Dantur ex eo cum uino drachme due: uel una mane:ac uespere ante cibum tribus: aut quatuor horis:id mihi pre ceteris ualde placet. Veruntamen probo etiam diamuscum mesues dulcem:compositionemqꝫ gemmarum:modo cum aqua rosacea assumantur. Laudarem quoqꝫ mirifice : quod est a petro abanensi philosopho summo conflatum: nisi ipsemet ex eius immodico usu dilatationem:exhalationē qꝫ spirituum nimiam formidaret. Quamobrem duo quedam insuper excogitaui tutissima:atqꝫ ob temperationem suam cuilibet tempori:etati:nature conuenientissima:in quibus miscetur utile dulci. Que tantum nutriunt q̄tum fouent:& roborant: preterea spiritui:& igenio tantū stabiliendo:q̄tum acuendo:et illustrādo cōueniūt. Sume sachari rosacei uncias quattuor:sachari una cū floribus buglosse cōcocti uncias duas:corticis pomi citri sacharo conditi unciā unam chebuli condite uncias duas : cinami electi drachmā unam:sandali:corallis.s.utriusqꝫ rubri. Itē serici:coccinei:crudi cōcisi:croci :margaritaꝝ: singuloꝝ drachmam dimidiam auri:argenti:singuloꝝ tertiā drachme partem:ambre:musci:utriusqꝫ grana duo: funde oīa simul succo citri:uel limonis sacharo cocti. Sequitur confectio altera aliq̄to salubrior: certe multo sua

uior:

uior: sume amygdalarum dulciũ quattuor uncias: nucleorum pineorum. s. ablutorum diei unius spatio: seminũ cucumeris: utrorũq; pariter uncias duas: sachari duri: quod candũ. i. candidũ uocant quattuor uncias: sachari alterius: sed albissimi libram unam: atq; dimidiã. Funde cuncta hec aqua rosacea: atq; limõis: & citri: in quã extinctũ fuerit ignitũ aurũ: & argentum: simul coque suauiter: demũ adde cinami: beẽ rubri: sandali rubri: coralli similis: singulorum drachmaz unã. Margaritarum nitidissimarum: croci: serici: crudi: coccinei minutissime attriti: singulorum drachmã dimidiã auri argenti: utriusq; grana duodecim: iacynthi: smaragdi: zaphyri: carbũculi: singulorum. iii. drachme ptẽ Si cui uero desunt: aurum: argentũ: ambra: muscus preciosi lapilli confectiones ille ẽt prodesse multũ sine his poterunt: quarum tres potissimum eligo: unã. s. mesues quã recensui: duas uero nostras: quas modo descripsimus: quo uero pacto his utendũ sit: superius satis exposuimus. Si quis aũt simplicius aliquid appetat: omnibus tñ accõmodatũ: hic citri pomũ pfecte maturũ integrũ pfecte contundat: multoq; sacharo: & multo rosarum succo adhibito coquat. Coctũ uero modico cinamo: crocoq; odiat: aut aromatico rosaceo utatur sic tẽperato. Sume aromatici rosacei unciã unã: sachari rosacei: sachari diabuglosati: utriusq; uncias duas: aut similiter misceat diamuscum. Quanq̃ enim duo hec non sint simplicia tamen facile satis habetur: ac si caliditas timeatur: diaprunis: & sacharum uiolaceum adiungantur.

¶ De nimia uigilia. Cap. xxiiii.

SEpe melãcholicis: pierti lsatis accidere solet ut nimiũ exiccato cerebro: uigiliis lõgis exte

nuent: quoniam uero nihil atre bilis mala magis au/
get q̃ longa uigilia: tanto malo omni studio succurrē
dum. Ideo lactucas post cibos alios edāt una cū pane
modico: pauculo croco: uinū q; purū sorbeant post la
ctucam: neq; ultra horā lucubrent. Cum se dormitū
conferunt: cōfectionem eiusmodi sumant: in qua se/
minis papaueris albi uncie due sint: semis lactuce un
cia una: amōi croci. s. utriusq; pars drachme dimidia
sachari uncie sex: dilue & coq; omnia simul syrupo pa
paueris. Edant huius drachmas duas: simulq; non
nihil syrupi papaueris gustēt: aut uini: illinias eis frō
tem: temporaq; oleo ex uiolis: & ex nenufare adiecta
camphora: itē lacte: oleoq; amygdalio: atq; uiolaceo.
Odorem croci: & cāphore: putaminūq; dulcis mali
naribus admouebis: aceti insup modici: sed aque ro
sacee plurime: sternes quoq; lectum plantarū foliis fri
gidarum: aures grauibus cantibus: sonisq; delinies.
Humectabis sepe caput eiusmodi lauacris; scilicet
aqua: in qua cocta sint frusta papaueris: lactuca: por
tulaca: malua rosarum: uitis salicis: arundinūq; fo/
lia: addita camōilla. Balneis quoq; dulcibus ex reb⁹
eiusmodi sepe tibie: brachiaq; sepe totū corpus est hu
mectandum. Lac insuper bibere mixtū sacharo. s. sto
macho uacuo: si modo stomachus optime tolerauerit
maxime ꝓdest. Humida hec melancholicis etiā: si sa/
tis dormiant: mirifice conferunt: memento lac amyg
dalinum mense familiarissimum esse debere.

¶ De hebetudine: atq; obliuione. Cap. xxv.

Ccidit uero nōnunq̃: ut studiosis: uel quia
sedulo inclinato capite legant: scribantue:
uel quia ocio nimio torpeant: pituita que/
dam uiscosior una cum frigida nimis melan
cholica

cholica caput occupās grauet: atqꝫ hebetes: obliuio sosqꝫ efficiat. His ergo caput exonerandū est iis reme diis: que alias diximus pituite cōuenire: sin minus il la suffecerint: ad pillulas indas et cocchias: hieralogo dionqꝫ cōfugito. Preterea ad hierā diacoloqntidos uel archigenis: uel andromaci: uel theodotionis: aut ad pillulas iudei quas mesues ī capitulo de capitis do lore describit. Quod si natura etasue frigidior sit nec estas obstiterit: post purgationem utere cōfectione il la anachardina: quam mesues sapientum confectio- nem nominat in antidotario: rursus anachardina il- la: quā in capitulo d' obliuiōe ex sententia filii zacha rie recenset. Da sūmo mane drachmā unā: sed qui eā sumit: ab ira: coitu: ebrietate: labore: rebusqꝫ calidis eo die prorsus abstineat: hec quide aduersus hebetu dinem: obliuionēqꝫ ualentissima sunt. At uero si fa miliaria magis optes: da zinziber sacharo conditum sed modico thure mixtum: quod sensibus: & memo rie magnopere prodest presertim his adiectis. s. melle anachardino: melle chebularū: acoris: ciperis: ambra musco: prodest etiā diambra plisarchoticon: diacori. sed hec ore diutius retinenda: naribus etiam: & auri- bus infundenda. Odor quoqꝫ thuris: amaraci: ma- ratri: nucismuscate: rute: gariophiloꝝ prodest nō me diocriter. Memento tamē tiriacam in his atqꝫ simili- bus: quemadmodum ab initio diximus: nulli unq̄ re medio postponēdam: preterea hebetibus: obliuiosis que tempora: & ceruicem unctione eiusmodi unge. Sume olei sanbucini unciā unā: olei deben uncias du as: euforbii unciā dimidiā: castorei quoqꝫ tantūdem perfricabis brachia: crura: ceruicemqꝫ uehemēter: ac si opus fuerit: ceruici cucurbitulas admouebis: uer-

ticem preterea capitis amaraco: thure: nuce muscata tunsis operies: atque fouebis.

¶ Quod corporeũ quidem spũm curare d'bemus: in corporeum uero colere: ueritatẽ deniq; uenerari: primum medicina pstat: secundũ disciplina moralis: tertium uero religio. Cap. xxvi.

I homines ueritatis cupidi tanta medicorũ diligẽtia corporeũ spũm curare debent: ne forte oino neglectus: uel impedimento sit: uel inepte seruiat qrentibus ueritatem multo proculdubio diligentius incorporeum spũm: idest intellectum ipsum discipline moralis institutis colere decet: quo solo ueritas ipsa cũ sit incorporea capitur. Nephas. n. est solum animi seruum. i. corpus colere: animi uero corporis dominũ: regemq; negligere: presertim cum magorũ: platonisq; sententia sit: corpus totum ab anio ita pendere: ut nisi animus bene ualuerit corpus bene ualere non possit. Quapropter medicine auctor apollo non hippocratẽ: quis ex sua stirpe genitum: sed socratem sapientissimũ iudicauit. Quippe cum quantum hippocrates corpori: tantum socrates animo sanando studuerit: quamq̃: quod tentauerant illi: solus christus effecit: proinde si mentem nostram optimis colere moribus a socrate iccirco iubemur: ut lucem: ueritatemq; a nobis nature instinctu quesitam: serena mente facilius assequamur: quanto magis ueritatem ipsam diuinã in primis religiõe sancta fas est uenerari. Ad quam querendã: capiendãq; non aliter creata mens est: q̃ oculus ad lumen solis pspiciendum. Atq; (ut plato noster inquit) quemadmodum uisus nihil usq̃ uisibile perspicit: nisi in ipso summi uisibilis: idest solis ipsius splẽdore: ita neq; in

tellectus

tellectus humanus intelligibile quicq̄ apprehendit: nisi in ipso intelligibilis sūmi: hoc est dei lumie nobis semper: & ubiqꝫ presente: in lumine inquā: quod illuminat omnem hoiem uenientem in hūc mundum. In lumine de quo canit dauid: in lumine tuo uidebimꝰ lumen. Profecto quemadmodum purgatis oculis: in qꝫ lumen ipsum aspicientibus: subito splendor eius infunditur: coloribus: figurisqꝫ rerum abunde refulgens: ita cum primum ab omnibus corporis perturbationibus per moralem disciplinam purgata mens est: atqꝫ in diuinam ueritatem: idest deum ipsum religioso quodam: flagrantissimoqꝫ amore directa: subito (ut diuinus inquit plato) diuina menti ueritas influit: rationesqꝫ rerum ueras: que in ipsa continentur: quibusue omnia constant: feliciter explicat: quantoqꝫ mentem circunfundit lumine: tanto simul: & uoluntatem gaudio beate perfundit.

Finis primi libri.

¶ Marsilii ficini florētini in librum secundū de uita longa ad philippum ualorem epistolare proemium.

Arsilius ficinus florentinus philippo ualori ciui optimo: atqꝫ nobilissimo. S. D. Quāq̄ plato noster genio suo uiuit: & uicturus est (ut arbitror) dum mūdus ipse uiuet: meus me tñ genius huc semper impellit: ut post diuinū cultum ante oīa platonis uite ꝓspiciā. Ad hoc ipm iam diu nobis aspirat pre ceteris medica domus: ad idem cōspiras & tu mi ualor medicū amicissimus: & platonice glorie: atqꝫ discipline admodū studiosus: quā ergo uitā platoni semp exopto. eandē opto medicibus similēqꝫ ualori. Quaobrē hortor: & obsecro te mi ualor: ut quanta semper opa glorie platonice faues: tan

ta aliquādo diligentia pcepta hec nostra de uita pro
ducenda legas atq; serues. Quibus diu uiuens resur
genti nuper disciplinę platōis diutius una cū magna
nio laurētio medice patrocinari possis. Vale.

Ad perfectionem scientie necessaria est uita longa quam etiam diligentia prestat. Cap. I.

D artem scientiāq; perfectam nō tā
uel docilitas īgenii: uel memorie fir
mitas: q̄ prudentis iudicii pspicacia
nos perducit. Iudiciū uero propter
ambiguitatē ex cōiecturarū diuersi
tate ɔceptā adeo difficile est ut expi
mēto sit necessario confirmādū. Ex
perimentū quoq; fallax tum ppter iudicii ipsius dif
ficultatem: tū propter fugacē opportuni in experimē
to captādo temporis breuitatem. Quibus sane de ca
usis artem eē longā una cum hippocrate recte ɔcludi
mus: nec posse nos eam: nisi uite lōgitudine cōsequi:
uitam uero lōgam nō solū ab initio semel fata pmit
tunt: sed nostra ēt diligentia pstat: quod & astrologi
confitent: ubi de electionibus: et imaginibus agūt &
medicorū cura diligens: expientiaq; confirmat. Qua
qdem prouidentia non solū hoies natura ualidi sepis
sime: sed ēt ualitudinarii uitam longā aliqn̄ cōsequū
tur: ut non mirū sit herodicū quendā litterarū studio
sum: oīum sui tpis infirmissimū (ut plato: aristoteles
q; testant) eiusmodi puidentia: annū fere centesimū
impleuisse. Plutarchus pterea narrat multos corpore
alioqn parum firmo: uitā sola diligētia longā cōsecu
tos. mitto in psētia: quot ibecillos ipse nouerim: pru
dentie munere robustissimorū annos supauisse. Neq;
igitur inutile fuerit: neq; uanū: post librū de curāda
ualitudine

ualitudine litteratorū a nobis cōpositū: precepta que dam insuper ingeniis scientie cupidis: ad uitā longam conducentia tradere. Instituta uero hec nec inertibus ignauisqꝫ cōmunicari uolumus: quid enim cupiamus istos diu uiuere? qui neqꝫ uiuunt quidem: quasi fucos nutriamus: non apes. Nec hominibꝰ diuulgari: pdita uoluptatū libidine dissolutis: qui breuē quottidie uo luptatē longe stulti preponūt: nec iprobis: iniqsqꝫ pa tefieri: quorū uita mors est bonoꝝ. Sed uiris dūtaxat prudentibus; atqꝫ temperatis: solertis ingenii: uiris humano generi: uel priuatim: uel publice profuturis.

¶ Vitalis calor nutritur humore: quo dficiente fit re solutio: quo excedente fit suffocatio. Cap. ii.

ita quidē tanq̄ lumē in naturali calore cōsi stit: caloris uero pabulū est humor aereꝰ: at qꝫ pinguis quasi oleū. Siue igitur hūor eius modi forte deficiat: siue prorsus excedat: ul̄ inquinet: calor statī debilitat̄: & tandē debilitatus ex tinguitur. Si hūoris defectu calor dbilitatur: & pdit̄ mors resolutiōe ɔtingit: si potius obruit̄: hūoris exces su: uel uitio: uita suffocatōe perit. Suffocatio uero hu moris cuiuslibet exūdantia: uel putrefactiōe cōtigit: preserti pituita: ul̄ excrescēte: uel quōlibet putrefacta ut non imerito pituita petens uitā fuerit noiata. Pre cepta igitur ad ꝑducendā uitā maxie necessaria: hinc quidē resolutionē: inde suffocationē: putrefactionēqꝫ eque deuitāt: eque inq̄ ratione cōi. Nā si calidiorē: sic cioremue hoīem forte curant: & cui meatus qdē aper ti sunt: hūores aūt spūsqꝫ subtiles resolutōi magis oc currūt. Si aūt cōtraria rōne corpus affectū tractant: potius suffocatiōi subueniūt: maxie uero in alterutro student: si ad alterutrū locus: tēpusue dclinet. At ubi

ingeniosis: studiosisq; consulitur: utrūq; pceptū ferme est pariter necessariū i utroq; similiter laborat. His. n. acutum qdē: calidūq; ingeniū: et imaginationis mot⁹ assidu⁹: resolutionē: ociū uero corporis: atq; cruditas suffocationē minitari uidētur: nusq̄ igit medici uehementius q̄ in eiusmodi hominū curatione laborant. Et si tota libri superioris disputatio ad progandam uitā maxime confert: propriam tamen quandam res tanta curam: qualem deinceps (quoad potero) paucis comprehendam: postulare uidetur.

Quomodo temperandus calor ad humorem: atq; uicissim quodam mineruę consilio. Cap. iii.

eterum dum oleum istud pigue: igneo huic uigori nostro necessariū pingui minerua tractamus: minerua interim oliuifera: olei uitalis origo almi uidelicet iouis capite nata ridet: q sui muneris q̄titatē plane cernētes: iterea nō satis uidimus qualitatē. Ridens ergo: uobis inqt: oleū: nō modo q̄tū sat flāme nutriende foret abunde dedi: sed ēt sine amurca sincerū ifundi lucerne: hec illa. Nos aūt interloquendū errantes offendimus: quoniam lucerna pedibus nostris uerbū suū nō dum nobis auditum. Ex hac ergo lucerna discamus oleū iugiter flamme subministrandū: ea scilicet diligentia: ut nec repentina quadam lumē obruamus illuuione: nec rursū dis feramus sitibundo potū. Sed hec qdē duo satis in superioribus tractata putamus: reliqua nobis duo sūt: quo℞ alte℞ leuiter tetigisse: alterū uix attigisse uidemur: tangentes interī ita palladē: ut ridere nunq̄ solita nos rideret. Quid ergo? primo quidē ɔsiderabim⁹ flāmā: uel pauculā esse prorsus edacē: ideoq; lucernaꝫ illā lucere diutius: in qua sic flāmula est ad ellychniuꝫ
idest

idest lucinium tempata: ut non ebibat oleum: sed piti set. itaque & nos in omni dieta cauebimus: ne quando presertim in iuuentute nimium inualescat: insitus ignis suapte natura uorax: sat uero fuerit tum humorem inundantem: tum penetrabile frigus hinc arcere. Deinde lucernā cogitabimus frequēter extingui: qn̄ nō sincerū oleū instillauerit: sed (ut ita dixerim) amurcosū: unde paulo post cōcrescunt ex amurca fungi: lumenq́ extinguunt. Iam uero nos almū a pallade suscepimus oleum. s. aeriū q̄plurimum: purūq́: & natiuo quodā lentore tenax: atq́ firmū. Quod ergo huic paulatim absumpto subgeritur: nō solum huic equale debet esse: sed simile: ut uero sit simile: nō tantū aereū esse debet: & pingue: sed penitus ab amurca secretum: idest a fece quadā ex terra: & aqua crassiore ꝯgesta. Hanc ergo cōgestionē: fecemq́ uitaturi: alimenta eiusmodi fugiamus: & ociū: & cruditatem: atq́ sordes. Interea uero mineruam ea moderatione colamus ut caput quidem: de quo nata est ipsa: nobis augeat: neruos autem: stomachumq́ non minuat.

¶ Quibus de causis arescit hūor naturalis; uł pegrinꝰ exūdat: q̄ necīaria sit ad uitā pfecta digestio. c. iiii.

NAturalem humorem uelociter hec exsiccāt: sanguinis fluxus uberior: uiolēta solutio uētris: diu lubricus aluus: profusus sudor: latius patefacti meatus: coitus ad debilitatem factus: sitis anhela: fames cruciās: uigilia lōga. Vsus calidarū rerū simul atq́ siccarū: laboriosus animi: corporisq́ motus: anxietas: ira: dolor: siccior simul: atq́ feruentior: aer presertim igne calescens: uentus aridior: & uiolentus: atque diuturnus humorem supra modum augent. His contraria: ebrietas frequens

utrumque facit: nimio enim tum calore siccat: tu hu-
more suffocat ebriosum: nihil autē magis quā cru-
ditas ad utrunque nocet. Vbi enim non concoqui
tur alimentum: hinc quidem deest: quo naturalem ir
riget humorem: inde uero putrefactū superest: quod
exundans calorem obruat naturalem. Quamobrem
auicēna corrumpi sanguinem inquit: ubi digestio ip-
sa corrumpitur secutusque galenum appellat digestio
nem uite radicē. Optima igitur est: & quasi unica hec
regula galeni: concoctiōē cibi preceteris ubiq; curare
nam qđ maximum uidetur esse preceptum: salubri-
bus uidelicet uti: nihil proderit: nisi coquas: siquidē
ex his ferme sicut ex ꝯtrariis noxius hūor ꝓfluit: si cru
da membris influxerint. Ex cibis autē etiā minus ar-
te laudatis: sepe minus malū accipitur nutrimētū: si
uehemētius concoquātur. Cruditatē igitur tanq̄ gra
uē resolutionis simul: & suffocationis causam diligē
tissime deuitemus: quātitate uidelicet cibi: potusque
nob accōmodata. Qualitate: simplicitate: ꝑparatiōe
cōtritione: ieiunio reuocante famē: ac (si opus fuerit)
stomachi etiā exteriore fomento: rebusq; quibusdā sti
pticis post epulas intus assumptis. Caueāusq; diligen
ter: ne cibū potus exuperet: neu cibus sit liqdior: aut
durior: aut hic: uel ille ualde sit actu frigidus: aut ali
menta sint longe diuersa: aut crudū addamus crudo
hec eni cōcoctionē magnopere ꝓhibent. Caueamus
insuper diligentissime: ne uel coitu stati post cibū: uel
sōno meridiano sepius nō necessario: uel nocturna ui
gilia: uel labore aī ullo: siue corporis iportūo: uel alio
quopiā pacto digestionē impediamus. Digestionē di
co eqdē ñ primā tantū: q̄ fit i stomacho: sed secūdā ēt
q̄ fit in iecore; tertiam insup: q̄ in uenis: quartā deniq;
que

que in membris efficitur: que longo quodã indiget in teruallo: & quãuis ĩpedita pabulũ nõ suppeditat humori. Proide sicut digestionem: sic excrementorũ purgationẽ adiuuare in primis necessariũ est ad uitam: necessarium sordes etiã acute detergere. Necessarius est motus corporis tam continuus: tam tẽperatus: tã uarius: q̃ celestium: aerisq; motus: & ignis: & aque: seruata duntaxat cõcoctionis: & somni necessitate: defatigatione uero: & resolutione uitata. Preterea sub umbra sitũ cariẽq; obducim⁹: sub diuo: sub lumĩe uiuim⁹: quod pater me⁹ ficinus: medicus ĩsignis frequẽter habebat in ore. Sed ad hec feliciter pagẽda operepretiũ foret: non tam urbanis negotiis quã rusticis quibusdam exercitationibus a tenera statim etate corpus assuefecisse: & quodammodo similibus iterdum etiã nutrimentis: & uite genus quodãmodo uarium tenuisse: qď me sepe prudens ille monebat. Qui enim in omni etate lautissima quadã curiositate uiuunt: sepe minus tuti uiuũt: qui uero adolescentes se minus assuefecerint: adulti saltem assuefaciant: cautioribus tamen gradibus id tentantes.

¶ Sanguis: & hũor accõmodatus uite aerius eẽ debet: q̃litate tẽpatus: substãtia medi⁹: atq; tẽax. C.v.

Reci omnes inter p̃cepta ad diuturnam uitã maxĩe necessaria mãdant: ut euchimis alamur. Euchima uocam⁹ alimẽta salubria: que bonũ afferũt nutrimentũ idest sanguinẽ bonũ: bonum uero sanguinẽ appellamus: non frigidum: non siccũ: non turbulentũ: sed calidũ: & hũidum: atq; clarũ. Calidũ q̃dẽ calore nõ acri: hũidum uero hũore ñ aqueo: clarũ quoq; nec tñ interea tenuissimũ. Iam uero feruentior

sanguis naturalem tũ calorẽ exacuit: tũ exsiccat hu-
morẽ: & quẽ ipse humorem infert: uel calorẽ resolubi-
bilem prestat: atq; fugacem Sanguis preterea hũidi-
or: proniorq; ad aquã naturalem: obtundit calorem:
humorẽ quoq; naturalẽ uel hebetat: uel impellit sub
calore liquescere: uel suffocat humiditate calorẽ. & oĩ-
no: si q̃ potio naturalis hũoris ex aqueo sãguĩe extra
hitur: tũ putrescit facile: tũ cito diffluit: atq; dissoluit
Hinc efficitur: ut qui molliores fructus: herbasq; co
medunt: nisi raro forsan: & ꝑ medicina tunc uentrẽ
leniente: sumãt: breui uenas succo crudo: putrefactio
niq; obnoxio: penitus impleant: ac ne id accidat: tu-
tius pro alimento: uel coquũtur: uel saltem cum pane
miscentur. Sanguis uero nec igneus esto: nec aqueus:
sed aerius: nõ aeri crassiori similis: ne ꝓcliuior sit ad
aquã non aeri subtilissimo: ne facile incalescat in ignẽ
sed substantiam teneat mediocrẽ: in qua medius aer
dominatũ habeat plurimũ: cetera elementa insint: q̃-
tenus aeris accõmodantur impio. Nõ sit eius substan
tia subtilissima: ne humorẽ instabilẽ generet: spiritũq;
uolatilẽ: dissolutioni subiectũ. Nõ sit crassissima: alio
qn & ĩgenio minime ministrabit: & uix ĩ naturalem
hũorem: ac spiritũ ꝑmutabitur: meatus obstruet: suf
focatiõi dabit occasionẽ: & spiritus: q uix tãdem cras
sus inde creatur: densitate sua & ipse parũ idoneus ẽ
ad uitam. Et calorem naturalem ita suffocat: sicut fu
mus densior flammam comprimit ꝓtinus: & extin-
guit: mitto q̧ saltem adeo tenebrosus est: ut uitã effi-
ciat mestam morte deteriorẽ. In primis aũt (ut mihi
uidetˀ) ad uitam expedit diuturnã: sanguinẽ una cu;
substãtia qdẽ aerea ualde: nec admodũ crassa: haberˀ
glutinosũ aliquẽ in se hũorem: atq; tenacẽ: qualẽ fer-
me

me cum ſubtilitate habet oleum oliuarum: & humor anguille pinguis ſimul: atq; tenuis: & oleum ex tere- bēthina quadam ſublimatione tractum. Tu igitur aliměta: ceteraq; omnia: que ſanguinē ꝑ uiribus hũo remq; talem efficiant: diligenter eligito. Sanguis enī humorque talis ſicut oleum flãme: ita uitali calori pa bulũ eſt: & una cum ſubtilitate habet etiam firmitatē Preceptũ enim raſis eſt pro iuuentute ſeruãda: rebus uti ſanguinē ad precordia traducentibus ubique con denſantibus: corq; fouentibus (quod auicēna ꝓbat) aquoſum labilēque ſanguinē precipiens euitandum. Differens autē in hoc ꝑ differentia corporum ratio eſt habenda: nam ubi denſius corpus eſt: ad ſubtilitatē ſanguinis: ubi rarius: ad craſſitudinē eiuſdē omnibus eſt remediis declinandum: ubi media corporis habi- tudo: uia ſimiliter media tutius imus: nunq̃ tamē na turalem corporis habitudinem extirpare conabimur alioquin uitã ipſam extirparemus. Expedit inſup me miniſſe: ubi ſubtilitatem ſanguinis ualde ueremur: et ſtomachus īterea nō ſit admodũ natura ualidus: mi nutioribus ad craſſitudinē gradibus accedendum eē dum gracilē hominem craſſioribus alimentis nutrire cōtendimus: & fouēdũ interim ſtomachũ: ꝓducendũ ſomnum: exercitationē ꝑ uiribus augendam: animi minuendam: que plurimis ſepiſſime nocet: ac ſi min⁹ ferat alimenta uiſcoſa nimiũ duraque: uel admodum frigida. Vſu ſaltē corallorũ: ſandalorũ: roſaꝝ: corian drorũ: myrobalanorum: cydoniorũ: & diacydonion ſachariq; roſacei: ſtipticarũq; rerũ eã ſanguinis humo riſq; firmitatem denique conſequemur: quam rebus nimium glutinoſis hic tuto conſequi non ualemus. Commodiſſime uero ex nucleis pineis: piſtaceiſque

& glyzirhize succo: & amido: additis amygdalis dulcibus: earũq; oleo: & cydonioꝝ semine: atq; oleo sisamino una cũ sacharo candidissimo: aqua rosacea nutrientur: qui uiscosa grandioꝝ animaliũ membra cõcoquere nequeãt. Cõcedemus his preterea extrẽa gallinaꝝ: uel hedoꝝ: & testudines: & limaces: atq; testiculos uina dabimus non alba: sed rubra: stipticaq;: & quodãmodo subamara: aqua uinũ ferrea uł masticia tẽperantes. Oleo quoq; masticis: cydoniorũq; cutẽ leuiter leniemus: & uetabimus interi: que sanguinẽ subtilẽ faciũt: uł feruẽtẽ: nisi forsan nõ nihil croci: uł cinamomi tenatioribus epulis ifũdam?: ut & facil?concoquant: & cocta p meatus angustos transferant ad mẽbra. Difficile nãq; est uiscosa. uel alimẽta paulo firmiora ex stõacho nõ admodũ ualido: usq; ad digestionẽ tertiã: qrtãq; pducere: nisi eiusmodi uehiculis pferãt. Atq; insup frictiõibus leuibus puocentur: quas quidem cum facies: mãibus eas molioribus facito: ac memento madefacere manus odorifero quodam uino in quo cammomillam: myrtumq; coxeris: atq; rosas.

¶ Communis comedendi: bibendiq; regula: & qualitas epularum. Cap. vi.

SEd missa in presentia faciamus obtusissima hominum corpora: uel tenuissima: ad cõmunem uiuendi rationẽ perueniamus: cõmuni: mediẽq; corporis habitudini prorsus accommodatam. Caue ne ulla ratione meatus corporis uel supra modum pateant: uel nimium obstruantur. Ibi enim in resolutione: & iniuria extrinsecus inferẽda discrimen: hic aũt in putrefactione & suffocatiõe periculũ: & si non arctissimo regule freno (quod hippocrates dãnat) te cohibeo: non tamen habenas tibi ad li-

centiam

centiam usqȝ relaxo. Herbas & fructus hũidiores accipe parce: parcius lac & pisces: & utrunqȝ cum melle: parcissime fungos: atqȝ cũ aromaticis: ac semine pyri similiter purum aque potum: atqȝ una cũ parcitate. Que humidiora sunt uł pinguia: aromaticis: acribusqȝ condito: alioquin & hũorem alienũ membris plurimũ inferunt: atqȝ putridũ: & si quem necessariũ nature humorẽ suggerunt; hunc prestant cite admodũ corruptioni subiectũ: quod non aliter q̃ aquosũ uinũ cõturbatur celeriter: & corrũpitur: hinc cita canicies: & pallor: rugositasque senilis. Carnes quoqȝ si quotidie comedantur: ac ẽt si pondere pani ꝓpinquent citã putrefactionẽ ĩferũt: uñ porphyrius pythagoreorum: antiquiorumqȝ auctoritate fretus esum anialiũ detestatur. Nõne homines accepimus ante diluuiũ longeuos animalibus pepercisse? quã q̃ medici non tã carniũ usũ uetant: q̃ abusum. Deniqȝ humida tanq̃ putrefactiõi obnoxia fuge: memoria tenens hũidos: & pingues senescere citius: atqȝ mori: qđ & hippocrates ait: & res ĩpa declarat. Siccissima rursum accipe moderate: uł saltẽ liberiore tempera potu: media tutus eligito: tam& si auicẽna formam cibi paulo sicciorẽ molli preponit ad caniciem euitandam ad frigida nimium: aut calida cautissim⁹ esto: calida simul et humida sequere. Si feruet aer: epularum humor calorem superet: si friget: calor humorem: utrobiqȝ uero modicus sit excessus: ubiqȝ calor & humor: non nihil glutinosum habeat: atqȝ stipticum: ut illinc membris irrigatus humor ĩhereat firmius: ac diu sub calore perduret. Electum triticum & panis electus hoc inprimis habet; deinde rubrum stipticumqȝ uinum: parumqȝ dulce: tertio pinei nucleiresqȝ his temperie: & lentore persimiles: quarto car-

nes non humide simul atq; laxe: ut suille: & agnine la
ctentes. Medici tamen ueteres: maxime galenus suis
carnes: & sanguinem propter quandam cum corpore
nostro similitudinem ualde commendãt. Optime sũt
igitur similibus corporib9: ut rusticis: & robustis: cor
pusq; multum exercitantibus: presertim si quatridu-
um gariophylis: coriandris preparati: sale cõdite ser-
uentur: & sanguis forsan utilis: si cũ sacharo coquatur:
defecatusq; ad summũ fuerit: atq; liquens. Sed ut ad
numerũ reuertamur: nõ probãtur carnes humidiores
quales diximus: non dure simul atq; sicce: quales ue
tustioris leporis: atq; bouis: sed medie quedã: ut gal
linaceorum pullorũ caponum: pauonum: phasianarũ:
perdicũ: forte etiã pullorũ columbinorũ. presertĩ dome
sticorum. Tales quoq; sunt capreoli: uituliq; iuuenes
& anniculi uerueces pariter atq; apri: hedos non sper
no lactentes: caseumq; recentem. Auiculas equidem
pretermisi: frequens enim subtiliorũ alimentorũ usus
stomacho solum cõuenit: crassiora minime toleranti.
qui uero ualidior est: fugacẽ ex his fumũ reportat: uel
humorem. Oua tamen gallinarũ nõ pretermitto: si ui
tellus una cũ albo comedatur: uitellus nãq; solus de
licatorũ est nutrimentũ: nam auicenna probat: nutri-
mentum nullum expedire magis in diminutione san
guinis: et dissolutiõe spiritus cardiaci: q̃ uitellum oui:
galline: uel perdicis: uel phasiane. Neq; forte ab re fu
erit: anseres nutrire spelta: aquaue nitida: ac post necẽ
carnes sale & coriandris aceto p̃paratis cõditas: dies
septem seruare prius q̃ edas. Ceruumq; similiter si sto
machus fuerit ualidissimus: probabile nãq; est longe
ua quedam anĩalia ad uitam cõferre longeuam: si ta
men huiusmodi carnes iuuenes comedantur: similiter

q; alie

q̃ alie carnes uicissim sunto: tum asse: tũ elixe. Cibus esto duplus ad potũ: panis duplus & sexquialter ad oua: triplus ad carnes: quadruplus ad pisces: herbas: fructus humidiores. Nec incipiat a potu mensa: neq̃ potus sit semel uberior: semper stipticum aliquid absq̃ potu: uel modico sequatur mensa. Vbi complexio: etas: locus: tempus ad calidũ: siccũue labitur: tu quoq̃ paulisper ad opposita declinato: ubi ad frigidum: aut humidum: similiter ad opposita uergito: ubi temperies: seruato temperiem. Eatenus aũt exercitatiõi quidem corporis est addendum: & ani detrahendũ: q̃tenus epulis uescimur durioribus ad diuturnitatẽ uite aliquãdo forsitã necessarius Mẽse tibi sint ĩ nouẽ diei horis due: & utrobiq̃ parce: parcior uero cena: exercitationes corporis due ferme post digestionẽ primã ad sudorem quasi producte. Somnus quidem nocturnꝰ quia semper est necessarius: semper bonus diurnus autem: nisi admodum necessarius: nunq̃ bonus.

¶ Ne utaris alimentis: que cito putrescunt: nec ĩ eiusmodi regionibus habites: uinum: & triticum pre ceteris elige: putrefactiõem & resolutionẽ fuge. Cap. vii.

ANimalia uero quecunq̃ in nostrã custodiam ueniunt: mundis: electisq̃ alimentis nutriẽda sunt: ante q̃ uescamur: atque hec: & alia omnia ex pascuis altioribꝰ: & odoriferis eligenda sunt. Inter hec regulam ante omnes ab arnaldo philosopho comprobatam memori semper mente teneto: animantes: herbas: poma: fruges: uina: ex altis odoriferisq̃ (ut diximus) regionibus eligere oportere: quas uenti temperati serenant: suaues solis radii fouent: ubi aque nulle stagnant: culta sterquilinio non pinguescunt: sed humore natiuo: ubi etiam que

cunq; nascuntur: diu permanent incorrupta. Hic dūtaxat habitandum est: his quoque uescendum: neq; confidendum est ex alimentis: que breui putrescunt: humorē nos comparaturos diuturnum: & a putrefactione remotum: neque sperandū facile nos diu uicturos: ubi terre fructus īcorrupti diu nō conseruātur ubi rari admodū hoies sunt longeui. Quantū uero sit in loco uictuq; discrimē: pomū declarat psicum in psia quidē uenenū: in egypto cordis amicū: & elleborus in anticyra impune sumptus: alibi uero uenenum. Aristoteles habitationem eligit altam: ad meridiem: orientemque spectantem sub aere subtili: nec humido: nec frigido: & plato longeuos in editissimis atq; tempatis repperit regionibus. Deterrimū uero ē stercorare agros: uel aquas stagnantes ex agris minime deriuare: omnia. n. illic cite corruptioni subiecta nascunt̄. Quamobrē eos nō uitupare non possum: q sapiētem hesiodū iccirco uitupant: q in re rustica sterquiliniū pretermiserit: sed ille prudens salubritati potius: q̄ fertilitati consuluit: satis autem ex lupinorum fabarumqʒ foliis tempestiue subuersis agrum pinguefieri posse putauit At uero si regiōes humidiores īmundasqʒ colere: et alimenta minime duratura sumere cōpellamur: eum quasi seruemus uictū: quē sub aere pestilēti medici mandauerūt: qua de re i libro cōtra pestilentiā satis egimus. Sūmatim uero suauibus & quodāmodo calidis utemur odoribus: aloe rite p̄parata sepe: leuiterqʒ purgabimur. Rite uero p̄paratam dicimus si lota fuerit aq̄ rosacea: uel succo rosaꝝ aut si cū rosis recētibus: cōtritisq; fuerit pfecte cōmixta: deide addat̄ ei myrobalanus: atq; mastix: & forte rosa. Medicina hec extra controuersiam mirabilis est

ad conseruandam diu mētem sanā in corpe sano: pre terea corpus exercitabimus: opportuno utemur foco Hoc puluere epulas cōdiemus: myrobalanoꝝ embli carum sit pars uncie quarta: sandaloꝝ uero dimidia cinnamoni integra: octaua croci. Hoc itaqꝫ puluere: rebusqꝫ simul acribus: iminentem ex putridis alimē tis: & locis corruptionē forsitan inhibere poterimus. Meminerimus aūt: ubi multo plures putrefactiōe suf focationeqꝫ q̄ resolutione pereūt: ibi putrefactioni: & suffocationi maxime resistendū. Vbi uero cōtra uicis sim uti condimentis aromaticis et quodāmodo auste ris (ut diximus) odoribusqꝫ similibus: quouis tem pore putrefactionē prohibet. Vngi oleo: frigoris iniu riam. uti lauachris ex aqua: & oleo: resolutionē ex la bore uel calidis tempibus iminētē. Similiter os aqua sepe colluere: succum glycirhize: uel sacharum crysta linum ore tenere aqua rosacea multa: paucoqꝫ aceto rosaceo manus: faciēqꝫ perfundere: similibusqꝫ odo ribus uti. Septima quaqꝫ hora alimentis modicis re creari: corpore simul & animo conquiescere: calore ui tato. Plurimū uero interest quale sit triticū atqꝫ uinū quibus assidue uescimur: hec ergo sint talia: ut ultra annum: & potius ad trienniū integra pseuerent si mo do incorruptibilē ex his alimoniam sperare debemus Vinum: siue albū: siue rubrū sit: esto clarū: suaue: stip ticum: odoriferꝫ: & quod indigeat aqua: nisi forte ui num reppereris leue simul: atqꝫ durabile: quod raris simuꝫ esse solet. Quod uero ualidius est phus isaac ui num dicit esse uinosum coctū sole: uentisqꝫ purgatū: qđ aqua fontis puri tempari iubet aliquādiu antea: q̄ bibamus ut pfectius misceat̃. A quosum uero uinū atque debile: uel acerbum fugiendū monet: utpote

quod intra uenas: & membra accidum cito fiat: aut aliter putrefiat. Vinum quidē aquosum putrefactiōi subiectum: si conseruata eius substantia coctū fuerit hoc saltē erit utile: alioquin non laudatū: quod humorem corruptibilē nō creabit: sed acumē eius aqua electa temperandum erit. Vinū uero quale ꝓbauim⁹ isaach antiquoꝝ sentētia tiriacis magnis inquit esse persimile: quod (ut diximus) tempatum: habitudinem corpis frigidā calefacit: refrigerat calefactā: humefacit siccā: humidiorē uero desiccat: atqꝫ (ut galenus ait) naturalē humorē recreat: calorē fouet: utrūqꝫ contemperat. Miscere uero uinū eiusmodi magis necessariū est iuuenibus: minus senibus: frigidis uero senibus minime. frigida namqꝫ: duraqꝫ senect⁹ (ut inqt plato) ita mero feruet: atqꝫ mollit: sicut uel igne ferrū: uel aqua lupini: quod diximus p uinum opposita fieri: atqꝫ dessidentia tēperari. Scito etiā p glycirhizam fieri: sed debilius: fieri etiam per oleū rosaceum: sed extrisecus. Hec ergo tibi familiaria sunto neqꝫ diffidas quicqd: & qualitate tempatū est: & uirtute potens posse reliqua tempare: sicut frigus alia frigefacere. Id in primis habere temperamento iouis: quo etiā saluberrima sunt. sed de his alibi disputandum.

❡ Dieta uictus medicina senum. Cap. viii.

QVi septimum iam septenarium impleuerunt quinquagesimum attingentes annum: cogitent uenerem quidem significare iuuenes: saturnū uero senes: atqꝫ has apud astronomos stellas: inter se maxime oīum inimicas existere. Rem ergo ueneream saturnii fugiāt: que iuuenibus etiam uite plurimum detrahit: non. n. natis consulit: sed nascituris: ipsasque etiā herbas statim producto semine

siccat

siccat. Pret erea frigus: aereq; nocturnũ letiferum sibi putẽt: atq; eũ oino uictũ seruẽt: ex quo sanguinẽ plurimum sperent: spiritũque q̃plurimum: ex uitellis uidelicet ouorum recẽtibus: uino aliquantũ quidẽ dulci: odorifero uero q̃plurimum. Nam hic uitellus proprie cordis sanguinẽ: uinum precipue spiritũ recreat: carnibus electissimis oĩ: coctuq; facillimis sũmati utãtur: dieta calidũ pariter: & humidum augente. Spiritum odoribus presertim uini assidue recreant: uigiliã & inediã: sitimque deuitent: laborẽ rursus corporis: atq; animi: & solitudinẽ: & merorẽ. Musicã repetant si forte itermiserint: nunq̃ intermittendã ludos quosdam & mores: quoad decet: olim ãte acte pueritie reuocent: difficillimũ namque est (ut ita dixerim) reiuuenescere corpore: nisi ingenio prius repuerascas. Itaque in omni etiã etate magnopere cõducit ad uitã nõ nihil pueritie retinere: & oblectamẽta uaria semp aucupari: longũ uero ꝓfusumq; risũ: minie: spũm namq; nimis ad exteriora dilatat. Sed redeamus ad senes hi preterea si frigeãt: fomenta petant aromatica: et calida simul: atq; humida: meminerint puerile non esse puerile illud auicẽne fomentum factum quidem a dauide: sed tardius forte factum. Fomentum seni mirificum medulla recẽtis adhuc calẽtis panis infuso maluatico uino cum puluere mente apposita stomacho: & sepe ad olfactũ adhibita. Nam & medulla eiusmodi etiam sola democrito iam iam expiraturo retinuit spiritum: quoad placuit fugitiuum. Preterea frictionibus utantur leuibus: seu quandoque lauachris nutrimentum prouocantibus ad extrema: nucleos ante omnia pineos: uidelicet ablutos: familiares habeant hoc enim nutrimentum medici ueteres senibus aptis

simum probauerunt. Calidũ.n.& humidũ est:& pinguẽ:et oẽm lenit aspitatẽ:atq3 simul (qđ mirũ est) dũ naturalẽ humorem auget:interea superfluum đsiccat putridũq3 expurgat humorem. Sunt q nucleorũ eiusmodi drachmã unã quottidie post cibos exhibent senibus comedendã: ego drachmã quoq3 alterã ieiuno stomacho senibus exhiberem:uel recens calẽs auratũ pinucleatũ:componerẽq3 quoq3 electuariũ hoc pacto Sume amigdalarũ dulciũ mũdarum uncias quattuor tantundem eiusmodi nucleorũ pistaciorũ duas:unam seminũ cucumeris unam nucum auellanarũ mundarũ contunde:coque una cum candidissimo sacharo: cui tamen addideris unã zinziberis recentis conditi drachmam:croci dimidiam:musci tertiam:ambre tantũdem:sacharũ aqua melisse:idest citrarie:rosarũq3 fundito:multa auri folia his adhibeto. Huius enim usu quottidiano uitam senes ualidiorem:lõgiorẽq3 consequentur:possunt & in mensa hoc accipere:& pluribꝰ horis ante mensam. Vtilius autem tunc erit: si quid albi:odoriq3 uini una cum confectiõe eiusmodi biberit:tẽporibus uero calidioribus sacharum rosaceum una cum auri foliis:& condite myrobalani uitam senibus prorogabuut. Theriacã nemo dubitat ad idẽ humidis conuenire psonis:atq3 tpibus:de cuius usu satis in libro superiore dictum:nemo etiam negabit his prodesse admodum radices inule:beeniasq3 radices albas similiter:atq3 rubras:maxie uero recentes illam quidem pro nutrimento:has etiam pro aromate:& oia simpliciter calida:humidaq3 & aromatica simul:& stiptica:simulq3 pinguia. Certum est senes electo glycirhize succo familiariter uti deberẽ tradũt.n. glycirhizam esse humãi corporis calori pariter:& hu

mori

mori persimilē: preterea uariis senum morbis opitulari: lac quoque amygdalinū: & amidus cibus familiaris esto: & sachaꝝ: atqꝫ passule. Rasis triferam ex myrobalanis indis: emblicis belliricis confectā: itē myrobalanos indas conditas sacharo: non solū ad retinendam: sed ēt ad retardādā senectutē ualde ꝓbat. Auicēna laudat triferā myrobalanoꝝ maiorē atqꝫ minorē: rursus cōfectionē de sq̄ma ferri: maxie uero auri iubet quotidie mādere: myrobalanos p̄cipue chebulas rite conditas ad differenda senectutis incommoda.

¶ Nature aromatum et cordialium necessarie: et rursum qualis senum uictus. Cap. ix.

Scito myrobalāis uarias iesse uirtutes. Vnā que mirabiliter superfluū exiccat humorem unde caniciem ꝓhibet. Secundā que humorem colligit naturalē: & a corruptiōe simul: & inflammatiōe tuetur: unde uitam producit in longum. Tertiam que stiptica: aromaticaqꝫ potētia uirtutem: & spiritum naturalem: & aīalem congregat: & fouet; & roborat. hinc aliquis uite lignum in paradiso myrobalanum forte fuisse putabit. Simile quiddam ferme faciunt aurum: et argentum: corallus: spodiumque: et preciosi lapilli: quāuis pro aromatica uirtute facultatem afferāt illustrandi. Tu uero memēto aromatica tūc maxie prodesse nobis ad uitam: ut supra significauimus: quando cū uigore quodam aromatico: humida sunt pariter: atqꝫ calida lentoremqꝫ pinguē habent cōmodum augumēto: quales sunt in primis radices beenie albe similiter atqꝫ rubentes: p̄sertim recentes aut saltē quādo cum uirtute quadam subtili odorifera: & acuta substantiam densā habeant: & stipticam ualde proprietatem: qualis utique

compositio inter cordialia frigida: primum myroba-
lanis inesse uidetur & succino: deinde rosis: & succo:
semini citri. tertio sandalis: & coriandris: atque myr-
to: ceterisq; similibus. Inter calida uero cordialia ze
doarie: ligno aloes: citri cortici: & gariophylis: nuci
muscate: maci: olibano: mastici: atq; doronico: qualē
etiā saluie experimur inesse: tradunt ambrā: & muscū
stipticam habere uirtutem. Zinciber aūt ob quandā
eius humiditatē presertim recens: & cōditū senibus se
pe prodest. sed hoc & gariophylus ꝑpter caloris ue-
hementiā caute uidetur accipiendū. Zedoaria quoq;
caute: tametsi tiriace similis iudicatur: & stipticam si
mul: atque pinguē naturā habet: senibus cōmodissi-
mā. Ambra ꝑpter calorem quasi tēperatū tuto ferme
sumitur: ac propter lentorem cum stiptica subtilitate
mixtum prerogatiuam habet ad uitam in membris:
& spiritibus confirmandā. Tū uero si ex ea fiat aqua
cutisq; lauetur: digestionem quartam restituit: ac mor
bos eius defectu contingentes expellit. Aromatica ue
ro: que subtilem admodum substantiam habent
qualem cinnamomum: atque crocus: cordialibus fri-
gidis: et durioribus sunt miscenda. Nam aromatica si
tantum calida: subtiliaq; sint: & sola sumantur: na-
turalem calorem nimis excitant: humoremque dissol
uunt. Necessaria tamen sunt tum frigidiorib⁹: & hu
midioribus epulis cōcoquendis: tum cordialibus du
ris ad precordia transferendis. Te namq; latere nō d
bet: humorem ipsum uite necessarium primas in cord
sedes habere: & arteriis: uenisq; eiusdem: quod isaac
perspicue docet atq; (ut auicenna probat) hic humor
naturali ceterorum membrorum humore frequenter
irrigatur: atq; fouetur. Quapropter cauendum est:

ne mēbri ullius humor casu quopiam arefiat: multo
q; magis: ne precordiorum humor comminuatur. At
que ut nutrimenta: ul' fomenta: et cordialia omnia p
angustos meatus ad precordia latissime perferantur:
his insere crocum: ut uero sistantur: ibi myrobalanos
adhibe. Vt autem consequaris utrunq;: accipe inter
calida muscum: atque ambram: inter frigida rosas at
q; myrtum. Memento dulce maratrum senibus pro
futurum: nam & nutrimentum per membra diffun-
dit: & qua facultate lac: eadem humorem auget natu
ralem: unde dioscorides maratro serpentes ait annu-
am exuere senectutem. Probamus & saluiam: hec enī
nature uirtutem temperate calefacit & firmat: para-
lysim propulsat. Probamus & moderatum oditi zin
ziberis usum: habet enim cum calore pinguedinem.

¶ De auro: & aureis alimentis: & recreatione se-
num. Cap. x.

Vrum omnes ante omnia probant: tan-
quam omnium rerum temperatissimum: &
a corruptione tutissimum. Soli quidem pro
pter splendorem: ioui autem propter tempe
rantiam consecratum: ideoq; posse calorem natura-
lem cum hūore mirifice tēperare: hūores a corruptiōe
seruare: solarem et ioualē spiritibus et mēbris inferre
uirtutem. Verū tamē optāt durissimā auri substantiā
subtiliorē facere: penetratuq; facillimā: nouerūt enī
cordialia tunc maxime latentē cordis recreare uirtutē
quādo in eis attrahendis minime natura laborat. Vt
autem minime fatigetur: uel subtilissima iam effecta:
uel cū subtilissimis sūt exhibenda: optimū fore putāt
si absq; aliena pmixtiōe aurū potabile fiat: sin minus
possit: cōtusū: & i folia redactū accipi uolunt. Aurū

ferme potabile habebis: ut dicā: collige flores boragi nis: buglosse: melisse: quā citrariā noiamus: et quādo luna leonē subit: uel arietē: uel sagittariū: aspicitq; so lē: aut iouē: coq; cū cādido sacharo: aqua rosacea liq̄ facto: & p qualibet uncia isere diligēter auri folia tri a ieiunus cū uino quodā aureo sūe. Itē aquā ex capo ne distilantē foco: uel aliter cōsumpto una cū iuleb su me rosaceo: ī quo auri folia quedā ante ɔtuderis. Pre terea in nitidissimā fontis aquā aurū extingues igni- tum: cū eadē auri cōtundito folia: eadē uinum aureū tēperato: & una cum eiusmodi potu cōedito recentē oui uitellum: facile uero in tota corporis arbore serua bis humorem: si in radicibus conseruaueris. Accipe igitur gallinarum & pullorum eiusmodi: atq; caponū cor: iecur: stomachum: testiculos: cerebellum: coque a qua modica: minimo sale. Cocta contunde ex tota carne: & toto iure: & sacharo addito recentis oui ui tello: fac placentam modico cinnamomo: crocoq; con ditam: & auratam. Hac uesceris esuriēs semel saltem quarto quoque die: & tunc quidem sola: claro tamen ad potum addito uino.

¶ De usu lactis: sāguinisq; hūani p uita sana. c.xi.

Epe post decimū statuz: & nōnunq̄ post nonū septenariū arbor hūana aretacto paulati hūore tabescit. Tūc primū hūa no iuuenilię; liquore irrigāda est hec ar bor hūana: quo reuirescat. Eliges ergo p uellā sanā: formosā: hilarē: tēperatā & famelicus lac ei? sugito crescente luna: statię; cōedito maratri dulcis modicū puluerē sacharo rite ɔfectū. Sachar̃ qdē lac in uētre cogi: uel putrefieri nō pmit tet: maratrū uero cū & subtile sit: & lactis amicū di- latabit

latabit ad membra: quos ectica senilis exedit: medici diligentes liquore hūani sanguinis: q arte sublimi distilauit ad ignem reficere moliuntur. Quid ergo phibet quo minus senio iam quasi confectos īterdū hoc etiam potu reficiamus. Cōmunis quedam est: & uetus opinio: aniculas quasdā sagas: que & striges uulgari nomine nuncupantur: infantium sugere sanguinem: quo p uiribus iuuenescant. Cur non & nostri senes: omni uidelicet auxilio destituti: sanguinem adolescētis sugant? uolētis inquā adolescentis: sani: leti: temperati: cui sanguis quidem sit optimus: sed forte nimius. Sugent igitur more hirudinū ex brachii sinistri uena uix aperta: unciam unam: aut duas: mox uero sachari uini que tātundē sument: idq; esuriētes: & sitibūdi faciēt crescente luna. Si crudus egre cōcoquitur: coquatur prius una cum sacharo: uel ad aquam calidā moderate distillet sacharo mixtus: deide bibatur. Fouere quoque stomachum tunc sanguine suillo presens auxilium est: quē utique sāguinem e uena suilla fluentem spongia calente uino madefacta combibat: & stomacho stati calens admoueatur. Galenus atque serapio morsum rabidi canis sanguinis canini potu curari dicunt: rationem uero illis assignare non placuit. Ego igitur biduum eam queritās: opior denique saliuā canis rabidi uenenosā ipressam hoīs pedi leso p uenas paulatī ad cor ascēdere more ueneni: nisi qd īter a distrahat. Si igit̄ īterim canis alterius sanguinē illū biberit: sāguis ille crudus ad multas horas natat in stomacho: euz denique uelut pegrinum deiecturo per aluum. Interea caninus sanguis iste saliuaz caninā superiora mēbra prehensantē prius q̄ ad pcordia uēiat: deriuat ad stomachū: nā & i canino sangui

ne uirtus est ad saliuã canis attrahẽdã: & in saliua ui cissim uirtus ad similẽ sanguinem ꝓsequendũ. Venenum igit̃ a corde semotũ: sanguinique ibibitũ in aluo natãti: una cũ sanguine p inferiora ducit̃: hoĩnẽque ita relinqt incolumẽ. Quorsũ hec: primo qdẽ: ut rei tã occulte succurrentẽ inter differẽdũ causã apuerĩ deĩde ut moneã sanguinem potari posse: & qdẽ salubriter. Atque in sanguĩe hũano uirtutẽ esse: que humanũ sanguinẽ attrahat: et mutuo ꝓsequat̃: ne forte diffidas iuuenilem sanguinẽ a sene bibitũ trahi ad uenas: mẽbraque posse: ibique ꝓdesse q̃ plurimum.

¶ Dieta: habitatio: cõsuetudo senũ. Cap. xii.

MEminisse decrepitos expedit: naturam debilem non esse nutrimẽtorũ pondere fatigandam: uel etiam epularũ diuersitate nimia distrahendã: nam & iuuẽilis etas hoc uitio fit cito senilis. Diuidant ergo mensas: nec tam multa naturam alimonia quam frequenti reficiant: interuallo tamẽ interi ad digestionẽ dato. Naꝫ sepe etiam postq̃ stomachus ipse cõcoxerit: nisi & iecur quasi digesserit: sumere nutrimẽtũ: naturã distrahit: atq; fatigat: qua qdẽ lassitudĩe sepi⁹ freq̃uẽtata: aduolat intẽpestiua senect⁹. Senes hyeme uelut oues aprica petãt: estate uelut aues amena: riuosq; reuisãt: freq̃uẽter inter uirentes uersent̃ plãtas: & suauiter redolẽtes: he nãqꝫ uiuẽtes: spirãtesq; cõspirãt ad spũm hoĩs augendum. Ad loca uero cõiter apib⁹ amica ꝯfugiãt mellaq; hyeme degustẽt: mel enĩ cibus est senib⁹ in primis amicus nisi ubi bilis timet̃ incendium. Amicus caseus recẽtissim⁹: amici dactyli ficus: passule: cappares: dulcia pũica: zinziba: isopus: scabiosa: bectonica: sed pistacia multo magis. Pinei uero nuclei maxĩe omniũ: sicut di

ximus: ex quibus plurimum referent adiumentuȝ: si eos horas duodecim in aqua paulum calida teneant: priusq̃ edant: sic enim stomacho nõ nocebũt: ac preterea: si dum his utuntur: ét inter pineta: & olіueta: uitesq; uersentur: aut saltem pini uaporem accipiant: & odorẽ. Itẽ gummi: lachrymeq; pini cum oleo: uel uino corpus sepe deliniant: ꝓbabile enim est: arbores lõga naturaliter uita dotatas: preserti si etiã hyeme uirescãt: ad longã tibi uitã: umbra: uapore: nouo fructu: ligno: & tẽpestiuo quolibet usu ꝓdesse: de aialibus ãt lõgeuis supra diximus. Iaȝ uero ad idem tibi forte cõducet: si uiuas plurimũ penes eos: q sani: tibi sano natura sint similes: & amici: ac magis forsan: si paulo iuniores. Vtrum uero: & quomodo frequẽs adolescentum consuetudo parumper senium retardare ualeat pudicus socrates consulendus.

¶ Que adminicula senes a planetis accipiant ad omnia membra fouenda Cap. xiii.

Erũ consulite potius solliciti senes apollinem: q socratẽ grecorũ sapiẽtissimũ iudicauit. Cõsulite iouẽ insup: atq; uenerẽ: phebus ipse artis medicie r̃pertor nucẽ muscatã uobis fouẽdo stomacho dabit: iuppiter cũ phebo masticẽ: atq; mẽtã: uenus uero corallum. Fouendo rursum capiti phebus peoniã: thus: amaracum: & cũ saturno myrrã spicam nardi: macẽq; iuppiter: uenus deniq; dulce maratrũ: atq; myrtũ. Ad cor uero fouẽdũ accipietis a phebo qdẽ citrariã: crocũ: lignũ aloes: thus: ãbrã: muscũ doronicũ modicũ: garyofilũ: citri corticẽ: cinamomũ Ab ioue lilium: buglossam: ocimũ: & mẽtã: beeniasq; radices: & cãdidas piter: & rubẽtes. A uẽere sola qdẽ

myrtũ: & sandalũ: atqȝ rosam: una cũ saturno coriã drũ. Hec uos cõtũdite diligenter: & que stomachi sũt cydonioꝝ oleo in formã ceroti cõficite: que uero capi tis: oleo spice perfundite: ac illinite ceruicẽ: tẽpora: frõ tem: que deniqȝ cordis: aureo uino spargite: aquaqȝ rosacea: eaqȝ foris precordiis admouete. At iecur in primis creando sanguini necessariũ (nescio quomõ) pretermisimus: huic ergo semꝑ eupatorio: & opobal samo pheb⁹ opitulabitur: pistaceis iuppiter: atqȝ pas sulis: uenus aũt hepatica: endiuia spodio: cicorea. Lie ni tandem fouendo saturnus ille uester una cum ioue capparim dabit uobis: scolopẽdriã: tamariscũ. Sicut uesicã iuppiter cũ uenere: pina glyrhiza: amido: cucu meris seminibus: malua: althea: manna: cassia curat. Saturnũ uero uerendum pluribus: ne adeo uos fugi te senes: hic enim quã peregrinus est iuuenibus: tam uobis domesticus erit. Vt igitur totũ ipse quoqȝ uo bis corpus uegetet pro uiribus: atqȝ cõfirmet: accipie tis nõnũq̃ ab eo regnante: pariterqȝ a phebo mumiã simul: & anseris assi pulpã: hec anseris adipe modico ĩlinite: contundite diligenter. Myrobalanaꝝ chebu larum atqȝ idarum melle cõcoqte: ambra: musco: cro co cõdite: añ oĩa uero hec uobis profutura confidite: credentes medicinaꝝ ad uitam cõferentium uitam es se fidem: qua speretis: & deum supplicantibus uobis adspiraturum. Et res ab eo creatas: ꝓferti celestes mi rifica proculdubio ad augendam: uel cõseruandã ui tam habere potentiam.

¶ Cõfabulatio senum sub uenere per uirentia prata. Cap. xiiii.

Ed a grauioribus his numinibus: ad uene rem parumper uos ꝑ hortos: & prata senes uirẽtia reuoco ad almam uenerem: uos oẽs

aduoco

aduoco:non ludentẽ qdem uobiscũ:sed iocantẽ. Hec
& uobis inq̃:et mihi iam seni primo quidẽ iocosũ hoc
fundit oraculũ. Ego fili:si nescitis:uoluptate: motu-
qꝫ uobis uitã dedi:ego igitur uoluptate quadã:mo-
tuqꝫ:& si non simili:uobis seruabo uitã: eandẽ quo
qꝫ seruabit libertate liber:uitissator:propagator uite.
Liber ipse semper odit seruos: & quã uino promittit
uitã solis liberis implet longam:mee quidẽ uite simul
atqꝫ menti quondam profuit regnante saturno dimi
nuta menta:placetqꝫ quotidie:uobis autẽ maior mẽ
ta:menti:uiteqꝫ prodest:diminuta nocet:risũ ex meis
hortis legite:negligite ficũ. Has uero uiolas qñ carpi
tis:carpere uos existimate lilia:prehendentes liliũ: cõ
prehendere crocum. Crocum a phebo iuppiter ipẽ na
ctus propagauit in lilium:lilium ego a ioue suscipiẽs:
in has:quas hic uidetis:uiolas transformaui: deniqꝫ
rosa quidem uobis esto lucifer:hesperus uero myrtus
Post oraculũ nobis cogitandũ mañdat rerum uiridi-
um naturã:quatenus uirent:non solum esse uiuã: sed
etiam iuuenilem:humoreque prorsus salubri: & uiui
do quodam spiritu redundantem. Quapropter odo
rem:uisu:usu:habitatione frequenti: iuuenilem inde
spiritũ nobis influere:inter uirentia uero deambulan
tes interim causam perquiremus. Ob quam color ui-
ridis uisum pre ceteris foueat: salubriterqꝫ delectet.
Inueniemus tandem naturam uisus esse lucidam: ac
lucis amicam:uolatilem tamẽ: ac facile dissipabilem:
Idcirco dũ per lucẽ se dilatat: uelut amicam: interdũ
nimio lucis excessu rapi ꝓrsus: & uehementi dilatatio
ne dissolui:tenebras aũt naturaliter uelut inimicas fu
gere:ideoqꝫ radios in angustũ inde retrahere. Optat
uero uisus ita perfrui lumine: ut per amicũ hoc suum

amplificetur quidē: nec tamē interim dissipetur: iā uero in quocunqꝫ calore plus admodū tenebrarū: siue nigredinis est q̄ lucis: nō dilatatur: nec ideo delectatur radius uisus ad uotū. Vbi uicissim plus admodū splē didi coloris est: q̄ nigri: spargitur latius: noxia quadam uoluptate distractus. Quamobrem color uiridis maxime omniū nigrū cum cādido temperans: prestat utrūqꝫ: delectans pariter: atqꝫ conseruans: & molli insuper: & adhuc tenera qualitate: sicut & aqua radiis oculorum absqꝫ offensione resistit: ne abeuntes lōgius disperdantur. Que enim dura sunt simul: & aspera: frangunt quodāmodo radios: que uero rarissima sunt: dissolutioni aditū patefaciunt: sed que soliditatem aliquā habēt: leneqꝫ simul equalitatem sicut specularia corpora: nec ipsa qdem frangunt: neqꝫ lōgius disperdi pmittunt. Que deniqꝫ preter hec beneficia: tenera quoqꝫ sunt: & mollia: sicut aqua: resqꝫ uirides liqdis oculorū radiis mollitia blandiunt. Deniqꝫ uisus radius quidā est i quadā oculorū aqua naturaliter nobis accensus ac temperatum lumē in aqua quodāmodo resistente reqrit. Itaqꝫ gaudet aqua: delectatur speculis aque similibus: uiridibus oblectatur: in qbus sane uiridibus solis lumē insitū adhuc uernū secū habet hūorem: aquāqꝫ subtilē occulto quodā lumie plenam ex quo fit etiam: ut color uiridis cū tenuatur: i croceū resoluatur. Quorsum hec? ut intelligamus frequentem uiridiū usum: siquidem uisus spiritū recreat: q in animali spiritu quodāmodo precipuus est: animalem quoqꝫ reficere. Atqꝫ etiā meminerimus: si color uiridis: quia inter colorum gradus medius: atqꝫ tēperatissimus est: tantū aiali spiritu prodest: multo magis que per qualitates temperatissima sūt: naturalē: & ui

talem

talem spiritum iuuatura: atq; admodū profutura nobis ad uitā. Nihil in mundo tempatius est q̄ celum: nihil sub celo ferme tēperatius est q̄ corpus humanum nihil in hoc corpore tēperatius est q̄ spūs. Per res igitur tēperatas uita pmanens in spiritu recreatur: spiritus per temperata celestibus cōformatur. Deniq; discamus ex temperie uiridis: que illuminando eque cōgregat anialem spiritū: atq; dilatat: ideoq; maxime iuuat. Nos quoq; in cordialibus eligendis: cōponendis: utendis: aromatica: subtilia: & acuta: que spūm extēdere: uel ēt illumiare solent: qđ facit crocus: atq; cinamomū: cum aromaticis semp stipticis cōgregantibusq;: ceu myrobalanis: & similibus cōmiscere: atq; uicissim. Neq; pretermittere: que absq; acumie ēt aromatico simul utrūq; cōficiunt: aliq̄tum uidelicet dilatant: atq; admodū ɔgregant: multūq; illumināt que & alias narrauimus: qđ efficit auꝝ: argentū: spodion: corall⁹ electrū: sericū: pretiosi lapilli: inter quos iacynthus: uel ore detentus ob iouialē tēperiem plurimum cōprobatur. Cum eni sub terra nequeant speciosissima: & quasi celestia ꝓcreari absq; summo quodā beneficio celi: probabile est rebus eiusmodi mirificas celitus inesse uirtutes. Cōpositio uero eiusmodi: que dilatando: & illuminando spiritū eque cōgregat ita delectat eum intrinsecus atq; recreat: sicut foris uiriditas oculos atq; ipsum etiam apud senes in naturali quadā uiriditate diutissime seruat quasi lauꝝ: oliuā: pinū: etiam hyeme uirentem. Tantoq; magis id efficit: quo efficit: & interius: atq; maxime: si compositio talis aromatico flagret odore: alliciatq; sapor: ꝑfecto sicut corpus ex crassioribus humoꝝ partibus cōpositum in quintā redigitur formā: ita spūs ex subti-

lissimis eorundẽ portionibus cõstitutus formã habet quandam naturaliter temperatissimã: atq3 lucidã: ideo que celestem. Atq3 in hac ipsa forma conseruandus est: ut subtilis quidem sit: & interea firmus: sicut diximus: sit oino lucidus: sed et quodãmodo solidus. Ac preterea rebus odoriferis firmis lucidis assidue foueat si uitam cupimus cõseruare: que uiget in spũ: & uendicare nobis celestia dona. Hec hactenus iussu ueneris contemplati: uenerem ipsam audiuisse putemus.

¶ Mercurius alloqtur senes: & consulit eis circa uoluptatem: odores: cantus: medicinas. Cap. xv.

Nterea dũ inter senes: ipsa quasi uenus cõfabulareť forte quidẽ hactenus satis belle deinceps uero plixius forsan fabulatura foret. Sermonẽ hunc his mercurius uocibus sermonũ auctor iterpellat. Quid nã uobis est cum uenere istac semper puella sene: qd rursum ueneri cũ sermõibus: nõne mei simul: atq3 uestri sunt sermões: mea rõ pariter: atq3 ura. Audite me igitur eadẽ nũc attentione: qua illã: & multo maiore insuper attẽtione q̃ ucnerẽ. Quinq3 scitis esse sensus: uisum: auditũ: olfatũ: gustũ tactum esse rursum qnque (ut ita dixerim) discite rõnes. Dum. n. per qnq3 sensus quotidie imbuiť uobis aius: rõnesque inde rerũ ipse cõcipit: iterea notiões: habitusq3 ad res iudicãdas qnq3: tanq̃ rõnes qnq3 resultant. Preterea sicut qnq3 hinc quidẽ sunt sensus: inde uero quodãmodo rõnes ita uite tenor qnque gradibus circa sensum rationẽq3 disponitur. Vnde qnque numeranť etates: prima quidem sensu tantum trahitur: secunda sensu magis ad modum allicitur: q̃ ratione ducatur. tertia post hec alterius pariter rationis: & sensus psuasionibus agitur

quarta

quarta ratione potius q̃ sensu ducit. quinta tandem ratione tantū regi debet. Prima igitur etas: atq; secū da tanq̄ subiecta ueneri uenerem (si placet) loquentem audiat: relique uero mercurium. Ego igitur reliquos uos oēs alloquor: non pro me quidem tantum: sed pro diana etiam hac: quā ad sinistrā meā cernitis. Nempe cū hec elinguis sit: ego uero bilinguis: iure ꝓ hac ipsa: cuius ego linguā habeo: loquor. Vnam ꝑfecto noxiā: que uenus uobis ididit uoluptatē: qua noceret quidem uobis ꝓdesset uero futuris: exhauriens paulatim uos per latentē quandā quasi fistulā: aliud qz uestris liquoribus implens: atqz procreās: uos tandem quasi uetustum quoddā spoliū cicadaꝝ iam exhaustū humi relinq̄ns: cicade interim teneriori ꝓspiciens. Nō ne uidetis: qđ uenus de materia ur̄a generat esse recens quoddā: et uiuū sēsuque preditū: surripit ergo uobis iuuentutē: & uitam atqz sensum: ex toto (inquam) corpe per totius uoluptatem: ut efficiat inde totum. Ego interim materie illius: que quarte digestioni supest: qualitate monitus: uos cōmoneo: alimēta similiter quarta digestiōe cocta plurimū uite uestre succurrere ouū recens uidelicet integrū: et sorbile una cum sacharo: exiguoqz croco. Lac humanū: uel suillum: uel caprinū cum pauculo melle sumptū: atqz hec duo tunc salubriora sunt: qn̄ natiuo adhuc calore flagrant: et si ouum aliā mox cocturā desiderare uidetur: preserti in stomacho minus ualido: sed leuiter est coquendum Verum: ut parūper ad uenerem redeamus: si qn̄ uidistis uenerē: iuuēilem admodū uidistis: et q̄si meretriciis fucis et ornatib⁹ expolitā. Hec ergo que noua semper est: noua semp affectat: odit uetera facta destruit: unde construat facienda. Hec rursum:

si dictu fas est: quasi meretrix non uno quouis est cõtenta uiro: uulgus amat: et (ut dialectice loquar) speciei passim potius: q̃ indiuiduo suffragat̃: iã uero neq; tactu tantũ uos precipitat: sed etiã gustu fallit quotidie perditq; deceptos. Quos. n. uos in rebus sapores percipitis mediocri quadã tempie gratos: hos diana hec apollinis iouisque munere tradidit. Illecebras uero saporꝝ miras: qbus quotidie uelut hamo capti clã miseri uitam pditis: uenus insidiosa fabricat. Quid igitur martẽ icusatis: quid saturnũ? mars quidẽ raro admodũ uobis: palamque nocet: saturnus quoq; sepius uultu se pfitetur hostem: nocet tardius: tẽpusq; remediis nulli negat: sola uenus palã ut amica uenit: clam inimica uenit. Hãc igitur incusate potius: si quẽ inter superos incusare licet: ad multiplices huius insidias: tum oculis argiuos ipsos instruite: tum palladis clypeo uos munite. Aures aũt ad blandas pollicitatiões eius: tanq̃ ad letales syrenũ cãtus obstruite: hũc deniq; puidentie florẽ a me accipite: quo circes huius beneficia deuitetis. Hec uobis duas uix tandẽ & has quidẽ letiferas pollicet̃ uoluptates potius q̃ largitur ego uero beneficio patris: atq; fratris qnq; pmitto uobis: quinq; presto: puras: ppetuas: salutares: quarum infima est in olfactu supior in auditu: sublimior in aspectu: eminentior in imaginatione: in rõne excelsior: atq; diuinior. Quo maior delectatio tãgendo percipitur: atq; gustando: eo uite grauius frequenter accidit detrimentum: contra uero quanto maiorem in olfactu uoluptatem: & auditu: atq; uisu: item imaginatione: & sepe rõne quotidie reportatis: tanto fila uite longiora pducitis. Verum sicut in blandimentis tangendi: atq; gustandi cauendam uobis subdolam ad

monui

motiui uenerem: sic in ipsa secretiore: nimisqꝫ assidua contemplatiue mentis delectatiōe: cauete saturnum. illic enim frequēter filios ipse suos deuorat. Nā quos sublimiorꝫ contemplationum suarum rapit illecebris & illic agnoscit ut suos: hos interim: si modo diutius gradum ibi sistant: falce quadā e terris amputat: terrenamque incautis uitā sepe surripit. Hoc saltē uenere interim indulgentior: qđ uenus quidē uitam: quā tibi detrahit: donat alteri: nihil tibi pro detrimento restituens. Saturnus aūt pro uita terrena: a qua separatus ipse: te dēique sepat: celestē uitam reddit: atque sempiternā. Hoc ipso similes esse uidentur inter se uenus: atqꝫ saturnus: qui sane q̄ aquario gaudet: tā regnat in libra: ꝙ homines & hic & illa generandi libidie uexat: nocetque uexatis: ut inde posteritati prosit Sed hec quidē fecundat corpus: stimulatque fecundū ille mentem suo semine grauidā urget ad partū. Vos igitur prouerbii memores: ne quid nimis: assiduis prudentie frenis parturientis utriusqꝫ libidinē cohibete: tametsi multo citius: grauiusqꝫ ille ledit: quos tedio: torpore: merore: curis: superstitione premit: q̄ quos supra uires corporis: moresqꝫ mortaliū eleuat ad excelsa. Omnino uero seruate (moneo) qđ equus iuppiter pythagorā docuit: et platōem: humanā uitā i quadam equali anime ipsius cum corpe ꝓportione seruari: utrunqꝫ suis quibusdā alimentis: & exercitationibus ali: ac similiter augeri. Si quis alterutrū educatione precipue sua multo robustius altero tandem efficit: non mediocrem facit uite iacturā. Propterea quicunque inter res medicorum arte laudatas potissimum eas eligit: que corpori simul & ingenio prosunt maximum uite sibi uendicat adiumentum. In earum

uero numero uinũ:mẽtã: myrobalanũ:muſcum:am
bram:zinziber recens:thus:aloẽ:iacynthũ:ſimileſq;
lapillos:herbaſue cõſimiles eſſe putate:et que ad utri
uſq; utilitatẽ a medicis pariter componunt.ſed lon-
gioribus his qñq; interceptis ambagibus:ego quo-
q; medicus huc acceſſi. Si ſapores ex rebus accepti nõ
ultra uiuẽtibus:item odores ex aromatis iã ſiccis : ui
taq; uacuis:multũ ad uitã conferre cenſent. Quidnã
dubitatis odores ex plãtis radicibus adhuc ſuis herẽ
tibus:uiuẽtibuſque mirũ imodũ uite uires accumula
turos. Denique ſi uapores exhalãtes ex uita dũtaxat
uegetali magnopere uite ueſtre pſunt:q̃ntũ pfuturoſ
exiſtimatis cãtus:aereos quidẽ:ſpiritui prorſus aereo
harmonicos harmonicho:calẽtes adhuc:uiuoſq; ui
uo:ſenſu preditos ſenſuali:rõne conceptos rationali.
Hanc ergo uobis a me fabricatã trado lyram : cãtum
que cũ ipſa phebeum ſolamẽ laborũ:diuturne uite pi
gnus. Sicut.n.res q̃litate tẽpatiſſime ſimulque aro
matice:tum hũores inter ſe:tum ſpũm naturalem ſe-
cum ipſo contemperãt:ſic odores eiuſmodi uitalẽ ſpi
ritum:ſic rurſũ ſimiles quoque concentus ſpũm ani-
malem. Dum igit̃ fides in lyra:ſonoſq;: dũ tonos tẽ
peratis in uoce:ſimiliter ſpũm ueſtrum itus ↄtempera
ri putate. Ac ne ipſe uenere ſim auarior : que ſine bac
cho friget:ab hoc ipſo libero patre per me nectar hoc
accipite. Qui precipue inter uos frigent temporibus
ſimilibus : bis ſeptimo quoque die uncias uernacei:
uel maluatici dulcis meri duas ſummant cum una pa
nis uncia : tribus ante menſam horis : ſemel autem
drachmã unã ſublimis aque diſtillantis ex uino cũ iu
leb roſacei ſemũcia. Quo qdẽ liquore illinire etiã cu-
tem:& ad olfatum uti cõmodiſſime poſſunt: atq; ut
post

post eiusmodi nectar: ambrosiā quoq; uobis afferam insuper acceptā ab ioue largior medicinā. Quattuor myrobalanorum uncias accipite: chebularum tres rosacei: sachari cōditi: zinziberis: hyeme quidem unciam: estate uero semunciā: tria hec cū emblicarū melle concoquite suauiter: septemq; auri foliis exornate: ieiuni boluz ante prādiū quattuor horis accipite: anno saltē integro quottidie id assumite: ut inde uelut aquile renouetur uestra iuuētus. Hactenus q̄si mercurium locutum existimemus.

¶ Cōfirmatio superiorum: & quod deuitare debemus assiduam cogitationē: & coitū. Cap. xvi.

Strologi uenerem: & saturnum inimicos inuicem esse ferūt: cū uero in celo: ubi oīa amore mouētur: ubi defectus est nullus: odiū esse nequeat: inimicos: idest effectu diuersos īterpretamur. Mittamus inpresentia reliqua: ecce nunc saturnus quidem nobis in centro: uenus autem in circumferentia posuit uoluptatem. Voluptas uero spirituum esca quedam est: igit̄ ex opposito uenus: atq; saturnꝰ spiritus nostri uolatū aucupant̄: illa ꝑ uoluptatē suam allicit ad externa: hic interī ꝑ suā ad ītima reuocat: distrahūt itaq; spūm: si ferme eodē tempore moueāt: atq; dissipant. Quāobrē nihil cōtemplatori uel curioso pestilētius: q̄ uenereus actꝰ: nihil uicissim hūc sectanti alieniusq̄ cura: & cōtēplatio eē potest: cōtēplatorē uero physicum: religiosumq; eodē in gradu cōnumeramus: & gradu simili quēlibet ī negotiis suis ualde cogitabundū: grauibusq; curis obnoxium. Hinc rursus efficitur: ut si quem saturnia uel contemplatione nimium occupatum: uel cura pressum: leuare iterim: & aliter cōsolari uelimus: ꝑ uenereos actus

ludos:iocos:id tentantes tanq̃ per remedia longe di-
stantia:frustra atq; etiam cum iactura conemur: atq;
uicissim si quē uenereo uel ope perditū uel ludo:ioco
q; solutum moderari uelimus:per saturniā seueritatē
emendare nō facile ualeamus. Optima uero disciplia
est per quedam phebi:iouisq;:qui inter saturnū:uene
remq; sunt medii studia:similiaq; remedia hoies ad
alterutrum declinātes:ad mediū reuocare. Sed ut tā
dez simus medici:sicut flāma duobus cōmuniter mo
dis uiolentis extinguit:aut uelut difflata uentis:aut
contra quasi compressa cineribus: sic spūm uel celeri
ter effectu uenereo dissipam⁹:uel sensim saturnio suf
focamus: ac sepe exprimimus cōprimendo pariterq;
resoluimus. Spiritus utiq; freq̃nter ad extima uolās.
intima reddit uel uacua:uel aliena uite:sed ad itima
sepe coactus cetera circū mēbra p̃stat uite minus ido-
nea. Citam igit̃ senectutem tū uenus in interioribus
nostris:tū saturnus exteriorib⁹ infert:uenus q̃dem p̃
cipue: ubi ex quouis eius motu facile corpus debilita
tur:atq; labascit:saturnus quoq; potissimum: qñ ex
quocunq; contēplationis officio:uel cure labore inge
nii corporisq; uires labefactantur. Et si:uel qui ad cō
templationem:uel qui ad libidinem natus est plerun
q; ad suum uterq; officium est natura fortissimus: na
tura.n.sepe coniungit cum uoluptate simul: & facilli
tate potentiā:unusquisq; igitur se cognoscat: suiq; ip
sius moderator:ac medicus esto. Coitū q̃dem freq̃n-
taturi ceteros cōsulāt:ego uero exercitans ingenium
libro etiam sup̃iore cōsului. Deniq; omni dieta oībus
remediis uti debent:q̃bus mēbra:spūs:sensus: inge-
nium:memoria cōfirment̃:cogitatiōes per interualla
repetere: nec expectare uel minimū ex cogitatione la
borem.

borem. Maxime uero cum primũ canescunt: q̃uis nõ nulli sint: qui non tam debilitate nature: uidelicet ad huc iuuenes canos emittũt: q̃ uel egritudine: uel egrotatione aliqua p̃cedente: aut etiã parentũ similitudine: quibus scilicet iam canescẽtibus fuerint generati.

¶ De medicinis senum: & de habitatione iterum: atque dieta. Cap. xvii.

Aldeorum regula est forte ꝓbãda: ad iuuẽtutem recuperãdã: peregrinos humores imbibitos corpi expurgare gradatim: tũ interiores: competentibus medicinis: tũ exteriores frictionibus: & lauachris: ꝓuocationibusq; sudoris: intereaq; salubribus: duraturisq; alimentis paulatim corpus ĩplere. Sunt aũt q trociscis q̃busdã ex uipera factis: uel elleboro p̃parato ꝓmittunt humores oẽs ueteres: putridosq; ꝑrsus educere. Quibus expurgatis: & humore rursum saluberrimo: alimentis salutaribus recreato: restituere iuuẽtutẽ: & qui cautiores sunt: elleboro gallinas pascunt: hoĩem uero gallinis eiusmodi uero curationem tanq̃ periculosam in iuuẽtute arbitror potius: quam in senectute tentandam. Ne forte iuuentutem illam a medea pelie seni promissam experiamur: nam & iuuenes medicinis exquisite purgantibus cito senescere hyppocrates asserit: sed ubi dieta non sufficit clystere: uel manna: uel aloe: presertim lota securus uteris. Si tibi sit aluus astrictior: mãna cum iure caponis myrrobalanique uirtute: sin minus hac te iuuenem etiam in senectute purgatione seruabis. Summe unciam lote aloes unam: myrrobalanoꝝ emblicaꝝ drachmas duas: chebulaꝝ quoq; tãtũdem: duas item rosarum purpureaꝝ: masticis quoq; tantundẽ maluatico uino confice pilulas: qñ luna

feliciter collocata: propitio fruitur iouis aspectu: pre-
sertim si domicilia fixa possederit: uel ipsa: ul' iuppiter
hec enim ad diuturnitatē uite magnopere conferūt.
Potes etiā utiliter reubarbarum hic cū aloe compone
re: scilicet dimidiam aloes partem: dimidiam reubar
bari: & quoties opus fuerit: unā mane sumere pillu-
lam: ad tres usque: uel quinq;: modicūq; insup uinuz
bibere. Vbi uero pituitā magis times: potes commo-
de in his pillulis trociscorum: agarici tertiā partē acci
pere una cum tertiis aloes duabus: dimisso reubarba
ro. Sed primam illam ego iam multis annis pillularū
cōpositionem omni etati experior esse tutissimā. Ea-
dem hora confectionem eiusmodi facito: sume myro
balanorum: emblicarum: belliricaruz indarū: chebu
larū unciam uniuscuiusq; unam: cinnamomi uero du
as: unam quoq; doronici: rosarum purpurearū unaz
sandalorum rubeorum duas: unā croci drachmā: ter
tiam drachme partem musci: ambre tātundem candi
dum post hec cum aqua rosacea: succoque citri fundi
to sacharum: coq;: fac bolos: auroque īuolue. Hoc an
te prandium quattuor horis sumētes: atq; dantes uti
liter experti sumus ad uirtutem corroborandā ad il-
lustrandū spiritum: atque firmandum. Maxie uero
proderit: si paulum quid insuper uini aurei biberis: ꝓ
derit & sepe calefactum panem aureo mero: & rosa-
cea aqua perfundere: & modico insup cinnamomo:
sacharoq; uberiore cōdire. Frequenter etiam duo hec
cū lacte amygdalino: & modico pāe miscere: nā eius
modi mixtiones naturam referunt iouialē: preter oīa
que in superioribus explicauimus: uel saltem signifi-
cauimus: ab his omnes urbani diligenter cauere de-
bent estu: gelu quolibet: uel post calorem frigore: uel
nocturno

nocturno. Nebulis: uentis: uel ex palude flātibus: uel irrumpentibus ex angustis locis: item ubi aer: uel mouetur uiolētius: uel nullo modo mouetur: habitatione quāuis humidiore: fetore: torpore: merore: diligentius autem mercurii sectatores: diligentissime senes. Qui preterea postquam mane corpus totum leuiter p fricuerint: delinient ipsum aduersum aeris: & laboris incommoda calente oleo: uel uino quopiam subamaro: cui prius infuderint myrrhā: & rosam: atq; myrtum. Saluiam frequenter ore ferant: neruis: ac dentibus amicissimā: & quando dentium uitio: liquida uelut infantes alimenta repetere cōpellūtur: mollissima caueant: lac quidem uino referant moderato. Vtant igne duntaxat: ut medicīa: quātū uidelicet expellēdi frigoris: et suscitandi caloris īnati necessitas postulat alioqn tanq̄ edace hūorem naturalē exsiccaturo. Solem uero: quo ad delectat: sequant ut alimentum: distillatione uitata: & estu similiter declinato. Faciles q dem motus diligant: excitando calori admodū necessarios: labores autē corporis oderint: & multo magis animi: nec minus lōgā sitim: & inediam: atq; uigiliā.

¶ De nutrimento spiritus: & conseruatione uite per odores. Capitulum. xviii.

Egimus in calidis quibusdam regionibus: ac plurimo passim odore flagrantibus: multos gracili corpore et imbecillo stomacho quasi solis odorib⁹ ali. Forte quoniam ipsa natura loci: tum herbarū & frugum: atque pomorum succos ferme totos redigit in odores: tum corporum humanorum humores illic resoluit in spiritum. Cum igitur uterque: uidelicet odor: & spiritus sit uapor quidam: & simile simili

nutriat̃:nimirũ: & spiritalis homo plurimũ ab odo
ribus accipit alimentũ. Nutrimentum uero: qualecũ
que id sit per odores: siue fomentũ: aprime senibus &
gracilibus necessariũ est: quo defectũ alimenti solidio
ris: atque uerioris: ut cunq; compensare possimus: am
bigere tamen nonnulli solent: utrũ spiritus odoribus
nutriat̃. Ego autẽ opinor solis forsan ita nutriri: ut
nisi alimenta: que crassa sunt: digestiõe tandẽ in ua-
pores extenuentur: spiritus ipse: quem diximus uapo
rem esse: nullum illinc suscipiat nutrimentum: itaque
uinum odore plenum spiritum subito recreat: quẽ ce
tera uix tandem reficere possunt. Vaporem uero illũ
in quem cibi cocti denique transferuntur: ideo appel
lamus odorem: quoniam: & odor ubique uapor qui
dam est: & hic tractus intus ex alimentis uapor: nisi
spiritui quodam odore placeat: uix ullum spiritui ex
hibet alimentum. Quamobrem auicennam nostrum
ualde probamus dicentem: corpus quidem dulcedi-
ne: spiritum uero quadam: (ut eius uerbis utar) aro
maticitate nutriri. Quoniam crassitudo corporis nõ
nisi crassa natura: qualis est in dulcedine: coalescere
ualeat: tenuitas uero spiritus non alio quã fumo quo
dam: atque uapore: in quo aromaticitas ipsa uiget:
refici possit: aromaticam uero qualitatẽ dicimus odo
ram: & acutam: & quodammodo stipticam. Proinde
quoniam iecur quidem corpori p sanguinem alimen
tum pstat: dulcedine plurimũ augetur: cor autẽ quia
& creat spiritũ: & spiritui procreat alimentũ: merito
desiderat aromatica. Expedit tamẽ & aromatica p
corde condiri dulcedine: & dulcia pro iecore aroma-
ticis commisceri: dulcedinemque interea nimiam eui
tare. Quia plura ꝯ galenus ipse secutus hippocratem
spiritum

ſpiritum non ſolum odore putat nutriri: ſed aere: ae
re inquam non ſimplici: ſed potius opportũe permix
to. Quibus quidem ſi fidem habebimus: nec alimen
torum: nec rei ullius delectum magis ad uitam neceſ
ſarium: quam aeris nobis accommodati eſſe cenſe-
bimus. Aer enim & inferiorum & celeſtium qualita
tibus facillime: ſemperque affectus: & imenſa (ut
ita dixerim) amplitudine circumfuſus: perpetuoque
motu: nos undique penetrans: ad ſuam nos mira-
biliter redigit qualitatem: preſertim ſpiritum: preci
pue uitalem in corde uigentem: in cuius penetralia:
tum aſſidue influit: tum repente. Sic protinus affi-
ciens ſpiritum: ut eſt affectus: perque ſpiritum uita
lẽ: qui & materia: & origo eſt ſpũs anialis pariter affi
ciens animalem. Cuius quidem qualitas maximi mo
menti eſt ingenioſis eiuſmodi ſpiritu plurimum la-
borantibus: itaque ad nullos potius quam ad eos
attinet puri: luminoſique aeris: odorumque delectus
atq; muſice. Hec enim tria ſpiritus animalis fomen-
ta precipua iudicantur: potiſſimus uero ad uitam eſt
aer electus: nam octauo menſe nati in egypto pluri-
mi uiuunt: & nonnulli in plagis grecie temperatis:
ſaluberrimi aeris beneficio: quod ariſtoteles narrat:
& auicenna confirmat. Sed profecto ſicut corpus ex
uariis compoſitum: uariis (quamuis non eadem mẽ
ſa) nutriendum eſt alimentis: ita ſpiritus ſimiliter cõ
poſitus uarietate quadam aeris ſemper electi oble-
ctandus eſt: atque fouendus. Simili quoque electo
rum odorum uarietate quottidie recreãdus: nam aer
& odor quaſi ſpiritus quidam eſſe uidentur. Iam ue
ro alexander: & nicolaus peripatetici una cum gale-
no concludunt ſpiritum uitalem: & animalem ideo

nutriri: tum odore: tum aere: quoniam uterque mixtus est: atque conformis: & utrumque haustum in precordia penetrare: ubi coqui: temperarique ad uitam: perque arterias diffundi. Vbi uterque coctus iterum nutrit spiritum (ut aiunt) utrunque precipue animalem. Aiunt etiam spiritum aerem non solum refrigerando calori prodesse: sed etiam nutriendo: nam & animalia etiam ualde frigida spirant. Addunt aerem crassiorem spiritui naturali tanquam magis corporeo conuenire: subtilem uero purum: lucidum: spiritui potius uitali: potissimum animali. Neq; mirum uideri debet spiritum adeo tenue: rebus quoq; tenuib? ali: siqdem & pisciculi multi aqua nitidissima nutriũtur: & ocimum in aqua simili uiuit: crescit: floret: redolet. Mitto qbus elementis chameleontẽ: & salamãdram nutriri nonnulli ferant: redeamus ad nostra: interest certe q̃ plurimum: qualem spiremus aerẽ: quales hauriamus odores. Talis eni & spiritus in nobis euadit: eatenus uero nos anima per uitam uegetat: quatenus spiritus armoniã seruat cum anima concinientẽ. Spiritus quidem nobis primus uiuit: & maxime: & quasi uiuit solus: non ne repẽtino quodam sepe casu: uel effectu: uita: sensus: motus subito membra dserũt Regresso uidelicet ad cordis penetralia spiritu: & sepe statim reuertuntur ad mẽbra: per frictiones & odores illuc spiritu redeunte. quasi uita in ipso spiritu: uidelicet re uolatili potius insit q̃ humoribus: aut membris: alioquin propter hoꝝ crassam tenacitatem tardius admodum accederet uita membris: atq; recederet. Quicunq; igitur uitam in corpore producere cupitis: spiritum in primis excolite: hunc augete nutrimentis sanguinem augentibus: temperatũ uidelicet: atq; clarum

rum :hũc aere semper electo fouete:hunc quotidie su auibus odoribus alite:hunc sonis : & cantibus oblectate. Sed interea odores cauete calidiores: frigidiores fugite: capessite temperatos: frigidos calidis: siccos humidis temperate. Odorem uero omnem: quia pars corporis subtilissima est: scitote non nihil habere caloris: atq; ex rebus : que ipse nutriunt : odores separate potius nutrituros: ut ex aromatico pyro : pomoq; psico: similiq; pomo: magis antecedēte pane calente: maxime carnibus assis: q̄ maxime uino. Atq; sicut sapor: qui mirifice placet: plurimi: uelocisque nutrimenti causa est: uel occasio corpori : sic odorem ad spiritum se habere putate. Commemorare uobis iterum placet democritum iam iam expiraturũ: ut obsequeret amicis: spiritũ ad quatriduũ usq; olfactu calentiũ panuꝫ retinuisse: ulterius ēt si modo placuisset ipũm seruaturũ: sunt & q dicunt: id mellis odore fecisse. Ego: si modo usus est melle : existimo illũ mel uino liquefactum albo. calētibus panibus infudisse: neq; eni spnendus est mellis odor. Flos nãq; floꝝ mel existit: nec paꝝ nutrit ipsa dulcedine: ac diu qualitate sua res integras a putrefactiōe tuetur. Itaq; si quis nouerit hoc ēt ad cibum ita uesci: ut nec dulcedine nimia meatus oppleat nec quodã calore bilē talr̄ exaugeat: certũ habebit lõgioris uite subsidiũ: saltē igitur cõdimentum hoc frigidis: & humidis adhibete. Verum: ut uos reuocē ad odores: ubicũq; suffocationē cõpressionēq; spirituum nimiã extimescitis: qđ meror frequens: torporq; ꝑtendit: odores circũfusos amate. Vbi uero fugam exhalãtiũ spirituũ expauescitis : odores potius ĩfusos nutrimentis accipite: & si qd odoꝝ preterea foris sumitis: uelut clypeũ costis dũtaxat admouete sinistris. Nõ ne

uidetis q̃ repente sursũ: uel deorsum ad odores se ma
trix ipsa pcipitet? q̃ uelociter ad os: ad nares spiritus
aduolet: suauis odoris esca pellectus? Vbi igitur spũs
uel exiguus: uel fugacissimus esse deprehendit: qđ pu
sillanimitas sepe declarat: corporisq; đbilitas: uel par
ua de causa multa ɔtingens: odoribus nõ tã extrinse
cus obiectis: q̃ intrinsecus iniectis allicite: imo potius
pascite: retiete: odorẽ uero uini ante oẽs eligite. Mul
tũ nanq; nutrit spũm odor exhalans ex natura tũ plu
rimũ & uelociter nutriente corpus: tũ uoluptate sẽsũ
afficiente. Tale uero uinũ est pre ceteris calidũ: humi
dũ: & odoꝝ: atq; claꝝ: tale ẽt sachaꝝ esse dicerẽ: si su
mat odorẽ. Cinãomũ quoq; simile: & doronicũ: ani-
sumq;: & dulce maratꝝ: si acumini suo ad exiguã dul
cedinem adderent ampliorem: sed quam temperiem
natura nõ fecit: uobis ipsi cõficite. Et quotiens distra
ctionẽ spirituũ formidatis: calidioribus: acutioribus
q;: & subtilissimis adhibete: que cohibere parũp uo-
latũ spũs: ac sistere ualeãt: ceu croco gariophylis: cina
momo: adustũ panẽ: rosaceã aquã: acetũq;: rosaceũ:
rosã: myrtũ: uiolã: sandalũ coriandꝝ: cydoniũ pomũ
atq; citꝝ. Horreo uero cãphorã: ubi cõtra caniciẽ est
agendũ: recentẽ uero semp mẽtã diligo mẽti ẽt saluta
rem: spũiq; tutissimã. Deniq; mementote res oẽs uene
no cõtrarias esse uite admodũ salutares: nõ gustu tã
tũ: sed ẽt odoratu: maxĩe thiriacã: has uero i libro cõ
tra pestilentiã enarrauimus: narrabimus & i libro se-
quẽti. Inter eas aũt: ne qđ uos lateat: numeramus &
uinũ: nã sicut hõi uenenũ ẽ cicuta: ita cicute uinũ: nõ
simul qđẽ: sed paulo post ebibitũ. Ac ne solis uos odo
ribꝰ hic alliciã: cõponẽdũ uobis mãdo electuariũ quot
tidie mane gustandũ: olfactu: gustuq; suaue: & uite
admodũ

admodũ salutarẽ. Accipite tres chebularũ uncias: unã emblicarũ: & indarũ unã: unãq́ bellliricarũ: semunciã uero doronici: cinamomi uncias duas: croci drachmã unã: ambre partẽ drachme tertiã: musci quoq́ tantũ dẽ: cõtundite diligenter: tantũ rosacei sachari adhibete: quantũ gustui satis facit. Sandalorũ rubentium quantũ sat est collori: mellis itẽ emblicarũ: uel chebularũ: quantũ molli expedit electuarii forme auri folia totidẽ: quot predicte sũt uncie. Vbi uero difficilior est compositio multiplex: experti sumus simplicẽ hãc optimam esse: scilicet ex chebulis: maratro: dulci sacharo: aqua rosacea liquefacto: sumptã uero tũ ieiũo stomacho: tũ post cenam. Memineritis autem myrobalanos conditas meliores esse: siccas uero saltem diem integrum: oleo amygdalarum dulcium: uel butyro uaccino prius infundite: q̃ conficetis. Probat & auicenna uobis cõfectionẽ ex emblicis: atq́ indis: cũ melle anacardorũ: coctoq́ butyro: itẽ chebulas cũ zinzibere et squama ferri: & potius auri. Probat item petrus aponensis compositiõem ex croco: mace: castoreo per partes equales acceptis: atq́ contusis: & uino commixtis: unde affirmat uitam etiam propemodum moribũdis produci consueuisse. Deniq́ aly astrologus: medicusque excellens asserit: usu trifere: similiumq́ rerum uitam effici longiorem. In omni uero trifera myrobalanus fundamentum est: sed hanc temperant subtilibus quibusdam: atque mollibus: presertim ubi siccior est myrobalanus: ut & penetret: nec meatus obstruat: nec aluum exsiccet nimium: uel astrigat. Cum uino preterea cõmodissime utimur: sed modico: nec forte diluat: compositionem uero petri: quam modo narrabam: si modo utilis est: arbitror olfa-

ctu potius q̄ potu utilem fore.

¶ Magorum medicina pro senibus. Cap.xix.

Agi stellarum obseruatores ad christum ui te ducem: stella duce: uenerunt: p̄tiosum ui te thesaurum offerētes: aurum: thus: & myrrham: tria dōa pro trib⁹ planetarum domi nis stellarum domino dedicātes Aurum quidem pro temperamento ioui maxime omnium temperatum: thus autē pro sole precipue: phebeo calore simul; odo req; flagrans: myrrham deniq; firmantem corpus: atque conseruātem: pro saturno omnium firmissimo planetarum. Huc igitur omnes ad sapientes magos uenite senes: munera uobis quoque uitam p̄ductura ferentes: quibus auctorem uite quondā uenerati tra dūtur. Venite senes inquam senectutem grauiter to lerantes: uenite & uos preterea: quoscunque senectu tis propemodum aduentantis formido sollicitat: acci pite precor alacres uitalia dona. Sumite uncias qui dem thuris duas: unam uero myrrhe: auri rursū in fo lia ducti dimidiam drachme partem: contūdite tria simul conflate: confundite in pillulas: aureo quodam mero: idq; tunc opportune conficite; quando diana propitio phebi: ul' iouis gaudet aspectu. Sumite post hac thesauri tanti: aurora qualibet portiunculam: ac exiguo perfundite meri potu: nisi forsan incaluerit es tas: tūc enim aquā rosaceam bibere prestat Siquis au tem inter uos calorem quouis tempoř magis metuat is myrobalanum: chebulam: aut emblicam equalem ad thuris myrrheque: & auri simul pondus adiiciat. Hoc humorem p̄culdubio naturalem a putrefactio ne tuebitur: hoc humoris resolutionem longius pro pulsabit: hoc tres in uobis spiritus: naturalem: anima lē fouebit: confirmabit: corroborabit: hoc rursum ue

getabit sensū: acute ingenium: memoriā conseruabit.

¶ De periculis euitandis ex quolibet uite septennario imminentibus. Cap. xx.

Vm astronomi singulas deinceps diei horas planetis ordine singulis distribuerit: similiter que septē ebdomade dies: atq; in ipso fetu per menses digesserint officia planetarū: cur non etiam per annos eadem disponamus. Vt quē admodum infantem in aluo latentē rexit primo mense saturnus: ultimo luna: sic statim natum ordine iam conuerso primo ipsius anno ducat luna: secundo (si uis) mercurius tertio uenus: quarto sol: quinto mars sexto iuppiter: septimo uero saturnus: atque deinceps ordo per uitam similis repetatur. Itaque in septimo quolibet uite anno: fit in corpore mutatio maxima: ideoque periculosissima: quādoquidem & saturnus nobis cōmuniter est peregrinus: & ab eo tunc planetarum summo: ad lunam e uestigio planetarum infimam gubernatio redit. Hos annos astronomi greci glimatericos nominant: nos scalares: uel gradarios: uel decretorios appellamus. Forte uero in morbis ipsum humoris uel nature motum planete per dies eodem ordine regunt: unde et septimus quisque eadem ratione iudiciarius appellat: quartus quoque quoniam medium in septennario tenet. Tu igitur si uitam producere cupis ad senectutē: nullis eiusmodi gradibus interruptam: quotiens septimo cuilibet propinquas anno: consule diligenter astrologum: unde immineat tibi discrimen ediscito: deinde uel adito medicum: uel prudentiam: & temperantiam accersito. His nanq; remediis prohiberi minas astrorum ptole

meus etiam confitetur. Addit quinetiam astrorum promissa sic augeri posse ut agrorum cultor auget terre uirtutem. Probat petrus aponensis argumentationibus multis: et testimonio aristotelis: galeni: aly naturalem uite finem non esse ab initio ad unguem determinatum: sed ultra citraque moueri posse: idque asserit tum ex astris: tum etiam ex materia. Concludit his auctoribus: rationibusque: obitum etiam naturalem differi posse cum astrologie machinis: tum presidiis medicorum: igitur neque nos temere in his preceptis elaboramus: neq; te pigeat perquirere a medicis: que naturaliter tua sit dieta: & ab astrologis: q̄ stella uite faueat: & quando hec bene se habet & ad eam lunā: cōpone que ꝓdesse didiceris. Neq; pudeat sepe illos auscultare: qui nō tam fortuna q̄ uirtute senectutem prosperam consecuti uidētur. Preterea ptolemeus & ceteri professores astronomie imaginibus quibusdam ex certis lapidibus: & metallis; sub certo sydere fabricatis uitam prosperā pollicentur: atq; longeuam. Verum de imaginibus quidem ex parte: ac plurimum de reliquo fauore celesti cōmentarium cōponimus in plotinum: quem librum huic operi deinceps subiiciēdum existimamus: quemadmodum hoc post librum scribi uolumus: quem de curanda litteratorum ualitudine cōposuimus. Fauorem uero celestē quem modo dicebā: pro iuuentute longa nunc q̄tum quasi poete cuidam licet loqui: quantum rursus medico licet facere: a phebo bacchoq; petemus.

Solis eterna est phebo bacchoq; iuuentus.
Nam decet intonsus crinis utrunq; deum.

Phebus: & bacchus semp indiuidui fratres sunt: ambo fere sunt idē: phebus idē est i ipsa sphere illius aia:

ſphera uero bacchus:īmo et pheb? eſt totus ipſe ſphe
re circus: bacchus aūt eſt flāmeus ille in hoc circo cir
culus:imo uero phebus eſt almū in hoc flāmeo globo
lumen:bacchus aūt exiſtit ibidē ſalutaris ex lumīe ca
lor:ſemp ergo fratres:comiteſq; ſūt fere ſemp alter &
idem. Quid uero? ſi ſoli uere quidē phebus eſt cantu
ſuo:tūc auiū cantus excitans: cithara rurſum tempa
tēperans:in autūno uero ſol idē auctor uini bacchus
exiſtit. Tria nobis ad ſeruādam iuuentūtē pater ille
liber:qui amat colles: bacchus affert: nos qdem apri
cos primū colles:in his aūt collibus ſuauiſſimum pre
cipue uinum perpetuam in uino ſecuritatē. Tria quo
q; phebus bacchi frater pari beniguitate largitur: di
urnum primo lumē:ſub fomento luminis herbas ſua
uiter redolentes ad luminis huius umbrā citharam:
cantumq; perēnem. His ergo penſis potiſſimum: his
ſtaminibus clotho nobis iam non parca longa uite fi
la pducet. Tres parcas fere oēs poete canūt:tris quo
q; nos non poete canimus. Prudens qdem in oī uictu
parcitas uitam nobis longā inchoat: conſtans quoq;
in curis ſubeūdis parcitas pducit uitā: parcitas uero
in celo fruēdo negligēs uitā occat. Tres pythagoras
temperātias ante oia celebrat:tres etiā nos inpreſen
tia celebramus. Temperantiam in affectibus conſer
uato:temperantiā in omni uictu ſeruato: temperiem
aeris obſeruato. Hec enim puidentia humoꝝ intēpe
riem:q̄ cite ſenectutis: & tēpeſtiue mortis cauſa eſt:aſ
pirāte deo:pcul admodū ppulſabis. Aſpirabit āt au
tor ille uite:ſi ea tantū conditione uitā optaueris diu
turnā:ut diutius cū generi humano uiuas:tū maxīe
uiuas illi:quo mūdus totus iſpirante uiuit.

FINIS

Marsilii ficini proemium in librum de uita celitus comparanda.

Arsilius ficinus florentinus serenissimo pānonie regi semp inuicto. Phi ueteres rex oīum felicissime celestiū uires iferiorūq; naturas diligētissime pscrutati: cū existimarent hoiem frustra sapere: q non sibi sapit: totā merito pscrutatiōem suam in primis ad uitā sibi celitus comparandā rettulisse uidentur. Iudicātes (ut arbitror) tum elementa: & que ex his cōponuntur: frustra sibi cognita fore: tum motus celestiū: & influxus temere nimiū obseruatos: nisi hec una cū illis cognita simul: atq; coniuncta: aliqn sibi ad uitam: felicitatemq; conducerent. Profuit aūt illis (ut uidet) eiusmodi cōtemplatio ad uitā primo presentem: nam pythagoras: & democritus: apolloniusq; theaneus: & quicunq; ad id potissimū studuerūt: rerū sibi cognitarum usu psperam ualitudinē consecuti sunt: uitāq; longeuā. Cōtulit insup ad futuram uitā: tū per gloriam apud posteros propagandā: tū apud deū in eternitate fruēdā. Si quidem ex mirabili mūdi totius ordine eius tandē cognouere rectorem: & ante oīa cognitū amauerūt. Tibi uero gloriā per secula cūcta futuram magnanimitas: magnificentia: uictoria perpetua pollicentur: uitā quoq; apud deū in euo beatam: diuina clementia isigni pietati tue: iustitieq; pmittit uitam deniq; prosperam inter mortales: satisq; longā ex indiciis quibusdam mihi licuit coniectare: felicia tibi sydera dcreuerunt. Vt autē quod pollicentur: id & prestēt firmissima fide: et cumulo insuper prorogēt pleniore:

pleniore diligentia tua: & medicorum: astrologorumque cura efficere proculdubio potest: Iam uero id posse scia: & prudētia fieri doctissimi quique astrologi: ac medici cōfitentur. Cum igit inter plotini libros magno laurentio medici destinatos: in librum plotini: de fauore celitus hauriendo: tractantē nuper cōmentarium cōposuissem: inter cetera in eum nostra cōmentaria numeratum id quidem seligere nunc laurentio quidē ipso probante: atque maiestati tue potissimū dedicare decreui. Spero equidē dum uite tue: prosperitatique cōsulā: uite interim: & splendori seculi nostri: et humani generis consultum. Atque ut ualitudini: prosperitatique regie ualidius hec nostra prodessent: per ualorem ipsum mittēda putaui. Hūc tu igitur ualorē nostrū clementissime rex complectere precor: tantū.n.natura: uirtus: auctoritas tua ualet: ut absque te nequeat uel ualor ipse ualere. x.iulii.m.cccc.lxxxix florentie.

¶ Marsilii ficini ad lectorē seqūtis libri exhortatio

Salue hospes ingeniose: salue iterum quisquis es salutis auidus: qui nostra ad limina tendis: uide precor hospes cupide primū: quod hospitalis sim: intrantis erat certe salutē statim hospitio dicere. Ego uero salute preueniens: mox prospectum saluere te iussi. intrantē & adhuc ignotū plibenter excepi trahentē apud me moras promissa: si deus aspirauerit: salute donabo: hospitium ergo nactus es amicum quidem omnibus: et amoris nunc erga te plenum. Si quid forte fers tecum amori cōtrariū: si quid habes odii: prius ponito precor: quam medicinas hic uitales attingas. Vitam.n.tibi dedit amor uoluptasque parētum: uitā uicissim demit odium: atque dolor: quem igitur odiosus uexat dolor: huic nullus usquam medicine uitali

relictus est locus: quamobrē deinceps te non ut hospitem tantū iam alloquor: sed amicū. Officina marsilii tui aliquāto est amplior ꝙ his cācellis dūtaxat: quos hic uides: coerceat. Non.n. solo hoc libro sequēte: sed duobus etiā precedentibus circunscribitur. Tota uero summati medicina quedā est ꝓ uiribus opitulatura uite: ut ualida tibi uita sit: ut longa idq; ubiq; medicorū ope celitus adiuta molit. Varia sane ꝑ diuersis hoium ingeniis atq; naturis nr̄a hec officia antidota: pharmaca: fomēta: unguēta: remedia ꝓfert: si qua tibi fortasse minus placeāt: mitto quidem ista cetera: ꝓpterea ne respuito. Deniq; si nō probas imagines astronomicas: alioqn ꝓ ualitudie mortaliū adinuētas: quas et ego nō tam ꝓbo ꝙ narro: has utiq; me cōcedente: ac ēt (si uis) consulente dimittito. medicinas saltē celesti quodā adminiculo confirmatas: nisi forte uitā neglexeris: ne negligito. Ego.n. frequēti iā diu experientia cōpertū habeo: tantū interesse iter medicinas eiusmodi: atq; alias absq; delectu astrologico factas: ꝗtum inter meꝝ atq; aꝗ: ut ēt īfans octauo a cōceptione mēse natus florētie: mēse martio: nocte ascendente saturno retrogrado semiuiuus: eiusmodi diligentia uideat a nobis: imo a deo quasi uite redditus potiusꝗ seruatus: trienniumq; ualidus ferme iam impleuerit. Iam uero si preter ea generis eiusdem plura narrauero uera loquar: nec gloriabundus (quod est a ph̄o penitus alienū) sed exhortabundus potius afferam. Veꝝ satis iā partim ꝗdem cōciliātes: ꝑtim ēt exhortātes allocuti te sumus: deiceps igit cū plotino loquamur: ita demū tibi diligētius ꝯsulturi.

Protestatio catholici auctoris.

In oibus que hic: aut alibi a me tractantur: tantū as

certum esse uolo: quantum ab ecclesia comprobatur.

¶ Marsilii ficini florentini liber de uita celitus com paranda compositus ab eo inter commentaria eius dem in plotinum.

¶ In quo consistat secundum plotinum uirtus fauo rem cellitus attrahens: scilicet in eo ꝙ anima mũdi: & stellarum: demonumq; anime facile alliciuntur corpo rum formis accõmodatis. Cap.i.

I tantum hec duo sint in mundo: hic q dem intellectus: inde uero corpus: sed absit ania: tunc neq; intellectus trahet ad corp⁹: imobilis.n.est oino: caretq; af fectu motiõis ꝑncipio: tanq̃ a corpe lon gissime distans: neq; corpus trahetur ad intellectum uelut ad motum per se inefficax: & ineptum: longeq; ab intellectu remotum. Verꝝ si interponat aia utriq; conformis: facile utrinq;: et ad utraq; fiet attractus: ꝑ mo qdem ipsa oium facillime ducit: qm̃ primũ mobi le est: & ex se & spõte mobile: ꝑterea cũ sit (ut dixi) media reꝝ oia suo in se mõ cõtinet: & utrinq; rõne ꝓ pinqua. Ideoq; cõciliat: & oibus etiã eq̃liter illis: que inter se distant ab ea uidelicet non distãtibus: ꝑter.n. id quod hinc quidem conformis est diuinis: inde ue ro caducis: & ad utraque uergit affectu: tota interim est simul ubiq;. Accedit ad hec: ꝙ anima mundi toti dem saltem rationes rerum semiales diuinitus habet quot idee sunt in mente diuina: quibus ipsa rationi bus totidem fabricat species in materia. Vnde una queq; species per propriam rationem seminalem pro prie respondet idee: facileque potest per hanc sepe ali quid illinc accipere: quandoquidem per hanc illinc est effecta. Ideoque si quando a propria forma de

generet: potest hoc medio sibi proximo formari rursū p q̃ id mediuꝫ inde facile reformari. Ac si certe cuidā rerū spēi: uł individuo eius rite adhibeas multa: que sparsa sūt: sed eidē ydee ɔformia. Mox i materiā hāc ita opportune patā singulare mun⁹ ab idea trahes p rationē: uidelicet anime seminalē: nō enim itellectus ipse ꝓprie: sed anima ducitur. Nemo itaqꝫ putet certis mundi materiis trahi numia quedam a materiis penitus segregata: sed demones potius aīatiqꝫ mūdi mūera stellarumqꝫ uiuentiū. Nemo rursum miretur p materiales formas animam quasi allici posse: si quidem escas eiusmodi sibi cōgruas ipsamet: q̄bus alliceretur effecit: & semper libenterqꝫ habitat in eisdem. Neqꝫ in mundo uiuente toto quicq̃ reperitur tā deforme: cui nō adsit aīa: cui non insit & anime mūus: ɔgruitates igitur eiusmodi formarū ad ratiōes aīe mūdi: zoroaster diuinas illaces appellauit: quas & sinesius magicas esse illecebras cōfirmauit. Nemo deniqꝫ credat ad propriam quandam materie speciem: & tempore certo hauriri omnia prorsus ex anima dona: sed pro opportunitate dona dūtaxat seminis: quo talis spēs pullulauit: seminumqꝫ cōformium. Itaque hic homo humanis tantum adhibet: is non proprias piscium: uel auium dotes inde sibi uendicat: sed humanas: atqꝫ ɔsimiles. Adhibitis autem que ad stellā talē pertinēt atque demonem stelle demonisqꝫ huius propriū subit influxum: uelut lignum per sulfur paratum ad flamā ubique presentem: atqꝫ hunc non modo per ipsos stelle demonisque radios: sed etiā per ipsam mundi animam ubique presentem: in qua & cuiuslibet stelle: demonisque ratio uiget: partim quidem seminalis ad generandum: partim etiam exemplaris ad cognoscēdum.

dum. Hec enim secundum platonicos antiquiores ra tionibus suis edificauit ultra stellas in celo figuras: partesque ipsarum tales: ut ipse quoque figure que dam sint: impressitque his omnib⁹ proprietates. In stellis autem figuris: partibus proprietatibus: omnes rerum inferiorum species continentur: & proprieta tes earum. Vniuersales uero figuras octo posuit: atq3 quadraginta: scilicet in zodiaco duodecim: extra ue ro sex atq3 triginta: item in zodiaco triginta sex ad numerum facierum. Rursus ibidem tercentum: atq3 sexaginta ad numerum graduũ: in quouis enim gra du sunt stelle plures: ex quibus ibi conficiuntur ima gines. Similiter imagines extra zodiacum in plures diuisit figuras pro facierũ ibidem graduumque suo rum numero. Constituit denique ab imaginibus his uniuersalibus ad uniuersales imagines habitudines & proportiones quasdam: que ipse quoque imagĩes illic existunt. Eiusmodi uero figure continuitatẽ que q3 suam habent ex radiis stellarum suarum in se inui cem peculari quadam proprietate coniectis: a quibus formis ordinatissimis dependent inferiorum forme illinc uidelicet ordinate. Sed & celestes ille tanquã & inter se disiuncte procedunt a rationibus anime coniunctis inuicem: & quodammodo mutabiles a stabilibus. Sed he quatenus seipsas non comprehen dunt: referunt̃ ad formas in mente: uel animali: uel e minentiore se se comprehendentes: que tanq̃ multi plices rediguntur ad simplicissimum unum: atq3 bo nũ: sicut figure celestes ad polũ. Sed redeãus ad aĩam quando igitur aĩa gignit speciales inferiorũ formas uiresq3: eas per ratiões efficit proprias: sub stellarũ for marũq3 celestiũ adminiculo. Singulares uero indiui

duorũ dotes: que sepe nõnullis insunt tam mirabiles q̃ in speciebus esse solent: exhibet per seminales simi-liter rationes: nõ tam sub adminiculo formarꝝ figurarumq; celestium: q̃ situ stellarũ: & habitu motionum aspectuumq; plãetarum: tũ inter se: tum ad stellas planetis sublimiores. Anima quidem nostra ultra uires membrorꝝ proprias: communem ubiq; ꝓmit in nobis uite uirtutẽ: maxime uero per cor tanq̃ ignis anie ꝓximi fontem. Similiter anima mũdi ubiq; uigens ꝑ solem precipue suam passim explicat cõmunis uite uirtutem: unde quidam animã: & in nobis: & in mũdo in quolibet membro totam: potissimũ in corde collocant: atq; sole. Semper uero memento: sicut anime nostre uirtus per spiritum adhibetur membris: sic uirtutem aĩe mundi ꝑ quintam essentiam: que ubiq; uiget tanq̃ spiritus intra corpus mũdanũ sub anima mundi dilatari ꝑ omnia maxime uero illis uirtutẽ hanc infundi: que eiusmodi spiritus plurimum hauserũt. Potest autem quita hec essentia nobis intus magis magisq; assumi: si quis sciuerit eã aliis elementis imixtã plurimum segregare: uel saltem his rebus frequenter uti: q̃ hac abundant: puriore presertim: seu electrũ uinũ: & sacharũ: & balsamũ: atq; aurum: preciosiq; lapilli: myrobalaniq;: & q̃ suauissime redolẽt: & q̃ lucẽt Maxĩe uero q̃ in subtili substantia qualitatẽ habent calidã: humidãq;: & clarã: quale ꝑter uium est albissimũsacharũ: presertim: si huic adhibueris aurꝝ: odorẽq; cinnami: atq; rosarũ. Preterea sicut alimẽta rite ĩ nobis assumpta ꝑ se non uiua redigũtur ꝑ spiritũ nostrũ ad uite nostre formã: sic & corpora nostra rite accõmodata corpori: spirituiq; mundão: uidelicet ꝑ res mundanas: & per nostrum spirituꝫ hauriunt ex uita

mũdana

nota

mundana q̃plurimum. Si uolueris: ut alimentum rapiat pre ceteris formam cerebri tui: uel iecoris: atq; stomachi: simile quãtum potest accipe: alimentum: id est cerebrum: & iecur: & stomachum animalium: ab humana natura non longe distantium. Si optas corpus tuum: atque spiritum ex aliquo mundi membro uidelicet ex sole uirtutem accipere: quere que ante alia sunt solaria: inter metalla: lapillosq;: magis autẽ inter plantas. Sed inter animalia magis: maxime inter homines: similiora enim tibi magis proculdubio conferunt. Hec & extra sunt adhibenda: & intus pro uiribus assumenda: presertim in die: & hora solis: & sole in figura celi regnante. Solaria uero sunt omnia ex lapillis: & floribus: que heliotropia nominantur: quia uertuntur ad solem. Item aurum: & auripigmẽtum: aurique colores: chrysolitus: carbunculus: myrrha: thus: muscus: ambra: balsamũ: mel flauum: calamus aromaticus: crocus: spica nardi: cinnamomũ lignum aloes: ceteraque aromata. Aries: astur: gallus: olor: leo: cantarus: crocodillus: homines flaui: crispi: sepe claudi: magnanimi: superiora partim cibariis: partim unguentis: subfumigationibusque: partim usui accommodari possunt. Hec sentiẽda: & cogitanda frequenter: & in primis amanda. & luminis plurimum est querendum: si dubites uentrem ab iecoris fomento destrui: trahe ad uentrem iecoris facultatem: tum frictionibus: tum fomentis per ea: que iecori congruunt: p cicoreã: endiuiam: spodium: & eupatorium: & epaticam: atque epata. Similiter ne destituat tũ corpus ab ioue: moue corpus in die: hora q̃ est regno iouis: & utere iteri iouialib⁹ argẽto: hiacintho: topacio: corallo: christallo: berillo: spodio:

saphiro uiridibꝰ: aeriisq; coloribꝰ: uīo: sacharo albo melle & cogitationibus: affectibusq; plurimū iouiali bus: idest constantibus: equis: religiosis: atq; legiferis & inter homines eiusmodi: sanguineosq;: & pulchros uenerabilesq; uersabere. Sed memento primis illis re bus frigidis inserendum esse aurum: & uinum: mentāq;: & crocum: & cinnamomum: atq; doronicū: animalia uero iouialia esse agnum: pauonemq;: & aquilam: & iuuencum. Quomodo uero uirtus ueneris attrahitur turturibus: columbis: & motacillis: & reliquis non permittit pudor ostendere.

¶ De concordia mundi & natura hominis secūdum stellas: & quō fiat attractꝰ ab unaquaq; stella. C. ii.

NEq; uero diffidere d̄bet q̄squā: nos atq; omnia que circa nos sunt preparamentis q̄busdam posse sibi uendicare celestia. Nā celitus hec facta sunt: assidueq; reguntur: & illinc in primis preparata sunt ad illa: & quod maximū est: mūdus: anial in se magis unū est: q̄ quoduis aliud animal: si modo est animal perfectissimum. Ergo sicut in nobis membri cuiuslibet presertim principalis qualitas: motusq; ad alia pertinet: ita membrorum principalium actus in mundo cōmouent omnia: & mēbra inferiora facile capiunt a supremis ultro dare paratis. Quo enim potentior causa est: eo est promptior ad augendū: eo igit̄ ꝓpensior est ad dandū: exigua igit̄ preparatio nobis insup adhibita sufficit celestiū muneribus capiendis: si modo quisq; ad id precipue se accōmodet cui est p̄cipue subditus. Sed ante uniuscuiusq; nostrum proprietatē: humane speciei ꝓprietatem cōsiderare debemus: hanc igitur esse solarē astrologi arabes cōsenserunt. Quod ego e statura hominis erecta:

pulchraqꝫ humoribusqꝫ subtilibus: & spiritus claritate: imaginationisqꝫ pſpicuitate: studioque ueritatis: & glorie uerũ esse coniecto: addo quinetiã proprietatem huic mercurialem: ob strenuũ uersatilis ingenii motum. Et quoniam humanum genus natum nudum: inerme: omnium egenum: hec omnia propria industria sibi comparat: quod ē mercurii propriũ: addo etiam iouialem: ob cõplexionem corporis temperatam: atqꝫ leges. Et quoniam secundo mense: quo iuppiter dominatur: uitã accipimꝰ: atqꝫ nascimur nono: quo iterum recipit dominatum; itaqꝫ hũana species ab his tribus potissimum: dotes insuꝑ ampliores ita demũ sibi poterit uendicare: si ꝑ solaria: mercurialiaque: & iouia seipsã eis magis in dies: atque magis accõmodabit. De reliquis autem quid saturnus non facile cõmunem significat humani generis qualitatē atqꝫ sortem: sed hominem ab aliis segregatum: diuinũ: aut brutũ beatũ: aut extrema miſia pressũ: mars: luna: uenus affectꝰ & actus homini cũ ceteris animãtibus eque cõmunes: ad solem igiť: & iouē: atqꝫ mercurium reuertamur. Solaria quidem nonnulla & iouia diximus: mercurialia uero nescio quomodo pretermisimus: sunt autem eiusmodi: stamnũ: argentuꝫ presertim uiuum: marcassita argentea: lapis achates: uitrum: porphyriticum: & que croceum cũ uiridi misceant: smaragdum: atqꝫ lacca. Animalia sagacia & ingeniosa simul & strenua: simie: canes: homines eloquentes: acuti: uersatiles oblonga facie: manibusqꝫ non pingues. Sunt autē querenda: & exercenda que ad aliquem planetã attinent: eo uidelicet dominante (ut diximꝰ) in die & hora eius: si fieri potest: etiã quãdo ipse sit in domicilio: uel exaltatione: uł saltē tripli

citate sua: & termino: & angulo celi: extra combustionē directus: ac sepius orientalis: si sole sit superior: itē in auge: & aspiciat a luna. Si quis āt ab ipsa luna bene fitium: & a uenere poscat: tempora similia obseruare debebit: a uenere quidem per animalia sua: que diximus: & per corneolam: & saphyrū: lapidemq3 lazuli: es croceum: atq3 rubeum: & corallum: omnesq3 pulchros: uariosq3: uel uirides colores: & flores: atq3 cōcentus: suauesq3 odores: atq3 sapores. A luna ꝑ alba & humida: & uiridia: per argentū: atq3 chrystallum: & uniones: & argenteam marcassitam. Quoniam uero saturnus quidem statui: & pseuerantie domiatur: mars autem efficacie motus: cogimur nōnunquā horum quoq3 gratia: ab eis patrocinia postulare: temporibus uidelicet similiter obseruatis. Ab illo quidem ꝑ materias quasdam quodāmodo terreas: & fuscas: atq3 plumbeas: & fuscam iaspidem & magnetem: & camoinum: atq3 calcidoniū: & ex parte quadam per aurum: & auream marcassitam. A marte uero per ignea rubea: et rubeum: sulphurea omnia: ferrum: lapidemq3 sanguineum. Neq3 diffidas saturnum habere non nihil in auro: nam propter pondus id putatur habere quinetiam soli aurū simile: sic omnibus metallis inest sicut sol in planetis omnibus: atq3 stellis. Iam uero si quis conuicerit saturnum: & martem natura noxios esse: quod equidem nunquam crediderim: tamen his quoq3 utendum quemadmodum uenenis nunquam utuntur & medici quod ptolemeus in centiloquio ꝓbat. Proderit ergo quandoque uis saturni caute sumpta: sicut apud medicos: que abstringunt: atq3 continent: immo & que stupefaciunt: sicut oppium et mādragora: martis quoque: sicut euphorbium & elleborus

borum. Cautissimi uero hac in re fuisse uidentur magi brachmanes pythagorici: qui cum ob sedulum philosophandi studium: saturni tyrannidem formidarent: uestibus albis amiciebantur: iouialibusqz: siue phebeis quotidie sonis & cantibus utebantur: plurimumque sub diuo uiuebant. Vbique uero memento per affectum: studiumque animi: & per ipsam spiritus qualitatem nos facillime: subitoqz exponi planetis eundem affectum: ac eiusmodi studium: & qualitatem significantibus. Persepe rationem igitur a rebus humanis: per ocium: solitudinem: firmitatem: per theologiam: secretioremqz philosophiam: superstitionem: magiam: agriculturam. Per merorem saturno subiicimur: per ciuilia & ambitiosa negotia: per philosophiam naturalem: communemqz: per religionem ciuilem: perqz leges ioui: marti per iram atqz certamina: soli mercurioqz per studium eloquentie: cantusqz: & ueritatis: & glorie: atqz solertiam: ueneri per letitiam & musicam & festiua: lune per uictum plantis similem. Sed hanc inter hos differentiam mēte teneto: exercitationem ingenii magis publicam: atque amplam ad solem spectare: priuatam uero & artificio mancipatam potius ad mercurium. Tum uero musicam grauem quidem iouis solisqz esse leuem ueneris: mediam uero mercurii: similis quoque de stellis fixis ratio est. Hec quidem communis humane speciei regula propria uero unicuique regula fuerit explorare: que stella: quid boni cuique in genitura ꝓmiserit atqz ab ea potiusq̃ ab alia reposcere graz Et ab unaquaqz non quodlibet donum: & quod aliarum est: sed eius proprium expectare: nisi forte tum a sole communia multa reportes: tanq̃ communi quo

dam duce celestium : & ab ioue ferme similiter : tum mundana pariter omnia ab anima: spirituq; mundi. Quem sicut & quoduis anial: multoq; efficatius animatum esse: non solum platonice rationes: sed etiam astrologorum arabum testimonia comprobant. Vbi etiam probant ex applicatione quadam spiritus nostri ad spiritum mundi per artem physicam: affectum q; facta: trahit ad animam: corpusq; nostruz bona celestia. Hinc quidem p spiritum nostrum in nobis medium : & tunc a mundi spiritu roboratum: inde uero per radios stellarum feliciter agentes in spiritum nostrum: & radiis natura similem: & tunc se ipsum celestibus coaptãtem.

¶ Inter animam mundi: & corpus eius manifestũ est spũs eius in cuius uirtute sũt quattuor elementa: nos uero per spũm nostrũ hũc possumus haurire. C. iii.

Rofecto mundanum corpus quantum ex motu: generationeq; apparet: est ubiq; uiuum: quod indoꝝ philosophi probant ex eo q passim ex se uiuentia generet ergo p animã uiuit ubiq; sibi p̃sentẽ: ac prsus accõmodatã. Igit̃ inter mũdi corpus; tractabile: & ex parte caducũ: atq; ipam eius aiam cuius natura nimiũ ab eiusmodi corpore distat: inest ubiq; spiritus: sicut inter aiam: & corpus in nobis: si mõ ubiq; uita ẽ cõmũicata semper ab aia corpori crassiori. Talis nanq; spũs necessario reqritur tanq̃ medium : quo anima diuina & adsit corpi crassiori: et uitã eidem penitus largiat̃. Corpus aũt omne facile tibi sensibile: tanq̃ sensibus tuis accõmodatũ: crassus est: & ab aia diuinissima longe degenerans: opus est igitur excellẽtioris corpis adminiculo quasi nõ corporis. Proinde

scimus

ſcimus'uiuentia oīa tam plantas q̄ aīalia per quendā ſpūm huic ſimilē uiuere:atq; generare. Atq; inter elementa:quod maxime ſpiritale eſt:uelociſſime generare:perpetuoq; moueri quaſi uiuens. Sed queres interea:ſi elementa:atq; animantes generant aliqd ſibi ſimile ſuo quodam ſpiritu:cur lapides & metalla non generant? que inter elementa animantes media ſunt quia uidelicet ſpūs in eis craſſiori materia cohibetur Qui ſi quando rite ſecernatur:ſecretuſq; conſeruetur tanq̄ ſeminaria uirtus poterit ſibi ſimile generare. Si modo materie cuidam ahibeat generis eiuſdē:qualē ſpūm phyſici diligentes ſublimatiōe quadā ad ignē ex auro ſecernentes: cuius metallorum adhibebunt aurumq; efficient talem utiq; ſpiritum ex auro:uel ex alio rite tractum atq; ſeruatum elixir arabes aſtrologi nominant. Sed ad mundi ſpiritum redeamus:per quem mūdus generat omnia quandoquidem & per ſpūm proprium omnia generat: quem tum celum: tū quintam eſſentiā poſſumus appellare:qui talis ferme eſt in corpore mundi:qualis in noſtro noſter. Hoc in primis excepto.ꝙ anima mundi hunc nō trahit ex quattuor elemētis:tanq̄ humoribus ſuis:ſicut ex noſtris noſtra:imo hūc proxime (ut platonice: ſiue plotinice loquar) ex uirtute ſua procreat genitali quaſi tumens & ſimul cum eo ſtellas:ſtatimq; per eum parit quattuor elementa:quaſi i illius ſpiritus uirtute ſint omnia:ipſe uero eſt corpus tenuiſſimum:quaſi nō corpus:& quaſi iam anima:item quaſi nō anima:et quaſi iam corpus:in eius uirtute nimirum eſt nature terrene: plus autem aquee: plus item aerie. Rurſus ignee ſtellariſque quamplurimum ad horum graduū menſuras ipſe quantitates ſtellarum elementorumque ꝑ

Nota

Sempre di [illegible] intenprevisi

diderunt ipse uero ubiq; uiget in omnibus generatio
nis omnis proximus auctor: atq; motus: de quo ille
spiritus intus alit. Totus est suapte natura lucidus:
calidusq;: & humidus: atq; uiuificus: ex dotibus ani
me superioribus dotes eiusmodi nactus: quem pluri-
mum hausisse apollonium theaneum testificatus est
in nos hiarchas dicens mirari nemo debet o apolloni
te diuinandi scientiam consecutum: cum tãtum ethe
ris in anima geras.

¶ Spũs noster haurit mũdi spũm per radios solis: &
iouis: quatenus ipse fit solaris: & iouialis. Ca. iiii.

Vnc tu igit̃ studebis tibi in p̃mis isinuare. hoc. n. medio naturalia quedã beneficia reportabis: tũ corpis mundani: tũ anie: tũ ẽt stellaꝝ atq; demonũ. Nã ipse inter crassum mũdi corpus & animam medius est: & i ipso stelle sũt & demones: atq; p ipsum. Siue. n. mũdi corpus: atq; mũdana sint ab aia mũdi ꝓxime: sicut plotino placet atq; porphyrio siue mũdanũ corp⁹ sicut & ania ꝓxie sit a deo: ut nostris placet: & forte timeo pythagori-co omnino uiuit mundus: atq; spirat: spũmq; eius nobis haurire licet. Hauritur aũt ꝓprie ab hoie p suũ spiritum illi suapte natura conformẽ: maxime si redatur etiam arte cognatior: idest si maxie celestis euadat. Euadit uero celestis: si expurgetur a sordibus: & omnino ab eis: que inherent sibi dissimilia celo: q̃ quidem sordes non solũ intra uiscera: si fuerint: ueꝝ etiã si in aio: si in cute: si in uestibus: si in habitatiõe: & aere spũm frequenter inficiunt. Eiciet tandẽ celestis: si ad orbicularem: animi: corpisque motũ: ipse quoque orbes efficiat: si ad aspectũ: cogitationẽq; lucis freq̃ntiorẽ ẽt ipse subrutilet: si adhibeant̃ ei similia celo: ea

cōmuniter diligentia : qua auicenna in libro de uiri-
bus cordis ſpiritum curat: & nos in libro de curanda
litteratoum ualitudine curare contendimus. Vbi pri
mum ſegregantur ab eo uapores obnubilantes me-
dicinis ita purgantibus: ſecundo rebus lucentibus
illuſtratur: tertio ita colitur: ut & tenuetur ſimul: &
cōfirmetur. Fiet deniq; celeſtis maxie: quantū dictat
ratio preſens: ſi applicētur ei potiſſimum radii: influ-
xuſq; ſolis iter celeſtia domiantis. Atq; ita ex hoc ſpū
tanq̄ in nobis medio celeſtia bona in primis īſita ſibi:
in noſtrū tum corpus: tū aniuū exundabūt: bōa inq̄
celeſtia cuncta: in ſole enim oia cōtinētur. Cōferet āt
ſol ad ſpūm ſolare efficiendū ꝓprie: qn̄ ſub ariete fue
rit: uel leōe: ipſū aſpiciente luna: maxime in leone ubi
adeo ſpiritum noſtrū uegetat: ut ipſum muniat con-
tra uenenum epidimie repellendum: qd' perſpicue ap
paret in babylonia: & egypto: & regionibus ſpectāti
bus ad leonem: ubi ſol leonē intrās epidimiam ſedat:
ea duntaxat ratione: qua diximus. Tunc ergo & tu
ſolaria paſſim exquiſita cōpone: tunc incipe ſolaribus
uti: ea tamen cautione qua ſub eſtu exſiccationem di
ligenter euites: non poterit autem facile ſpiritus ſola
ris euadere: niſi ſit quāplurimus. Ad ſolē enim maxi
me pertinet amplitudo: quāplurimū uero faciet: tum
diligentia cor rebus cordialibus ītus & extra fouēs
tum etiam uictus ex alimentis quidem ſubtilibus:
multum tamen: & facile: & ſalubriter nutrientibus.
Motus quoq; frequens: atq; lenis: & opportuna qes:
aerq; tenuis: atq; ſerēus: & ab eſtu: geluque remotus
p̄cipue letus animus. Rurſuz nec ſolaris erit: niſi cali
dus fuerit: & ſubtilis: & clarꝰ: ſubtilē: clarūq; facies: ſi
triſtia & craſſa ſuitab;: & fuſca. Vteris lucidis letiſq; i

tus: & extra: luminis multũ die: nocteq; excipies: for des expelles: & otium: & torporẽ: in primis tenebras deuitabis. Perducturus aũt spiritum ad calorem soli naturalem: caue ne ad tertiũ caloris gradũ: siccitatem q; deducas: calor. n. ipse solis naturaliter nõ exsiccat: alioquin nõ esset sol uite generatiõisq; dñs: & auctor augumenti. Siccare uero cõtingit radiis eius in cõca uis materie sicce conclusis: hũorem itaq; calori subtilẽ qualis est solaris: & maxime iouius adhibebis: & con seruabis in spũ rex eiusmodi usu: si solarẽ sis effectu rus: ne alioquin ad martiũ potius q̃ ad solarẽ forte de ducas. Martem qdem soli esse similẽ in paucis & hil q dem manifestis: nec admodũ excellentibus: et interim inimicũ esse ferunt: iouem uero soli similimũ in pluri mis excellentibusq; muneribus: quãuis occultiorib⁹ & amicissimum esse scimus. Vnde ptolemeus: ubi de consonantia disputat: iouem ait cũ sole pre ceteris per fectissime cõsonare: ueneremq; cũ luna: oẽsq; astrolo gi uniuersalem beneficentiã soli tribuũt: similiter atq; ioui: quãuis sol eadem efficatius agat: & iuppiter sub uirtute solis efficiat: in utroq; calor uiget: supatq; hu morem: sed in ioue superat modice: i sole supat excel lenter: utrobiq; benefice. Cũ igitur adeo cõsonent fa cile poteris spũm solarem efficere pariter atq; iouiũ: ac res solares: & iouiales rite poteris iuicẽ cõmiscere. Pre sertim si & has iuicem cõponas: & spiritui adhibeas: qñ iuppiter solem trino aspicit: ul sextili: ul saltem qñ luna ab aspectu alterius ad alterum pcedit aspicien dũ: maxime qñ ab aspectu solis ad coitũ cum ioue p greditur. Seorsum uero solarem proprie facies: uel io uialem: qñ aspectum lune ad solem obseruaueris: uel ad iouem: tametsi cõsecutus naturam huius: naturã

mox

mox illius facile ɔseq̃ris. Sextilē uero aspectū itellige qñ planete duo iter se signoꝝ duoꝝ spatio distāt: trinum aūt qñ quattuor signoꝝ discrepant interuallo. Coniūctionē uero uel aspectū lune ad alios duodeci gradib⁹ citra totidēq; ultra metimur. ¶ Tres grē sūt iuppiter: & sol: & uenus: iuppiter ē gratia geminarum media: & maxie nobis accōmodata. Cap.v.

Ompositiones quidē: et curatiōes iouias: simul atq; solares iuenies in libro nr̃o de uita longa: & in libro de litteratoꝝ cura. Vbi ēt miscuimus pleraq; uenerea: nā & nos in studiosis timemus exsiccationē: cui resistit uenus: & hec ipsa uenus est amicissima ioui: sicut & soli iuppiter q̃si gratie tres inter se cōcordes: atqz coniuncte. Ab his q̃dē tribus celi gratiis: & a stellis eiusdē generis astrologi gratias: & sperant: & diligēter exq̃runt: easqz p mercuriū: atq; lunā quasi nūtios trāsmitti putant: atq; curāt: facile uero cōiterq; p lunā. Lunā quidē cū ioue cōiuctam: aut uenere: feliciorē esse putant: quasi p sextilem aspexerit: aut trinū. Verūtamē si per trinum aspiciens etiam suscipiat ab illis: quasi existimāt esse coniunctam: similiter si a sole pspecta fuerit: simulqz recepta. Nos aūt si hoꝝ trium stellarūq; similiū uires: effectusq; oēs pcurrere singulati uelimus longū opus aggrediemur: exq̃situ difficile: difficilimū obseruatu Si ad uenerē nos ꝓprie conferamus: nō facile solē habemus: si ad solē ꝓprie: nō facile uenerē. Vt igit̃ tres simul in uno gratias cōplectamur: ad iouem tandem confugiemus: inter solē: uenerēq; natura: effectuque mediū: qualitate admodū tpatū: & quecunq; sperantur a uenere: uel a sole suo quodā pacto tradentē: magnificentius quidē: honestiusq; q̃ uenus: temperātius

quoq3 q̄ sol: & in oibus cū humana natura maxie cō gruente. Vtemur itaq3 iouiis. quando & ipse: & luna dignitatē tū naturalē: tū accidētalē habuerit: sint si mul: uel feliciter se aspiciāt. Si quando id fieri omnio nō possit: misce solaria in unū simł atq3 uenerea facies q3 sic iouiale ex utrisq3 cōpositu3 quādo uidelicet lu na a coitu ueneris eat ad sextilē solis aspectū: uel e ɔ uerso. Memēto uero i rebus componēdis: que cor: spi ritumq3 foueant: & corroborent: lunā cōferre potissi mum: si una cū his mūeribus hoc etiam habuerit: ut p aerea signa discurrat: maxie per aquariū: quod eē maxie putat̄ aeriū: uel si in suo domicilio sit: aut exal tatiōe sua: uł domo iouis: aut solis: & ubicunq3 sit: si mansionē ex uigiti illis & octo teneat: tum sibi: tum etiam operi competentem.

¶ De uirtute i nobis naturali: uitali: aiali: & p quos planetas adiuuent̄: & quomodo p aspectū lune ad so lē: & uenerem: maxime uero ad iouē. Cap. vi.

Recipua ūo disciplia est recte tenere: quē spiritū: q̄ uim: quā rem potissimū hi pla nete significāt: lūa ergo: uenusq3 uim: et spūm naturalē: atq3 gēitalē: & que hunc augēt: iuppiter eadē: sed efficaci⁹: eparq3 & stomachū: habetq3 non mediocrē partē in corde & spiritu: uirtuteq3 uitali: quatēus suapte natura cū so le ɔsentit: imo & p se ipsum: alioquin cor uitalē spū3 non ꝑprie in mēse iouis acciperet: unde iouē greci ap pellant uita3: & p quē uita. Habere quoq3 in aiali spi ritu potestatē testant̄ astrologi: dicētes iouē ad philo sophiā: & ueritatē inueniendā: religionemq3 conferre & plato: ubi ait: ab ioue philosophos proficisci: quod ēt significauit homerus antiquorum opinione dicēs.

Talis

Talis est mens hominibus: qualem in dies adducit pater hominum: atq3 deorũ: nusquã uero numẽ aliquod ita cognominat preter iouem. Sol spiritũ uitalem precipue corq3 significat: et hẽt nõ nihil immo nõ parum in capite propter sensum, atq3 motum: cuius ẽ ipse dominus: neq3 uim deserit naturalem. Mercuri⁹ cerebrum: & istrumenta sensuum: ideoq3 spiritũ animalem: proinde tutissima uia erit: nihil sine lũe beneficio facere: quandoquidem celestia cõmuniter: & frequenter: atq3 facile ad inferiora demittit: quã alterũ solem nominant: quolibet mense quatuor anni tẽpora facientẽ. In pria enĩ sui quarta pipatetici putãt eẽ calidam: atq3 humidam: in secunda calidã: & siccam in tertia frigidam: atq3 siccam: in quarta frigidã: atq3 humidã. Lumẽq3 eius proculdubio solis esse lumẽ humores: generationẽq3 regere: omnesq3 mutatiões fet⁹ ipsius ĩ aluo cõuersionibus suis metiri: & quotiẽs soli iũgit: uiuificã ab eo uirtutem recipere: quã infũdat huori: atq3 ibidẽ a mercurio uim hũores cõmiscentẽ. Quã uim mercurius: & trasformatione in oẽs sua: & gyris multiplicibus affert: ibidẽ mox a uenere uiaque conducat ad formas geniture cõuenientes. Opepretiũ uero fuerit: meminisse diurnũ lũe cursum in quattuor distribui quartas. In prima qdẽ ab oriẽte ad mediũ ascẽdit celũ: atq3 interi hũorem: & spiritũ auget naturalẽ: in secũda a celi medio petit occasũ: efficitq3 in nobis oppositũ: tertia ab occasu celũ subter mediũ adit: iterũq3 spũm illũ auget: & hũorem: q̃rta cadit inde uersus ortũ: minuitq3 uicissim. Q d̃ maxie ĩ oceani ripis apparet: ubi ad hũc cursum mare mãifestius accedit: atq3 recedit: eodẽq3 ordine uigor ĩ egrotãtibus. Probabile ẽt est: solẽ p easdẽ sui quartas calorẽ

Nota

naturalem: & ipsũm uitalẽ augere: uel diminuere: ani
malẽ quoqꝫ q̃tenus mercuriũ hẽt comitẽ. His cognitis
poterit medicus ꝓ humore: & calore naturali: & quo
libet spiritu recreando tpa opportuniora seruare: sed
nunc de luna satis. Neqꝫ dimiteere decet iouẽ: in cui⁹
mense altero q̃dem uitã accepim⁹ altero aũt cõmuni
ter: & felicius nati sumus: et q̃a ĩter solẽ atqꝫ uenerem
itẽ ĩter solẽ: atqꝫ lunã est q̃litate: effectuqꝫ medi⁹: ideo
qꝫ cõplectitur oĩa. Solem uero ipsũ pretermittere celi
dñm nephas: atqꝫ ꝑiculosum existimamus: nisi forte
q̃s dixerit: eũ qui iouẽ habet. In ioue solẽ iã habere:
illic potissimum ad hoĩes tempatum: in sole certe oẽs
celestium esse uirtutes non solũ iamblicus: iulianusqꝫ
sed oẽs affirmant. Et procul⁹ ait ad solis aspectũ om
nes omniũ celestium uirtutes congregari in unũ: atqꝫ
colligi. Iouem uero esse solem quendam ad nos tem⸗
peratum nemo negabit: lunam quoqꝫ tẽperatam ad
uenerem ne neglexeris: multum. n. ad ualidã: ꝓsperã
qꝫ uitã adiuuat: siquidem uenus fecundat hominẽ:
facit qꝫ letũ: hanc igitur obseruabis. Quanq̃ si lunã
ueneri similem. s. hũore prorsus equalẽ: & uix minus
calidam cum ioue rite misceas: aut sole propemodũ
iam uenerem habes. Quid ergo? ut tutissima omniũ
et cõmodissima simul incedat uia lunã obserua: q̃n so
lem aspicit: coitqꝫ cũ ioue: uel saltem iouẽ simul aspi⸗
cit: atqꝫ solem: aut certe q̃ado post aspectũ solis mox
ad iouis coitũ progreditur: uel aspectum: atqꝫ eo ip⸗
so tempore cõpone iuicẽ: uel adhibe tibi solaria: ioui
eqꝫ simul: atqꝫ uenerea. Q d si te ad unũ ex magnis
cõfugere necessitas urgeat: uel negotiũ ad iouẽ ipsũ:
uel potius ad lunam simul: iouemqꝫ confugito. Nulla
eni stella naturales in nobis uires: imo & oẽs magis:

q̃ iuppiter

q̃ iuppiter fouet: atque corroborat: nulla rursũ polli-
cetur ꝓsperiora: simul atqꝫ plura: & ubiqꝫ hunc acci
pere faustum est. Solē uero accipere forsitã non ubiqꝫ
tutum: semper enĩ ille iuuat: hic sepe nocere uidetur:
uenus autē quasi debilis ideo solus ille iuuans pater
est appellatus. Id autē comprobat ptolemeus: ubi ait
pharmacũ uix quicq̃ mouere naturã dumtaxat: quã
do luna cũ ioue congreditur: usqꝫ adeo illinc proprie
totam putat uniuersi corporis corroborari naturam.
Expertus sum qn etiã luna coniuncta cũ uenere me-
dicinã uix mouere: quãuis aũt ubi pituitã ualde time
mus: lunã precipue obseruemus ad solē: ubi uero bilē
exsiccationemq; eiusmodi ad uenerem: tñ directuꝫ lu
ne ad iouē: & ad hec oĩa quodãmodo cõfert: & preci
pue ad atrã bilē expellendã: necnõ ad cõmunē homi
nũ cõplexionē instaurandã: atqꝫ firmandã. Sicut enĩ
glyziriza & oleũ rosaceũ frigidiora calefacit: calidio
ra refrigerat: uinũqꝫ similiter. Quod ĩsup hũectat sic
cat hũidiora siccat: ita iuppiter hũano cõgruus calori
ut uinũ: oleũ rosaceũ: camomilla: glycirhiza. Vbi igi
tur audis albumasar dicentē nõ est uita uiuentibus ꝑ
ter deũ: nisi per solē: & lunã: id intellige quantũ ad cõ
munē oĩbus spectat influxũ: proprius aũt hõi accom
modatissimusqꝫ influxus ab ioue. Sunt aũt in natu
ra corporis uires attrahendi: retinendi: coquendi: ex
pellendi: has igitur oẽs iuppiter ipse iuuat: potissimũ
uero coquendi: siue digerendi uirtutē: atqꝫ generan
di: & nutriendi simul: & augendi pp hũorem eius ae
reum atqꝫ multũ: & calorē eiusdem amplũ: humori
mediocriter domiantē. Profecto p radios iouis semp
usqꝫ quaqꝫ diffusos lumē solis propriũ ad salutē ho
minũ maxime temperat: radiis interi ueneris ad idē

assidue conferentibus. Atq3 similiter transferente lu
na radii quidē ueneris: atq3 lune tanq̄ hūidiores quo
dam indigent temperante: sicut & solis radii tanq̄ ca
lidiores humidioris cuiusdam temperiē exigunt. Ra
dii aūt iouis temperamentū nullū desiderāt: quid. n.
aliud iuppiter est: nisi sol quidā ad salutem rex preci
pue humanax ab initio tpatus? Quid rursus aliud:
nisi luna: uenusque: facta tamen calidior: atq3 poten
tior? ideo astrologi ab ioue auspicantur ānum ferti-
lem: serenum: salubrem: & ab eo imminētium mor-
borum remedia sperant. Atq3 empedocles ubi ꝓpria
unicuiq3 planetax munera tribuit: iouē solum gene
rationis principem nominat orpheum imitatus. Pre
ter iouem precipiunt lunam diligenter in omnibus
operibus obseruandam tanquam medium inter cele
stia competens: atque terrena. Sit ergo luna in gradu
situque: & aspectu ad opus optatū conueniente: non
sit in ecclyptica: nec sub radiis solis per gradus duo-
decim ultra citraque: nisi forte sit in eodem minuto
cum sole: plerique uero uolunt omnes planetas fore
fortes: quādo in unitate solis extiterit. Vnitatem ue
ro metiuntur minutis duobus: atque triginta ut. xvi
quidem citra. xvi. uero ultra connumerentur. Non
impediatur a saturno uel marte: non descendat in-
latitudine meridionali: quādo duodecim dictos gra
dus egredietur. Non sit opposita soli: nec lumine mi-
nuat: nec tarda cursu: quādo scilicet die uno duodeci
non peragit gradus. Non sit in uia combusta gradu
libre. xxviii. ad tertium scorpionis: nec in octaua: nec
in ascendente: nec in finibus martis: uel saturni. Qui
dam uero nec in sexta: duodecima: nona: quarta: lu
nam uolunt: in ceteris uero celi plagis approbant

Vbi

Iuppiter
1. Reg.
vificabit
& 5x

Vbi hec omnia complecti nõ potes : iouem saltem ex pecta: uel uenerem in ascendente: uel decima: sic enim subueniunt detrimẽtis lune. Nec ab re fuerit recordari: quatenus luna lumine auget: eatenus & nobis nõ solum humorem: sed spiritum etiam: uirtutemqz augeri: atqz hec ad circũferentiã dilatari: maxie in secũda eius quarta. Quando uero minuitur: contra contingere: presertim in ultima quarta: primum eius ad solem trinum preesse secũdo: hunc sextili primo: hũc sextili secundo: lunam quatenus lumine eatenus repleri calore. Videntur ergo quidam nõ tam obseruare quomodo aspiciat luna solem: semper enim aspicit q̃ ut plurimum lumen habeat: presertim dum auget. Aspiciat uero interim trino uel sextili iouem aut uenerem: proinde uirtutem attractiuã ignea iuuant: retentiuaz terrea: digestiuam aerea: expulsiuam aquea si tu has omnes in te adiuuare uolueris: attractiuam quidem per ignea maxime roborabis: quando luna in signis uel stationibus igneis constituta iouem aspicit: scilicet ariete: leone: sagittario. Retentiuã per terrea potissimũ: quãdo intuetur eundem in signis: uel stationibus terreis collocata tauro: uirgine: capricorno. Digestiuam generatiuamqz per aerea scilicet geminos: libraz: aquarium: quotiẽs sub aereis iouem suscipit: aut subit. Expulsiuam per aquea: cãcrum: pisces: scorpium: quando sub aqueis ipsa posita iouis radiis illustratur. Maxime uero in his omnibus consequeris optata: si iuppiter eadem: uel similia: ul' saltem nõ dissimilima signa mansiones ue possederit. Citaturus aluum solidis medicinis: accipe pisces: liqdis scorpionem: mediis uero cancrum: per inferiora purgaturus pisces & scorpium: per superiora cancrum. Ma

lum saturni: uel martis ad lunam deuitabis aspectum: ille enim uexat stomachum: hic itestina dissoluit. Capricornum euitabis et taurum: nauseam enim afferũt: scis membrũ irritandũ non esse: qñ luna signũ occupat membro prefectũ: humores nanq; mouet: sed potius esss fouendum. Hec uero de uirtute & spiritu naturali in iecore precipue dominantibus: que in quattuor officia: que narrauimus: diuiduntur: dicta sufficiant. De uirtute uero: spirituq; uitali in corde uigente quidnam monemus? satis id ferme significatũ est. nam per res ĩ primis igneas: & quodãmodo simul aereas hec adiuuantur: quãdo luna in domiciliis mansionibusue cõsimilibus suspicit iouem: precipue si iouẽ complectatur: & solẽ. Virtutẽ quoq; anialem p sensum & motũ in capite dominantẽ confirmare potes p aerea in primis: subiunctis igneis: et quãdo luna ĩ domiciliis: uel sedibus cõsimilibus iouem suspicit: presertim si iouem propemodũ: mercuriũq; cõplectit. Hic uero te moneo: ne mercuriũ putes aqueũ esse: uel terreum: qđ & ego aliqn suspicatus sum: alioqn motib⁹ celeritatiq; ingenii nõ cõferret: sed quodãmodo aereum esse scias. Nam & ob eãdem causam tã mobilis est tam facile cõuertibilis: tantũ ingenio confert: presertĩ in aquario plurimum aereo cõstitutus. Humor qdem in eo temperatus est: calor exiguus: sub sole posit⁹ dicitur exsiccare: lõgior aũt a sole factus humectare putatur: ibi quidem calefacere multum ex natura solis. Hic uero calefacer̃ parum admodũ: & humefacer̃ magis suapte natura: calore forsan non cedit ueneri: lunam superat humor̃ uero cedit utrisq;. A ly pbat mercurium qualitates celestium cõmiscere: quoniam facillime permutetur: tum ĩ qualitatem termini: quem su

bit:

bit: tum i naturam stelle: quam aspicit. Ego igitur tã men facile permutari puto: quia nec excellentem potestatem: quam iuppiter habet: nec excedentem qualitatem: quam pleraq; celestia: per quam alterationi resistat. Deniq; probabile est mercurium assiduum solis achatem: multas illius uires habere: ideoq; sperari solaria quedam a mercurio posse. Aliqñ uero & martẽ tradunt: solem in quibusdam muneribus imitari: ac uenerem: que ad lunam pertinent: elargiri. Hec igitur in agendo memineris: neq; negligas unq̃ termios aiunt enim planetas in diuersis terminis: seu lucidis: atq; tenebrosis opposita facere. Deniq; ubi martem times: oppone uenerem: ubi saturnum: adhibe iouẽ: ac da operam; ut in ꝑpetuo quodã pro uiribus motu uerseris tantũ defatigatione uitata; ut & propriũ motũ externis motibus clam nocituris opponas: & celestem actũ pro uiribus imiteris. Quod si poteris spatia motibus ampliora peragere: sic & celum potius imitaberis: & plures celestiũ uires passim diffusas attiges.

¶ Quomodo mẽbra foueantur in nobis ꝑ cõparationem lune ad signa: & ad stellas fixas. Cap. vii.

Totum (quemadmodum diximus) corpus fouere poteris: caput uero potissimũ si planetas obseruaueris in ariete: uel in suo quemque domicilio primo: ꝑcordia si in leone: stomachũ: iecurq; si in cancro atq; sagittario: aut saltem in uirgine. Et acceperis ea: que proprie membrũ petũt: expedit quoq; nosse: que quisq; planeta mẽbra in signo quolibet habeat. Potes etiam proprie pro etatis discrimine cõsulere unicuiq; per quattuor etates lune. Hec enim a nouilunio usq; ad quadraturam primam iuuenis est,

deinde ad plenilunium est iuuenis: atque uirilis: hinc ad quadraturam alteram uirilis simul atque senilis: inde usque ad coniunctionem est senilis: etatem itaque lune feliciter etati curandi corporis adhibebis: si tunc aspectum eius ad aliquam trium gratiarum acceperis: qui sane aspectus lune semper: & cito gratiosa largitur. Neque tamen facile admodum diuturna uel maxima nisi preter intuitum lune: etiam ipse gratie mutuo se conspiciant: iam uel propemodum conspecture sint: aut tres ipse: aut due: in primis uero diuturna prebent signa fixa: leo. s. aquarius: taurus: scorpius. Si forte non possis in presentia lunam ad planetas gratiosos opportune dirigere: stellas elige fixas gratiarum naturam. i. iouis: aut ueneris: aut solis habentes: & ad eas directam lunam elige: tutius tamen est lunam interea iouem propemodum adire: uel uenerem. Stelle namque fixe si solem spectent: proportionem humanam. i. unius hominis nimis exsuperant: proportionem uero cum ciuitatibus moderationem habent.

¶ De uirtutibus: & usu stellarum fixarum. Cap. viii.

Radunt astrologi: maiores quasdam stellas a mercurio copertas auctoritatem habere quam plurimam: qualis est in arietis gradu. xxii. umbilicus andromade: mercurialis: atque uenereus. Item in tauri. xviii. caput algol: naturam saturni possidens: atque iouis cui subesse uolunt adamantem: & artemisiam: & audaciam uictoriamque prestare. In eiusdem gradu. xxii. pleiades lunare sydus: & martium: cui subiiciunt christallum: herbam diacedon: semen feniculi conferre putant ad acuendum uisum. Quod autem nonnulli dicunt conducere ad demonas conuocandos: figmentum esse iudico. Aldeboram primo uel tertio geminorum gradu martium: atque uenereum. Hircus gradu

eorundem

eorū dem.xiii.iouius atq; saturnius: huic subiiciūt saphyrū: prassiū: mentā: artemisiā: mandragorā. Ad dignitatem & principū gratiā adiuuare confidunt: nisi forte eos opinio fallat: illi subesse uolūt rubinū: titimallū: marti syluā: diuitias: & gloriā augere. In cācri. vi.vel.vii.canis maior uenereus preest berillo: sauine: artemisie: dracontee: prestat gratiā. Itē in.xvii.eiusdē canis minor mercurialis & martius: cui subesse uolūt lapidē achatē: herbam sol sequiā: & pulegiū: atq; gratiam elargiri. In leonis.xxi.cor leonis stella regia: iouialis: & martia: huic subiici putant lapidem granatum: chelidoniam: masticem: melancholiam reprimere: temperatum: gratiosumq; efficere. In uirginis.xix. cauda urse maioris uenerea: & lunaris: lapidem eius magnetē putant: herbam cicoream: & artemisiam a raptoribus ueneficiisq; tueri. In libre.vii.ala corui dxtra. Itē i eiusdē.xii.& forte.xiii.ala sinistra saturnia simul: & martia: eius herbam lapaciū: & hyusqamū esse aiunt cū lingua rane: audaciā augere: fore noxiā. In eiusdē.xv.uel.xvi.spica uenerea: mercurialisq; quā sequatur smaragdus: saluia: trifoliū promarulla: artemisia mandragora: diuitias augeat: & uictoriā: et ab angustia uindicet. Deniq; in eiusdē.xvii.uel. xviii. alchamet huic subdūt iaspidē: et plantaginē: firmare sāguinē sperant: febres oēs expellere. In scorpionis q̄rto elpheia uenerea: martiaq; secundum uero cōputationem aliam in gradu eiusdem quinto est cornea: forsā eadem presidens topatio: rorimarino: trifolio: hedere augere gratiam: castitatem: gloriam putant in sagittarii: tertio cor scorpionis martiū: atq; iouiū presidēs sardonio: amethisto: asterologie longe: croco. Opinantur colorem bonum efficere animum letum sa-

pientemq; reddere demonia propulsare. In capricorni gradu septimo uultur cadens: hanc sequitur chrysolithus: saturegia: fumus terre: stella est mercurialis: atq; uenerea temperata in ascendente: medioq; celo prodest: quod autem excantandi auctoritatem afferre dicant: nihili pendo. In aquarii. xvi. cauda capricorni saturnia: mercurialisque quam sequitur calcidōius: maiorana: nepita: artemisia: mandragora: prestare in causis gratiam opinantur diuitias augere hominem ad domum incolumem reddere. In piscium tertio humerus equi iouialis: & martius. Thebit philosoph9 docet ad captandam alicuius stelle modo dicte uirtutez lapidem eius accipere: herbāque eiusdem: annulūq; aureum facere: uel argenteū: in quo lapillum inseras herba subiecta: geraiq; tangentem. Id autem efficias quando luna subit stellam: aut aspicit aspectu trino uel sextili: & stella in medio pcurrit celo: uel ascendente. Ego uero que ad eiusmodi stellas attinent: in formam potius medicine q̃ annuli cōponerem itrinsecus uel extrinsecus adhibende: opportunitate: uidelicet pdicti temporis obseruata: tametsi prisci ānulos magnifecerint. Nam damis & philostratus narrant hiarcham sapientū indoꝝ principē simili quadā rōne septem ānulos confecisse: stellaꝝ septem noibus appellatos: eosq; apollonio theaneo dedisse. Qui deinde singulos diebus singulis gestauerit iuxta dieꝝ noia hos distinguens. Dixisse uero hiarchā apollonio auū suū phūm annos centū atq; tringita uixisse: eiusmodi forsan celesti munere fretū: quo & appollonius: deinde usus centesimo ēt anno (ut aiuut) iuuenē pferebat. Deniq; si qd eiusmodi ānuli uirtutis habēt ex alto id quidem non tam ad aiam: uel ad crassum corpus per

tinere

tinere arbitror q̃ ad spũm:calefacto paulatim ãnulo sic inde: uel sic affectum:ut firmior efficiatur:aut clarior: uehementior: aut mitior: seuerior: aut letior. Que qdem affectiones in corpus quidem oĩno: & in aiam sensualẽ quodãmodo plerunq; indulgentẽ corpori transeunt. Quod ãt aduersũ demonas: aut hostes: aut ad principũ gratiã ꝓfuturos ãnulos pollicentur: uel fictũ est: uel inde deductũ: ꝙ spũm interritũ: firmũq; efficiant: uel etiã mansuetũ: obseqoq; amabilem: atq; gratiosũ. Iam uero si qd celestia p̃ter corpoream ualitudinẽ cõferre ad ingeniũ: artẽ: fortunã dicerẽ: ab aquinate thoma nostro nõ dissiderẽ: qui in libro contra gentiles tertio ꝓbat: a corpibus celestib⁹ imprimi nõ nihil in corpe nr̃o: cuius munere dispõamur ad eligendum sepe qđ melius est: ẽt si rationem: finemque nesciamus: quaquidẽ in re bene fortũatos appellat: atq; cõsentiẽte aristotele bene natos. Addit etiã uirtute celesti fieri nonnullos in qbusdam artiũ effectibus efficaces (ut eius uerbis utar) sicut miles in uincendo: agricola in plãtando: medicus in sanando felices. Ait.n. sicut herbe: lapidesq; mirabiles q̃sdam ultra naturã elementalẽ uires celitus habent: sic hoies quoque in artibus nõnullos habere. Mihi uero satis fuerit factũ: si celestia quomõcunq; quasi per medicinas: siue interiores: siue exteriores ad prosperã conferant ualitudinem: dũmodo interea salutem corporis perquirẽtes iacturam nullã salutis anime faciamus: nihil oĩno tentemus a sancta religione prohibitum. Preterea in opere quouis conficiendo fructum operis ab eo speremus: atq; petamus in primis: qui et celestia: & que continentur celo fecit: & uirtute donauit: mouetque semper: atque conseruat.

¶ Dignitates planetarum in signis ad usum medici narum obseruande. Cap.ix.

Aturni domus aquarius: & capricornus: ex altatio libra. Iouis domus sagittarius atq; pisces: exaltatio siue regnum cancer. Martis domiciliũ: scorpius: & aries: exaltatio capri cornus. Solis sedes qdem est leo: regnũ aries: ueneris habitaculũ taurus atq; libra: exaltatio pisces. Mercu rii edes: uirgo atq; gemini: regnũ uirgo. Lune domus cancer: exaltatio taurus: saturnus & iuppiter triplici tatem habẽt in igneis: aerisq; signis: sol in igneis tm̃ mercurius in aereis solũ: mars: uenus: luna in aqueis: atq; terreis. Planete qlibet p̃ter solem: ac lunã in quo libet signo fines quosdã suos possidẽt: quos & termi nos appellamus: igit̃ in ariete iuppiter sex ibi primos terminos obtinet: uenus sex: inde sequẽtes: mercuri? posteriores octo: mars quinq; deiceps: postremos qn q; saturnus. In tauro ordine deinceps simili uenus fi nes habet octo: mercurius sex: iuppiter octo: satur nus qnq;: mars dẽiq; tres. In geminis mercurius sex iuppiter sex: uenus qnq;: mars septẽ. Saturnus in. vi. cancro: mars. vii. uẽus sex: mercurius totidẽ: iuppiter septẽ: saturnus quattuor. In leone iuppiter sex: uenus quinq;: saturnus septẽ: mercurius sex: mars totidez. In uirgine mercurius septẽ: uenus decẽ: iuppiter quat tuor; mars septẽ saturnus duos. In libra saturnus sex mercurius octo: iuppiter septẽ: uenus totidem: mars duos. In scorpione mars septẽ: uenus q̃ttuor: mercu rius octo: iuppiter qnq; saturn? sex. In sagittario iup piter duodeci: uenus qnq;: mercurius q̃ttuor: saturn? qnq;: mars quattuor. In capricorno mercurius septez iuppiter septem: uenus octo: saturnus q̃ttuor: mars

totidem. In aquario mercurius septẽ: uenus sex: iuppiter septẽ: mars qnqꝫ: saturnus totidẽ. In piscibus: uenus duodeciꝫ: iuppiter q̃ttuor: mercuri⁹ tres: mars nouẽ: saturnus deniqꝫ duos. Sol aũt & luna alia rõne fines suos hñt: nã sol qdeꝫ signa sex ꝓ finib⁹ hẽnt leonem: uirginẽ. librã: scorpiũ: sagittariũ: capricornũ luna uero reliquos aquariũ; pisces: arietẽ taurũ: geminos: cancrum: solẽ igit̃ atq; lunã in his signis cũ principatũ effectũqꝫ: quẽ reliq planete in suis finibus habere putãt: preter fines habẽt ĩ signis suas planete facies quas greci decanos nominant: decẽ occupantes signi gradus. In ariete facies prima martis: secunda solis: qui martem in celo seqtur ordine chaldeorum tertia ueneris: que soli succedit ĩ celo. In tauro prima facies mercurii sequentis unerẽ: secunda lune: que mercurio succedit: tertia saturni ad hunc enim redeundum est: impleto iam numero planetaꝝ. In geminis prima iouis sequentis: uidelicet saturnum: secunda martis: tertia solis eodem ordine similiterque deinceps.

¶ Quomõ planetis uti debeamus ĩ medicinis. C.x.

Commemorauimus autem quas ĩ signis planete dignitates habent: ut quotiens facturi: composituri que sumus: que ad planetam aliquem attinent: sciamus eum in suis dignitatibus collocare. Presertim quando habuerit in nostra reuolutione: & genesi principatum: ut etiam saturnus. atque mars: alioquin deprimendi nobis tamen sint erigendi: si geniture nostre significatores extiterint. Maxime uero opere precium ex hac commemoratione fecerimus: si quando usuri in medicinis conficiendis beneficio lune: & ueneris: atque iouis: cauebimus: ne in finibus saturni: uel martis existant:

nisi forte ubi cogimur: uel per saturnum cohibere dissolutionem: estū q; reprimere: uel p martē frigidissima calefacere: torpentia suscitare: alioquin fines iouis: & ueneris eligemus. Accipiemus quoq; mercurii fines: mercurialibus in primis hominibus pfuturi: neq; latere nos debet homines ualde mercuriales: quales sunt q ingenio: artificio: eloquio pollent: non mediocriter esse solares mercurius enim semper est apolline plenus Vt aūt quiuis intelligat: qūo figuras in celo describamus in horas: signū qd' ab oriēte surgit: primā appellamus: uiteq; domū. Quod succedit in ortū: secūdam tertiāq; deinceps: aliasq; similiter: ita ut septia dom⁹ sit signū: qd' in occidēte iā descendēs opponit ascendēti huic octaua succedit: nona uero e medio cadit celo qd' decimā domum efficit: huic succedit undecima: sed duodecima cadit ab ascendēte. Vt igitur planete sint potētes habēdi sunt i angulis: uel orientis: uel occidentis: uel medii utrinq; celi. Maxie uero in angulo ascendētis: aut decime mediū supra caput obtinentis celū: aut saltem i plagis q̄ angulis mox succedūt: tam & si solem qdem in nona: que a medio cadit celo: lunā uero in tertia ēt cadente gaudere putant. Duas inter hec regulas mēte teneri astrologi uolunt: unā qdē egrotātis rōne: alteram uero medici: nēpe ubi egrotantis septia domus p saturnū: uel martē ifortunata ē: uel dn̄s eius ifelix: separa medicū ab egroto si ptholomeo credis. Preterea medicum electurus saturniū martialēq; declinare iubet: eumq; pquirere: i cui⁹ genitura domus sexta p aspectū solis: uel p uenerē: aut iouē quomodocūq; fuerit fortūata. Infortunatū uero dicimus signū: uel plantā p saturnū: aut martem nisi ppria domicillia sint. uel regna: quādo uidelicet:
uel ibi

uel ibi sunt:uel illuc aspiciũt opposito:uel quadrato. Oppositũ uero aspectũ dicimus inter illa: q̃ interuallo discrepant q̃ lõgissimo:quadratũ uero:ubi hoc ab illo quarta parte celi:idest signoꝝ trium spatio distãt Minus tamẽ ꝑ cõiunctionẽ oppositũ quadratũ saturnus:& mars planetis aliis nocent:quãdo tanq̃ hospites eos domicilio:uel regno suo terminoue suscipiũt. Queadmodũ planete felices magis ꝓsunt: qñ preter sextilẽ trinũue aspectum:atq; coniũctionẽ:etiã (ut diximus) sic excipiunt:solis tñ coniũctionẽ planete uerent:aspectu gaudent:trino uidelicet:uel sextili. Proinde necessariũ est meminisse arietẽ preesse capiti:atq; faciei:taurum collo:geminos brachiis:atq; humeris: cancrũ pectori:pulmonibus:stomacho:lacertis leonẽ cordi:& stõacho:atq; iecori:& dorso: & costis posterioribus:uirginẽ:ĩtestinis: & fundo stomachi:libram rẽibus:& femori:atq; natibus:scorpionem gẽitalib⁹ uulue matrici:sagittariũ femori:atq; subinguinibus: capricornũ genibus: aquariũ cruribus:tibiisq;:pisces pedibus. Huius enim ordinis memor cauebis mẽbrũ tangere ferro:uel igne:uel cucurbitulis qñ lũa sub ei⁹ signo discurrit:tunc enim auget luna hũores in membro:quorum afflu ẽtiã:& consolidationẽ ꝓhibet: & grauat mẽbri uirtutẽ. Obseruabis autẽ tũc mẽbrũ remediis q̃busdã amicis:uel extra:uel intus adhibitis: opportũe:feliciterq; fouere. Expedit uero nosse qđ signũ ascenderit tibi nascẽti:naʒ preter arietẽ:hoc ẽt tibi caput significat:atq; in hoc luna tibi caput aspicit. Preterea:qñ lũa arietẽ subit:opportũe balnea tentas & lauachra:qñ cancrũ:felicit̃ minue sãguinẽ:mediciaʒ accipe:p̃sertim electuarii formã:qñ est ĩ leone:ne ꝓuoca uomitũ:cũ in libra:clysterib⁹ apta est:in scorpione

balnea nec tentes. Sunt qui medicinam solutura͂ da
re nec prohibent neqꝫ iubent: in capricorno medici-
nam sumere nocet similiter in aquario: in piscibus ue
ro prodest. Que uero membra ĩ quouis signo unusqſ
que habeat planetaruꝫ: & si scitu necessum est: tñ nar
ratu prolixum: neqꝫ uero in purgatiõe alui latere nos
debet ptolemei preceptũ medicinam accipe purgato
riam: quando luna est in cancro: piscibus: scorpione
ꝓbamus: presertim si dñs signi tunc ascẽdentis appli
cet se planete sub terra currenti. Sin aũt ascendentis
dñs coniũgat̃: interea supra caput cum planeta me-
dium tenente celũ nausea stati: & uomitus incitabit̃
Deniqꝫ concludamus cũ galeno astrologiã esse medi
co necessariã: qui de criticis diebus disputans ait: cer
taꝫ esse egyptioꝝ sñiam. i. lunã significare affectionẽ
in dies egrotãtis: atqꝫ sani: adeo ut si misceant̃ cũ lũa
radii iouis & ueneris: bñ afficiat̃ uterqꝫ: sin aũt satur
ni: uel martis cõtraria rõne se habeat. Sed latius iã ꝑ
uagati ad spũm tandẽ: et uitã: atqꝫ gr̃as reuertamur.

¶ Quibus modis spiritus uoster haurire plurimum potest de spiritu: uitaque mundi: & qui planete spiritum procreant: atque recreant: & qualia ad unum quemqꝫ planetam pertinent. Cap. xi.

Vc uero tendunt hec oĩa ut spũs noster rite
per naturalia ꝑparatus: atqꝫ purgatus acci
piat ab ipso uite mundane spũ plurimũ per
radios stellarũ opportune susceptos. Vita
qdem mũdi oĩbus insita ꝓpagat̃ euidenter ĩ herbas:
& arbores: quasi pilos sui corporis: atqꝫ capillos. Tu
met insup in lapides: & metalla: uelut dentes & ossa
pululat quoqꝫ in uiuentes cõchas terre: & lapidibus
adherentes. Hec enim non tam propria: q̃ ipsa cõmu

ni totius

ni totius uita uiuunt: que sane communis uita multo etiam magis super terram in corporibus uiget subtilioribus tanq̃ ꝓpinquioribus anime per cuius uigorem intimum aqua: aer: ignis: uiuentia sua possidet: atqȝ mouentur. Vita hec aerem: ignemqȝ etiam magis q̃ terram: & aquam fouet: agitatqȝ perpetuo motu. Et deniqȝ celestia corpora quasi mundi caput: uel cor: uel oculos q̃ maxime uegetat: unde per stellas uelut oculos radios non uisibiles solum: sed etiam uisuales usque quaque diffundit. Quibus more struti: ut diximus: alibi inferiora conspicit: fouetque uidendo immo etiam ita tangendo generat: & format omnifariam: atqȝ mouet: igitur ad motũ nitentis aque sereni quoqȝ aeris: ignisque moderate distãtis atqȝ celi motum mundane uite suscipies. Si ipse quoqȝ leiter & ferme similiter mouearis: quosdam pro uiribus giros agens: uertigine deuitata: celestia lustrans oculis mente uersans: item frequenti quodã usu plantaꝝ: similiterque uiuentium potes e mundi spiritu plurimũ haurire presertim si adhuc uiuentibus recentibusqȝ: & matri terre quasi adhuc herentibus nutriaris: atqȝ fouearis. Inter plantas suauiter redolentes: uel saltem non male olentes uerseris quamfrequentissime: omnes enim herbe flores: arbores: poma redolent: quamuis sepe mius animaduertas. Quo quidem odore q̃si flatu: spũqȝ uite mundane te undique recreant: atque uegetant: spũm inq̃ tuum odoribus eiusmodi natura simillimũ perqȝ spũm mediũ inter corpus: & aniam: facile corpus quoqȝ reficiũt: & anime mirifice prosunt. Inter hec diutissime diurno tpe sub diuo uersaberis: quatẽus tuto: uel commode fieri potest in regionibus altis & serenis: atqȝ temperatis. Sic.n. soli: stel

larumqȝ radii expeditius: puriusqȝ undiqȝ te cõtingunt: spiritũqȝ tuũ cõplent mundi spiritu per radios uberius emicante. Preterea naturalis ipe motus aeris qui ꝑpetuus est in orbẽ: q̃uis ob lenitatẽ suã: cõsuetudinẽqȝ diuturnã uix ꝑcipiat̃ ab ullo: te die sub diuo deambulantẽ: habitantẽqȝ in patẽtib⁹: editisqꝫ locis libere lãbit: penetratqȝ pure: ac motũ: uigorẽqȝ spũi tuo mũdanũ mirifice prestat. Dixi eqdẽ die: comptũ enĩ habemus: nocturnũ aerẽ esse spiritibus inimicũ: conferet aũt diurni usus: presertim si plurimũ in apto deambulans: deuites primo quidẽ nimiã aeris ĩtẽperiẽ: deinde frequentius mouearis in eo: qñ preter temperiẽ: & serenitatẽ eius: stellaꝝ positio magis est hõibus salutaris. Itẽ si loca eligas pre ceteris odorifera: ꝑque situm quotidie mutes: & ipse quasi cõtinue & leniter mouearis. Mutare locũ q̃uis semꝑ cũ delectu ꝑ̃cepi: quoniam bona celestiũ: & uniuerse nature apud nos sunt rebus: locisqȝ aliis passim: atqꝫ aliis distributa: quibus deniqꝫ oĩbus est fruẽdũ. Mitto ꝙ uarietas tediũ prohibet spiritibus inimicũ: propriũqꝫ saturno uoluptatẽ uero affert: ꝑ quã (ut ita dixerim) uenus ipsa uoluptatis amica uenit in spiritũ: atqȝ qđ eius officiũ est: hunc stati ingressa propagat. Sũmati uero si quis cõsideret paradisum: & pomi uite usũ apud moysẽ: itẽ similem uictũ a platone positũ in phedone: & que plinius de populis ait odore uiuentibus: ĩtelliget esse uera: que dicimus. Sed ad naturã spũs descendamus: spiritus quidem qualitas est proculdubio iouia cuius tempore nobis infunditur: est & solaris: iuppiter enim hunc infundit: quatẽus ingentem solis in se tempat potestatẽ. Itẽ alia quoqȝ rõne iouia est: quoniã calida est: & humida: & calore abũdat poti⁹ q̃ hu

more

more:nasciturq; sanguie:et uapor qdam sanguineus appellatur. Rursus quoniam feruet: & subtilis est ad modum:atqz lucens:oriturqz corde:solaris pculdubio iudicatur. Habet & quodamodo uenereaim in se uirtutem:nam motu uenereo prorsus exundat pfluit:transfertur:prolēq; propagat:ad uoluptatē cuiuslibet sensus se dilatat:refugitque dolorem. Sūmatim uero spiritus quatenus corpori ad uitam:et motum: propagationēq; cōducit:iouis:uenereus:solaris:existimat:q̄tenus anio ad sensum:imaginationēqz ministrat:solaris:mercurialisqz censet:& ubiqz mercurialis existit. Quādo qdem adeo mobilis est: & tā facile cōuertibilis atqz formabilis:saturni:martis:lūe san? cōiter spūs non multū habet:alioqn ex illo sepe stupidus:ex hoc furiosus:ex hoc obtusus quodāmō foret Quamobrē lunaria qdem uelut crassiora:simulq; humidiora a subtili et uolatili natura spūs sūt admodū aliena. Que uero saturnalia multum:atq; nimiū materialia sunt:quasi uenena sūt spiritui naturaliter inimica:illa qdē ob extremā frigiditatem atqz siccitatē: hec aūt ob siccitatē:calorēqz edacē:iouia igit & solaris in primis:deide mercurialis:& quodāmō uenerea spūs natura celetur. Distinctione uero precipua spiritus qdem naturalis ioui pprie dedicat:uitalis aūt soli:anialis uero mercurio. Quando igitur res postulat aliquem e tribus spiritum adiuuare:patrono tūc suo infortunato: uel debili: non facile clientulo succurrere poteris. Difficillime uero spiritui animali: dum mercurius infeliciter est affectus:qui tantā in animali spiritu auctoritatē habet:ut caduceo quodā suo animos tum cōsopire:tum suscitare dicat: idest suo quodā aspectu sic: aut aliter se habēte obtundere ingeni

um:uel acuere debilitate: siue corroborare: uexare: uel sedare mirifice possit. Tu igitur quoties spūz aliquē studes excolere: nō mō patronū suuz obseruabis fortūatum: atq potētē: sed etiam lunā eliges ad hūc opportune directā: non creatur autem: neq recreatur aliquādo proprie p influxum saturni solū substantia spiritus: sed semp ab externis ad intima: et sepe ab imis reuocatur ad summa: unde ad secretiora: & altiora otēplanda cōducit. Potest tamē: & si raro uis martis: atq saturni spūi tanq medicina prodesse: uel calefaciendo: cum opus fuerit: & excitando: atq dilatādo: uel uicissim nimis uolatilem cohercendo. Per ea uero potissimuz: q̄ quattuor illis plāetis cōsentanea sunt: creatur natura spiritus: atq recreatur: uerū si ad solaria quelibet ualde: & absq delectu decliues: exacues illū & exiccabis tandem: atq dissolues. Si similiter ad uenerea liquefacies paulatim: uel obtundes: si confidas tantum mercurialib⁹ parū admodū ide pficies. Erit igitur operepretium: iouialibus uti q̄plurimū: eisq reliqua mediocriter admiscere: ac frequētius uti reb⁹ que uel his oibus eque sint cōmunes: uel pprie iouiā: he quoq oibus quodāmō sunt cōmunes. Cōmunit āt ad hos oēs attiet: q̄ substātiā habēt: nec igneā nimis nec prsus terreā: nec simplicit aqueā: nec acutissimam: nec obtusissimā qualitatem: sed mediocrē: & tactu lenem: & qd'ammodo mollē: uel saltē nō durā: siue asperam: item gustu quodāmodo dulcē: olfactu suauē: uisu gratā: auditu blandā: atq iocundā: cogitatu letam dulcedo igitur quedam saporis: & gratia his oibus est communis. Si dulcedo quasi aquea ē: et simul pinguis: ad uenerem magis attinet: si quasi insipida: uel aliquātum austera: potius ad mercuriuz: at

atq hec

q̄ hec spiritui non multum prosunt: necessaria tamen sunt interdum ad hebetandum nimium eius acumē. Si dulcedo manifesta sit: atq̄ subtilis: & paulum habeat stiptici: acutique saporis: iouialis proprie iudicatur. Cui cōgruit substātia dulcis amygdale: pinei nuclei auellāe: pistacii: amidi: glycirhize: passularū: uitelli oui: carniū gallinacei pulli: phasianorum: pauonū: ꝑdicum: similumq̄. Item radicum beē: atq̄ enule: rursus uini odoriferi clari: aliquantum dulcis: & stiptici sachari cādidissimi: tritici albissimi. Ad iouem ꝑtiet etiam manna: si modo myrobalani infusa uirtute firmetur: alioquin non minus ad uenerem attinet q̄ ad iouem. Hec est utiq̄ substātia; dulcedoq̄ iouis ꝓpria que sane spūi creando: & recreando ante oīa confert: iouia uero plurimum sunt omnia: que in libro de longa uita diximus: & seruare iuuentutem: & senibus salubria fore. Sin autem dulcedo admodū pauca sit multumq̄ acuti: stipticiq̄ habeat: uel etiam non nihil amari: solaris esse censetur: similis quedam ratio ē & distinctio de odoribus: hi enī saporum germāi sūt simili etiam de coloribus. Colores sane aquei: albi: uirides: aliquantū crocei: similes uiolarū: rosarū: liliorum coloribus: necnon odores eiusmodi uenerē referunt: & lunā: atq̄ mercuriū. Colores uero saphiri: q̄ etiā dicunt aerei. Itē purpurei pleniores aureiq̄ argēto mixti: & ꝑpetuo uirides iouē: ardentes aūt crocei: aurei puri purpurei clariores: solem: quilibet uero colores si uiui sunt: ul' saltē sericii magis stellares existūt in metallis quoq̄: et lapidibus: atq̄ uitris ꝓpter celestē similitudinē sunt potētes. Sed ut redeamus ad iouē: sapor: & odor eius q̄si est: qualis ī aureo pomo persico: similiq̄ pyro: uel arāceo: & uio maluatico leuiorē

leuiq; uernaceo. Qualis in uiridi zinzibere: uel cina-
momo: ul' dulci maratro: ul' doronico: si hec plurio sa
charo cōdita gustent: nā quatuor hec: & nux musca-
ta recens sola si sunt: potius solaria sunt: solaris & ga
riophilus: & muscus: sed odoratu nō gustu: nō aspe-
ctu: ambra solaris plurimū atq; iouia. Crocus i oib⁹
est solaris: tā & si color eius & odor apud astrologos
oībus gratiis dedicatur: sapor aūt ad solē ꝓprie ꝑtiet
deniq; oia odorifera: & aromatica quatenus odorē
gratū ferunt: ita ad iouē uenerēq;: & mercurium ꝑti-
nent ut ad solē. Quāuis inter hec acutiora magis ad
solē: obtusiora ad uenerē: mercuriūq; potius: ad iouē
proprie tempata: olfactu: gustu: auditu: uisu: tactu.
Soni qnetiā: cantusq; grati: blandiq; ad gratias oēs
spectant: atq; mercuriū: minaces aūt admodū: atq;
flebiles martē preferūt: & saturnū. Neq; uero mireris
nos multū coloribus: odoribus: uocibus attribuere:
nā sapores qdem ad spiritū precipue ꝑtinēt naturalē:
odores aūt poti⁹ ad uitalē: aīalēq;: colores: figure: uo
ces ad aīalem. Motus quoq; animi uel letus: uel me-
stus: uel cōstans spiritū ad similitudinē suā agitat ue-
hementer. Aīalem prio per hunc uitalē: ꝑ hūc insup
naturalē spūs tandē ois: quia ob naturā quoddāmo
do igneā aereāq; omnino: & lucidā: atq; mobilē: simi
lis est luminibus: ideoq; coloribus & uocibus aereis:
& odoribus: motibusq; animi: ideo per hec subito in
utrāq; partē mouet: atq; formaț. Et q̄lis euadit ipse
talē uicissim efficit quodāmodo affectū ai: & oio cor
poris qualitatē. Deniq; cū primū ꝑ illa: que gratiarū
propria sunt: opportune gratiis est expositis: utpote q
& naturaliter illis cōsentaneus erat: stati ꝑ illarū radi
os: tū ubiq; uigentes: tū ipsi germanos mirifica repor
tat

tat munera gratiarum. ¶ Res naturales atq; etiam artificiose habent uirtutes a stellis occultas: per quas spiritũ nostrum stellis eisdem exponunt. Cap. xii.

Vm uero dicimus spiritũ exponi gratiis p illa que sunt gratiarum: non solũ per qualitates que uidentur: audiuntur: odorantur: gustantur: sed etiã per illas: que tangũtur: accõmodari putamus. Memento igitur calidũ in primo gradu iouis esse: in secundo solis cũ ioue: in tertio martis cum sole: in quarto martis. Frigidũ in primo ueneris: in secundo lune: in tertio lune cũ saturno: in quarto saturni. Humidum in primo mercurii cũ ioue: in secũdo ueneris cum luna: in tertio lune cum uenere: in q̃rto lune. Quando ueneri mercurioq; cõiungitur siccũ in primo iouis: in secundo mercurii cum sole: in tertio solis cum marte: in quarto martis cũ saturno. Sũmatim ex qualitatibus planetarum: quas ptolemeus describit in quadripartito: colligimus harmoniã cũctis conflatam ad calorem: humorẽq; declinarẽ: calor enĩ martis ingens; atq; solis: & temperatus iouis: ingentem superat saturni frigiditatem: & ueneris: luneq; exiguam: ita ut calor ibi frigus excedat. Itẽ humiditas lũe: uenerisq; plurima: & ꝓpinqua nobis: atq; tẽperata iouis: siccitatẽ saturni: martisq; multã supat: & temperatã solis: calor igitur: hũorq; frigori: siccoq; dominantẽ: atq; similiter calor humori. Queadmodũ in sani corporis hoie ad celestẽ cõsonantiã temperato ex calore & siccitate cordis: itẽ calore & humore iecoris: rursum frigore & humore cerebri coalescit cõplexio q̃dam ad calorẽ: humorẽq; uergens mediocriter calore regnãte: calor. n. cordis et iecoris frigus cerebri supat: itẽ humor iecoris: atq; cerebri siccitatem cor-

dis excedit. Neqꝫ uero pretermissũ a nobis uelim talẽ existere ex stellis fixis harmoniã cũctis cõmunẽ: qualẽ diximus ex plãetis: hos. n. illis similes astrologi putant. Quorsum hec? ut memineris spũm: corpusqꝫ nostrũ ꝑ tẽperiẽ quandã ad calorẽ: humorẽqꝫ uergentẽ: uel natura ꝯstantẽ: uel arte quesitã accõmodari posse celestibus sibiqꝫ celestia uendicare. Neqꝫ tamen dicimus spũm nostrũ celestibus duntaxat ꝑ qualitates rerũ notas sensibus preparari: sed ẽt multoqꝫ magis ꝑ proprietates quasdã rebus celitus insitas: & sensibus nostris occultas: ratiõi uix deniqꝫ notas. Nam cũ proprietates eiusmodi: earũqꝫ effectus elementali uirtute cõstare nõ possint: cõsequẽs est: a uita: spirituqꝫ mũdi per ipsos stellaꝝ radios singulariter proficisci: ideoqꝫ per eas spũm affici q̃ plurimũ atqꝫ q̃ primũ: celestibusqꝫ influxibus uehementer exponi. Hac utiqꝫ rõne smaragdus: iacynthus: saphyrus: topatius rubinꝰ unicorni cornu: precipue uero lapis bezaar apud arabes appellatus: occultis gratiaꝝ ꝓprietatibus predita sunt. Et idcirco nõ solũ intus assumpta: sed etiã si carnẽ tangant: ibiqꝫ calefacta uirtutẽ suã promant: uim inde celestẽ spiritibus inserunt: qua se cõtra pestẽ tuentur: atqꝫ uenena. Quod aũt hec similiaqꝫ tale aliquid agant uirtute celesti: id argumento est: quia etiã exiguo pondere sũpta: nõ exiguũ habent in agendo momentũ. Quod elementari qualitati uix unq̃ est cõcessum igni uidelicet ualde celesti: materialis eni uirtꝰ ut agat multũ: materiã desiderat multam: formalis aũt etiã cũ minima materia ualet plurimũ. Simili uirtute in primis phebea peonia carnẽ tangens cõtra caducũ morbũ spũs armat: uapore ad eos intus infuso. Simili corallus & calcidonius aduersum atre bilis il-

lusiones

lusiones iouis precipue: uenerisq; uirtute: ceteraq; simi liter. Eiusmodi quadã ꝓprietate myrobalani iuuen-tutẽ seruant: acuuntq; sensus: & ingenio prosunt: atq; memorie: pp iouẽ in primis saturni tẽpatorẽ: atq; mercuriũ sensus amicũ. Quã qdem arborem forte aliqs in paradiso ad uitã progandam extitisse puta-bit: mercurio lapidẽ achatem cõsecrant: unde physici cõueniunt ad facundiam: uisũq;: & cõtra uenena ua lere. Serapio scribit eum: q iacyntũ: uel ex eo sigillum gestat: esse a fulgure tutũ; atq; hanc uirtutem eius es se latissime diuulgatam: quam si habet ab ioue puta mus habere. Lapis aetites: uel aqlinus habet a lucia: idest uenere: atq; luna: ut admotus uulue partũ mox & facillime citet: quod rasis cõfirmante serapiõe fre-quẽter se dicit expertũ. Forsan & a phebo: q trãsfixit pythonẽ cretea dictamus hẽt: ut & ueneõis obsistat & ferrũ e uulnere trahat. Solis uirtute zinziber infu sum epulis arcet syncopim: gentiana canis rabiẽ sedat fugatq; serpentes: berbena uaticiniũ prestare fertur: letitiãq;: & expiatiões: & uisum: ruta & zedoaria cõ tra uenena theriacã agũt: thus uitalẽ et aĩalẽ spiritũ aduersus hebetudinem: obliuionẽ: timorẽ fulcit: sal-uia uero mentaq; uirtute iouis: illa quidẽ paralisim fugat: hec uel odore roborat animũ. Eadẽ uirtute pẽ thaphilon resistit uenenis: eiusq; foliũ bis quotidie unũ uio bibitũ curat ephimeram: tria tertianã: quat tuor uero quartanã. Hac herba sacerdotes antiq pp puritatẽ suam in purificationibus utebant: agnus ca stus potestate saturni uenereũ sistit motũ: iaspis uero sanguinẽ. Mirabiles autem prouenire solent effectus ubi occulte proprietati proprietas seruit elementalis: uelut in myrobalano ad spiritũ; corpusq; firmandũ

non solũ uirtus illa celestis agit:sed etiaʒ stiptica multum:nec parum aromatica uirtus: que putrefactionẽ dissolutionẽq; mirifice ꝓhibet spũmq; corroborat. tã uero ut crocus petat cor:spũm dilatat :ꝓuocet risum non solum occulta solis uirtus mirabiliter:sed ad idẽ quoqʒ cõducit ipsa natura croci subtilis:amplificabilis:aromatica:lucida:qđ aũt de simplicibus dico: de cõpositis similiter dictũ intelligi uolo. Dic age theriaca qũo cõtra uenenũ nobis opituletˀ:nõ educit illa uenenũ:astringit.n.aluũ nõ mutat oĩno tã subito ueneni naturã. Non.n.hec adeo debilis est:atq; mutabilis sed spũm uitalem potius ualde tenuẽ:& mutabilẽ subito conformi quadam ad ipsum proportione corroborat usq; adeo:ut ipse iam ualidus tanq̃ agens:una cũ theriacha uelut istrumẽto:parti sup et uenenũ partim mutet :ptim a p̃cordiis arceat. Sed qua nã ꝓportione siue uirtute id efficit theriaca iouiali simul:atq; phebea:quã ex cõmistiõe multaꝵ rerum secundũ certam ꝓportionem inuicẽ confusaꝵ sibi uẽdicauisse uideatur: est aũt in ea uirtus triplex: hec ipsa inq̃ celestis quam modo dicebã. Item celestis alia prius in herbis aromatisque proprietas:quibus electis ipsa rite cõponitur q̃ uirtuti prius dicte subministrat ad idẽ. Est insuper alia uirtus in plerisque partibus eius elementalis potius q̃ celestis:ueruntñ talis ut spiritui muniendo conducat. Stipticã dico & aromaticã qualitatẽ : illa qdem spũm firmat:ista fouet:mirabilẽ ergo theriaca uim nacta est cõtra ꝓperantẽ senectutẽ:atq; uenenuʒ tribus uidelicet in ea uirtutibus ad idẽ pariter conspirantibus. Quaꝵ una quidem est celestis ꝑ artificiosã acquisita cõmixtionem:alia celestis iterum:sed partibus eius naturaliter insita:alia prorsus elementalis.

Sed ila quam prius dixi celitus acquisita: multo etiã foret admirabilior: si non solum proportione iouia: solarique & ex rebus eiusmodi conflaretur: sed etiam opportunum ad hoc obseruatione celestium tempus eligeretur. Nam quemadmodum corpus se habet ad locum: atqꝫ tempus: ita motus et actio se habet ad tẽpus. Sicut ergo certa passim corpora: eorumqꝫ forme certis & locis: & temporibus coalescunt: atqꝫ seruantur: sic & proprie quedã actiones ex propriis quibusdam temporibus efficatiam nãciscunt̃: idqꝫ in alcibiade significat socrates: & ꝓculus explicat. Quod sane pythagoras animaduertens: ipsum bonũ perfectionemque reꝝ: opportunitatẽ cognominauit. Primũ nanqꝫ principium sic apud pythagorã & platonem omnium est mensura: ut aliis corporibus actionibus que alia loca distribuerit: atque tempora. Vnde sicut res quedam non alibi quam hic: nec alias quam tũc proprie nascuntur feliciter: & coalescunt: atque seruãtur: sic & materialis actio motus: euentus talis: aut talis: non alias efficatiam sortitur: effectumque perfectum: q̃ quãdo celestiũ harmonia ad idẽ undiqꝫ cõsonat: que sane harmonia tantã habere potestatem existimatur: ut non solum agricolarum laboribus atque medicorum artificiis per herbas: aromataque cõflatis: sed etiam imaginibus: que apud astrologos ex metallis: lapidibusque fiunt: uirtutem sepe mirificã largitur: sed imagines caput iam proprium exigunt. Quantuꝫ uero ad horas pro actionibus et operibus eligendas pertinet: plurimum confirmatur a ptolemeo: ubi ait in cẽtiloquio: qui eligit quod melius est: nihilo differre uidet̃ ab eo: qui habet hoc ex natura: quibus in uerbis: tum celestium: tum arbitrii: electio

nisq; nostre potestatem cõfirmare uidetur. Albertus quoq; magn⁹ inquit in speculo: nõ eni libertas arbitrii ex electione hore laudabilis cohercet: sed potius in magnarum rerũ inceptionibus electionẽ hore contemnere: est arbitrii precipitatio: non libertas.

¶ De uirtute imaginum secundum antiquos: atq; medicinarum celitus acquisita. Cap. xiii.

Tolemeus ait in cẽtiloquio: rerũ iferiorũ effigies uultibus celestibus esse subiectas antiquosq; sapiẽtes solitos certas tũc imagines fabricare: qñ planete similes i celo facies: quasi exẽplaria inferiorũ ingrediebantur. Quod qdẽ haly cõprobat ibi dicẽs: utilem serpentis imaginem effici posse: qñ luna serpẽtẽ celestem subit: aut feliciter aspicit: similiter scorpionis effigiem efficacem: quãdo scorpii signũ luna igreditur: ac signum hoc tenet angulũ ex quattuor unũ. Quod in egypto suis temporibus factũ ait: seq; iter fuisse ubi ex sigillo scorpionis in lapide bezaar ita facto: iprimebatur tauri figura: dabaturq; in potũ ei: quẽ scorpius ipse pupugerat: ac subito curabatur: qđ quidem utiliter effici hahamed physicus affirmat: cõfirmante serapione. Preterea narrat haly notum illic sibi uirũ sapientẽ industria simili fecisse imagines: que mouerentur: qualẽ effectã nescio quomodo legimus ab archita. Quales & trismegistus ait: egyptios ex certis mundi materiis facere cõsueuisse: & in eas opportune animas demonũ iserere solitos: atq; aniam aui sui mercurii: item phebi cuiusdam & isidis osiridisq; sic in statuas descendisse profuturas hoibus: uel etiã nocituras: huic illud simile: prometheũ figmẽto quodam luteo uitã rapuisse: lucẽq; celestẽ. Magi quoq; etiã zoroastris

zoroastris sectatores:ad euocandũ ab hecate spiritũ utebantur aurea quadã pila caracteribus isignita celestium:cui & saphyrus erat insertus: & scutica quadam facta tauri corio uertebatur:atque interim excantabant : sed cantiones equidem libenter omitto. Nam & psellus platonicus eas improbat : atque deridet:hebrei quoqꝫ in egypto nutriti struere uitulum aureum didicerunt : ut eorundem astrologi putant ad aucupandum ueneris:luneque fauorem ꝯtra scorpionis atqꝫ martis influxũ iudeis infestũ. Porphyriꝰ quoqꝫ in epistola ad anebonẽ:imagines efficaces esse testatur:additqꝫ certis quibusdam uaporibus:q a ꝓpriis suffumigationibus exhalabãt aereos demõas insinuari statim cõsueuisse . Iamblicus in materiis: que naturaliter superis cõsentanee sint:& opportune riteqꝫ colecte undiqꝫ cõflateqꝫ fuerint uires:effectusqꝫ non solũ celestes:sed etiam demonicos : & diuinos suscipi posse cõfirmat . Idẽ oĩo ꝓculus: atq; sinesius opera quidẽ ad salutem mira:que a medicis in astrologia peritis:per res ex multis cõpositas.i.pulueres: liquores:unguenta:electuaria fieri possunt: ꝓbabiliorẽ in se rõnem:& notiorem q̃ imagines hr̃e uident̃:tum qa pulueres:liquores:unguenta: electuaria opportũe cõfecta celestes isluxus facilius:citiusqꝫ suscipiunt q̃ materie duriores:ex qbus imagines fieri cõsueuerũt:tum qa uel assumuntur intus affecta iam celitus:& in nos cõuertuntur:uel saltem admota foris inherent magis & deniqꝫ penetrant:tũ etiã qm̃ ex uno quodã duntaxat:aut paucis imagines cõstruunt̃. Illa uero ex q̃ plurimis cõflari pro arbitrio possunt:ut si centũ solis:iouisue dotes ꝑ centũ plantas:& aĩalia: similiaqꝫ sparse fuerint : cõponere simul hec cẽtũ tibi cõpta possis.

& in unã conficere formã: in qua solẽ ferme iouẽq; to tũ iam uidearis habere. Scis pfecto naturã inferiorẽ nõ posse uno quodã capere cũctas supioris nature ui res: ideoq; illas p plures apud nos naturas eẽ dispsas Cõmodiusq; p opera medicorũ: atq; similia: q̃ p ima gines colligi posse: pinde imagines ex ligno confecte uim forte paruam habẽt. Nam lignũ: & forsã durius ad celestẽ influxum facile capiendũ: & minus tenax si accepit: retinendũ: & oio postq̃ ex matris terre uisce ribus est euulsum: pulo post ferme totũ amittit mun dane uite uigorẽ: & facile in qualitatẽ aliã trãsmutat Lapilli uero: atq; metalla et si ad accipiẽdũ celeste mu nus duriora uident: diutius tamẽ retinẽt: qd' confir mat iamblich⁹: si accepint. Sua nẽpe duritia uestigia quoq; dõaq; uite mundãe post euulsionẽ diutissime ꝯ tinẽt: q̃ quondã herẽtia terre possederant: quãobrez ob hoc saltem apte materie ad capienda tenendaq; ce lestia iudicant. Est & pbabile qd' libro supiore dixi: res adeo speciosas non posse sub terra cõflari: nisi ma xio quodã ꝯnatu celi: atq; durar ĩ eis ipressã semel ex cõatu uirtutẽ: nã in his coquẽdis cogendisq; diutissĩe celũ elaborauit. Verũ cũ nequeas facile eiusmodi plu ra cõpõere cogeris diligẽter exqrere: qd' metallũ inter cetera in ordĩe sit alicuius stelle potissimum q ue lapis in ordine summus: ut saltẽ in uno quodã totius gene ris ordinisq; supremo reliqua p uiribus cõprehẽdas: atqz eiusmodi susceptaculo celestia huic consentanea mutueris: ceu si exempli causa ĩ ordĩe solari sub hoĩe phebeo summũ ĩter aĩalia teneat austur: aut gallus: ĩ ter plãtas balsamũ: aut laurus: inter metalla aurũ: in ter lapides carbũculus: uel pãtuaria: ĩter elemẽta fer uid⁹ aer: nam ignis ipse martius eẽ censet. Quod aũt

dixímus

diximꝰ īfluxū solis: uel iouis: aut ueneris augēdū: ītelligimꝰ rōne cōi: ñ tñ illi: ī cuiꝰ genesi aliqs hoꝝ īterfector appareat. ¶ Ordīes reꝝ a stellis pēdētiū: ut solariū: atq; similiū: & qūo spūs fiat solaris. Cap. xiiii.

ixi equidē alibi desup ab una quaq; stella ut platōice loquar: seriem reꝝ illi propriā usq; ad extrema pendeř: sub ipso scorpiōis corde post eiusmodi demonas: atq; hoīes scorpiumq; anial collocare possumus etiā herbā asterion idest stellarē figura stelle similē nocte fulgentē: quam medici tradunt qualitatē hr̄e rose: uimq; cōtra morbos genitaliū mirabilē possidere. Sub serpente ul' serpētario celesti saturnū ponūt: & quodāmodo iouem: postea demonas: qui sepe serpentū formas īduunt. Similes insup hoīes serpētes aniantes: serpentariā herbā: lapidē draconitē capite dracōis natū: item cōi nomine serpentinū: & preterea que insequētibus afferā. Sub stella solari. i. sirio solē prio: deinde demōas quoq; phebeos: quos aliquādo sub leonū: uel galloꝝ forma hoībus occurrisse testis est proculus. Hoīes subinde psimiles: bestiasq; solares: phebeas inde plātas metalla similiter: & lapillos: & uaporē: aeremq; feruentē Simili ratiōe a qualibet firmamenti stella p aliquem planetā existimant contextū rerū gradatim sub illius proprietate descendere: si igiř (ut dicebā) solaria oīa per gradū eius ordinis quemlibet opportūe cōprehēderis: hoīes uidelicet tales uel talis hoīs aliqd: itē bruta: plantas: metalla: lapillos: & que ad hec attinēt uirtutem solis usq; quaq; cōbibes: & quodāmodo naturalem solariū demonū facultatem. Similiterq; de aliis dictum puta: solares qdem hoīes sunt: quales ante dixi: & qui ascendente leone: soleq; hunc uel te-

nente: uel aſpiciente naſcuntur: & qui ſub ariete ſimi liter. Solaris eſt: & ſanguis e ſiniſtro eorum bene ualē tium brachio miſſus: phebeus: crocodilus: aſtur: leo gallus: & cygnus: & coruus: nec alia rōne leo ueret gallum: niſi qm̄ in ordine phebeo gallus eſt leo ſupe rior. Eadem rōne inquit proculus apollineū demonē qui nonnunq̄ apparuit ſub figura leōis: ſtati obiecto gallo diſparuiſſe: maxime uero in aialibus cor eſt ſo lare. Arbitror etiam marinū uitulū celeſtis leonis cor di ſubeſſe: & hac ipſa rōne coriū eius: quē cingit nu dū fibula eiuſdē oſſe cōfeſtī a renū dolore redimere: nam contra dolorem eiuſmodi ſolēt aſtrologi ſyderis illius īfluxibus uti: eadem forte rōne fertur hec pelis a fulgur̄ nos tueri. Inter plātas palma phebea ē: & in ꝑmis laur⁹: que ūtute uenēoſa repellit: & fulgur. Fra xinus quoqꝫ ſimili facultate uenenoſa lōgius arcet. Loton eſſe phebean rotunda cum folia tum poma te ſtantur: & explicatio foliorum eius die: replicatio no cte. Peonia mphebeā eſſe non ſolum uirtus indicat: ſed et nomen. Ad idem attinent flores: & herbe: que reſtringuntur: abeunte ſole redeunte protinus expli cantur: & ad ſolem continue uergunt. Aurum prete rea et lapis elitis radiis aureis ſolem imitans. Lapis item: qui ſolis oculus apellat̄: figuram habens pupil le: ex qua lumen emicat. Rurſum carbunculus nocte rutilans: uel pantaura oēs in ſe lapidū uires continēs ut aurum metalloꝝ: & ſol ſtellaꝝ: multa deniqꝫ in ſu perioribus nobis ſignificata. Vnde ſi mō liceat ſub īpe rio ſolis ex illo ſanguie: & aīaliū illoꝝ cordib⁹: & fo liis: fructibuſqꝫ arboꝝ ꝑdictaꝝ. Itē florib⁹: atqꝫ her bis auri foliis: necnō pulueribus lapilloꝝ: electuariū: uł unguētū ↄficer̄ poteris: addito croco; balſamo: ca

lão armatico thurẽ:musco:ãbra:ligno aloes:zizibere mastice:spica nardi:cinamomo:dorõico:citri cortice: zedoaria:nuce muscata:mace:cariophilis cũ melle flauo:uł oleo balsamio:masticeo:laurio:nardio: ad cor & stomachum:& caput:intus aut extra fouendũ : ut spiritus inde solaris euadat:ex his omnibus inq̃ : aut saltem ex pluribus cõponendũ dominante sole aliqd Quo etiã sub eiusdem dominatu incipias uti : dũmodo & solaria iduas:habites :conspicias ;audias : olfacias:imagineris:cogites:cupias:item imiteris:& uite dignitatẽ:& munera solis:inter solares hoies:plãtasq; uerseris:laurũq; assidue tãgas. Tutius aũt ad ualitudinẽ fuerit: solaribus admiscere iouialia simul atq; uenerea:uenereã maxie hũiditatem solaris caloris moderatricẽ:qualis est aqua:succusq; rosa℞ : atq; uiola℞. Sed medicinas eiusmodi in libro de curãdis pituitis primũ:deinde ĩ libro de uita lõga.partim equidẽ cõposui:parti ab aliis cõpositas enarraui: partim etiã tẽperaui. Itẽ quales herbe a sole:ioueq; miras contra epidimiã:& uenenũ uires habeant: dixim⁹ in libro cõtra pestẽ:inter quas perforata fuga đmon appellata est. Nec alia facultate q̃ celestiũ gratia℞ noxios malorũ demonum uapores a nobis arcere putatur & si qua inter herbas alia:uel lapillus:ut corallus idẽ uideatur efficere. Herba profecto lunaris a mercurio tradita foliis ceruleis:atq; rotũdis crescente lũa:unũ quotidie producens folium:decrescente deponens annos utenti promittit lunares. Sed iam ad imagines altero quodam exordio redeamus.

¶ De uirtute imaginu; secũdũ antiquos atq; medicinarum:& quomodo medicine sint longe ualidiores q̃ imagines. Cap. xv.

I lapillos:quos paulo ante phebeos narraui mus :nactus fueris: nihil opus erit imagines eis iprimere. Suspendes itaq; collo cõprehen sos auro : & crocei serici filis :qñ sol sub arie te:uel leone pcurrit:ascenditq;:uel mediũ tenet celũ: aspicitq; lunã:multo uero potẽtiores in serie lũe lapil los narrat proculus primum quidẽ selinitim:qui non modo figura lunam imitet:sed & motu:circũeatq; cũ luna. Hunc si forte reppereris: & argento circũdatũ: argenteo filo collo suspẽderis:luna:cancrũ:uel taurũ subeũte:angulosq; tenẽte sibi conuenientes:spiritum inde tuum reddes:postremo lunarem:dũ uidelicet ca lefactus abs te lapillus ipse lunaris uirtutem suã tuis assidue spiritibus inserit. Alterũ uero recenset lapillũ heliioselion cognomento:qui solis:luneq; coniũcte so li naturaliter habet imaginẽ. Hunc ergo quisquis ar gento inclusum deaurato similibus collo filis admo uerit:quando luna in domicilio suo:uel solis:in eodẽ minuto cum sole congreditur:suosq; teneat angulos solarem simul:atq; lunarem spiritum reportabit. aut saltẽ talem:qualis euadit luna p centrũ copulata soli Hic uo tu uides disiactas phebi dotes:& ulut osiridis mẽbra : sortem eius phebeũ uelut isidẽ congregare. Sed utinã solarẽ alicubi lapidẽ facile reperirem? ul lu narẽ:adeo in eorum ordie prepotentẽ:queadmoduz sub serie septentriõalis poli magnetẽ habemus:& fer rum. Solarem pfecto ferunt inuenisse apud indos ap polloniũ theaneũ:lapidẽ scilicet nomie pãtaurã ignis instar micantẽ:sub terra passus quatuor nascentẽ cui tãtũ spiritus insit:ut tumeat:& plerũq; scindatur ter ra:ubi eiusmodi lapis cõcipitur:ita ceteros ad se lapil los trahẽs:sicut magnes ferr. Sed lapis hic herculeus

ad se

ad ſe contemplãdum uehementius adhuc:nos in pre
ſentia rapit:uidemus in ſpecula nautarum idice poli:
libratum acum affectum in extremitate magnete mo
ueri ad urſam:illuc uidelicet trahente magnete:quo
niam:& in lapide hoc preualet uirtus urſe:& hic trãſ
fertur in ferrũ:& ad urſam trahit utrunq;:uirtus aũt
eiuſmodi tum ab initio infuſa eſt:tũ continue urſe ra
diis uegetatur:forſitan ita ſe habet ſuccinum ad po
pulum alterum:& ad paleas. Sed dic interea:cur ma
gnes trahat ubiq; ferrum?nõ quia ſimile:alioquin &
magnetẽ magnes traheret multo magis:ferrũq; fer
rũ:non qa ſuperior in ordĩe corporum:immo ſuperi⁹
eſt lapillo metallum. Quid ergo?ambo quidem ordi
ne urſam ſequente clauduntur:ſed ſuperiorem in ip
ſa urſe proprietate gradum tenet magnes:inferiorem
uero ferrum. Superius autem in eodem rerũ contextu
trahit quidem:quod eſt inferius:& a ſe conuertit:
uel aliter quomodo libet agitat:aut afficit uirtute
prius infuſa:inferius uiciſſim eadem ad ſuperius in
fuſione conuertitur:uel aliter agitatur:uĩ prorſus af
ficitur. Sic in ſerie ſolis inferior homo admiratur ſu
periorem in ordine iouio ueneratur in martio:timet
in uenereo:inferior ad ſuperiorem rapitur amoris ar
dore:deſeritque ſeipſum:in mercuriali ſemper hic di
ſcit:uel perſuadetur ab illo:in lunari motum:hic ab
illo ſepius ex orditur:in ſaturnali quietẽ. Ego autem
cum hec explorata hactenus habuiſſem:admodum
gratulabar:cogitabamque iuuẽis adhuc magneti ꝑ
uiribus inſculpere celeſtis urſe figuram:quando luna
melius illuc aſpiciat:& ferreo tunc filo collo ſuſpende
re:ſperabam equidem ita demum uirtutis me ſyde
ris illius compotem fore. Sed cũ diutius exploraſſem

inueni tandem syderis illius influxus saturnales esse plurimuꝫ: atq; martiales: accepi a platõicis malos demones plurimum septentrionales existere. Quod ẽt hebreorum astronomi confitentur noxios: martiosq; demonas in septentrione ponẽtes: proprios aũt: & iouios in meridie didici a theologis: & ab iamblicho iaginum fictores a demõibus malis occupari sepius: atqꝫ falli. Vidi equidem lapillum florentiã aduectũ ex india: ibi e capite draconis erutum: rotundũ ad nũmi figuram punctis ordine q̃ plurimis quasi stellis naturaliter insignitum: q aceto perfusus mouebat̃ parũ per in rectũ: imo obliquũ: mox ferebat̃ ĩ gyꝝ: donec exhalaret uapor aceti. Existimaui eqdem lapillũ eiusmodi celestis draconis hr̃e naturam: tatq; quasi figuram: motũ quoq; illius accipere: quatẽus p aceti: seu uini ualẽtioris spũm dracõi illi: siue firmamẽto familiarior redderetur. Hunc igit̃ qui gestaret: & aceto sepe pfunderet: uim aliquã forte draconis illius accipet qui geminis anfractibus: hic quidẽ ursã maiorẽ ipli⸗cat: ide minorẽ. Extat & ppe scorpionẽ serpẽtarius q̃si hõ serpẽte cinctus: mãu dextra caput s̃pentis tenẽs sinistra caudã: gẽibus q̃si flexis: capite paulũ resupio. Legi eqdem magos psarũ regi cõsuluisse: ut imaginẽ hãc lapidi ĩprimeret emathiti: quẽ aureo clauderet annulo: ita tñ: ut inter lapillũ: atq; aurũ serpẽtarie radicẽ insereret. Hoc eni ãnulo gestantẽ ꝯtra uenenũ morbosqꝫ uenenosos tutũ fore: uidelicet si lũa serpẽtariũ aspiciente feceris: hãc iaginẽ petrus aponẽsis cõfirmauit. Ego uero: si hãc annulus ille uim hẽt: arbitror nõ tã per figurã: quã p materias eiusmodi: & hoc pacto tpeq; cõpositas sibi celitus uẽdicat̃. Memẽto lapillos nascẽtes in aĩalibus: nec inde lãguẽtibus: ut in draco

ne:gallo:hirundine:ceterisq; efficaces existere ferme: ut lapilli in terra nascētes:atq; ad easdē referri stellas ad quas hec animalia ptinent. Hinc alectorius ex uē triculo galli ueteris tractus polet potestate solari:per quā dioscorides ait sepe cōpertum esse:eū pugnare in uictū:qui lapillū hunc ore gestaret. Idē ait celidoniū erutū ex hirundine ruffum curare melācholicum: & amabilem:idoneūq; reddere:qd' quidē habet ex io/ue:per ea:que diximus:scilicet res ubiq; infra lunam stellares existere. Confirmatur dictū illud ualde pla/tonicum:hanc mundi machinā ita secum esse cōnexā ut & in terris celesti sint conditione terrena: & in ce/lo uicissim terrestria dignitate celesti: & i occulta mū di uita: menteque regina mundi celestia insint:uita/li tamen: intellectualique proprietate simul: & excel lentia. Per hec insuper confirmāt nonnulli etiam il/lud magicum: per inferiora uidelicet superioribus consentanea posse ad homines temporibus oppor/tunis celestia quodāmodo trahi:atq; ēt p celestia sup celestia nobis cōciliari:uel forsan prorsus īsinuari:sed postremum hoc illi uiderint. Verum illud arte quadā rite: & oportune in unum plurima colligente fieri pos se probabile satis (ut diximus) esse uidetur:cum ra tionibus:quas in superioribus assignauimus: tū qa eiusmodi multa:qn̄ apud medicum: & astrologū col liguntur:contundunt̄:cōmiscētur:cōcoquunt̄ sub sy dere certo:dū ipsa p se rōne concoctiōis:atq; fermētī nouā paulatī formā subeūt:hāc ipsam acqrunt certo quodā fomēto celesti:radiis tūc itus agētibus:deoq; celestē. Metallū uero uel lapillus:qn̄ momēto sculpit̄: nō uidet̄ nouā accipere q̄litatē:sed figurā:neq; motio illa p d'bitos digestiōis grad⁹:quos alteratio natura

lis:atqȝ generatio solet obseruare:ꝓgreditur. Cum uero natura celestis tanq̄ inferioris nature regula soleat tenore quodā progredi naturali:& ita ꝓgredientibus aspirare: merito diffidunt pleriqȝ: imagines eiusmodi celestē aliq̄ uirtutē habeř. Ego quoq; ambigo sepius:ac nisi & oīs antiqtas & oēs astrologi uim mirabilē habere putarēt:habere negarē:negarē eqdē non oīno. Opinor.n.(nisi qs aliter ꝑsuaserit) ad ꝓsperam ualitudinē saltem aliquā habeř uirtutē:electe presertim rōne materie:tametsi multo maiorēȝ inesse pharmacis arbitror:& unguentis sydereo fauore cōflatis. Quid uero uoluerim ubi mō dicebā electe rōne materie:in sequētibus declarabo. Que uero ex magorum:uel astrologoꝶ opinione ad plotinum interpretandū pro imaginibus allegari possunt:deinceps breuiter afferā:si te prius hic admonuero:ne putes ꝓbare me usum imaginū:sed narrare. Ego enim medicinis ad celum temperatis:non imaginibus utor:atqȝ ita ceteris quotidie consulo. Tu uero si concedis deū rebus infra lunam mirabiles inseruisse uirtutes: mirabiliores concede celestibus. Preterea si licere iudicas homini ad prosperam ualitudinem inferioribus uti: iudica superioribus quoque licere: atqȝ inferiora ad superiorum normam sic medicorum artificio temperare: sicut etiam a deo sunt ab initio temperata.

¶ De potestate celi: de uiribus radiorum: unde uim sortiri putemur imagines. Cap.xvi.

Mmensa ferme celestiū magnitudo uirtus motio facit : ut oēs omniū sydeꝶ radii terre molem que quasi punctum est ad celum momēto:facillimeq; usq; ad cētrū recti penetrent:qđ oēs astronomi cōfitenř. Ibiqȝ

(ut placet

(ut placet pythagoreis: atq; platonicis) fortissimi: sint: cu; qa recti undiq; cetrũ tangũt: tum qa in angustũ collecti sunt cuncti. Quoꝶ uehemẽtia materia tibi terre sicca ꝓcul ab hũore r̃mota ꝓrsus accẽdit: ac censaq; extenuat: atq; dispergit̃ ꝑ meatus undiq;: et efflat incẽdia pariter: atq; sulphur. Sed ignẽ hũc putant ualde caliginosum esse: & quasi incendiũ quoddam luminis expers: sicut in celo extat exꝑs incendii lumen: ignis aũt inter celestẽ: atq; infernum lumen cũ feruore cõiungit: putãt aũt ignẽ e centro flantẽ: ignẽ esse uestalẽ: siquidẽ uestã esse terre uitã numenq; putabant: ideoq; ueste templũ ueteres in mediis urbibus construebãt: ignẽq; in medio perpetuũ collocabant. Sed ne ulterius ꝓuagemur: cõcludamus: iã si stellarũ radii totã mox terrã penetrant: negari nõ facile posse metallũ: atq; lapillũ: q̃ñ celant̃ imaginibus subito penetrare: eisq; miras: uel saltẽ qualescũq; imprimere dotes: quãdoquidẽ: & in aluis terre pretiosissima generant. Sed quis neget ꝑ hec radios penetrare: siquidez aer et qualitas eius: et sonus minus efficax solida transit subito: & sua quadã afficit qualitate. Iam uero: si duritia radiis obsisteret penetrãtibus lumẽ: multo citius aere; q̃ aquã ꝑtransiret: et hãc ocyus multo q̃ uitrũ: & uitrũ similiter q̃ crystallũ. At cũ eode; momento solida: quo liq̃da cuncta transuerberet: perspicue constat duritiã radiis nullo modo resistere: atq; idcirco dicent: non esse negandum metalla celestium radios: influxusque suscipere: atq; & conseruare ad tempus tunc sibi celitus destinatum: conseruare inq̃ uirtutem quandam ex radiorum cõcurrentiũ contactu creatam. Quid uero? si materia durior hoc ipso: q uidetur obsistere cause prepotenti: magis ictibus se ex-

ponit: sic ensis lignũ sub lana icidit: nõ incisa lana: sic radius ille fulmineus corio quãdoq; nõ leso dissoluit in eo metallũ. Cũ uero natura celestis nostro hoc igne incõparabiliter sit prestãtior: nõ est putandum radii celestis officium esse duntaxat: quale opus ignei radii manifeste uidemus. s. illuminare: calefacere: exsiccare: penetrare: extenuare: que nostris sensibus notissima sunt: sed multo plures: mirabilioresq; uires: & effect⁹ habere: alioquin & materia inferior: & caducus sensus cũ diuinitate celi pẽitus equaretur. Sed qs nesciat uirtutes re℞ occultas: que speciales a medicis nominãtur: nõ ab elementali natura fieri: sed celesti: possunt itaq; (ut aiunt) radii occultas: & mirabiles ultra notas imaginibus ĩprimere uires: sicut & ceteris ĩserunt Nõ eni inanimati sunt: sicut lucerne radii: sed uiui sẽsualesq; tanq̃ per oculos uiuentiũ corpo℞ emicantes dotesq; mirificas secũ ferunt ab imaginationibus: mẽtibusq; celestiũ. Vim quoq; uehementissimam ex affectu illo℞ ualido: motuq; corpo℞ rapidissimo: ac proprie: maximeq; in spiritũ agunt celestibus radii simillimũ: agunt insuper in corpora uel durissima: oĩa enim hec ad celum ĩfirmissima sunt. Sunt aũt in uariis stellis uarie quoq; uires: & idcirco in radiis earũ inter se uarie: preterea ĩ radiorum ictibus aliter atq; aliter incidentibus: uirtutes diuerse nascuntur. Deniq; in cõcursib⁹ radio℞ mutuis aliter atq; aliter: & hic aut ibi et tũc aut alias effectis diuerse subito uires suboriunt multo magis: atque citius q̃ in aliis atq; aliis elemẽtorũ: qualitatũq; elementaliũ mixtionibus: multo etiã citius q̃ in tõis & numeris apud musicum aliter & aliter cõcinentibus. Si hec diligenter cõsideraueris: forsitã nõ diffides dicent subito quodã radiorum iactu

uires

uires imaginibus imprimi: atqȝ ex diuerso iactu di-
uersas. Nunquid ergo tam cito? obmitto fascinatiões
repentino quodam intuitu factas: & amores accerri-
mos statim accensos radiis oculorum: qui & ipsi sunt
fascinamenta quedam: quod in libro de amore ꝓba-
mus: mitto q̄ cito rubens oculus inficiat intuentē: &
speculū intuens femina menstruosa. Nō ne & familie
quedam apud illyricos & triballos irate intuitu ho-
mines interemisse feruntur? & femine quedam in scy
thia idem facere consueuisse: & catoblepe: reguliqȝ ser
pentes radiorū ex oculis iactu homines ꝑimūt. Tor
pedo quoqȝ marina tactu etiā procul per uirgam ma-
nū subito stupefacit. Echinꝰ preterea pisciculus gran
dē solo tactu nauē sistere fertur: phalangia quinetiaȝ
in apulia ictu quopiā uel occulto ſpūm: animūqȝ repē
tino stupore permutant. Quid rabiosius canis facit:
uel non apparente morsu: quid scopa: deinde quid ar
butus? nō ne leuissimo tactu uenenum concitant: at-
que rabiem? An ergo negabis celestia oculorum suo-
rum radiis: quibus nostra contuentur: simulatqȝ con
tingunt: statim miranda perficere? Iam uero gra-
uida mulier tactu statim signat membrum hominis
nasciturí: rei d̄siderate nota. An uero dubitabis: radi
os aliter: aliterue tangentes diuersa cōficere? cū & tu
elleborū herbam colligens: siue foliū deorsum trahas
siue sursum: hoc subito tactu: causa sis elleboro: ut d̄
orsū educat hūores: aut sursum. Nō ne ab initio rei cu
iusqȝ generande celestes influxus concoctione mate-
rie: digestioneqȝ perfecta non tam tempore q̄ momen-
to dotes mirificas largiuntur? Non ne suffragante celi
uultu innumerabiles sepe rane: similesque animan-
tes ex arenis momento prosiliunt. Tanta est in ma-

teriis pparatis potentia celi: tanta celeritas: deniqz si ignis hoc habet: ut tempore q̄breuissimo faciat: que cetera longo: ob id precipue: ꝙ est celo simillimus: qs⁄ nā dubitet celum magna quasi momento perficere: etiam in materia minus parata: sicut flamma solet in gentior? Quid ergo dubitas: inquiunt in imagine cō struenda ferme similiter agere celū? Dices (opinor) sicut et ego dicebā: naturales hic alterationis gradus abesse: qui sane defectus minuit qdem celeste donum nec tamē penitus auferre uidetur. Nolunt. n. physici ex quolibet metallo: uel lapide imaginē fabricari: sed certo: ī quo qdem natura celestis uirtutē olim ad hoc ipsum: qđ optat: naturaliter inchoauerit: & quasi iā iam pfecerit ut in sulphure flāmā. Quā sane uirtutem tunc demum pficiat: qn̄ materia hec per artem sub si mili quodam influxu celesti uehementer agitatur: & agitata calescit. Itaqz ars suscitat īchoatā ibi uirtutē ac dum ad figurā redigit: similē sue cuidā celesti figu re: tūc sue illic idee prorsus exponit: quā sic expositam celum ea pficit uirtute: qua ceperat. Exhibens quasi sulphuri flammam: sic potentia quedam ad rapiēdas paleas celitus data succino: quodammodo debilis se per frictionemqz facta ualidior subito rapit. Similez uirtutem serapio scribit datam lapidi albugedi q̄si iacyntho simili: sed non prius trahere paleas: quam capilli hoc lapide perfricentur. Sic itē lapis ille iouius bezaar: idest a morte liberans: quem descripsimus in libro contra pestem: uim ab initio cōtra uenenum ac cepit ab ioue: sed non usqueadeo ualidam: ut eandē tradere possit materiis aliis exercendam. At uero cū primum sub scorpionis celestis influxu figuram super ni illius acceperit: perfectam cōtra scorpiones subito

uim

uim reportare putatur: q̄uam mastici cōmunicare ualeat: aut thuri. Eadem quoq; de iacyntho: topatio: smaragdo: ceterisq; rō est habenda: ut fabrica figurarum non alibi efficatiam habeat: q̃ ubi materia cum stella congruit & effectu: a qua hūc faber exoptat accipere. Ac p̄terea ubi hec ipsa materia quasi iam talis est ab initio: qualem affectas reddere per figurā. Nullis ergo materiis ad imagines uti consulunt: nisi his ipsis: que tibi note sunt: hāc ipsam ferme iam uim habere: quam cupis. Lapillorum itaq; uires: atq; metallorum diligentissime perscrutari iubent: intereaq; meminisse inter lapillos quidem carbunculum in tenebris corruscātē: atq; pantaurā precipue soli subesse saphyrum ioui. Smaragdū ueneri: mercurio: lune p̄terea metalla: preter aurum & argentum: uix ullam ad hec habere uirtutem: tutiorēq; in his rōnem fore: si aurum quidē purum ad solem referas: atque iouē ad illum quidem propter colorem: ad hunc aūt propter tpatam cōmixtionem. Nihil enim ioue et auro temperatius: purum uero argentū ad lunam: sed ad iouem simul: atq; uenerem aurum argēto pmixtum: p̄terea imaginē efficatiorē fore: si uirtus in materia eius elementalis cōueniat cum speciali eiusdē uirtute naturaliter insita: atq; hec insup cū uirtute altera speciali p figuram celitus capiēda. Deniq; figuras inferiores: & formas celestibus cōformari: inde pdisces (ut aiunt) q pseus truncato meduse capite futurā nonnullis obtruncationē portendere ɔsueuit: multaq; similiter: et lunam aliosque planetas sub certis signis: certa in nobis membra mouere non dubitant.

¶ Quam uim habeant figure in celo: atque sub celo. Cap. xvii.

Ed ne frigoris nimiũ forte diffidas meminisse iubebunt: in regiõe hac sub lunã elemẽtari: elemẽtarem quoqꝫ q̃litatẽ posse q̃ plurimũ: in transmutatiõe uidelicet ad aliq̃d elementare tendente calorẽ. s. & frigus: & humorẽ: atqꝫ siccitatem. Qualitates aũt: q̃ minus elemẽtares: materialesue sunt. s. lumia. i. colores: numeros quoqꝫ similiter: & figuras ad talia forsitã minus posse. sed ad celestia munera (ut putant) ualere permultũ. Nã et in celo lumina: & numeri: & figure sunt ferme oium potẽtissima: presertim si nulla sit ibi materia: quod peripatetici pleriqꝫ putant. Sic. n. figure: numeri radii: cum non alia sustineantur ibi materia: quasi substantiales esse uidẽtur. Atqꝫ cũ in ordine reꝝ mathematice forme phisicas antecedant: tanq̃ simplices quidẽ magis & minus egene: merito in antecedentibus mũdi gradibus: idest celestibus auctoritatẽ sibi maximam uẽdicant: ut non minus inde fiat numero: figura: luce: q̃ elementari quadã proprietate. Huius quidẽ auctoritatis habetur etiam sub luna signũ: qualitates. n. ualde materiales plurimis reꝝ speciebus sunt cõmunes: eisqꝫ quodammodo ꝑmutatis: non usquequaqꝫ species cõmutantur. Figure aũt numeriqꝫ partium naturaliũ: proprietatẽ cum specie inseparabilem: peculiarẽqꝫ possident: ut pote q̃ celitus unà cũ speciebus destinata fuerunt. Immo & cũ ideis maximam habent in mente mũdi regina cõnexionẽ: atqꝫ cũ ipse: numeriqꝫ species quedã sint ideis ibi ꝓpriis designate: nimiꝝ ut res inde ꝓprias sortiunt̃: ideoqꝫ cũ species naturaliũ: certis figuris: tũ motus: & generatiões: & mutatiões certis numeris astringunt̃. De lumine uero q̃d dicam est. n. actus intelligentie: uel imago: colores aũt sunt

lumina quedā: quamobrem ubi lumina: idest colores figurasq;: & numeros astrologi dicunt in materiis nostris ad celestia preparandis posse quamplurimū: nō temere (ut aiunt) debes ista negare. Non ignoras cōcentus per numeros: ꝓportionesqz suas uim habere mirabilem ad spūm: & animū: & corpus sistendum: mouendū: afficiendū: ꝓportiones aūt ex numeris cōstitute: quasi figure quedā sunt uelut ex pūctis: lineisque facte. Sed in motu similiter motu suo se habent ad agendū figure celestes: he nanqz harmonicis cū radiis: tum motibus suis oia penetrantibus spiritum in dies ita clam afficiunt: ut musica prepotēs palam afficere consueuit. Nosti preterea q̄ facile multis misericordiam moueat figura lugentis: & quātum oculos: imaginatiōemqz: & spiritum: & humores afficiat statim: atq; moueat amabilis persone figura: nec minus uiua est: & efficax figura celestis. Non ne principis in urbe uultus quidem clemēs: & hilaris exhilarat oēs ferox uero uel tristis repente perterret? Quid ergo celestium uultus dominos omnium terrenorum aduersus hec efficere posse putas: quippe cum etiam coeuntes ad prolem plerunqz vultus: non solum quales ipsi tunc agunt: sed etiam quales imaginantur soleant filiis diu postea nascituris imprimere. Vultus eadem rōne celestes materias cōfestim suis notis inficiunt: in quibus si quando diu latitare uidentur: temporibus deinde suis emergunt. Vultus autem celi sunt figure celestes: potes uero facies illic apellare figuras: ceteris ibi stabiliores: uultus autē figuras: que magis ibi mutantur. Aspectus quoqz inter se stellarum motu quotidiāo confectos: uultus apellare potes similiter: & figuras: nam hexagoni: pentagoni tetragoni nominā

tur. Esto dicet quispiam: sint ut placet: potentissime ad efficiēdū figure celestes: uerum quid hoc ad figuras imaginū artificio factas? Respondebunt non id potissimum contendere: ut potentissime per se ad agēdum sint nostre figure: sed ut paratissime ad actiones & uires figurarum celestium capiendas quatenus opportune fiunt dominantibus illis: atque examussim ad illas configurantur: exigit enim figura illa figuram. Nō ne sonante cithara quadā: altera roboat? ob id tantū: si & ipsa similē figuram habeat: atq; e cōspectu sit posita: & fides in ea posite & intente similiter. Quid nā hic efficit: ut cithara subito patiatur a cithara: nisi situs aliquis: & quedam figura cōformis? Figura speculi lenis: concaua: nitens: celo cōgrua ob hoc ipsum proprie munus tantū celitus accipit: ut radios phebi in se cumulatissime cōplectatur: & solidissimū quodq; ad centrum suum e cōspectu locatum repente cōburat. Ergo ne dubites dicent: quin materia quedā imaginis faciende: alioquin ualde cōgrua celo per figurā celo similem arte datam: celeste munus cuz in se ipsa cōcipiat: tuum reddat in proximum aliquē uel gestantem. Non solum uero figura: sed etiā dispositio peruia: quam diaphanā uocant: inefficax quiddam est: & passiuum suapte natura. Verūtamē quoniam peruia dispositio est in celo propriū luminis susceptaculum: ideo ubicūq; sub celo hec uel est naturalis: uel modo aliquando comparatur: subito presens celeste lumē acquiritur: atq; ēt oseruatur. Vbi una cū hac uel calor est igneus: ut in flāma: uł est aliqd aereū aqueūue simul: & glutiosum: ut in noctilucis: & noctucernis: & carbūculis: atq; forsan quodāmodo i cāphora: qd inde sequatur pro imaginibus ipse reputa

¶ Quales

¶ Quales celestium figuras antiqui imaginibus imprimebant: ac de usu imaginum Cap. xviii.

Liquis aũt queret: quas potissimũ celi figuras imaginibus imprimere soleant: sunt enĩ ibi forme oculis ualde cõspicue: & a multis quales sunt quasi ďpicte: ut aries: taurus: similesq; figure zodiaci: et que sunt extra zodiacũ manifeste. Sunt ibi preterea forme quãplurime non tã uisibiles q̃ imaginabiles per signoruz facies ab indis: & egyptiis: chaldeisq; perspecte: uel saltem excogitate. Velut in prima facie uirginis uirgo pulchra sedens geminas manu spicas habens: puerũq; nutriens: & relique: quales describit albumasar: ceteriq; nõnulli: sũt deniq; characteres quidaz signorum: & planetarum ab egyptiis designati. Volunt igitur imaginibus omnia hec insculpi: ut si quis expectet proprium a mercurio beneficium: collocare eum in uirgine debeat: uel saltem ibi lunam cum aspectu mercurii. Et imaginem tunc ex stanno cõficere: uel argento: in qua totum sit uirginis signum & character eius characterq; mercurii: ac si prima uirginis facie sis usurus: addas etiam figuram: quam in pria facie diximus obseruatã: similiterq; de ceteris. Postremi q̃dem imaginum auctores uniuersam eoꝝ formam ad celi similitudinẽ accepere rotundam: antiquiores autem quemadmodũ in quodam arabum collegio legimus: figuram crucis cũctis anteponebant: qui corpora per uirtutem agunt ad superficiem iam diffusam: pria uero superficies cruce describitur. Sic enim in primis habet longitudiem: atq; latitudinem: primaq; hec figura est: & omniũ recta q̃ maxime: & quattuor rectos angulos cõtinet: effectus uero celestium maxime per rectitudinem radiorũ an-

gulorumque resultant. Tunc enim stelle magnope-
re sunt potentes: quando quattuor celi tenent angu-
los: immo cardines: orientis uidelicet: occidentisque
& medii utrique celi: sic uero disposite radios ita coni
ciunt in se inuicem: ut crucem inde constituant. Cru-
cem ergo ueteres figuram esse dicebant: tum stellaruz
fortitudine factam: tum earundem fortitudinis su-
sceptaculum: ideoque habere summã in imaginibus
potestatem: ac uires: & spiritus suscipere planetarum
Hec autem opinio ab egyptiis: uel inducta est: uľ ma
xime cõfirmata: inter quorum characteres crux unus
erat insignis: uitam eorũ more futuram significans:
eamq; figurã pectori serapidis insculpebant. Ego ue
ro qđ de crucis excellẽtia fuit apud egyptios ãte chri
stũ: nõ tam mũeris stellarum testimõiũ fuisse arbitror
ꝙ uirtutis presagiuz: quaz a christo fuerat acceptura.
Astrologos autem: qui statim post christũ fuerũt ui-
dentes a christianis miranda per crucez fieri: nesciẽtes
autem: uel nolentes in iesum tanta referre: in celestia
retulisse: quanquam considerare debeant per crucem
ipsam absque nomine iesu miracula minime perpetra
ri. Conuenire quidem imaginibus eam: quia referat
fortitudinem planetarum: omnium quoque stellarũ
forsitan est probabile. Non tñ ob hoc duntaxat ingẽ
tem habere potentiam: posse uero nonnihil una cum
ceteris: que necessaria sunt coniunctam: ad prosperã
forsan corporis ualitudinem: sed ad narrãdas alioꝝ
opiniones: ut cepimus: reuertamur. Saturni ueteres
imaginem ad uite longitudinem faciebant in lapide
de pheyrizech: idest saphyro: hora saturni: ipso ascẽ
dẽte: atq; feliciter cõstituto. Forma erat: hõ senex in
altiore cathedra sedẽs: uľ dracone: caput tectus pãno
quodam

quodā lieo fusco: māus supra caput erigens: falcē manu tenens: aut pisces: fusca indutus ueste: ad longā uitam: atq; felicem. Iouis imaginem in lapide claro: uel albo erat homo sedens super aquilam: uel draconem coronatus: hora iouis: ipso in exaltatione sua feliciter ascendente: croceam induto uestem contra timiditatē: hora martis imagines fabricabāt: prima scorpionis facie oriente: martem armatum: & coronatū. Ad morbos curandos fingebant solis imaginem i auro: hora solis prima: facie leonis ascendente cum sole: regem in throno crocea ueste: & coruum: solisque formam ad letitiam roburq; corporis. Veneris imaginē puellarem: poma floresq; manu tenentem: croceis & albis indutam: hora ueneris prima: facie libre: uel piscium uel tauri ascendēte cum uenere. Imaginem mercurii ad ingenium & memoriam prima facie geminorum. Item contra febres sculpebatur mercuri⁹ homo tella manu tenens: hora mercurii: surgente mercurio sculpebant hanc in marmore: subinde materie cuipiā imprimebant languētibus assumende hinc omne genus febriū curari dicebant. Imaginem lune ascendēte prima facie cancri ad augumentum. Forma mercurii: homo sedens in throno: galeratus: cristatusq;: pedibus aquilinis sinistra gallum tenens: aut ignē. Alatus: aliquando super pauonem: dextra tenens calamū: ueste uaria. Lūa puella pulchra: cornuto capite: super draconem: uel taurum: serpētes supra caput: & sub pedibus habens: ad curandum calculū: gēitaliūq; dolores: & ad sanguinem astringendum imaginē hora saturni: surgente tertia facie aquarii cū saturno Item leonē auro iprimebāt: lapidē in formā solis pedibus reuoluētē: hora solis prio gradu faciei secūde leo

nis oriēte: hanc expellēdis morbis profuturam existi-
mabāt. Ad renū morbos similem faciebāt: quādo sol
in corde leonis celum mediū obtineret: a petro apōen
si comprobatam: & experientia confirmatā: sed hac
conditione: ut iuppiter aut uenus medium aspiciat ce
lum: planete uero noxii cadāt: infortunatiq; sint. Ac
cepi a mengo physico preclaro eiusmodi iaginē factā
ioue ibidem coniuncto cū sole: liberauisse ioānē mar-
lianum mathematicū nostro seculo singularē a pauo
re: quo sub tonitru affici cōsueuerat. Preterea ad fir-
mādā sanitatē: & ueneficia deuitanda iaginem ex ar
gēto fingebāt hora ueneris: luna angulos obtinente
ac uenerem feliciter intuēte: dummodo dominus sex
te domus uenerem aspiciat: aut iouem trino quodaꝫ
intuitu: uel opposito: mercurius autem nō sit infelix.
Agebant hec hora diei solis ultima: ita ut dominus
hore decimam teneret celi plagam. Petrus aponensis
inqt medicum per imaginem infirmū curare posse mō
in ea fabricanda obseruet: ut anguli ascendentis me-
dii celi occidentis sint fortunati: & ascendentis dn̄s:
& eadē ratiōe secunda: sed sexta: & dn̄s eius sit īfelix
Ait ēt sanitatē fore firmiorē: uitāq; longiorē q̄ ab ini
tio fuerit īstituta: si natiuitate ꝓspecta fiat imago: in
qua hec fortunata ponatur: scilicet illius significator
uite: itē uite dōatores: tū signa: tū dn̄i: presertim ascē
dēs: eiusq; dn̄s. Itē celi medium locus solis: pars fortu
ne: dn̄s cōiunctiōis: uel preuētiōis ante natiuitatē fa
cte: mali qnetiam infortunati cadāt: cōcludit astrolo
goꝝ nullū dubitarī: qn ad ꝓducēdā uitā talia cōferāt
Prolixū foret dictu: q̄s ꝑ q̄libet signa facies antiq: &
quas lune statiōes tanq̄ necessarias in exprimēdis ia
ginibus obseruabāt. Nā in statiōe lune a gradu uirgi
nis

nis decimoseptimo ad finem eius faciebãt imagines contra morbos: & odia: & ad iter felix. In statione a principio capricorni ad gradum duodecimũ contra morbos: et discordias: atq3 captiuitatẽ. In statõe a gradu duodecimo capricorni ad gradũ uigesimũquintũ aduersus langorem: & carcerem. In statione a gradu quarto piscium ad gradũ eiusdem decimũseptimum ad curandos morbos: ad lucrũ societatẽ: ad augẽdas messes: & in aliis similiter alias uana sepi9 curiositate machinabant. Solas uero recẽsui: que nõ tam magũ q̃ medicũ redolerent: nam & medicinã eiusmodi uanã plurimum fore suspicor: p aliis autem magis legitimis medicinarũ confectionibus eiusmodi mansiones lune arbitror eligendas. Atq3 etiam in ariete graduz sextum: rursus decimumnonũ: miuta. xxvi. itẽ in geminis gradum decimum: minuta. li. in cancro gradum decimumnonum: minuta. xxvi. in libra gradũ sextum: minuta. xxxiii. in capricorno gradum decimumnonum: minuta. xxvi. in aquario gradum secũdum: minuta. xvii. in eodem gradũ decimumquintum: minuta. viii. Preterea sententiam haly mente tenendam: quodlibet signum quamdiu sol est in eo uiuum fieri: ceteris domiari: effectũ eius pre ceteris euenire: ut illuc lunam dirigas ad donum inde propriuz pro medicinis suscipiendum. Illuc inquam: idest ad signum: & faciem: & maxime graduz: ut si bona iouis affectas: ad hec directam lunam erigas: uel unitã: q̃diu locum eiusmodi sol illustrat: ubi proprietas iouia uiget: similiterq3 de ceteris. Curiosum uero narratu foret: & forte noxium: quas imagies: & quemadmodum ad associandos: uel dissociandos iter se anios fabricabãt: ad afferendã felicitatem: uel inferendã cala

mitatē: uel uni cuidā: uel domui: uel ciuitati. Ego q̄dem fieri posse talia non affirmo: astrologi autem fieri posse putant: & quomodo docent: qualia ego narrare non audeo. Porphyrius ubi uitā plotini magistri sui describit: talia fieri posse confirmat: atq̄ olympium magū: & astrologum: egyptium narrat contra plotinū rome talia tentauisse: dum conaretur per ia gines: uel res eiusmodi siderare plotinū: sed conatus auctorē suum ob excelsam plotini animam fuisse retortos. Albert⁹ quoq̄ magnus astrologie parit: atq̄ theologie professor ait in in speculo: ubi a licitis discernere se inq̄t illicita: iagines rite ab astrologis cōstitutas uirtutē effectūq̄ acquirere a figura celesti. Atq̄ subide narrat mirabiles earū effectus: quales thebith benthorad: & ptolemeus: ceteriq̄ astrologi pollicent̄. Describitq̄ iagies ad calamitatē alicui p̄speritatēq̄ afferendā: quas cōsilio pretermitto: & iterea ɔfirmat effectū eas hr̄e posse. Quamq̄ & ut uir bonus artis damnat abusum: & ut legitimus theologus oratiōes suffumigatiōesq̄ d̄testat̄: quas ipii q̄dam ad demōes iaginibus fabricandis adhibent. Neq̄ tamē rep̄bat figuras: & litteras: dictiōesq̄ iaginibus impressas ad hoc ipsum duntaxat: ut donum aliquod accipiant a figura celesti. Quod quidem posse p̄ imagines comparari petrus aponensis cōfirmauit: immo & affirmauit regionē nescio quā fuisse destructam p̄ imaginē illam quā thebith narrat a phedice astrologo fabricatam. Thomas autē aquīas dux in theologia noster magis ista formidat: & minus tribuit imaginibus: tantū nāq̄ uirtutis duntaxat per figuras celitus putat acq̄rere quantum conducat ad illos effectus: quos solet communiter celū p̄ herbas: resq̄ alias naturales efficere.

Nõ tam qa figura talis sit in ea materia: q̃ quoniã cõ-
positum tale iam positũ est in certa quadã artificii spe
cie: qualis cũ celo cõsentiat. Hec ait in libro cõtra gen
tiles tertio: ubi characteres: & litteras figuris additas
ridet: figuras uero nõ adeo: nisi pro signis qbusdã ad
demones adiungantur. In libro etiã de fato ait: cõstel
lationes dare ordinem essendi: atq; pdurandi: nõ so-
lũ rebus naturalibus: sed etiã artificiosis: ideo imagi-
nes sub certis cõstellatiõibus fabricari. At siqd mirabi
le per eas ultra cõsuetos naturaliũ effectus nobis eue
niat: in demonas reiicit hominũ seductores: quod in
libro cõtra gentiles pspicue patet. Maxime uero in li
bello de occultis nature operibus: ubi uidetur ipsas ẽt
imagines paruipendere: quomodocũq; factas: quas
& ego quatenus ipe iusserit: nihilipendã. Referre aũt
mirabiles quosdam effectus imaginũ in demonũ fal
sitatem: nec est a platõicis alienũ. Nam & iamblichus
ait: eos qui religione summa: sanctimoniaq; post ha
bita: imaginibus duntaxat ꝯfisi: ab eis diuina sperãt
munera: hac in re a malis demonibus sepissime falli
sub pretextu bonorum numinum occurrentibus. Cõ
tingere tamen ex imaginibus legittima astrologie ra
tione cõstructis naturalia quedam bona non negat:
deniq; tutius fore arbitror medicinis q̃ imaginibus
se committere. Rationesq; a nobis de potestate cele-
sti: pro imaginibus assignatas in medicinis potius q̃
in figuris efficaciam habere posse: probabile enim est:
si quam uim imagines habent: hanc non tam per fi-
guram nuper acquirere q̃ per materiã possidere natu
raliter sic affectam. Ac siquid denuo acquirit: dũ in-
sculpitur: nõ tam p figurã cõparari q̃ per calefactionẽ
contusione quadã proueniente. Que quidem contu-

fio calefactioqz facta sub harmonia celesti simili harmonie: que quondã materie uirtutẽ ĩfuderat: excitat uirtutem ipsã: atqz corroborat: sicut flatus flãmã: & manifestã efficit ante latentẽ. Sicut calor ignis in aspectũ producit litteras scriptas succo cepe pri⁹ delitescẽtes: atqz littere hirci adipe inscripte lapidi prorsus occulte: si lapis submergatur aceto prodeũt: & q̃si sculpte eminentes extant. Immo uero sicut tact⁹ scope uł arbuti suscitat rabiẽ cõsopitam: sic forte cõtusio quedam: & calefactio sola latentem in materia uirtutem prodit: facta uidelicet opportune. Qua qdem celesti opportunitate expedit in medicinis conficiendis uti: aut siquis forte tractare metalla: lapidesqz uoluerit: prestat pcutere solũ: atqz calefacere: q̃ figurare: preter enĩ id ꝙ inanes esse figuras suspicor: haud temere uel umbram idolatrie debemus admittere. Itẽ nec temere uti stellis: uł salutaribus ad morbos his simillimos expellendos: hos enim sepe augent. Sicut noxie stelle dissimiles sibi morbos aliquando minuunt: quod sane ptolemeus & haly perspicue docent.

¶ De fabricanda uniuersi figura. Cap. xix.

Ed cur nã uniuersalẽ ipsam: idest uniuersi ipsius imaginẽ pretermittim⁹? ex qua tñ bñficiũ ab uniuerso sperař uidemur. Sculpet ergo sectator illoꝝ forte: q poterit formã quandã mũdi totius archetypã: si placebit: in ere: quã deinde opportune in argenti lamina imprimat aurata. Sed qñ potissimũ ĩprimet: qñ sol minutũ primũ arietis attigerit: hic. n. astrologi tãq̃ ex sui natalis reuolutione fortunã mũdi eo saltẽ ãno imminente auspicantur: ille igitur in hoc ipso mũdi natali totius ĩprimet mundi figurã. At uides ne q̃ belle iter

differendũ

differendũ mũdi aliquãdo nati nobis succurrerit argumentũ: siqdẽ quolibet anno renascitur: nõ ne in ipsa hominis genesi metiuntur astrologi primũ: ĩ quo signo: quo gradu: quo minuto sol extiterit: ibiq; totius figure iaciunt fundamentũ. Et quolibet deiceps anno: cũ primũ sol minutũ subierit: idẽ quasi renatũ hoĩem arbitrantur: atq; ide presagiunt anni fortunã sicut igit̃ id in hoĩe facere nõ ualerent: nisi quasi renasceretur. Atq; hic nõ posset quasi renasci: nisi fuisset aliqñ natus: sic & mundũ coniicere licet aliqñ gẽitũ: sole uidelicet sub minuto arietis prĩo tunc posito: qñ quidẽ per eundẽ quolibet ãno sitũ sors quedã q̃si renascentis mũdi reuoluitur: tũc igit̃ ille fabricabit mũdi figurã. Cauebit aũt ne sabbato saturni die figurã sculpat: aut exprimat: hoc.n. die deus mũdi faber ab ope traditur quieuisse: qđ ab ideali die solis ĩceperat quantũ enĩ sol generationi accõmodatus est: tantum saturnus ineptus: perfecerat aũt opus in uenere pulchritudinem operis absolutã significante. Sed de mũdane fabrice rõnibus nihil ultra: ioannes enĩ pic⁹ noster mirandula diuina de genesi mundi mysteria moseos diuinitus his diebus expressit. Quamobrẽ ut redeamus ad institutũ: & ille mundũ suũ primũ die: uł hora saturni nõ sculpet: sed die potius: uel hora solis Imprimet ãt in anni natali: presertim si tũc felices accedant iuppiter atq; diana: optimum uero fore putabunt preter liniamenta opificio colores inserere. Sũt uero tres uniuersales simul & singulares mũdi colores: uiridis: aureus: saphyrinus: tribus celi gratiis dedicati. Viridis qdẽ ueneri simul atq; lune: humidus uidelicet humidis: atq; nascentiũ ꝓprius accõmodatus & matribus. Aureũ solis esse colorẽ nemo dubi-

tat: & ab ioue sup atq3 uenere nō alienū. Saphyrinū deniq3 ioui maxie dedicamus: cui & saphyrus ipē dicitur cōsecratus. Vnde & lapis lazulus hoc colore dotatus ob uirtutē iouiā cōtra bilem atram a saturno ꝑfectā apud medicos prerogatiuā habet: nasciturq3 cū auro aureis distinctus notis: ita comes auri sicut solis est iuppiter. Similēq3 uim habet lapis armenus: colorē similem cum uiridi quodāmodo possidens. Expedire igit̄ iudicabūt ad gratiaꝝ celestiū munera capessenda tris potissimū hos colores frequētissime ɔtueri atq3 in formula mundi: quā fabricas: saphyrinū colorē mundi spheris iserere. Opeprecīū fore putabant aurea speris ad ipsam celi similitudinē addere sydera: atq3 ipsam uestā: siue cererē: idest terrā uiridē induer̄ uestem. Eiusmodi formulam sectator illorum: uel ipse gestabit: uel oppositam ituebitur: utile uero fore spectare spheram motibus suis preditam: qualē archimedes quondā: & nuꝑ florentinus qdam noster laurentius nomine fabricauit: neq3 spectare solū: sed ēt anio reputare. Proinde in ipsis sue domus penetralibus cubiculū cōstrueret in fornicē actū figuris eiusmodi: & coloribus insignitū: ubi plurimū uigilet: atq3 dormiat. Et egressus domo nō tanta attentione singularu3 rerū spectacula: q̄ta uniuersi figurā: coloresq3 ꝑspiciet Sed hec imaginū fictores illi uiderit: tu uero prestantiorem in te finges imaginē: nempe cū noueris: nec qc q̄ ordinatius esse q̄ celū: neq3 temperatius aliqd cogitari q̄ iuppiter: superabis ita demū beneficia celi iouisq3 cōsequi: si cogitationibus: affectibus: actionibus: uictu te ipsum ordiatissimū: temperatissimū prestiteris At postq̄ in mentiōem temperantie celestis incidimus opportunū forte fuerit recordari: nullum esse celo ele

mentaris

solus
terra

mētaris qualitatis excessum (ut peripatetice loquar) alioquin: siue ita cōpositum sit: iā esset tot seculis dissolutū: siue etiā simplex: tanta saltē magnitudine: potentia: motione cetera pdidisset: sed profecto tāq̄ moderatissimū oīa moderatur: ac diuersa commiscet in unū. Preterea tum hac ipsa tēperantia sua: tū excellētia forme diuinitus uitā meruit: nam & res cōpositas tunc demū uitam adipisci uidemus: quādo qualitatū perfecta cōmixtio priorem iam contrarietatem fregisse uidetur: ut in plantis. Perfectiorem deinceps in animalibus uitam: quatenus inest eis cōplexio a cōtrarietate remotior q̄ in plantis: in hoībus rursū eadē ratione pfectiorem: & quodāmodo iam celestē. Siqdē hūana cōplexio ad celestē temperantiā iam accessit: presertim in spū: qui ultra substantie sue subtilitatē: qualitatūq; temperātiā: qbus cū celo cōsentit: celestē quoq; lucē est adeptus. Hic insup ubi maxīe talis est: potissimū est celestis: uitāq; celestē diuinit⁹ pre ceteris est adeptus: & quatenus se talē in oī uictu: legeq; uite efficit atq; seruat: eatenus singularia celestiū dona reportat Quando uero dicimus nō esse in celo ullum elementaris qualitatis excessum: intelligimus: uel nullā esse ibi eiusmodi qualitatem: sed uirtutes potius effectrices qualitatū temperatas: uel si que sūt illic quodāmodo similes qualitates: et quasi aereā habere temperiē. Atq; ubi quedā illic frigida: siccaq; noīamus: platonica hec accipimus ratione. i. ut frigidū appellet: qd minimi caloris est causa: siccū uero: qd hūorem nobis exhibet minimū. Sic astrologus habraā saturnū inqt corpus nostrū quodāmō relinquere frigidū atq; siccum: quia calorē & hūorem affert nostro minorem: eadem ratione carnes bouis: & leporis in se quidem calide

atqꝫ humide: nobis frigide sũt & sicce. Ex hac aũt inductiõe duo hec accipe corollaria: primũ q̄dem: si corpora magis deinceps tp̄ata: magis uiuũt celũ maxie tp̄atum q̄ maxie uiuere: imo uero uicissim ex eo ꝙ celum exactissime tp̄atum: absolutissimã in se uitã possidet coniectari: ut quatenus reliqua ad tẽperiẽ: uitã qꝫ illius accedunt: eatenus uitã sortiri p̄stantiorẽ. Alterũ uero uitã esse formã in se p̱fectã: p̱ficientẽque corpus: motiõisque p̄ncipiũ exhibentẽ: p̄ricipiũ inq̄ intimum: motiõis quoque tũ intrinsecus acte: tũ per oẽm partẽ extrisecus expedite. Si igit̄ id ip̄m uita est: mẽte captũ existimato: q̄ eiusmodi formã non cognouerit inesse celo corp̱e p̄stãtissimo: circũeunte semp motiõe p̱fecta: cuncta uiuificãte: magisque illa gradatim: q̄ uel ad ipsius similitudinẽ naturaliter ꝓpinqus accessẽrunt: uel quotidie huius influxibꝰ aptius se exponũt

¶ Quãtã imagies ui habere putent̄ in sp̄ũm: & sp̄ũs in eas: & de affectu utentis: & operantis. Cap. xx.

Omptum habemus: si quis rite utat̄ elleboro: feratqꝫ potẽter: mutare quodãmõ exq̄sita purgatione: & occulta eius ꝓprietate q̄litatẽ sp̄ũs: corporisqꝫ naturã: & ex parte motus aĩ: & q̄si reiuuenescere: ut ferme uideat̄ esse renatus: unde medeã magosqꝫ tradũt herbis q̄busdã reddere iuuẽtutẽ cõsueuisse: q̄ nõ tã reddũt myrobalani: q̄ cõseruãt. Similẽ astrologi p̄tãtem ꝓpitias habere imagies arbitrant̄: p̱ q̄ gestãtis naturã: & mores quodãmõ mutẽt: in meliusque restituãt: ut q̄si iã alter euaserit: aut saltẽ ꝓsperã ualitudinem diutissime seruẽt. Imagines uero noxias aduersus gestantẽ habere uim ellebori p̄ter artẽ: potentiãqꝫ assumpti: uenenosã uidelicet: atque pestiferã. Aduersus aũt aliũ quẽdã: ad

cuius

cuius calamitatē fabricate: intēteqȝ fuerint: uim enei speculi: cōcauiqȝ sic ꝓsus obiecti: ut collectis: repcussisqȝ in oppositū radiis: cōminus qdem cōburat: eminus aūt caligare cōpellat. Hic orta est historia: uł opinio: putans astrologorū machinis: magorū qȝ ueneficiis: hoīes: bruta: plantas siderari: atq; tabescere posse. Ego aūt imagines in rē distantē uim hr̄e ullam nō satis intelligo: habere uero in gestantē nōnullā suspicor: non tñ talē opinor: qualē pleriqȝ fingunt: & hāc rōne materie potius q̄ figure: atq; (ut dixi) longo interuallo medicias imaginibus antepono. Quanq̄ arabes & egyptii tantum statuis imaginibusqȝ attribuunt arte astronomica: & magica fabricatis: ut spūs stellarꝝ in eis includi putent. Spūs aūt stellarꝝ intelligunt: alii quidē mirabiles celestiū uires: alii uero demonas etiā stelle huius illiusue pedissequos. Spūs igr̄ stellarū qualescūque sint inseri statuis & imaginibus arbitrant̄: non aliter ac demones soleāt humana nonnunq̄ corpa occupare: perqȝ illa loq: moueri: mouere mirabilia ꝑpetrare: similia quedam per imagines facere stellarum spūs arbitrātur. Putant demonas mūdani ignis habitatores per igneos hūores: uł ignitos: similiterqȝ per ignitos spūs: & affectus eiusmodi nostris insinuari corpibus. Similiter stellarꝝ spūs per radios opportune susceptos suffumigationesque: & lumina tonosqȝ uehementes competentibus imaginuȝ materiis inseri: mirabiliaqȝ in gestantem: uel propinquantem efficere posse: que quidem nos per demōas fieri posse putamus non tam materia certa cohibitos q̄ cultu gaudentes: sed hec alibi diligentius. Tradūt arabes spūm nostrum quando rite fabricamus imagines: si per imaginationem: & affectum ad opus atten

tissimus fuerit: & ad stellas cõiungi cũ ipso mũdi spũ atq; cum stellarũ radiis: p quos mũdi spũs agit: atq; ita cõiunctũ esse ipsum quoq; ĩ causa: ut a spiritu mũdi per radios: quidã stelle alicuius spũs idest uiuida q̃dam uirtus infundatur imagini: potissimũ hois tũc operantis spiritui consentanea. Adiuuari quoq; suf fumigationibus ad stellas accõmodatis opus eiusmodi: quatenus suffumigatiões tales aerẽ: radios: spũm fabri: imaginis materiã sic prorsus afficiũt. Ego uero odores quidam tanq̃ spũ aerique natura psimiles: & cum accensi sunt: stellarꝝ quoq; radiis consentaneos arbitror: si solares uel iouii sunt afficere aerẽ: ac spũm ueheměter ad dotes solis: aut iouis tũc dñantis op portune sub radiis capiẽdas: atq; spũm sic affectũ ita donatũ: posse uehemẽtiore quodã affectu nõ solũ in ꝓpriũ corpus agere: sed ꝓpinquũ: p̃sertim natura cõforme quidẽ: sed debilius: & cõsimili quadã afficere q̃litate. Materiã uero imaginis duriorẽ ab odoribus & operantis imaginatione: uix minimũ quiddã susci pere posse puto. Spũm tamen ipsum ab odore sic affi ci: ut ex ambobus unũ cõficiat: qđ qdem ex eo patet: ꝙ odor nõ agit ulterius in olfactũ: postq̃ satis egit: olfactus. n. et quoduis aliud a se ipso: uł simillimo quopiam nihil patitur: sed de his alibi. Proinde imagina tionis intentionẽ non tã in fabricãdis imaginibus: uł medicinis uim habere: q̃ in applicandis: & assumẽdis existimo: ut si qs imaginẽ (ut aiũt) gestans rite factã uel certe medicina similiter utens: opẽ ab ea uehemen ter affectet: & ꝓculdubio credat: speretq; firmissime hinc certe q̃ plurimis sit adiumento cumulus accessu‑rus. Nã ubi uel uirtus imaginis: si qua est tãgentis carnẽ penetrat: calefacta saltẽ uirtus in electa eius mate

ria naturalis: uel certe medicine uigor intus assumpte uenis: ac medullis illabit: iouiā secū ferens ꝓprietatē spiritus hois in spūm eiusmodi iouium effectu: idest amore transfert. Vis enim amoris est transferre: fides aūt: spesqꝫ non dubia spiritum hominis iam ita per- citum sistit in spiritu iouio peñitus: atqꝫ firmat. Quod si (quemadmodum hippocrates: & galenus docēt) egrotantis amor: fidesqꝫ erga medicum inferiorem: exterioremque ad sanitatem plurimum conferūt: immo uero fiduciam hanc auicenna plus inqt efficere: q̄ medicinā: q̄tum ad celestem opē conducere putanduꝫ est affectum: fidemque nobis erga celestem influxum iam nobis insitum: agentem intus: uiscera penetran- tem. Iam uero amor ipse: fidesqꝫ erga celeste donū: se pe celestis adminiculi causa est: atqꝫ uicissim amor: & fides hinc aliquādo forsan proficiscitur: quod ad hoc ipsum iam nobis faueat clementia celi. ¶ De uir tute uerboꝝ atqꝫ cātus ad bñficiū celeste captādū: ac de septē gradibus ꝑducētibus ad celestia. Cap.xxi.

Erba preterea quedam acriore quodaꝫ affectu pronuntiata: uim circa imagies magnā habere cēsent ad effectum eaꝝ illuc proprie dirigēdū: quorsū affectus intendunt: & uerba. Itaqꝫ ad duos ar dentissimo quodā amore conciliandos imaginē sub luna coeūte cū uenere in piscibus: ul tau ro fabricabāt: multis interim circa stellas: uerbaqꝫ cu riosius obſuatis: q̄ referr nō est cōsiliū. Nō.n. philtra docemus: sed medicias: ꝓbabilius āt est effectus eius modi uel ꝑ uenereos demōas cōfici: his operibus: uer bisqꝫ gaudētes: uel ꝑ demōas simpliciter seductores Nam & apollonium theaneum sepe lamias deprehen

disse: & pdidisse ferunt: demonas. s. quosdã salaces: uenereosq3: q formosas puellas simulent: pelliciãtq3 formosos: quos ut serpẽs elephantem ore: sic illi illos ore uulua pariter exsugãt: ac prorsus exhauriãt. Sed hec apollonius ipse uiderit: in uerbis ãt certis uim esse certam: atq3 magnã origenes asserit cõtra celsum: & sinesius: atq3 alchindus de magia disputãtes. Itẽ zoroaster uetans barbara uerba mutari: iamblichus quoq3 similiter: item pythagorici uerbis & cãtibus: atq3 sonis mirabilia quedã phebi: & orphei more facere cõsueti. Quod hebreorũ antiq doctores p̃ ceteris obseruarũt oẽsq3 poete mirãda canũt carminibus effici & grauissimus ille cato ĩ re rustica in curãdis bestiarũ morbis: aliqñ barbaris cantiõibus utit̃. Sed p̃stat dimittere cantiões: cõcentũ uero illũ: quo adolescẽs dauid saulẽ ab insania redimebat: nisi mysteriũ iusserit ad diuinitatẽ referri: referet forte aliqs ad naturã. Cũ uero pro septẽ planetarũ numero: septẽ quoq3 sint gradus: p quos a supioribus ad iferiora fit attractus: uoces mediũ gradũ obtinent: & apollini dedicant̃. Infimũ qdem tenent gradũ materie duriores: lapides: atq3 metalla: ac lunam referre uident̃. Secundũ in ascẽsu locum habẽt: que ex herbis: arborum fructibus: gummis: mẽbris aialium cõponunt̃: respondẽtq3 mercurio: si ordinẽ in celo seqmur chaldeorũ. Tertiũ pulueres subtilissimi: eoruzq3 uapores ex predictis electi odoresq3 simpliciter herbarũ: & florũ: & unguentorũ ad uenerẽ ptinentes. Quartũ uerba: cãtus: soni: que omnia rite dedicantur apollini musice pre ceteris auctori. Quĩtũ uehementes imaginatiõis cõceptus: forme: motus: affectus: uim martiã referentes. Sextum rationis humane discursiones deliberationesque consulte

fulte ptinentes ad iouem. Septimũ secretiores simpli ciores qȝ intelligentie quasi iam a motu seiuncte: con iuncte diuinis: destinate saturno: quē merito sabath hebrei nomīe qetis appellāt. Quorsũ hec? ut ītelligas quemadmodũ ex certa herbarũ: uaporũqȝ cōpositio ne ꝯfecta p artē: tũ medicā: tũ astronomicam resultat cōmunis quedā forma uelut harmonia quedam syde rũ dotata muneribus: sic ex tonis primo qdem ad stel laꝶ normā electis: deinde ad earũdē cōgruitatē inter se cōpositis cōmunem quasi formā fieri: atqȝ in ea ce lestē aliquā suboriri uirtutem. Difficillimũ qdem est iudicatu: quales potissimum toni: qualibus cōueni- ant stellis: quales item tonoꝶ cōpositiones: qualibus precipue syderibus: aspectibusqȝ cōsentiant. Sed par tim diligentia nostra: partim diuina quadā sorte nō aliter id assequi possumus: q̄ andromachus in theria ca cōponenda diutissime fatigatus: ac tandē post dili gentiam: diuina sorte ꝯsecutus theriace uirtutē. Q đ quidem cōtigisse diuinitus galenus & auicenna con firmant immo uero totam medicinā exordiũ a uatici niis habuisse testis est iamblichus: atqȝ apollōius the aneus: ideoqȝ phebũ uatē medicine preponũt. Tres uero potissimum regulas ad hoc afferremus: si prius admonuerimus: ne putes nos ī presentia de stellis ado randis loqui: sed potius imitandis: & imitatione ca- ptandis. Neqȝ rursum de donis agere credas: que stel le sint electione dature: sed īfluxu potius naturali ad quē ꝑfecto multiplicē: & occultũ ita nos exq̄sitis stu- demus modis accōmodare: sicut quotidie ad manife stũ solis lumē: calorēqȝ salubriter excipiēdũ nosipsos accōmodamus. Aptare uero seipsũ ad occultas dotes eius: atq; mirifica: solius sapiētis est officiũ: sed iā ad regulas cantũ syderibus accōmodaturas pueniamus

Prima est exqrere: q̄s in se uires: quos ue ex se effectus stella q̄libet: & sydus: et aspectus habeāt: q̄ auferāt: q̄ ferāt: atq; uerbo℞ nro℞ significatōib⁹ hec iserere: de testari q̄ auferunt: ꝓbare q̄ ferunt. Secūda cōsiderare q̄ stella: cui loco maxie: uel homini dn̄etur: deide obseruare q̄libus cōmuniter he regiones: & psone tōis utantur: & cantibus: ut ipse similes quosdā una cuz significationibus mō dictis adhibeas uerbis: q̄ syderibus eisdē studes expōere. Tertia situs aspectusq; stellarum quotidiāos aiaduertere: atq; sub his explorare ad q̄les potissimū sermones: cātus: motus: saltus: mores: actus incitari hoines plerīq; soleant: ut talia q̄dā tu ꝓ uiribus imiteris: in cantibus celo cuidā simili placituris: similēq; suscepturis iflux ū. Memento uero cātum eē imitatorē oium potētissimū hic eni intētiones affectionesq; ai imitat̄: & uerba refert quoqz: gestus: motusqz corporis: & actus hoium: atqz mores. Tā q; uehemēter oia imitat̄: & agit: ut ad eadē imitanda uel agenda: tū cantantem: tū audiētes subito ꝓuocet Eadem quoqz uirtute qn̄ celestia imitat̄: hinc quidē spiritum nostrum ad celestē iflux ū: inde uero influx ū ad spiritum mirifice prouocat. Iam uero materia ipsa cōcentus purior est admodū: celoqz similior q̄ materia medicine. Est eni aer: & hic qdem calēs: siue tepēs: spirās adhuc: & quodāmodo uiuēs suis qbusdā articulis: artubusq; compositus: sicut aial: nec solū motū ferēs: affectūq; preferens: uerū ēt significatū afferens q̄si mentē: ut aial quodā aereū: & rōnale quodāmodo dici possit. Concentus igitur spiritu sensuq; plēus si forte tum secundum eius significata tum secūdum eius articulos: atq; formam ex articulis resultantem: tum etiā secundū imaginatōis affectū huic syderi respōdeat: aut illi: nō minorē inde uirtutem q̄ quelibet

alia

alia cōpositio traicit in cantantē: atqꝫ ex hoc in ꝓximū auditorem: quousqꝫ cantus uigorē seruat: spiritūqꝫ canētis. Presertim sit cātor ipse sit natura phebeus: uehemētemqꝫ habeat uitalem cordis spiritum atqꝫ insuꝑ aīalem. Sicut enim uirtus: ac spiritus naturalis: ubi potētissimus est: mollit statim: liq̄facitqꝫ alimēta durissima: atqꝫ ex austeris mox dulcia reddit generat quoqꝫ extra se seminalis spūs productione ꝓpaginē: sic uitalis: aīalisqꝫ uirtus ubi efficacissima fuerit: ibi intentissima quadā sui spūs ꝑ cātum tū cōceptione: agitatiōeqꝫ in corpus ꝓprium potēter agit tum effusione mouet subide ꝓpinquum: afficitqꝫ tū suum: tum alienū syderea quadam ꝓprietate: quātū ex ipsa sui forma: tum ex electa tēporis opportunitate cōcipit. Hac utiqꝫ rōne orientales: meridionalesqꝫ multi precipue indi admirandā feruntur in uerbis habere potentiā: utpote q magna ex ꝑte solares sunt: uiqꝫ non naturalē dico: sed uitalē & aīalem habent ferme omniū potentissimā: & quicūqꝫ in regionibus aliis maxime sunt phebei. Cātus aūt hac uirtute: opportunitate intētione cōceptus ferme nihil aliud est q̄ spiritus alter nuꝑ penes spūm tuū in te cōceptus: factusqꝫ solaris: & agēs tum in te: tū in ꝓximū potestate solari. Si enim uapor & spūs quidam aliq̄n per radios oculoꝝ: uel aliter foras emissus fascinare: īficere: alit̄qꝫ afficer̄ ꝓximū pōt multo magis id ualet spūs ab īaginatione: cordeqꝫ simul uberior ꝓfluens: & ferventior: motuqꝫ ualētior: ut nō omnino mirum sit: morbos quosdam animi: atque corporis sic auferri posse aliquando: uel inferri. Presertim quoniam spiritus eiusmodi musicus proprie tangit: agitque in spiritum inter corpus: animamque medium: & utrūqꝫ affectione sua prorsus afficientem. Mirabilem uero ī concita

to canenteq; ipũ uim esse cõcede : si pythagoricis: pla
tõicisq; cõcesseris: celum esse spiritum motibus : tonis
q; suis omnia disponentẽ. Memẽto uero totã pcedere
musicã ab apolline: atq; eatenus iouem esse musicum
quatẽus est cum apollie concors : uenerẽ insup: & mer
curiũ musicam uicinitate apollinis reportare. Itẽ ad
hos quattuor dũtaxat attiner concẽtus: tres uero re
liquos uoces quidez habere nõ cantus. Iã uero uoces
tardas: graues: raucas: querulas saturno tribuimus:
marti uero cõtrarias: ueloces: acutasq;: & asperas: &
minaces: medias uero lũe. Concentus ãt ioui quidez
graues: & intẽtos : dulcesqz: & cum cõstãtia letos: cõ
tra ueneri cum lasciuia: & mollicie uoluptuosos can
tus ascribimus: inter hos uero medios soli tribuimus
& mercurio: si una cũ gratia: suauitateqz sunt uene-
rabiles: et simplices: & intensi apollinei iudicantur: si
una cũ iocũditate remissiores quodãmodo sunt : stre
nui tñ: atqz multiplices mercuriales existunt. Tu igi
tur hoꝶ quattuor unũ quẽqz cãtib? tibi suis cõcilia
bis: presertim si competẽtes cãtibus sonos adhibeas
adeo: ut cũ eorũ more opportune canẽdo : & sonãdo
clamaueris: responsuri ptinus uideãtur: uel instar ec-
cho: uel sicut corda quedã in cithara tremẽs: quotiẽs
uibrat altera tẽpata similiter: atqz ut uult plotius et
iãblichus : ita naturaliter id ibi cõtiget e celo : quẽad
modũ uł ex cithara reboat?: siue tremor: uł ex oppo
sito piete fit eccho. Profecto quotiẽs ex freqnti quo
dã usu harmõie iouie: uł mercurialis: uł uenerea facte
uidelicet his regnantibus: spũs tuus ad hoc ipsum at
tentissime canens: harmonieqz conformatus euadit
iouius: uel mercurialis: uel uenereus. Interea phebe?
euadit: si quidẽ phebi ipsius musice ducis uirtus i om
ni cõsonantia uiget: atq; uicissim ex cãtu: sonoq; phe

beo

beo:ipſe phebeus euadẽs:uirtutem iouis interim tibi uẽdicas:& ueneris:atq₃ mercurii: rurſuſq₃ ex ſpũ ſic i tus affecto ſimilr̃ afficis animã:atq₃ corpus. Memento uero orationẽ apte:& opportũe compoſitã :& affectu:ſenſuq₃ plenã:atq₃ uehementẽ ſimilẽ cantibus ui habere. Quantã in orãdo potẽtiã damis:& philoſtratus hr̃e ſacerdotes quoſdam indos narrẽt: referre nõ expedit:nec ẽt quibus uerbis apolloniũ euocaſſe manes achillis affirment. Nõ enim loquimur nunc d' numinibus adorãdis:ſed de naturali quadã poteſtate ſermonis:& cãtus:atq₃ uerborũ. Eſſe uero phebeã:medicãq₃ in ſono:& eo qdem certo potentiã ex eo patet: ꝙ q in apulia tacti phalãgio ſunt:ſtupẽt oẽs :ſemianimeſq₃ iacẽt:donec certũ quiſq₃ ſuũq₃ ſonum audiat. Tũc eni ſaltat ad ſonũ apte:ſudatq₃ ĩde : atq₃ cõualeſcit:ac ſi poſt ãnos.x.ſimilẽ audiuerit ſonũ : ſubito cõcitatr̃ ad ſaltũ:ſonũ uero illũ ex indiciis eſſe phebeũ iouialẽq₃ coniicio

¶ Quomodo ſeptẽ modis nos celeſtibus accõmodare poſſumus:& qbus ſaturnꝰ ſit maleficus:qbꝰ ꝓpitius:quos iuppiter a ſaturno defendat:quomodo celum agat in ſpiritum: & corpus:& animam. Cap.xxii.

Voniam uero celũ ẽ harmõica rõne cõpoſitũ:mouet̃q₃ harmõice: & harmonicis motibꝰ:atq₃ ſonis efficit oĩa:merito ꝑ harmoniam ſolã non ſolũ hoĩes :ſed inferiora hec oĩa ꝓuiribus capienda celeſtia ꝑparant̃. Harmoniã uero capacem ſupioꝝ ꝑ ſeptẽ reꝝ gradus in ſupioribus diſtribuimus:ꝑ ĩagines: uidelicet (ut putãt) harmõice conſtitutas: ꝑ medicias ſua q̃dã conſonãtia tẽpatas:ꝑ uapores:odoreſq₃ ſimili ↄcinitate cõfectos:ꝑ cantus muſicos:atq₃ ſonos:ad quoꝝ ordinẽ:uiq₃ referri geſtus corporis: ſaltuſq₃ :&

tripudia uolumus. Per iaginatõis cõceptus motusq; cõcinos: p cõgruas rõis discursiones: p tranqllas me tis contẽplationes. Sicut. n. corpus p harmoniã quo tidie suam. i. p sitũ: & habitũ: & figurã opportũe lũi ni: caloriq; solis expõimus sic et spũm occultis stellaꝝ uiribus cõparandis: p suam quãdã similẽ harmonia: imaginibus (ut opiant̃) & certe medicinis: odoribus harmõice compositis cõparatam. Et dẽiq; p spũm su p is ita patũ: ut sepe iã diximus: aiam eiuidẽ exponi- mus: atq; corpus: aiam in quam quatenus affectu ad spũm iclinat̃: & corpus. In aia uero nũc iagiationem: rõnẽ: mẽtẽ põimus: põt utiq; iagiatio nostra: ul' ꝓpter q̃litatẽ: motũq; spũs: ul' p electionẽ nostrã: uel ẽt utri q; ita disponi: cõponi: conformari: marti soli ue: ut sit e uestigio ꝓprium isluxus phebei: uel martii suscepta culũ. Similiter rõ ue per imaginationẽ: spũmq; simul: uel p deliberationẽ: uel utrinq;: sic ad iouẽ imitatiõe quadã cõparare se põt: ut multo magis ob dignitatẽ ꝓpinqtatẽq; suã ipsa iouem capiat: & munera iouis q̃ iaginatio: siue spũs: quẽadmodũ iagiatio: spũsq; ea dẽ rõne multo magis celestia capiũt: q̃ res: & materie queuis iferiores. Mens deniq; contẽplatrix q̃tenus se ipsam nõ solũ ab his: q̃ sẽtimus: ueꝝ ẽt ab eis: q̃ imagi namur cõiter: moribusq; argumẽtamur: hũanis seuo cat: & affectu: intentiõe: uita ad sepata se reuocat: sa turno quodã mõ se expõit: huic soli ꝓpitius est satur nus. Sicut eni sol anialibus qdẽ nocturnis inimicus ẽ diurnis aũt est amicus ita saturnus hoibus: uel vulga rem palam uitã agentibus: uel fugientibus qdem vul gi consuetudinẽ: vulgares tñ affectus non dimittẽti- bus est aduersus. Vitã nãq; cõmunem concessit ioui: separatam uero sibi uendicauit atq; diuinã: mentib9 aũt hoium re uera hinc ꝓ uiribus segregatis: tanq̃ si-

bi cognatis

bi cognatis quodãmodo est amicus. Nã spiritibus sublimem habitãtibus aerẽ ipse saturnus (ut platonice loquar) est pro ioue: sicut iuppiter hoibus cõmunem agentibus uitã: est iuuans pr̃: nullis uero saturnus est infensior: q̃ hoibus cõtemplatiuã uitã simulantibus qdem: nec agentibus. Hos eni nec saturnus agnoscit ut suos: nec iuppiter ipse saturni tempies adiuuat eos qui cõmunes hoium leges: moresqꝫ: & cõmertia fugiunt. Hec eni sibi iuppiter usurpauit (ut aiunt) ligato saturno: segregata saturnus. Quamobrẽ lunares illi populi: quos socrates in phedone describit: eminẽtissimã terre superficiem: & altiorem nubibus habitãtes: uiuentes sobrii admodũ frugibusqꝫ contenti: & secretioris sapientie studio: religioniqꝫ dediti: saturni felicitattm gustant: uitamqꝫ agunt ita ꝓsperam: tam longeuam: ut nõ tam mortales hoies q̃ imortales demones habeantur. Quos heroas multi nominant aureumqꝫ genus saturnio quodã seculo: regnoqꝫ gaudens: quod forsan astrologos arabes uoluisse puto. Vbi aiunt ultra lineam equinoctialẽ ad meridiem esse subtilissimos habitatores quosdam demonas: qui nec oriri uideantur: neqꝫ mori: ibiqꝫ potestatẽ habere saturnum: caudamqꝫ draconis. Quod sane confirmare uidetur albumasar in libro sadar dicens: quasdã indie regiones saturno subiectas esse: ibiqꝫ hoies esse ualde longeuos: ac senio plurimum extremo decedere: rationẽqꝫ assignat: quoniam saturnus non ledit domesticos: sed externos. Tu uero potestatẽ saturni ne negligas: hunc eni ferunt arabes oium potentissimũ: planetas sane uires eoꝶ subire: ad quos accedũt: omnes uero ad eũ accedere potius q̃ uicissim: planetasqꝫ cõiunctos illi: natura illius agere: est eni ipse iter planetas orbis amplissimi caput. Quilibet sane planeta

sui orbis caput est: & cor: & oculus. Saturnus itē stel-
lis proximus est inumeris: prioq mobili q̄ simillimus
longū agit circuitū: est altissimus planetarū: unde feli
cem eū uocant: cui ille feliciter aspirauerit. Et q̄uis eū
tanq̄ a cōmuni uita hoium alienū: plerūq maxime ue
nerantur placari tamē etiā cōmuni uite putant: si quā
do plurimā in ascendente potestatē: dignitatēq habu
erit: aut iuppiter eū suus feliciter aspexerit: uel ī suis fi
nibus excellenter acceperit. Alioqn influxus illius im
portune susceptus in meteria preserti crassa: fit q̄si ue-
nenū: sicut & ouū putrefactione: uel adustione fit ue-
nenosum: unde nascuntur: uel euadunt imundi qdā
ignaui: tristes: inuidi: demonibus immundis expositi
quorū cōmerciū procul effugito. Nā saturni uenenum
alibi qdem sopitū latet: ceu sulphur a flāma remotū:
in uiuentibus uero corporibus sepe flagrat: atq: ut
sulphur accensum: nō cōburit solū: sed uapore etiā no
xio oia circū iplet: atq inficit ppinquantes. Cōtra in
fluxum eius hoibus cōmuniter peregrinū: & quodā-
modo dissonū nos armat iuppit: tū naturali qualita
te sua: tum alimentis: medicinisq certe suis: atq (ut
putāt) etiam imaginibus: tū etiā moribus: negotiisq
& studiis: atq rebus ad ipsum proprie pertinentibus.
Noxium uero influxū saturni effugiūt: subeuntq p-
pitium: nō solū qui ad iouem confugiunt: sed etiam q
ad diuinam cōtemplationem ab ipso saturno signifi-
catam tota mente se cōferunt. Hoc enim pacto mali
gnitatem fati deuitari posse chaldei: & egyptii: atq
platonici putant. Cū enim celestia nolint esse corpora
uana: sed diuinitus animata: atq insuper mentibus
recta diuinis: nimirū illinc ad homies nō solum q̄plu
rima ad corpus: & spiritū ptinētia: sed multa etiā bo-
na quodāmodo in aniam redūdantia proficisci uolūt

non

Nota

Ratio
P=opi-
nionis

non a corporibus in aniam:sed ab animis. Magis aũt hec pluraqꝫ eiusmodi a mentibus superioribus celo ꝓ fluere:inter hec si rationes oẽs assignare uolueris:qui bus adductus moses otiũ sabbati mandauit hebreis forsan ultra subli miorem:secretiorẽqꝫ allegoriam in- uenies saturni diem : actionibus ciuilibus: bellicisqꝫ ineptum:cõtemplationibus aptum : eoqꝫ die diuinũ contra discrimina patrociniũ obsecrandũ. Quod qui dem impetrari posse aduersum martis: & saturni mi- nas habraam: & samuel: & plures hebreorum astro- logi:eleuatione mentis in deũ:uotisqꝫ: & sacrificiis cõ fitentur;preceptum illud chaldeũ cõfirmantes : scili- cet:si mentem ad pietatis opus ardentem erexeris:cor pus quoqꝫ caducũ seruabis. Cõsideratu dignũ est il- lud iamblichi;celestia:mundanaqꝫ numia uires quas dam in se superiores:nonnullas iferiores habere. Per has quidem effectibus nos fatalibus deuincire: per il las aũt uicissim soluere nos a fato : quasi claues(ut in quit orpheus)ad aperiendũ habeant: & claudendũ: multo igitur magis diuinitas mundo superior a fata li necessitate nos redimit, Exploratu quoqꝫ dignissi- mum est hebraicum illud in mactandis anialibus : re busqꝫ nostris sacrificio dissipãdis : mala celitus iminẽ tia a nobis ad nostra ꝺflecti:sed hec pico nostro explo randa relinquimus. Deniqꝫ ubicũqꝫ dicimus celesti- um ad nos dona descendere:intellige: tũ corporũ cele stiũ dotes in corpora nostra uenire ꝑ spiritũ nostrũ ri- te paratũ:tũ eadem prius etiam per radios suos iflue re in spũm naturaliter:uel quõcunqꝫ illis ex positum tum etiam aniarum celestiũ bona parti in eũdem spi- ritũ per radios prosilire:atqꝫ hic i nostros anios redũ dare:parti ab animis eoꝝ : uel ab angelis in anios ho minũ illis expositos ꝑuenire:expositos inq̃ nõ tam na

turali quodam pacto: q̄ electione arbitrii liberi uel af fectu. Sūmatim uero quicunq; uoto: studio: uita: moribus beneficētiam: actionem: ordinē celestiū imitantur: eos existimato tanq̄ supernis similiores: ampliores illinc dotes accipere: homines autem artificiose celestium dispositioni dissimiles atq; discordes: & clam esse miseros: & deniq; palam infelices euadere.

¶ Vt p̄spere uiuas: agasq;: in primis cognosce ingeniū: sydus: geniū tuū: & locū eidē cōuenientē: hic habita: professionem sequere naturalem. Cap. xxiii.

Q Vicunq; sane mentis: suiq; cōpos nascitur ē a celo ad hōestū aliquod opus: & uite gen⁹ naturaliter īstitutus. Quisq; igitur celū optat habere propitiū: hoc opus: hoc genus in primis aggrediatur: hoc sedulo p̄sequatur. Celū enī suis fauet inceptis: ad hoc ipsum uero pre ceteris es natura factus: qđ primū a teneris ānis agis loqueris: fingis: optas: sōnias: imitaris: qđ tentas frequētius: qđ facilius peragis: quo sūmopere proficis: quo pre ceteris delectaris: qđ relinquis iuitus. Hoc est sane ad qđ te celū: rectorq; celi genuit: eatenus igitur tuis fauebit inceptis: & aspirabit uite: quatenus genitoris ipsius auspicia p̄sequeris. Preserti si uerꝫ sit platonicū illud: in quo tota cōsentit antiq̄tas: unicuiq; nascenti esse demonē quendā uite custodē ipso suo sydere destinatum: qui & ad hoc ipsum officium adiuuet: cui nascentē celestia deputarunt. Quicūq; igitur p argumēta: que modo diximus suū ingeniū p̄scrutatus: ita naturale suū op⁹ iuēiet: iuenerit simul suū syd⁹: & dæmonem: quorꝫ exordia sequens: aget prospere: uiuetq; feliciter: alioquin & fortunam experietur aduersā: et celum sentiet inimicum. Duo igitur sunt pre ceteris hominū infortunatorum genera: alterꝫ eorꝫ: qui nihil p

fessi:nihil agunt:alterꝝ eorũ: qui professionem inge-
nio alienã subeunt:genioq; ɔtrariam. Illi quidẽ igna
uia torpent:ĩterim ad actiones ĩcitante celo semp agẽ
te: hi dum aliena a patronis celestibus agunt: frustra
laborant supernis destituti patronis:primũ qdem an
tiquo prouerbio confirmatur: dei adiuuãt facientes:
ignauis aũt infensi sunt: secũdũ prouerbio simili:ni-
hil agas ĩuita minerua. Ob hanc arbitror rationẽ io
uẽ in pythagoricis carminibus obsecrari: ut uel ipse
tot malis leuet genus hũanum: uel saltẽ quo duce de
mone utamur:ostẽdat. Proinde opeprecium fuerit in
dagare:ad quã potissimũ regionem habitandã:& ex
colendam te tuum sydus. demonq; tuus ab initio de
signauerit:ibi enĩ magis aspirant. Ea uero est: in quã
primũ profectus:spiritus tuus quodãmodo recreatur
ubi sensus uegetior permanet: ubi corporis habitu-
do ualidior:ubi magis pleriq; fauent: ubi uota suc-
cedunt. Hec igitur experire:hanc regionem elige:hãc
cole feliciter:hinc uidelicet discessurus infelix: nisi &
rediturus:& ad similia pergas. Sed interea frequen-
tibus in hac regione motibus te exerce: gyrosque
quosdam celestium instar agito: motu enim circui-
tuq; eiusmodi genitus similibus conseruabere. Quã
tum preterea ad habitationen pertinet:utiliter re-
cordabere:sicut alimẽta uite necessaria: rus qdem ur
bi suppeditat:urbs uero cõsumit: sic & ipsam uitã ru
sticatione frequẽti:ubi tediũ te minime cepit plurimũ
augeri:sed urbano cũ otio tũ negotio ɔteri. Quantũ
uero ad habitationẽ simul: & professionẽ aspectat:il
lud orientaliũ astrologoꝝ minime cõtemnendũ:uide
licet:mutatione nois:professionis:habitus:uictus:lo
ci.celestem influxũ nobis tum in melius:tum in dete-
rius pmutari. Demões quoq; uel cõmutari:uel ad eos

dem aliter hic: & alibi nos habere: platõici iudicabũt demonẽ ũo uniuscuiusq; custodẽ astrologi cũ platõi cis geminũ esse posse cõsentiũt: alterũ qdem geniture proprium: alterũ uero professionis. Et quotiens pfes sio cũ natura cõsentit: eundẽ utriusq; demonẽ: uel cer te simillimũ nobis adesse: uitãq; inde nostrã magis se cum fore cõcordem: atq; tranqllam. Sin aũt pfessio dissidet ab ingenio: demonẽ acqsitũ arte esse a genio naturali discordẽ uitãq; laboriosã atq; sollicitã. Qua lis aũt unicuiq; demon ab ipsa generatiõe presit cupi entibus inuenire: porphyrius regulã inuestigat ex pla neta dño gẽiture. Iulius firmicus planetã genitur do minum esse inquit: uel eum qui plures illic habeat di gnitates: uel ex firmiori sentẽtia potius eum: cuius do miciliũ mox petitura sit luna post signũ: quod homie nascente iam tenet. Sed demonẽ non eadẽ regula pu tat inuestigandum: uerũ ex chaldeorum opinione a sole potius: aut luna. A sole quidem ad lunam in na tiuitate diurna: a luna uicissim ad solẽ ĩ natiuitate no cturna: ut cõputato inter hec ĩteruallo eq̃le spatiũ pe ragas ab ascendentis gradu descendẽs: & in quẽ ter minũ desinis aiaduertas: cuius enim stelle est ille ter minus: eiusdẽ esse demonẽ arbitrantur. Summatim ue ro a dño geniture simul atq; demone tenorẽ uite: for tunãq; perpẽdere solent: fortunã adiunxi: qm̃ nõnul li partẽ fortune: eadẽ ferme cõputant rõne. Optabãt ueteres suũ ad se demonẽ ab aliquo celi cardine descẽ disse: ab oriẽte uidelicet: uel occidẽte: uel medio: utri q; celo: aut saltem ab undecima: uel quita plaga. Vn decima quidem medio supra caput nostrum celo suc cedit: ac bonus demon cognominatur: & ascenden tem ab oriente gradũ aspicit ex sextili: quinta uero ce lo antipodũ medio succedit: appellatur q; bona fortũa:

& ascendentem gradũ contuetur ex trino. Optabãt tertio loco demonẽ: si modo a cadenti plaga uenerit saltem: uel a nona uenisse: uel a tertia. Nona eni apellatur deus tertia uero dea: & illa ascendentem gradũ ex trino: hec aspicit ex sextili. Cadentes uero duodecimam: atq3 sextam exhorrebant: illã sane malũ demonem: hanc malam fortunam cognominãtes. Nos aũt optare preterita supuacuum arbitrati: monem? easdem plagas: quas illi p demonibus: fortunisq3 optabant: obseruari p planetis: & stellis ad efficiendum accõmodandis: ut uel sint in angulis: aut in duabus quas diximus: succedentibus: aut saltem in duabus dũtaxat cadentibus: quas antea nominauimus. Neq3 enim ab re solem nona gaudere dicũt: lunã tertia: iouem undecima: uenerem uero quinta: he nãq3 gradũ conspiciunt ascendentem. Sed redeamus ad institutũ: siue igit ab illa: quã i supioribus narrabã: experientia: diligẽtiaq3: siue ab hac arte: quã mõ recẽsui: primũ inuestigemus nature: demõisq3 istinctũ: ifortunatũ esse cẽsebimus: q officiũ nullũ pfitetur honestũ Nam et ducẽ pfessionis re uera non habet: q opus honestum nõ aggredit: & ducẽ naturalẽ uix ullũ habet quoniam stellaꝝ: demonũq3: siue angeloꝝ ducũ diuinitus ad custodiã dispositoꝝ officiũ est ageř semp: & excellenter: atque latissime: infortunatũ insup eũ: ut (supra diximus) q pfessione nature cõtraria: diuersũ a genio subit demonẽ. Memẽto uero p dignitate professionũ digniores gradatim accipi demones: seu mauis angelos: atq3 i gubernatiõe publica ẽt digniores Posse uero artẽ: uiteq3 tenorẽ accipi genio & ingenio nõ cõtrariũ: neq3 lõge diuersũ ẽt: si ad excellẽtiora p cesseris. Memẽto rursus familiaritatẽ eoꝝ inire: qbus gratie celestes afflant: qđ ex bonis animi: corpis for-

tune ꝑpēdes. Sicut.n. odor ex musco sic ex bono bo
ni nō nihil exhalat i proximū: ac sepe ꝑseuerat īfusū.
Mirificus aūt foret cetus triū feliciū: uel duoꝝ iter se
mirabiliter redūdātiū. Memēto deniqꝫ effrenatos: &
īpudētes: & malignos: ac ifelices ꝓcul fugere: hi nāqꝫ
maloꝝ pleni demonū: uel radioꝝ malefici sūt: & tāq̄
leprosi: pestilentesqꝫ nō solū tactu nocent: sed ꝓpinq
tate ēt & aspectu. Sane ꝓpinqtas ipsa corpoꝝ aiato
rū putat̄ esse ɔtactus ꝑp efficacē uapoꝝ exhalationē
foras a calore spū: affectu manantē. Maxie uero pesti
lens erit flagitiosoꝝ familiaritas atqꝫ crudeliū: si ueꝝ
fuerit post uegetalē uitā mense iouis.i. scd'o nobis in
fusam: đinceps mēse martis.i. tertio sensualē aiam in
fundi ꝑturbatiōibus mācipatā: sic.n. q ꝑturbatione
ferunt: martis plēi martiali cōtagiōe ꝓpiquos īficiūt
Cōtraria uero rōne cōsuetudo freqūēs: cōtiguūqꝫ cō
mertium cū felicib⁹: excellētibusqꝫ (ut dixim⁹) ꝓdesꝭ
se mirifice cōsueuit. Apolloniū theaneū ferūt ephesi
dep̄hēdisse senē: sub cuius figura lateret demō: q sola
p̄sentia totā ciuitatē peste cōtamiabat. Quantū uero
socrates multis p̄sentia sola ꝓfuerit: xenophon et pla
to testant̄.

¶ Qua rōne lr̄ati cognoscāt ingeniū suū sequant̄qꝫ uictū spiritui consentaneū. Cap. xxiiii.

Vonia uero litteraꝝ studiosis loquor recor
dari unū quenqꝫ uolo litteraꝝ amor̄ captū
in primis se esse mercurialē: preterea solarem
quatenus ipse mercurius est solaris: atqꝫ hec
cōmunis his oibus est conditio. ¶ Proprie uero preter
naturā mercurialē qsquis eloqi gratia lepore dignita
te uenustate pollet: apollinē in se agnoscat: & uenerē.
Qui ad leges: uel naturalē: cōmunēqꝫ philosophiā est
ꝓpensior: nō ignoret iouē se haber̄ patronū. Sed qui
ad secretissima q̄qꝫ curiosus ꝑscrutanda penitus insti
gatur:

gat:sciat se non mercurialē esse :sed saturniū : sub cu ius ēt pncipatu sūt oēs in quouis studio usq3 ad finē seduli:p̄sertim i rebus aliis negligētes. Deniq3 si uerū est qđ nōnulli tā physici.q̄ astronomi tradūt:aiam in tellectu preditā in conceptū humanum mense solis.i. quarto descendere:qui plurimū intellectu uiuunt:& ab initio sūt p̄cipue:& quotidie solares euadūt. Ho rū itaq3 planetaꝝ fauor his hōibus auspicandus erit sub eoꝝ spiraculo medicine cōflande:in eoꝝ regioni bus habitandū :ueꝝ ad apollinē musaꝝ ducē i pmis uos o lr̄ati musaꝝ cultores aduoco. Quicūq3 igit̄ iter uos dilectissimi in musaꝝ amore fratres:īgenio mul to magis:lōgiusq3 q̄ corpe ualent. ii pfecto sciāt in gēi tura quōdā sua phebē qdem materiā suppeditasse p paucā:phebeū uero spūm infudisse q̄ plurimum. Im mo & quotidie humores:alimentaque in corpore:in spūm maxima quadā ex pte resoluere. Vnusquisque igit̄ uestrū totus est ferme spūs:spiritalis inq̄ homo q dā terreno hoc corpusculo psonatus. Spūm ante ali os ppetuo quodā labore fatigans : ut ipsi p̄ceteris sit assidue spūs recreandus:& in senectute p̄terea: i qua cōiter euadit crassior. ad subtilitatē propriā reuocan dus. Scitis pfecto crassū corpus crassis elemētis qua tuor ali :scitote igit̄ spiritale corpus suis quibusdā te nuibus elementis quattuor enutriri. Huic.n.uinū est p terra:odor ipse uini uicē gerit aque:cantus rursum et sonus agit aerem:lumen aūt p̄fert igneū elementū. His ergo quattuor p̄cipue spūs alitur:uino inq̄ eiusq3 odore:& cantu similiter:atq3 lumine. Sed nescio quo modo ab apolline primū exorsi incidimus mox i bac chū:et merito qdem a lumine puenimus in calorē:ab ambrosia in nectar:a ueritatis intuitu i ardentē ueri tatis amorē. Fratres certe sunt: indiuiduiq3 comites

phebus atq; bacchus: ille qdem duo potissimũ uobis affert: lumẽ uidelicet: atq; lyrã: hic itẽ pcipue duo: uinum odorẽq; uini ad spũm recreãdũ: quorũ usu quotidião spũs ipse tandẽ phebeus euadit & liber. Quã obrem ita uos excipiendũ solis lũen quotidie comparate: ut quatenus deuitata destilatione quadã: & exsiccatione fieri potest: frequentissime sub luce uiuatis saltem in conspectu lucis: tum eminus: tum cõminus tum tecti: tũ aperti ad usum ubiq; uestrum uitalẽ solis potentiam tpantes: atque igne referentes in nocte solem: cithare: cantusq; interim nõ obliti. Spirate uero semper: & uigilantes: & dormientes aerem uiuum aerem luce uiuentem: similiter habere uos oportet ad merum bacchi donum apollinis beneficio procreatũ. Eadẽ igit pportiõe: qua lumẽ: accipite uinũ abũde qdẽ: quatẽus nec destillatio: nec exsiccatio: qlẽ dixi ebrietas ue otingat. Atq; pter substantiã uini quotidie bis acceptam: odorẽ eius frequẽtius haurire ptim qdẽ os: ubi spiritus fuerit recreandus: colluẽtes mero ptim lauãtes eodẽ manus: ptim naribus: & tẽporib9 ad mouẽtes. Satis iã fratres collocuti sum9 satisq; cõbibimus. ergo ualete.

¶ Astonomica diligẽtia ĩ libris pcreãdis inepparãdis epulis ĩ edificiis & habitatiõe: atq; uestib9: & qtũ curar talia liceat. C.xxv.

Ed iuuat ẽt pũper alloq seuerũ rligiõis ãtisti tẽ. Dic age qd nã in nrorũ usu dãnas ãtistes quicqd inqes arbitrio nostro detrahit: qcquid unius d'i cultui derrogat: eadẽ ego te cũ non dãno solum: sed ẽt ualde detestor. Execraris qnetiã scio: atq; ego insup perhorresco nõnullos: q cũ deum exoratũ uolunt: ad iouẽ in medio celo uastũ illud dracõis caput subeuntẽ tã mihi q̃ stulti cõfugiũt: ab ipso uidelicet dracone; q quondã e celo corruit:

tertiã stellarũ ptem secũ trahẽs: dẽiq; deuorãdi. Verũ
cõcedes ne: cõtractibus: matrimoniis: colloquiis: iti
neribus: similibusq; operibus pagẽdis: horas oppor
tunas eligere? non facile te his assensurũ uideo: nescio
qd arbitrio metuentẽ. Ego igitur & si theologus ille
magnus albert⁹ ista dabit: & ratio quedã forte dicta
bit: p electionẽ ipsã ad arbitriũ ptinentem: celestia ita
prudentie nostre usui subiici queadmodũ herbe medi
co subministrãt: tibi tñ potius in presentia credã: & q̃
tu difficile nũc ea pmittis: tã facile ipse dimittã. Obser
uationes uero lune: ideoq; aliarum stellarum ad mor
bos curãdos; & idcirco ad remedia preparãda iã diu
ut arbitror pmisisti. Cõcessum quoq; abs te: & isup
approbatũ: crescente luna: eadẽq; aucta lumine: nec
aliunde infortunata: seminibus agros spargere: uites
oleasq; serere. Cur nõ igitur ad plãtandũ (ut cynice lo
quar) hoiem utamur bñficio lune: iouisq;: & phebi?
Nã ueneris qdẽ ad hec officio semp utimur: sed recti⁹
mõ dixissem: sp utuntur: nã ipsa mihi uẽus est diana
Quid itẽ de uictu dicem⁹? nõ ne licebit: & pderit sub
felici sydere: tũ autũno uinũ: tũ i dies panẽ: epulasq;
cõficere? Ac si nequeamus in his preparandis aspect⁹
syderũ expectare: expediet saltẽ ascendentes accipere:
uel aliter angulares: solem: iouẽ: uenerẽ: atq; lunam.
sic enĩ oia: quibus utimur: feliciter affecta celitus: feli
citer nos afficient. Hactenus te uideo absq; cõtrouer
sia concessurũ: nisi forte dicas ita: uitã nostram nihil fo
re aliud q̃ perpetuã seruitutẽ. Ad hec ego subiiciã: fru
stra mortales cumulandis pecuniis: & honoribus ser
uituros: qbus sunt perpetuo mancipati: nisi interĩ di
ligentia physica dies uite sibi plures accumulẽt. Aut
igitur soli deo seruiant: quod quidẽ est potissimũ: aut
si cui p̃terea seruituri sunt: uite tũ ualide: tũ lõge poti

us q̃ pecuniis: honoribusq̃ uãis indulgeãt: cõcordes ergo sumus. Sed nũquid uel domos fundabũt teme re: uel ifaustas habitabũt: ubi cõtagiosa quedam ca lamitas edificii ferme sic inficit habitantẽ: ut ueneno sus pestilẽtie uapor etiã ad biẽniũ in pariete seruatus. qualis etiã ex epidimia latẽs in ueste: diu postea uten tem ĩficit ĩcautum: atq̃ ꝑdit. At postq̃ hic in uestium incidimus mẽtionẽ: ꝓhibebis ne pie pater in ueste cõ ficiẽda: uel primũ ĩduẽda spiraculũ ueneris diligẽter aucupari? quo quasi uenerea facta uestis: similiter ꝓs pera quadã corpus: & spũm afficiat q̃litate? Nõne me dici uetãt vulpium pelles? agninas ꝓbãt? nõ aliter for te sydus ĩ dies q̃si nascẽtes uestes afficit: q̃ semel ab ini tio natas. Vestes quidẽ: & cetera artis opa certã a sy dere q̃litatẽ accipere thomas aq̃nas in libro de fato ɔ firmat: tu igit̃ affirmabis. Infectas uero uestes utentẽ inficere: ẽt testis est scabies: atq̃ lepra: deniq̃ si popu li uite cõsulis (ut opinor) ista permittes: atq̃ ego per missione tua cõsulã obꝯuanda. Sin ãt eiusmodi mori bũde uite curã nõ ĩprobas q̃dẽ: sed negligendã mões ego q̃dẽ negligo: melioris uite fiducia fret⁹: ceterisq̃ similiter ɔsulo faciẽdũ. Vale.

¶ Quõ p inferiora supioribus exposita deducantur superiora: et per mundanas materias mundana potis simum dona. Cap. xxvi.

Ed ne longius digrediamur ab eo: quod in terpretantes plotinum instituimus ab ini tio: breuiter ita collige. Mundus ab ipo bo no (ut plato una cũ timeo pythagorico do cet) q̃ optimus effici poterat: est effectus: est igitur nõ solum corporeus: sed uite insuper: & intelligẽtie parti ceps. Quamobrem preter corpus hoc mundi sensi bus familiariter manifestum: latet in eo spiritus cor

pus

pus quodam exercens caduci sensus capacitatẽ:in spi ritu uiget anima:in aĩa fulget intelligẽtia. Atq; sicut sub luna nec miscetur aer cum terra:nisi per aquam: nec ignis cum aqua:nisi per aerez:sic in uniuerso esca quedã siue fomes ad aĩam corpori copulandam est il le ipse:quem spũm appellamus. Anima quoq; fomes quidam est in spiritu:corporeq; mundi ad intelligen tiam diuinitus consequendã:quẽadmodũ sũma que dã in ligno siccitas ad penetratuꝝ oleũ est pata:oleũ huic imbibitũ pabulũ est ad ignẽ:ad calorẽ dico pro xime. Calor ipse lumis est uehiculũ: ac si lignum hoc eiusmodi sit:ut igne pͣsente fulgeat:non uraẽ:qualia qñqz uidimus:iã hoc exẽplo uidebimus:utrũ uel ho mo:uel aliud quidã sub luna:certis qbusdã prepara mẽtis:partim qdem naturalibus:partim arte q̃sitis: uitalia atqz ẽt forte itellectualia quedã bona oppor tune quodãmõ desup accipe possit. Veꝝ qđ hic ad re ligionẽ spectat:discutiemus alibi:ubi plotinus in me diũ hec adducet. Quod uero ad naturales spectat in fluxus:q̄lescunq; sint desup ueniẽtes : scito eos in no bis:materiisqz nr̃is ita demũ per artẽ cõparari posse: qñ fomenta nobis:nostrisq; ad illos natura subgesse rit:celũq; ad eosdẽ opportunius cõspirauerit. Nonne in ipso fetu natura fetus ipsius artifex:cuz certo quo dam pacto corpusculũ affecerit:figuraueritq;: hoc ip so statim pͣparamento:uelut esca quadã spũm ab uni uerso deducit:perqz hũc uelut fomitẽ uitã haurit:at qz aĩam:ʼ Ac deniqz p certã anĩe speciẽ: dispositiõem q; corpus ita uiuens dignũ est pͣsentia mẽtis tandẽ do nate diuinitus:ubiqz igiẽ natura magna est : ut inqt plotinus:atq; synesius:uidelicet certa quedã pabulis ubiq; certis inescãs non:aliter q̃ cẽtro terre grauia tra hens lune cõcauo leuia:calore folia:hũore radices:ce

teraqꝫ similiter. Quo qdem attractu secũ ipso deuin-
ciri mundũ testant sapientes indi: dicẽtes mundũ es-
se aĩmal passim masculum simul atqꝫ feminã: mutuo
qꝫ mẽbroꝝ suoꝝ amore ubiqꝫ coire secũ: atqꝫ ita cõ
stare: uinculum uero membrorum inesse ꝑ infitã sibi
mentẽ: que totã ĩfusa ꝑ artus agitat molẽ: & magno
se corpore miscet. Hinc orpheus naturã ipsam mũdi:
iouẽqꝫ mũdanũ marẽ appellat & feminam: usqꝫ adeo
mutui ꝑtiũ suaꝝ cõiugii ubiqꝫ mũdus est auidꝰ. Esse
uero masculinũ sexũ feminio ubiqꝫ cõmixtũ declarat
illic qdem odor signoꝝ: ubi precedẽs ꝑpetuo deiceps
ordine masculinum est subsequens femininũ: hinc ue
ro arbores: atqꝫ herbe: que ẽt sicut aĩalia utrũqꝫ sexũ
habẽt. Mitto ꝙ ignis ad aerẽ: aqua ad terrã masculi
uicẽ tenet ad feminã: ut non mirum sit mẽbra inter se
mũdana: & oẽs eius articuli mutuũ coniugium con-
cupiscere. Quod & planete cõciliant: ꝑtim quidẽ ma
res: partim uero femine: precipue uero mercurius mas
culus: atqꝫ femina hermaphroditi pater: quod sane
animaduertẽs agricultura ꝑparat agrũ: feminaqꝫ ad
celestia dona: & insitionibus quibusdã: uitã plante ꝓ
pagat: & ad speciẽ alterã: melioreqꝫ ꝑducit. Similia q̃
dam efficit medicus: & physicus: & chirurgicus ĩ cor
pore nostro: tũ ad nostrã fouendã: tũ ad uniuersi na-
turam uberius cõparãdam. Idẽ quoqꝫ philosophus
naturaliũ reꝝ astrorũ ꝑitus: quem ꝓprie magũ appel
lare solemus: certis qbusdaꝫ illecebris: celestia terrẽis
opportũne quidez: nec aliter inserẽs q̃ insitiõis studio
sus agricola ueteri recentẽ stipiti surculuꝫ. Quod &
ptolemeus ualde ꝓbat: affirmans eiusmodi sapientẽ
sic astrorum opus adiuuare posse queadmodũ agri-
cola terre uirtutem. Subiicit magus terrẽa celestibus
immo inferiora passim superioribus: ut ꝓprias ubiqꝫ
feminas

feminas suis maribus fecundas: ut ferr℞ magneti trahendum: ut camphorā aeri feruēti sugendam: ut crystallum soli illuminandum: ut sulphur: & sublimem liquorē accēdendū flāme: ut oui testā uacuā: & impletā rore soli eleuandā: imo: ut ouum ipsum galline fouendum. Preterea sicut nonnull fouentes oua etiam sine animalibus uitam illis ex uniuerso conciliant: & sepe materias quasdam opportūe parātes absq; ouis manifestisq; seminibus animalia procreant: ut ex ocimo scorpionem: apes ex boue: ex saluia auem merulę similem. Vitam uidelicet a mundo materiis certis opportunisque temporibus adhibentes: sic & ille sapiens: ubi cognouit: que materie: siue quales partim inchoate natura: partim arte perfecte: & si sparse fuerint congregate: qua celitus influxum suscipere possint: has eo regnante potissimum colligit: preparat: adhibet: sibique per eas celestia uendicat. Vbicunq; enim materia quedam sic supis exposita est: sicut speculare uitr℞ uultui tuo: pariesque oppositus uoci subito superne patitur ab agēte: uidelicet potentissimo a potestate uitaq; mirabili ubiqz presente: uirtutēqz passione reportat: non aliter q̄ & speculum imaginez representat ex uultu: & ex uoce pies eccho. His ferme exēplis ipse plotinus utit̄: ubi mercuriū imitatus ait: ueteres sacerdotes: siue magos in statuis: sacrificiisq; sensibilibus diuinū aliqd: & mirādū suscipere solitos Vult una cum trismegisto p materialia hec nō ꝓprie suscipi numina pēitus a materia segregata: sed mūdana tātū: ut ab initio dixi: & synesius approbat. Mundana inq̄: idest uitā quādam: uel uitale aliqd ex ania mūdi spherarū aīmis: atq; stellaꝝ: uel ēt motū quēdā & uitalē quasi p̄sētiā ex demōibus: imo īterdū ipsos demōas eiusmodi adeē materiis. Mercurius ipse quē

plotinus sequit̃ inquit; demonas aereos: non celestes nedũ sublimiores statuas: q̃ mercurius ipse cõponit ex herbis: arboribus: lapidibus: aromatis: naturalẽ uiꝫ diuinitatis (ut ipse ait) in se habentibus. Adiungunt cãtus celestibus similes quibus ait eos delectari: statu isq; sic adesse diutius: & ꝓdesse hominibus: uel obeẽ. Addit sapiẽtes quondam egyptios: q & sacerdotes erant: cum non possent rõnibus ꝑsuadere populo eẽ deos: idest spũs aliquos sup hoies: excogitasse magi- cũ hoc illicitũ: quo demõas alliciẽtes: i statuas esse nu mia declararẽt. Sed iamblichus dãnat egyptios: qꝫ dẽ monas nõ solũ ut gradus quosdã ad supiores deos inuestigãdos accepint: sed plurimũ adorauerit. Cal- deos uero demonibus non occupatos egyptiis ante- ponit caldeos inquam religionis antistites: nã astrolo gos tam caldeorum quam egyptiorũ quodammodo tentauisse demonas per harmoniam celestẽ in statuas fictiles trahere suspicamur. Quod significare uidetur astrologus samuel hebreus auctoritate dauidis bis astrologi fretus: antiquos uidelicet fictores imagi- num fecisse statuas futura pronunciãtes. Harmoniã uero celestiũ his accõmodatam esse tradit: metallum fundere ad hominis pulchri formã die mercurii: ho- ra tertia: scilicet saturni. Q ñ mercurius saturnum in aquario subit in nona celi plaga: uaticiniũ designãte ascẽditq; geminorum sydus: significans ꝓphetas (ut aiunt) mars a sole comburitur: nec mercuriũ intuet̃. Sol tñ aspicit cõiunctiõis illius locũ uenus interea ali quẽ obtiet angulũ: occidẽtalis est et potẽs: luna ex tri gono gradũ aspicit ascẽdentẽ: similiterq; saturn⁹: hec illi. Ego aũt primo quidẽ ex beati thome sentẽtia pu to: si modo statuas loquẽtes effecerint: nõ simplicẽ ip sum stellarũ isluxũ ibi formauisse uerba: sed demõas

Deinde

Deinde si forte contigerit eos in eiusmodi statuas ingredi: non arbitror hos ibi p celestem influxũ fuisse deuinctos: sed sponte potius suis cultoribus obsecutos deniqȝ decepturos. Nam & natura supior ab inferiore cõciliat̃ qdem aliquãdo: sed cohiberi nequit: & dispositio illa sydeꝝ paulo ante descripta cõcurrere forte non potest: quãuis aũt demones astronomica rõne statuis nõ ĩcludant̃: tamẽ ubi p cultũ eis exhibitũ presentes extiterint. Porphyrius ait eos regulis astronomicis oracula reddidisse: atqȝ ideo frequenter ambigua: & merito: quoniã iamblichus probat prophetiã ueram: atqȝ certam: nec malis demonibus conuenire: nec humanis artibus: uel natura: sed ſpiratione diuina purgatis mentibus prouenire: sed ad mercurium immo ad plotinum iam reuertamur. Mercurius sacerdotes ait accepisse uirtutẽ a mundi natura cõuenientẽ: eãque miscuisse secutus hunc plotinus putat: totũ id ania mundi cõciliante facile cõfici posse: quatenus illa naturaliũ reꝝ formas per seminales quasdã rõnes sibi diuinitus insitas generat: atqȝ mouet. Quas quidem rõnes appellat ẽt deos: qm̃ ab ideis supreme mẽtis nũq̃ destituuntur. Itaqȝ per rõnes eiusmodi anima mundi facile se applicare materiis: quas formauit ab initio per easdem: quãdo magus: uel sacerdos opportunis temporibus adhibuerit formas rerum rite collectas: que rõnem hanc: aut illã ꝓprie spectãt: sicut magnes ferꝝ: reubarbaꝝ coleram: crocus cor: eupatoriũ spodiũqȝ iecur: spica: muscusqȝ cerebrũ. Fieri posse ũo quãdoqȝ ut ratiõib⁹ ad formas sic adhibitis sublimiora quoque dona descendant: quatenus ratiões in anima mundi coniuncte sunt intellectualibus eiusdem anime formis: atqȝ per illas diuine mentis ideis: quod & iamblichus approbat: ubi de sacrificiis agit. Qua

de re alibi nos opportũius disputabimus: ubi ẽt apparebit q̃ ipura supstitio ppli gẽtilis extiterit. Cõtra uero q̃ pura pietas euangelica fuerit: qđ magna ex parte in libro de religione christiana iaꝫ fecimus Finis.

❡ Apologia q̃dã: in qua de medicia: astrologia: uita mũdi: itẽ de magis: qui christũ stati natũ salutauerũt.

Arsilius ficinus florẽtinus dilectissimis suis in ueritatis studio fratribus tribus petris: nero: guiciardino: soderino: ter: q̃terqꝫ salutẽ. Rectius mõ tripetro q̃ tribus petris fortasse dixissem: sicut enĩ ubi palma est una: nõ faciũt plures in ea digiti manus ibi plures: sic uestra amici corpora tria nihil ꝓhibere uidẽtur: quo minus unũ efficiat petrũ una uoluntas faber ille celestis patrie christus tam ingentem ꝓcreauit petrã: ut imẽso huic edificio ecclesie sue una hec petra fundando sufficeret. Ego quoqꝫ tã grãdes nactus sum diuina q̃dã sorte petras: ut tres nũc meo ul' arduo satis edificio faciãt. Nũc uobis amici nunc: si nescitis: arx illa palladis necessaria fore uidetur: qua procul a nobis seuũ impioꝝ gigantũ ipetum arceamus. Quamobrẽ uestra primũ arce tribus cõstructa petris: triũ libroꝝ meorũ uitã: uite publice succurrentiũ munire decreui. Scitis (ut arbitror) me de uita libꝝ cõposuisse in libellos tris diuisũ: quoruꝫ primus de uita sana: secundus de uita lõga: tertius de uita celitus inscribetur. Igitur esca tituli tã suauis q̃ plurimos alliciet ad gustandum: sed in numero tanto ignorantes pleriqꝫ futuri sunt (ut arbitror) maligni quoqꝫ nõ pauci. Alius ergo dicet: nõ ne marsilius ẽ sacerdos? & profecto: quid igitur sacerdotibus cũ medicina? qd rursum cũ astrologia cõmercii: alius item quid christiano cum magia: uel imaginibus alius aũt & quidem indignus uita: uitam inuidebit celo: cun

cti deniq; sic affecti: beneficio in eos nostro ingrati nimis erunt. Atqz aduersus charitatem nostrã: qua uite: prosperitatiqz publice pro ingenii facultate cõsulimus: nõ pudebit esse crudeles. Cõmunis igit̃ erit uobis iste labor: sed ut quodãmõ leuior sit: tres eni estis aduersũ tres hostes: distributũ subite certamẽ. Nec inuectiua (noui eni ingeniũ uestrũ) cõfutabitis inuectiuam: sed alieni fellis amaritudinẽ: que uestra suauitas est: mirifica uestri mellis dulcedine supabitis. Principio candidissime nere respõdeto primis: antiqssimos quondã sacerdotes fuisse medicos pariter & astronomos: quod sane chaldeorꝝ: persarũ: egiptiorum testificantur historie. Ad nullũ preterea magis q̃ ad piũ sacerdotem ptinere singularis charitatis officia: que q dem in maximo omniũ beneficio q̃ maxime lucẽt. Officium uero prestantissimũ est procul dubio: qđ & maxime necessarium: & in primis ab oibus exoptatũ: efficere uidelicet: ut hoibus sit mens sana in corpore sano id aũt ita demũ p̃stare possum?: si cõiungimus sacerdotio medicinã. Atqm̃ medicina sine fauore celesti: qđ & hippocrates: galenusqz cõfitentur: & nos experti sumus: sepius est inanis: sepe etiã noxia: nimiruz ad eandem sacerdotis charitatem astronomia ptinet ad quã attiner̃ diximus medicinã. Eiusmodi (ut arbitror) medicũ honorari sacre littere iubent: quoniã ꝓpter necessitatẽ hunc altissimus ꝑcreauerit. Et christ? ipse uite largitor: qui discipulis mandauit: languentes toto orbe curare: sacerdotibus quoq; precipiet: si minus uerbis: ut illi quondam mederi possint: saltez herbis: & lapidibus medeantur. Que si mius ipsa sufficiant opportuno quodam afflatu celi conflare hec: & egrotis admouere iubebit nam & ipse eodem afflatu celi animalia passim ad suam queqz cõcitat medi

cinam usq; adeo uite oium abundantissime puidet. Sic instinctu celesti diuinitus instigante: serpentes q dem maratro: hirundines aūt celidonia oculis medi cantur: aquile uexate partu echitē lapidem diuinitus inuenerunt: quo feliciter oua statim eniterētur. Itaq; deus ipse q per celū aialia queuis ad medicinas insti gat: sacerdotes certe pmittit: nō mercede iquam: sed charitate medicinis celitus cōfirmatis morbos expelle re: his uero tu deinceps: plura etiam si expedierit inge nii tui aculeis addes. Surge post hec: & tu guiciardie uehemens: atq; curiosis ingeniis respondeto: magiam uel imagines non probari qdem a marsilio: sed narra ri: plotinum ipsum interpretante: quod & scripta pla ne declarant: si equa mente legantur. Neq; de magia hic prophana: que cultu demonum nititur uerbū qui dem ullum asseuerari: sed de magia naturali: que re bus naturalibus ad prosperam corpoꝝ ualitudinē ce lestiū beneficia captat: effici mentionē. Que sane facul tas tam cōcedenda uidetur ingeniis legittime utenti bus q̄ medicia: & agricultura iure cōceditur: tantoq; etiā magis: quāto pfectior est idustria: terrenis celestia copulans: ex hac officina magi oium primi christū sta tim natū adorauerūt. Quid igit expauescis magi no men formidolose? nomen euāgelio gratiosum: qđ nō maleficū: & ueneficū: sed sapientē sonat: & sacerdotē Quidnā pfitetur magus ille uenerator christi prim? si cupis audire quasi qdā agricola est: certe quidā mū dicola est. Nec propterea mundū hic adorat: quemad modū nec agricola terrā: sed sicut agricola humani ui ctus gratia ad aerem temperat agrū: sic ille sapiens sacerdos gratia salutis humane inferiora mundi ad superiora ɔtemperat: atq; sicut oua galline: sic oppor tune terrena subiicit fouenda celo. Quod efficit semp

ipse

ipse deus: & faciendo docet: suadetq́ facere: ut a su-
peris infima generentur: & moueantur: atq́ regant.
Deniq́ duo sunt magie genera: unū qdem eorū: qui
certo quodam cultu demonas sibi conciliant: quorū
opera freti fabricant sepe portenta: hoc aūt pēitus ex
plosum est: quando princeps huius mundi eiectus est
foras. Alterꝝ uero eoꝝ: qui naturales materias oppor
tune causis subiiciunt naturalibus: mira quadā ratio
ne formandas. Huius quoq́ artificii species due sūt:
altera qdē curiosa: altera necessaria: illa sane ad osten
tationem sup uacua fingit ꝓdigia: ceu quando persa
rum magi ex saluia sub fimo putrefacta: dū sol & lu-
na secundam leonis faciem occuparent: eūdemq́ gra
dum ibi tenerēt: generabant auē merule similē: serpē-
tina cauda: eāq́ redactā in cinerem ifundebant lam
padi. Vnde domus statim plena serpentibus uidebat
hoc aūt tanq̄ uanū & saluti noxiū ꝓcul effugiendum
tenenda tamen species necessaria cū astrologia copu-
lans medicinā. Siquis aūt pertinax ulterius instet: mo
rem huic ita gerito guiciardine: ut ne legat hec nostra
nec intelligat: nec meminerit; nec utatur homo: si hō
est: tanto beneficio prorsus indignus. Multa sunt pre
terea: que tu aduersus ingratam ignorantiā in mediū
afferre tuo igenio poteris. Quid nā agis & tu strenue
soderine noster? tollerabis ne superstitiosos: cecosq́ ne
scio quos futuros: qui uitam in animalibus: uel abie
ctissimis: herbisq́ uilissimis manifestam uident: in ce
lo: in mundo non uident. Iam uero si homunciones
isti uitam minimis concedunt mundi particulis: que
tandem dementia est? que inuidia? nec nosse: nec uel
le totū uiuere: in quo uiuimus: & mouemur: et sumus
Quod quidem canit aratus: iouem manifeste signifi
cans communem corporis mundani uitam: peropor-

tunc nūc in hec arati uerba nescio quō uideor incidis
se. Memini lucā euangelistā: memini paulū apostolū
his uerbis libenter uti: in quibus mundi uitā sapiētes
illi nō horrent. At uero supstitiosus qdam his obiici
et: nō facile cōuinci ex uerbis eiusmodi paulū assenti
ri mundū habere aiam: sed tantū subesse deo: ac nos
in hoc ipso deo uiuente: esto igit. Ne noiemus in mun
do qn̄ non placet: aiam: nomē aia sit prophanum lice
bit ne saltem uitā qualēcunq̧ dicere: q̄ deus ipse mun
di faber huic operi suo tā feliciter absoluto clementer
inspiret? Quādoqdē erga uilissima queq̧ uiuētia nō
est auarus: & quotidie per celū q̄ plurimis: q̄ sunt i eo
largissime prestat uitā. Dic amabo nō ne uides boues
& asinos: o bos o asine: qui tactu quodā ex se uiuen
tia generāt esse uiuos? Si ergo hec p̄terea ex se uiua q̄
dā aspectu ēt generarent: an non multo magis hec ui
uere iudicares? si quod mō ipse iudiciū: si quā uitā ha
bes. Celū terre maritus nō tāgit (ut cōmunis est opi
nio) terra cū uxore non coit: sed solis sydeꝝ suoꝝ q̄si
oculoꝝ radiis undiq̧ lustrat uxorem: lustrando fecū
dat: procreatq̧ uiuentia. Num ergo uitā uel intuēdo
largiens: ipsum in se ꝓpriā nullā habet uitā? & quod
dedit aui strutho uitā: aspectūque uiuificū: longe est
hoc ipso deterius. His tandē adductis: in mediū nisi
persuaseris supstitiosum istū mitto semiuiuū: imo ue
ro non uiuū. Proinde ut pluribus causā nostrā patro
nis agamus: addito petre mi nere amphionē illum no
strū landinū christophoꝝ oratorem pariter & poetā.
ille noster amphiō suauitate mira celeriter lapidea ho
stiū nostroꝝ corda demolliet. Tu uero guiciardie ca
rissime cōpater ito nūc: ito alacer: politianum hercu
lem accersito: hercules quōdam ubi periculosius cer-
tandū foret: uocitabat iolaū: tu nunc similiter hercu
lem

lem. Nosti pfecto quot barbara mõstra latiũ iã deua stantia politianus hercules iuaserit: lacerauerit: itere merit: q̃ acriter expugnet passim: quã tuto ppugnet. Hic ergo uel centũ hydre capita nostris liberis mini tantia statim confundet claua: flãmisqꝫ cõburet. Eia mi dulcissime soderine: surge age picum salutato phe beũ: hũc ego sepe phebeũ appello meũ: ille me dionv sium uicissim: atqꝫ liberꝝ. Fratres ergo sumus nũtia phebo meo uenenosum contra nos pythonem: ex pa lude iamiam emergentẽ: tendat arcũ obsecra precor. confestim spicula iaculetur. Intendet ille ptinus: scio quid loquor: uenenũqꝫ totũ semel una nece necabit. Valete iam feliciter amantissimi fratres mei: non ua litudine tantum felici: sed ipsa etiam felicitate digni liberorumqꝫ meorum in lucem iam prodeuntium ua litudinem: felicitatemqꝫ curate. xv. septẽbris. M.cccc lxxxviiii. in agro caregio.

Quod necessaria sit ad uitam securitas: & tranquili tas animi.

Arsilius ficinus dilectissimis in ueritatis ue natione fratribus bernardo canisiano: ioan ni canacio: amerigo cursino salutem. Cum primis hic in uerbis uenationem quandam instituissemus: merito forsan canes statim adhibui mus: & cursores. Apte quidem philosophãtes appel lauimus uenatores: anhela semper ueritatis indagie laborantes: num etiam apte canes? Aptissime inquit in republica socrates: philosophantes enim uel legit timi sunt: uel spurii: ambo canes. Illi quidem uerita tem ipsã sagaciter iuestigant: mordicus inuentã tenẽt hi uero pro opinione latrant: mordent: lacerant. Tã tum profecto canes inter philosophos sibi uendicãt: ut non solũ seipsos in sectam aliq̃ inseruerint: sed etiã

sectam ipsi suam nomine cynicã quandoqz confece-rint. Habet quin etiam suos academia canes: huc er-go uos sagaces acadẽie cães: huc uos uelocissimi cur-sores aduoco. Tria. n. estis tres ergo nunc meos p̃cor defendite liberos adhuc teneriores: inter lupos (ut ue reor) euestigio prodituros. Currite inq̃ alacres: nego tia. n. nunc uobis optata mando: non curas: georgiũ benignum saluiatum cognoscitis meum: qui ueritatẽ illam: per cuius nunc uos uestigia passim uenãdo dis curritis: iandiu est sagaciter assecutus: qui & fratres suos solis instar maior ipse miores illustrat. Huic igit̃ si quem lupoꝝ ululatum audieritis nunciate: fortissi mus ille georgius omnes facile fugabit lupos: qui & uastum draconem quandoq; transfixit: ille me igitur ille sollicitudĩe simul: & uos cura leuabit. Solet. n. in ter uos aliquis: & quidem iam sepius dicere: nihil ad uitam salubrius experiri: q̃ magna cum securitate tẽ pora deglutire: ceteri uero dicenti protinus arridere. Sed dic age canaci: quid nã hoc tuum est totiens repe titum tempora deuorare? quid denique tibi uis? non esse inquies: sed bibere potius: non mandere: uel con terere: sed faucibus plenis ĩgurgitare. Siquidem tem pus ipsum natura quedã est liquens (ut ita dixerim) atq; labilis: liquentium uero hec est conditio: ut si co hibeas in angustum: subito perdas: diffluunt. n. coa cta: celeriterq; diffugiũt. Si aquam spongie imbibitã forte compresseris: exprimes eam: statimqz disperges si latius hanc tenueris: retinebis multo magis aerem: ignemq; & etherem. Hinc apud poetas frustra contẽ dunt: qui ampla diuorum maniumue simulachra ul nis capescere moliuntur. Late admodum accipienda sunt latissima liquentia: & amplissima sunt aplissime possidẽda. Tunc certe grauiter nos premit angustia:

quando

quando animum ipsum: motumqȝ eius naturaliter amplum redigemus in angustum. Quicunqȝ studia negotiaqȝ pensitant examussim: & in minima queq semper exactissime deterũt: uitam interea suam: heu suam uitam clam miseri conterunt. Recte igitur pythagoras precepisse uidetur: caue ne quando i angustum forte cohibearis: nihil celo amplius: nihil est uitalius. Angustissima uicissim terra uitã habet in mũdo q̃ minimam: deniqȝ si celo: temporeqȝ uiuimus: quanto hec latius absorbemus: tanto uiuimus: & diutius. Viuite ergo leti ab angustia procul o amici: uiuite leti: letitia celum uos creauit sua: quã suo quodã risu: idest dilatatione motu splendore declarat quasi gestiens. Letitia celũ uos seruabit uestra: ergo quotidie in presens uiuite leti: nam solicitudo presentium: rapit uobis presens: preripitq futurꝛ: curiositas futurorũ celeriter in p̃teritum uos traducit: iterum igitur precor: atqȝ iterum: uiuite leti: nam fata sinunt: duȝ securi uiuitis. Sed ut re uera sine cura uiuatis: ne unã quidem hanc curam sumite: qua solliciti curetis unq̃ qua potissimum diligẽtia curas effugiatis: una enim cura hec mortalibus heu miseris omni cura cor urit. Negligite igitur diligentiam: negligentiam uero diligite: atq hanc etiam negligenter quoad licet uobis inquam: atqȝ decet. Hec autem non tam ut sacerdos amici mando uobis: q̃ ut medicus: nã absqȝ hac una tanq̃ medicinaꝝ omnium uita medicie oẽs ad uitam producendam adhibite moriuntur.

¶ Preclarissimarum sententiarũ libellorum marsilii ficini florentini de triplici uita breuis annotatio.

Aer tempatus: serenusq; diligendus. li. i. c. x.
Aer nocturnus mortalis est. lib. ii. cap. viii.
Aer nocturnus spiritibus inimicus est: diurnus uero confert. lib. iii. cap. xi.
Alimēta: q̃ bonũ sanguinē efficiũt: eligēda. li. ii. c. v.
Alimētis: q̃ diu ꝑmanēt icorrupta: utendũ. li. ii. c. vii
Alimentis septima quaq; hora modicis recreari conuenit. libro. ii. capitu. vii.
Alimenta similiora corpi semp conferunt. lib. iii. c. i.
Aloe sũpta i pilulis q̃libet hebdõada semel. li. i. c. xii
Ambra & muscus stipticā habent uirtutē. li. ii. c. ix.
Amygdalinum lac familiarissimum mense esse debet libro. i. capitu. xxiiii.
Anima mundi: & stellarum: demonumq; alliciuntur corporum formis. libro. iii. cap. i.
Annus septimus: iudiciarius: scalaris: gradarius appellatur: & ideo ex quolibet uite septennario pericula uitanda. lib. ii. cap. xx.
Anno septimo quotiens propinques: consule diligenter astrologũ primo: & postea medicũ. lib. ii. c. xx.
Annulos confectos certo influxu: & stellaruz nominibus appellatos prisci magnifecerunt. lib. iii. ca. viii
Annulos septem q̃dam confecisse stellarum nominibus appellatos: & gestasse: ac centum: & triginta ãnos uixisse dicitur. lib. iii. cap. viii.
Aque nitide aspectus freq̃uēs laudatur. lib. i. cap. ii.
Aromatica cordi conducunt: & alimentum prestant libro. ii. capitu. xviii.
Ars lõga nõ nisi uite lõgitudīe conseq potest. li. ii. c. i
Aspectus stellarum inter se uultus appellare potes. libro. iii. capitu. xvii.

Astrologi

Medicine

nem agentibus uitã: est iuuans pater. li. iii. ca. xxii.
Saturnus stellis proximus: primoq̧ mobili similim⁹ altissimus planetarum est. li. iii. ca. xxii.
Senectus retardatur myrobalanis. li. ii. ca. viii.
Senectutem citam: seu uelocem uenus & saturnus inferunt. li. ii. ca. xvi:
Senes utant̃ hoc regimine: & electuarium sumant: ut ualidiorẽ longioremq̧ uitã cõsequant̃. li. ii. ca. viii.
Senũ qualis uictus. li. ii. ca. ix.
Senum recreatio. li. ii. ca. x.
Senum uita lacte puellarum iuuenescit. li: ii: ca. xi.
Senum dieta: habitatio: consuetudo. li. ii. ca. xii.
Senes a planetis accipiant adminicula ad omnia mẽbra fouenda. li. ii. ca. xiii.
Senũ ɔfabulatio sub uenere ꝑ uirẽtia prata. li. ii. c. iꝗ
Senibus loqtur mercurius: & ɔsulit eis circa uoluptates: odorem: cantum: & medicinam. li. ii. cap. xv.
Senũ medicĩe cõplures: habitatio & dieta. li. ii. c. xvii
Senes labores corporis oderint: multo magis animi: longã sitim: inediam: atque uigiliam. li. ii. ca. xvii.
Senum medicina magorum optima: spiritus corroborans: sensum uegetans: ingenium acuens: & memoriam conseruans. li. ii. cap. xix.
Sensus quinque sunt. li. ii. cap. xv.
Septimo quolibet uite ãno fit in corpore mutatio maxima: ideo pericula uitanda ex quolibet uite septẽnario imminentia. li. ii. cap. xx.
Signa zodiaci que mẽbra respicere dicunt̃. li. iii. c. x.
Syrupis ingenium fouetur: & memoria confirmatur hoc modo. li. i. cap. xix.
Sol ubi leonẽ intrat: epidimiam sedat. li. iii. cap. iiii.
Sol efficati⁹ agit: atq̧ iuppiter ĩ hec ĩferiora. li. iii. c. ꝗ
Sol animalibus

ta diuturne

Virtus in nobis naturalis:uitalis: animalis adiuuat per planetas:per quos:& quomodo.li.iii.ca.vi.
Virtutem attractiuam ignea iuuãt: retentiuã terrea: digestiuam:aerea:& expulsiuã aquea. li.iii.ca.vi.
Vis naturalis:uitalis et animalis per quas spiritus cõcipiuntur:nascuntur : & fouentur.li.i.cap.ii.
Via:que ad sapientiam:ueritatẽq; perducit:longissima & plena laboribus.li.i.ca.vii.
Visus cura.li.i.cap.xvi.
Visum oblectãt color uiridis:aq̃:speculũ.li z.c.xiiii.
Vitam ualidam:& prosperam adiuuant stellarũ: seu planetarum influxus.li.iii.cap.vi.
Vita p res tpatas pmanẽs in spũ recreat:&c.li.z.c.iq
Vitã i corpe plõgare cupiẽtes spũm excolere & auger nutrimẽtis sãguinẽ tpatũ augẽtib⁹et clarꝫ:aer electo suauib⁹odorib⁹ aler sõis et cãtib⁹oblectar.li.z.c.18.
Vita nõ est in uiuẽtibus nisi per solẽ et lunã.li.iii.c.vi
Vita longa ad pfectionẽ sciẽtie necessaria est.li.ii.c.i.
Vitam longam etiã diligentia nostra prestat.li.ii.c.i.
Vita consistit calore:& humore.li.ii.cap.ii.
Vite producende precepta.li.ii.ca.ii.
Vitalis calor nutritur humore:quo deficiente fit resolutio: quo excedente fit suffocatio.li.ii.cap.ii.
Viuere diu non cupimus dissolutos.li.ii.cap.i.
Viuere fortunate cupiẽs i pmis agnoscat ingeniũ : sydus:geniũ suũ:et locũ eisdẽ cõuenientẽ.li.iii.c.xxiii.

Z

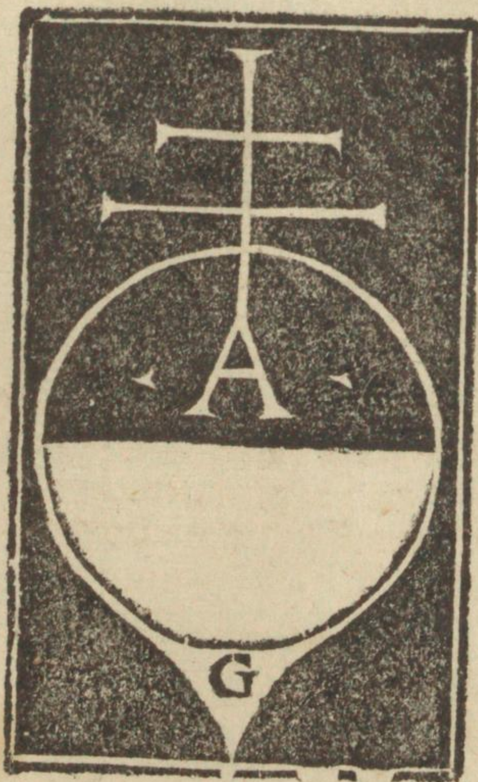
Inziber conditam mane stomacho uacuo sũptum:sensibus:et mẽorie cõfert.li.i.c.ix.
Zinziberis conditus usus probatur.li.ii.ca. ix.precipue senibus.

¶ Finit aureum opusculũ domini Marsilii ficini flo-
rentini doctoris & grece & latine doctissimi de tripli
ci uita: nouissime post omnes impressiones diligenter
recognitum: cunctisq; mendis expurgatum impres
sum autem Venetiis summa diligentia per Cæsarem
arriuabenum uenetum Anno ab incarnatione domi
ni milesimo quingentesimo decimo octauo die uero
ultimo aprilis.

Registrum.

Omnes sunt quaterni

A B C D E F G H I K L M N O

Marsilii ficini floren-
tini: doctoris in omni disciplinarum genere pro
fundissimi: de christiana religione: aureum
opusculum: post omnes impressiones
ubiq3 locorū excussas: a bene do
cto theologo adamussim re
cognitum: cunctisq3 men
dis expurgatum

**Antonio contareno uenetiarum patriar
che Lucas olchinensis felicitatem**

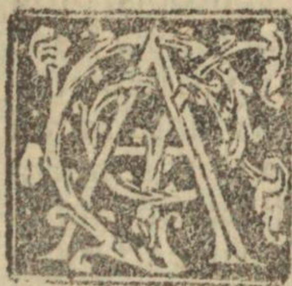

Arsilium de christiana religione: uirorum si ne cõtrouersia omnium: quos etas nostra pe perit: & latine: & grece doctissimum: quem impressorum uenetorum auaritia mendosũ excusserat: in pristinum candorem a me restitutum: ti bi muneri mittimus reuerẽdissime domine Quia tibi tum propter summam religionem: & uite sanctimo niam: tum etiam propter doctrinam: & eruditionem theologica maxime conueniunt. Quantum uero uti litatis afferat hoc compendiosum opusculum: iudi cio meo elegans: doctum: & perutile: uel ex hoc ipso cognosci potest: q̃ profundissimus Marsilius: uelut ꝑ redolentia prata discurrens: primaria queq3: admo dum archana ac recõdita: ex Moysi: Platonis: nec nõ christiana theologia delegit: excerpsit: declarauit: & nobis familiaria reddidit. Has igitur emendationes qualescunq3 sint: sicuti multa alia: nomini tuo nun cupamus. Alia subinde nõ minus erudita q̃ proficua ex optimi Marsilii officina d'prompta: quib⁹ impres sorum uenetorum temeritas insidiata est: dominatio ni tue destinanda parabimus Vale.

¶ Tabula huius operis.

FINIS TABVLE

¶ Marsilii Ficini Florētini liber de christiana religio ne ad laurentiū medicē patrie seruatorē prohemiū.

Quod inter sapiētiā religionēq; maxīa cognatio ē.

ETERNA Dei sapientia statuit diuina mysteria saltem in ipsis reli-gionis exordiis ab illis dūtaxat tra ctari: qui ueri essent uere sapientie amatores. Quo factum est: ut iidez apud priscos reꝝ causas indagarēt: & sacrificia summe ipsius rerū cause diligenter administrarēt: atq; iidem apud oēs gentes philosophi: & sacerdotes existerēt. Neq; id quidē iniuria. Nam cum animus (ur platoni nostro placet) duabus tantum alis: idest intellectu: & uoluntate possit ad celestē patrem: & patriā reuolare: ac philosophus intellectu: maxīe sacerdos uoluntate nitatur: & intellectus uoluntatē illuminet: uoluntas intellectū accendat: cōsentaneū est q primi diuia p intelligentiā uł ex se iuenerūt: uel diuinitus attigerūt: primos diuia puo lūtatē rectissime coluisse: rectūq; eoꝝ cultū rōnēq; colēdi ad ceteros propagasse. Prophete igit̄ hebreorum atq; essei sapientie simul: & sacerdotio incumbebant. Philosohi a persis: qa sacris preerant: magi: hoc est sacerdotes: sunt appellati. Indi brachmanas de rerum natura simul: atq; animoꝝ expiationibus cōsulebāt. Apud egyptios mathematici & metaphysici sacerdotio fungebātur: & regno. Apud ethiopas gymnoso-phiste philosophie simul magistri erāt ac religionis antistites. Eadē in grecia ɔsuetudo fuit sub lino: orpheo museo: eumolpo: melāpo: trophio: aglaophemo: atq; pythagora. Eadē in gallia sub druidū gubernaculis

Quantū apud romanos numme pompilio: ualerio so rano: marco uarroni: multisq; aliis sapientie simul: sa crorumq; studiū fuerit: qs ignoret? Quanta deniq; & q̄ uera doctrina in priscis xp̄ianorum episcopis: p̄sby terisq; quis nesciat? O felicia secula: que diuinā hanc sapiētie: religiōisq; copulam: presertim apud hebreos: xp̄ianosq; integram seruauistis. O secula tandē nimiū infelicia: quādo palladis: themidisq; diuortiū misera bile cōtigit: proh nephas: sic datum est sanctū canib9 lacerādum. Doctrina enim magna ex parte ad p̄pha nos translata est: unde ut plurimum iniq̄tatis euasit & lasciuie instrumentū: ac malitia dicenda est potius q̄ scientia. Margarite autē religionis preciosissime se pe tractantur ab ignorantibus: atq; ab his tanq̄ sui bus conculcant̄. Sepe enim iners ignorantū: ignauo rūq; cura sup̄stitio potius q̄ religio appellāda uidetur. Ita neq; illi sincere ueritatem intelligunt: que tanq̄ di uina solis piorū oculis illucescit: neq; isti: q̄tum in eis ē recte uel deum colunt: ut sacra gubernant: diuinarū: humanarūque rerū prorsus ignari. Quandiu duram & miserabilem hāc ferrei seculi sortem sustinebimus? O uiri celestis patrie ciues: īcoleq; terre: liberemus: ob secro: qn̄que philosophiā sacrum dei munus: ab ipie tate si possumus: possumus aūt si uolumus: religionē sanctā pro uiribus ab execrabili inscitia redimamus. Hortor igitur oēs: atque precor: phōs quidem: ut re ligionē: uel capessant penitus: uel attingant: sacerdo tes autē: ut legitime sapientie studiis diligenter incū bant. Ego q̄tum hac in re uel profecerim: uel profectu rus sim: nescio: tētaui tamē: & tentare nō desinā: non meo quidem ingeniolo: sed dei clemētie uiribus con fisus. Au9 tuus: magnanime laurēti: magnus cosmus

petrus deinde pius gēitor me a teneris annis: quo phi losophari possem: suis opibus aluerunt. Tu nup uo lens philosophandi studiū in me: quo ad posses: sicut in iis nonnulis consueuisti: cum pietatis officio copu lare. Marsilium ficinum tuum sacerdotio: & quidem honorifice decorasti. Vtinā nunq̄ mihi ipse defuerim aut desim: quandoquidē dei ipsius: medicūq; fauor: & auxiliū nunq̄ defuit. Vt aūt diuinā mihi gratiā ma gis conciliarem: tibique gratificarer: & mihi ipse non deessem: cum primum sacerdotii sacris initiatus sum opus de christiana religione cōposui: quod quidē tibi huius mee ꝓfessiōis auctori: p̄cipuoque tum sapiētie alumno: tum pietatis cultori censui dedicandum.

¶ Religio maxīe homini ꝓpria est: & ueridica. C. i.

Ingulas generis humāi dotes uidemus in bestiis quibusdā saltē secundū quandam si militudinem: excepta religione: aliquādo apparere. Nullum bruta per se ferunt reli gionis indicium: ut propria nobis sit mentis in deum celi regem erectio: sicut corporis in celum erectio pro pria: cultusq; diuius: ita ferme hominibus naturalis: quemadmodum equis hinitus: canibus ue latratus. At siquis curiosius affirmet: bestias insuper nonnul las interdum celestia uenerari: quod ego minime cre do: respōdebūt platōici huiusmodi bestias: uel aliud quoduis tunc facere: cum celestia honorare uidētur: uel si forte honorant: tamen nescire quid agant: uel si sciunt: illas quoq; intelligentie: imortalitatisq; par ticipes esse. Sed re uera: ut ad propositū reuertamur homo pfectissimum animal: ea proprietate maxime tum perfectione pollet tum ab iferioribus discrepat: qua perfectissimis, idest diuinis coniungitur. Rur

sus: si homo animaliuz mortalium perfectissimus est inquantum homo ob eam precipue dotẽ est omnium perfectissimus: quam inter hec habet ipse propriã: ceteris animalibus non cõmunem: ea religio est per religionem igitur est perfectissimus. Si religio esset inanis: per eam rursus homo omnium esset imperfectissimus: quoniam per eam dementissimus esset: atq3 miserrimus Siquidem homies multi omnia: omnes certe multa uite commoda temporalis abiiciunt & incõmoda subeunt dei uel amore: uel metu. Nullum uero aialium reliquorum presentibus abstinet bonis propter dei cultum: expectationemq3 futuri. Adde q̃ sciẽtie stimulus nos solos pungit assidue diuie uindicte: inferorumq3 timor acerrime uexat. Si ergo religio: (ut diximus) uana est: nullum est animal demẽtius & infelicius homine: esset igitur ob religiõem homo imperfectissimus omnium per eam tamen pauloante omnibus pfectior apparebat. Non potest autem per eandem sui partem ita contria pati: ut secundum eã tum summe pfectus sit tum summopere imperfectus Est igitur religio uera: p̃sertim quia sicut non potest quicquam ignis propinquatione fieri frigidissimum: ita nõ potest homo quia solus heret deo sapiẽtissimo beatissimoq3: stultissimus ex hoc: miserrimusq3 euadere. Neq3 etiam potest deus: qui summa ueritas: & bonitas est humanum genus prolem suam decipere. Naturalis autem cõmunisq3 opinio de deo inserta nobis est a deo communi origine: ac principe naturarũ. Preterea meminisse debemus uaticiniũ illud: quod a tota aliqua animalium specie fit: quia uniuersalis: particularisq3 fit instinctu: uerum existere. Reptilia multa: oriente sole e terre sinu surrepunt: aeris caligo por

tenditur

tenditur: cornicum plurima turba uespere a certa aeris plaga peruolat: uenti prenunciantur: & alia eiusdem generis inumerabilia. Communi quoqz hoium uaticinio religio uera est: omnes namqz semper ubiqz colunt deum uite future gratia: uerum est igitur preuidere nobis deum: et uitam aliam fore. Si modo perfectissima species animalium uerissimum habet iudicium illud: quod sibi est maxime omnium naturale. Talem autem esse religionis assertionem apparet: nõ solum ex eo ꝙ solius omnisqz hominis est: uerum etiã ex eo ꝙ oẽs hoium opiniões: affectus: mores: leges excepta cõmuni quadã religiõe mutantur. Siquis ergo reperiatur ois religiõis penitus expers: quia preter humane speciei naturam est: uel monstrũ quodam est ab initio: uel contagione monstri alterius inquinatus.

De diuinitate animi a religione. Capitulum. ii.

Lato noster in protagora: maximum esse uult nostre diuinitatis idicium: quod soli nos in terris tanquã sortis diuie participes ob cognatione quandã deũ recognoscimus: et cupimus: tanquã auctorẽ inuocamus: & amamus ut patrẽ: ut regẽ ueneramur: timemus ut dñm. Sicut enim sol sine sole nõ cernit̃ & sicut aer sine aere non audit̃: ac plenus lumine oculus uidet lumẽ: plena aere auris audit aerẽ resonantẽ: ita neqz deus sine deo cognoscit̃. Sed aimus deo plenus tantum in deum erigit̃: quantũ & diuino lumine illustratus agnoscit deũ: & diuino calore accẽsus sitit eũdem. Non eni ad id: quod supra est & ĩfinitũ: nisi uirtute supioris: infinitiqz attollit̃: hinc aimus dei tẽplũ efficit̃ ut xistus pythagoricus arbitrat̃ dei uero eterni templum nunquã existimat ruituꝝ: deũ agitat mens

hũana: quottidie deo ardet cor. Deũ suspirat pectus
eundẽ cãtat lingua: eundẽ caput: manusq; adorãt: &
genua: eũdẽ referũt hoium artificia. Si nõ audit hec
deus: est ignorans: si nõ exaudit igratus: crudelis om
nino: si uociferari nos cõpellit quotidie: quos ñ exau
dit. Deus aũt: qui infinita sapientia: bonitas: caritas
est: ignorans: uel ingratus: uel crudelis esse nõ potest.
Omnio ãt cũ supior mẽs cõprehẽdat iferiorẽ potiusq̃
ecõuerso: si mens hũana mentẽ diuinã attingit: neces
sariũ est a diuia mẽte hũanã cõprehẽdi: et gubernari.

¶ Caueant adolescentes: ne facile de religione sen-
tentiam ferant. Capitulum. iii.

ET si homo natura i qualibet etate: exceptis
paucissimis: & illis qdem deprauatis religio
sus est: due tñ etates: & plato scribit: religio
siores sũt pueritia uidelicet: & senectus. Nã
pueri religiosi nascunt: atq; educant: & in religiõe fir
missimi permanẽt: quousq; in adolescentia ratio exci
tetur: que sua natura singularum rerum causas ratio
neq; requirit: si in hac etate: aut ea studia capessant:
aut in eo sermones incidant: quibus diligenter rerum
cause perquirantur: incipiuntur: quasi nihil uelle asse
uerare: nisi cuius ipsi rationem perspexerit. Tunc pri
mum religionẽ magna ex parte post tergum abiciunt
nisi forte regibus: seniorumq; consilio se committãt.
Quia diuinorum occultissime rationes longo uix tan
dẽ tẽpore exqsitissima diligentia purgata mente pspi
ciuntur. Adolescentes illi rationes huiusmodi nõdũ
attingunt: & quia nihil ferme asserunt: cuius non ui
deant rationẽ: si proprio confidant iudicio: religionẽ
quodammodo negligunt. Nonnulli in hac opinione
constituti propter superbiam: incõtinentiamq; aristhi
picis

picis uoluptatibus se se dedunt: tandem nihil amplius de religione: nisi tanquam de anilibus fabulis cogitantes. Alii uero propter mãsuetudinē: et modestiã pythagoreo ritu mentē purgant a sensibus: per morales: physicas: mathematicas: metaphisicas disciplinas: ne tanquã superiores illi: lippos adhuc oculos in diuinū solem subito dirigētes: caligari cogãtur: sꝫ gradatim progredientes lumen diuinum ĩ moralibus primo: tanquã solis lumē in terra prospiciant. Secundo in physicis tanquã in aqua: tertio ĩ mathematicis tãquã ĩ lūa. q̃rto in metaphysicis tanquã ĩ ipso sole tã supcelesti q̃ celesti pspicue salubriterq̃ʒ pspiciant. Hos appellat orpheus musarū legittimos sacerdotes: qui tandē in etate maturiore de religione sentiūt multo melius: quēadmodū legimus apud platonē in epistola ad regem dionysiū in phedro in primo de republica. in decimo legū monet autē iuuenes diuius plato ne temere de diuinis sniam ferant: sed credãt legibus donec etas ipsa doceat: uel per eos disciplinarum gradus: quos narrauimus: uel per experientiam: uel per quandam animi a corpore separationem: quam moderat̃: senectus adducit: ut anima ĩ ea etate res a corporibus separatas: quasi e proximo uidens clarius discernat q̃ consueuerit. Meminisse uero semp oportet: neqꝫ posse in iuuenibus secundum naturam sapientiã esse: neqꝫ qcq̃: uel in iudicando: uel in agendo piculosius esse q̃ audacem ignorantiã: et audacem ignorantē. Sapientia sine audacia prodest quidem q̃uis nō satis magnifice: sed obest nūquam: audacia uero sine sapientia fera quedã indomita: ac penitus effrenata. Quoniam uero de cōmuni religionis ueritate prouidentia dei animorū diuinitate in theologia nostra latissime

disputauim?:hec de his ad presens breuiter dicta suf
ficiant:nã ad christiane religiõis mysteriũ ꝓperamus.

¶ Omnis religio boni habet nõ nihil: modo ad deũ ipm creatorẽ oium dirigat:xpiana sincera ẽ. Ca.iiii.

Nihil deo magis displicet q̃ contẽni.nihil placet magis q̃ adorari: hoies diuarum legum aliqua ex parte transgressores le uius punit: rebellãtes aũt pp ingratitu dinẽ:malignitatẽq;:& superbiã ab eius imperio fulminat: Iccirco diuina prouidentia non per mittit esse aliquo in tempore ullam mundi regionem omnis prorsus religionis expertẽ:quamuis permittat uariis locis :atq; tẽporibus ritus adorationis uarios obseruari.Forsitã uero uarietas hmõi : ordinãte deo decorem quendam parit in uniuerso mirabilem :regi maximo magis cure est re uera honorari: quã aut his aut illis gestibus honorari. Rex Alexander quot gẽ tibus iperabat:tot modis cũ uel ipse ad eas ꝓficiscere tur:uel legatos mitteret:honorabatur. Totũque id quod in eius agebatur gloriam:quodãmodo cõmen dabat:aliud tamẽ alio habebat acceptius idẽ quasi de mundi rege est arbitrandũ. Coli mauult quoquo modo:uel inepte modo humane q̃ per supbiam nullo modo coli. Incõtinẽtes quidẽ hoies sed quodãmodo subditos:uel corrigit tanq̃ pater:uel saltẽ minus af fligit:impios aũt:ingratosq; oino : & sponte rebelles tanq̃ hostis exterminat atq; excruciat.Cum uero nul lum humanum cultũ eius gratia susceptũ deus sicut uolũtariã impietatem penitus reprobet:quẽ tñ maxi me omnium:immo solũ approbat. Deus in se ipso sũ mum est bonum:ueritas rerũ:lumẽ lauorq; mentium illi igit̃ deum pre ceteris:immo soli sincere colunt qui

eum

eum actiõe: bonitate: ueritate lingue: mẽtis claritate qua possunt: & caritate qua debẽt: sedulo uenerant. Tales uero sunt: ut ostendemus: quicunque ita deuz adorant: quemadmodũ christus uite magister: eiusq; discipuli preceperunt.

¶ Discipuli christi neminẽ deceperũt. Cap. v.

Si discipuli christi decipiendi humani generis gratia: figmẽtum introducere cogitauissent rationẽ certe facilioris persuasionis aliquaz habuissent. Cõtra uero fecerunt: agressi enĩ sunt rem tũ ad credendũ: tum ad obseruandũ omnium rerũ difficillimã. Adde q modis etiã difficillimis si tẽpora: loca: psonasq; consideres: in temporibus scilicet eruditis: in urbibus amplissimis: plenisque oium doctrinarũ: aduersum potẽtes: principesq;: & doctos & multos: cum ipsi debilissimi essent: omnium rerum egẽi: rudes ab initio: & paucissimi. Vndecim enĩ xps reliquit apostolos: duo uero illi & septuagita christi discipuli ab apostolis regebãtur. Audire licet paulũ corinthiis ita dicentẽ. Videte uocationẽ uestram fratres: quia nõ multi sapiẽtes secundũ carnẽ: non multi potentes: nõ multi nobiles: sed que stulta sunt mundi elegit deus: ut cõfundat sapientes: & infirma mundi elegit deus: ut cõfundat fortia: & ignobilia mũdi: & contemptibilia elegit deus: & ea, que non sunt: ut ea que sunt: destrueret. Non igit̃ finxisse credendi sunt: presertim qa summa inter se bonorũ morum: opinionũq; cõcordia fortiter usq; ad finẽ in re maxime oium ardua pseuerauerunt: aliogn nihil obtinuissent: neq permium tanti laboris ullũ in hac uita: uel ipsi pcipiebant: expectabant ue: uel populis policebãtur. Atq; hoc est: qd' inqt paul⁹. *Si in hac uita tantũ speramus*

in christo: miserabiliores sumus cūctis hoibus: sepe p̄
dicebāt se morituros ꝓ fide: & postea uniuersos: qui
eoꝶ disciplinā secuti eēnt: accerba: & nefanda passu-
ros. Ut obmittā: qđ abiiciebāt: q̄cunq; hn̄tur a mor-
talibus bona abiiciq; iubebant. Neq; in angulis susur
rabant sed palā uulgo suā doctrinā audacter dissemi
nabāt. Siqdem paulus ēt cathēa collū uinctus publi
ce predicabat: unde scribit ad philippēses. Que circa
me sunt: magis ad ꝓfectū uenerūt euāgelii ut uincula
mea māifesta fierēt in xp̄o in oī pretorio: & in ceteris
oibus: & alibi ait. Euāgeliū iam predicatum fuisse oī
creature: q̄ sub celo est. Rursus. Nihil horū in angulis
gestū est. Credebāt igitur illi: se uera hoibus predicar
imo certe qđ predicabāt: ītelligebāt. Hic illud Petri
parati semꝑ estote ad satisfactionē omni poscēti a uo
bis rōnem: de ea: que in uobis est: spe: & fide. Hinc il
lud pauli ad corinthios. Ego sic curro nō quasi in in-
certū: sic pugno non quasi aerē uerberans: sed castigo
corpus meuƺ: & in seruitutem redigo: ne forte cū aliis
predicauerim: ipse reprobus efficiar. Hinc paulus: &
apollo ubiq; cum doctis de christi misteriis disserētes
ꝓphetarum uolumina in mediū adducebāt. Iubet se
pe paulus discipulos suos: p̄cipue sacerdotes ꝓfunde
prophetarum intelligētie diligenter incumbere. Cre
debāt igitur: intelligebātq;: ut dixi: quod predicabāt
Alioquin ꝓ discipline illius assertione nequaq̄ tā itre
pide: tā libenter se cōtinuis laboribus: piculis: uerbe
ribus: & certe morti supposuissent. Paulus pro christi
gloria annos septē atq; triginta: supra q̄ credi possit:
usque ad extremū spiritū omni afflictionū genere cō
tione laborauit. Laborauit tempus idē & petrus: la
borauit ioannes euangelista annos octo & sexagita
ceteriq;

ceteriq; per omnem uitam similiter.

¶ Quo aio xp̄i discipuli laborabāt. Cap̄.vi.

Quo aūt animo christi discipuli laborarēt: declarat paulus in epistola ad romanos. Quis inquit nos separabit a charitate christi: tribulatio: an āgustia: an persecutio: an fames an nuditas: an piculum: an gladius: sicut scriptū est. Quia pp te mortificāur tota die: extiati sumus oues occisionis. Certus sum enim q̄ neq; mors: neq; uita: neq; āgeli: neq; principatus: neq; ptātes: neq; uirtutes neq; instantia: neq; futura: neqz fortitudo: neqz altitudo: neqz profundū: neqz alia creatura poterit nos separe a charitate dei q̄ est in christo iesu dn̄o nostro. Idem postq̄ corithiis enunciauit multa laborꝝ: tormētorumqz genera: q̄ & tulerat: & ferebat: subiūxit in his se letari: gloriari: corroborari. Idē scribit dum rome uinctus eēt ad philippenses. In nullo confundar: sed cū oī fiducia: sicut semp: & nūc exaltabit̄ christus in corpe meo: siue p uitā siue p mortē: mihi eni uiuere christus est: & mori lucrū. Q đ si uiuere ī carne hic mihi fruct⁹ opis est: qd eligā ignoro: coarctor āt e duobus. Desidero enim dissolui: & esse cum christo: atqz hoc qdem mihi multo melius: permanere aūt in carne ꝑpter uos necessarium est. Subiungit̄ diuinās in hūc modū: & hoc cōfidens. Scio qa māebo: & pmanebo oībus uobis ad ꝑfectum uestrꝝ: & gaudium fidei: ut gratulatio uestra abundet in xp̄o iesu in me p meum aduentū iterum ad uos. Et paulo post. Vobis donatum est ꝑ christo: nō solū: ut in eū credatis: sed ut etiā pro illo patiamini: idē certamē habentes: quale & uidistis in me: & nūc audistis in me: & nunc audistis de me. Liberatus aūt est: ut predixit a uinculis: reduitqz

ad illos. Idem ad colocenses. Permãete in fide funda
ti: & stabiles: & immobiles a spe euangelii: quod au
distis: quod predicatum est in uniuersa creatura: que
sub celo est. Cuius factus sum ego paulus minister: q
nunc gaudeo in passionibus ꝓ uobis: & adimpleo ea
que desunt passionũ christi in carne mea ꝓcorpore ei⁹
quod est ecclesia. Idem ad thesalonicenses. Nemo mo
ueat̃ in tribulationibus istis: ipsi scitis ꝙ in hoc positi
sumus. Nam cũ essemus apud uos: predicebamus uo
bis passuros nos tribulatiões: sicut & factum est: &
scitis: Idem ad timotheũ. Non dedit uobis deus spi-
ritũ timoris: sed uirtutis: & dilectiõis: & sobrietatis.
Noli itaq; erubescere testimõium domini nostri: neq;
me uinctum eius: sed conlabora in euangelio secũdũ
uirtutem dei. Et paulopost. Ob euangelium hec pa-
tior: sed non confundor. Scio enim cui credidi: et cer
tus sum: quia potens est depositum meum seruare in
illum diem. Item post pauca. In euangelii predicatio
ne laboro usque ad uincula quasi male operans: sed
uerbum dei non est alligatũ: ideo ommnia substineo
propter electos: ut ipsi salutem consequantur: que
est in christo iesu: cum celesti gloria: fidelis sermo. Nã
si commortui sumus: et conuiuemus: si sustinebimus
& cõregnabimus: si negauerimus: & ille negabit nos
Si uero nõ credimus: ille fidelis permanet: negare se-
ipsum non potest. Itẽ. Scis quales ꝑsecutiones: & pas
siones sustinui antiochie: byconie: lystris: & ex omni-
bus eripuit me dominus. Et omnes qui pie uolunt ui
uere in christo iesu: persecutionem patiuntur. Simili-
ter corinthiis Semper mortificationem iesu in corpo
re nostro circunferimus: ut & uita iesu in corporibus
nostris manifestetur. Semper enim nos: q uiuimus in
mortem

mortem tradimur ꝓpter iesum: ut & ita iesus manifestetur in carne nostra mortali. Vnde galathis. Ego stigmata dñi iesu in corpore meo porto. Rursus corinthiis. Puto nos apostolos nouissimos deus ostẽdit tanq̃ morti destinatos: quia spectaculum facti sumus huic mũdo: & angelis: et hoibus. Et post pauca. Vsq; in hanc horam esurimus: & sitimus: & mundi sumus: & colaphis cedimur: & instabiles sumus: & laboramus operantes manibus nr̃is. s. comparandi uictus gratia: nũq̃. n. uoluit alieno labore uiuere. Et sequitur. Maledicimur: & benedicimus: persecutiõem patimur: & substiemus: blassemamur et obsecramus tanq̃ purgamẽta huius mundi facti sumus oium peripsima. i. rudera: atq; sordes. Idẽ ro. Gl'iamur in tribulatiõib⁹: sciẽtes: q tribulatio patiẽtiã gignit: patiẽtia ꝓbationẽ: ꝓbatio uero spem: spes aũt nõ cõfunditur: quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris ꝑ spiritum sanctum: qui datus est nobis. Similiter galathis. Absit ut glorier in alio: nisi in cruce domini nostri iesu christi: per quem mihi mundus crucifixus est: & ego mundo. Item. Cum xp̃o affixus sum cruci: uiuo autem iam non ego uiuit uero in me christus. Sed audi rursus quid romanis dicat. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritũ adoptionis filioꝝ in quo clamamus abba pater. Ipse enim spiritus testimoniũ reddit spiritui nostro: q sumus filii dei. Si aũt filii: et heredes: heredes quidẽ dei coheredes aũt xpi: si tamen cõpatimur: ut & conglorificemur. Existimo enim: q non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam: que ĩ nobis reuelabitur. Nam expectatio creatur̃ reuelationẽ filiorum dei expectat. Idem corinthiis. Si mortui nõ

resurgũt: cur nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter uestram gloriã fratres: quã habeo in xp̃o iesu domino nostro. Quod secundum hominem ad bestias pugnaui ephesi: quid mihi prodest: si mortui non resurgũt? Rursus: tribulamur fratres pro uestra exhortatione: & salute: q̃ operatur in nobis tollerantiam earũdem passionũ: quas & nos patimur: ut spes nostra firma sit pro uobis: sciẽtes ꝙ sicut socii passionum estis: sic eritis & consolationis. Non enim uolumus ignorare uos fratres de tribulatiõe nostra: que facta est nobis in asia: quoniam supra modũ grauati sumus. Item: super abundo gaudio in omni tribulatione nostra. Nam & cũ uenissemus in macedoniam: nullam reqem habuit caro nostra: sed omnem tribulationem passi sumus: unde ephesiis ait. Ego paulus uinctus christi iesu pro uobis gentibus obsecro: ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis: que est gloria uestra: deniq3 ait se pro christo legatione fungi in cathena. Philippensibus ait: se omnia: q̃uis maxima: nihili pẽdere & ut stercora existimarẽ ut christum lucretur: sociusq3 sit passionis eius configuratus morti eius ad ei⁹ resurrectionẽ ꝓmerendã. Item: cõuersatio nr̃a in celis est. Vnde etiam saluatorẽ expectamus dñm nr̃m iesum xp̃m: qui reformabit corpus humilitatis nostre configuratum corpi claritatis sue: secundum operationẽ suã: qua possit etiã subiicere sibi oĩa Itaq3 fratres mei carissimi: & desideratissimi: gaudiũ meum: & corona mea: sic state in dño carissimi. Thesalonicẽsibus aũt. Vos quoq3 imitatores nostri facti estis: & dñi: excipientes uerbum in tribulatiõe multa cũ gaudio spiritus sancti. Scitis fratres introitũ nr̃m ad uos inanẽ nõ fuisse: sed ante passos: contumeliisq3

affectos

affectos:sicut nostis in philippis:magna cum fiducia & sollicitudine in dño uobis euāgeliū ꝑdicasse. Facti estis imitatores ecclesiarꝫ dei:que sunt in iudea :ī xp̄o iesu: eadē enim passi estis & uos a cōtribulibus ur̄is: que et ipsi a iudeis:consolati sumus ī uobis fratres in omni tribulatione:& necessitate nr̄a:per uestrā fidē: quoniā nūc uiuimꝰ: si uos statis in dño. Hebreos pre terea ita cohortat̄. Rememoramini pristinos dies: in quibus illuminati magnum certamē substinuistis pas sionum:& in altero q̄dem oprobriis: & tribulationi/ bus spectaculū facti:in altero autē socii taliter cōuer santium effecti. Nam & uincti cōpassi estis:& rapinā bonorꝫ uestrorꝫ cum gaudio suscepistis:cognoscentes uos meliorē habere:& manentē substantiam in celis. Nolite itaqꝫ amitere fiduciā uestrā:que magnā habet remunerationē. Item habentes igit̄ pontificē magnū qui penetrauit celos:iesum filium dei : teneamus con fessionem. Item :et nos tantā habentes impositā nu bē testiū:deponentes omne pondus:& circundās nos peccatum per patiētiā curramus ꝓpositum nobis cer tamē : aspicientes in auctorem fidei:& consumatorē iesum:qui proposito sibi gaudio:substinuit crucē.cō fusione contempta:atqꝫ ī dextera sedis dei sedet. Sed nescio quo spiritu ad illa:que ad corithios scribit re/ dire cōpellor. Ego in laboribus plurimis:ī carceribus abundantius:in plagis supra modū:in mortibus fre quenter:a iudeis quinqꝫ q̄dragenas unam minus ac cepi. Ter uirgis cesus sū:semel lapidatꝰ sū:ter naufra giū feci:nocte & die in ꝓfundo maris fui in itineribus sepe:ꝑiculis fluminū:ꝑiculis latronū:ꝑiculis ex gener̄ ꝑiculis ex gētibꝰ ꝑiculis ī ciuitate:ꝑiculis ī solitudīe ꝑi culis in mari;ꝑiculis ī falsis fratribꝰ. In labore:& ī erū

na in uigiliis multis: in fame: & siti: in ieiuniis multis in frigore & nuditate: preter illa: que extrīsecus sunt instātia mea quotidiana: sollicitudo oīum ecclesiarꝝ. Quis infirmatꝰ? & ego non infirmor? qs scandalizatꝰ? & ego non uror? Si gloriari oportet: que infirmitatis mee sunt: gloriabor. Deus & pater dñi nostri iesu xp̄i scit: qui est bñdictus in secula ꝙ nō mētior. Damasci ꝑpositꝰ gētis arethe regis custodiebat ciuitatē damascenorum: ut me cōprehenderet & per fenestrā in sporta demissus sum per murum: & sic effugi manus eius Laudat quin ēt corinthios ꝙ substineant: siqs in seruitutē redigit: siquis deuorat: siqs accipit: siquis extollitur: siqs in faciem cedit. Quod autē ipse non pro sua: sed pro sola xp̄i gloria cōtēderet: sic aperit. Inter uos alius dicit: ego qdē sū pauli: aliusego ipsius apollo: nōne sic hoīes estis? quid enim est apollo? qd uero paulus ministri eius: cui credidistis: et unicuiqꝫ sic dñs dedit. Ego plantaui: apollo rigauit: sed deus incremētum dedit: itaqꝫ neqꝫ qui plantat est aliqd: neqꝫ qui rigat: sed qui incrementū dat deus. Qui autem plantat & q rigat unū sunt: nemo igitur in hoībus glietur Oia. n. uestra sunt: siue paulꝰ: siue apollo: siue cephas siue mūdus: siue uita: siue mors; siue p̄ntia: siue futura oia uestra sūt uos autem xp̄i: xp̄us autem dei. Sed audi & illud. Caritas nō q̄rit que sua sūt: oia suffert omnia credit: oia sperat: oia substiet: caritas nunquā excidit. Hinc simile illud ioannis. Timor non est i caritate: sed ꝑfecta caritas foras timorē emittit. Cōcludamus iam uerba pauli cum epistola ad timotheum. In hoc laboramus: et maledicimur qa spamus in deū uiuum: fidelis sermo: & omni acceptiōe dignus: quia xp̄us iesus uenit in hūc mundū: ut peccatores saluos

Nota +

faceret

faceret: quorꝫ ꝑmus ego sum. Sed ideo misericordiā cōsecutus sum: ut in me primo ostenderet xp̄us iesus omnem patientiā ad instructionē eorꝫ: qui crediturі sunt illi in uitam eternā; regi seculorꝫ: imortali: inuisibili soli deo: honor: & gloria: in secula seculorum. Hec paulus apostolus. Ioānes quoqꝫ apostolus i apocalipsi se testē: & participē passionum xp̄i appellat: & quosdam populos ad patientiam cohortat̄. Multos de patientia ualde commendat in epistolis sil̄r: sil̄r & alii apostoli: atqꝫ euāgeliste. Scribit deniqꝫ lucas euāgelista: ꝙ apostoli a iudeis cesi: exultātes icedebāt: qa digni habiti essent: qui pro xp̄i noīe iniurias paterentur. Insup ꝙ constituerūt nihil iter se suosqꝫ propriū possideri: & administrationē bonorꝫ ab apostolis alienā esse uoluerūt. Addit cū cornelius: qui dū adorare petrum uoluisset: a petro increpitū: ꝓhibitumqꝫ fuisse. Preterea cū lycaonienses ꝓpter miracula paulo: & barnabe tanquā diis imolare uellent: ab ipsis nō fuisse permissos. Ioannes quoqꝫ in apocalipsi se adorari prohibuit. Ex quo patet apostolos non suum cōmodū: uel honorem: sed solam christi gloriam quesiuisse. Siquis igitur finxisse apostolos suspicatur: is aut hec: & similia nunquam legit: aut delirat.

¶ Discipuli christi a nemine fuerunt decepti. Ca. vii.

Discipuli christi: eorumqꝫ sectatores longe manifestiora: maioraqꝫ miracula uiderunt q̄ nos: qui quāuis in hac religione nati: educatiqꝫ simus: tñ nō tantū ꝓ re nobis cōsueta laboraremus: q̄tū illi pro noua: & quasi; ut ita loquar: mōstruosa laborauerunt: que q̄to mōstruosior apparet: tāto clarioribus signis: portētisqꝫ ab initio: ut crederetur: indiguit. Nā qs facile credat adolescen

tem quendã illiteratũ fabri: ut putabat̃ filiũ: mẽdicã infami supplicio publice ĩteremptũ: esse diuinã ipsam mentẽ: que semp in deo est: per quã cũcta fiũt semper atq3 regũtur Quod de nullo unq̃ alio creditũ est: un de: ut lucas euãgelista scribit: cũ paulus apostol⁹ hac de re corã agrippa rege: ac portio festo iudee p̃side dis putaret: festũ exclamasse: insanis o paule: multe litte re te insanire cõpellũt. huc tendit etiã illud tertulliãi ad romanos iudices. Hec & nos risimus aliq̃ndo: de uestris summus: fiunt: nõ nascunt̃ christiani. Putãdũ est igit̃ illos: qui hec asserebant: & qui fidẽ asserẽtib⁹ adhibebant: miracula palã deo digna uidisse: hĩc pa ulus ad chorinthios. Iudei signa petunt: greci sapien tia3 querũt: nos autẽ p̃dicamus christũ crucifixũ: iu deis quidẽ scandalum: gentibus aũt stultitiã: ipsi au tem cõuersis iudeis: atq3 grecis christũ: dei uirtutẽ: & dei sapientiã. Quia quod stultũ est dei: sapientius est hoĩbus: & qd̃ infirmum est dei: fortius est hoĩbus: so lis miraculis: & illis quidẽ manifestissimis adduci po tuit paulus: uir nobilis: potens: sapientissimus: atq3 fortissimus: ut ex accerrimo christianoꝝ hoste repẽte accerrimus defensor euaderet: totq3 ĩcõmodis se spõ te subiiceret ob solũ christi amorem: quot nemo q̃at enumerare: Vere enim apud lucã deus predixit. Vas electionis est mihi iste: ut portet nomẽ meũ coram gẽ tibus: & regibus: & filiis israel: ego enim ostendã illi q̃ta oporteat eum pati pro noĩe meo. Nullo igitur pa cto credendũ est: xp̃i precones alicuius p̃stigiis fuisse deceptos: Scripta eni: & gesta tã discipuloꝝ xp̃i: q̃ eo rum: qui eo tpe subito: & maximo cũ periculo disci plinã huiusmodi receperunt: testant̃ apud uiros sane mentis: primitias xp̃ianoꝝ fuisse tales: ut neq3 uolue

rint

rint decipere: neq; decipi ullo mõ potuerit. Quid cau se fuit: ut multi tam iudei q̃ gentiles in q̃libet disciplina eruditissimi: multiq; diuites dimissis rebus oblectamentisq; suis: mallent cũ rusticis illis: mendicisq; xp̃i discipulis crudelit̃ mori q̃ cũ mũdi delitiis uiuere. Audiamus diuinũ illum uiꝝ tertullianũ carthaginẽsem in apologia ad romãos iudices ita clamãtẽ. Sed hoc agite boni presides cruciate: torq̃te: dãnate: atterite nos: ꝓbatio est. n. inocentie nostre iniqtas uestra: ideo nos hec pati deus patit̃. Nã & ꝓxime ad lenonẽ dãnando christianã: potius q̃ ad leonẽ cõfessi estis labẽ pudicitie apud nos atrociorẽ: omni pena: & omni morte reputari. Nec qcq̃ tamẽ proficit exquisitio: crudelitas uestra: illecebra ẽ magis secte: plures efficimur quotiẽs metimur a uobis: semẽ est sanguis xp̃ianoꝝ omnia impleuimus. Ac si nõ apud istã disciplinã magis occidi liceret: q̃ occidere potuimus & inermes: nec rebelles: sed tantũmõ discordes: solius diuortii inuidia aduersus uos dimicasse. Si. n. tanta uis hoium in aliquẽ orbis remotissimũ locũ abrupisset a uobis suffudisset utique dominationẽ uestram tot amissio ciuium: imo etiã & ipsa destitutiõe punisset: procul dubio expauissetis ad solitudinẽ uestrã: ad silentiũ reꝝ: et ob stuporẽ quẽdam quasi mortue urbis quesissetis qbus imparetis: nam pene oẽs ciues xp̃ianos habetis Origenes quoq; in quarto periarcon libro inqt. Innumerabiles in singulis mundi regiõibus homines relictis patriis legibus: xp̃ianam legem subito suscepisse omniaq; tormẽtorum genera: & mortem in eius gloriam libẽtissime: & tulisse: & quottidie ferre. Iam uero: si numerare uellẽ milia uirorũ in qualibet doctrina philosophia presertim excellẽtium: q christi discipulo

rum discipuli: successoresq; fuerũt et lõgo ordĩe usq; ad iuliãi imp̃atoris tp̃a: iter gladios ignemq; christũ sanctimonia: uoce: litteris: diuturno labore: periculo morte defenderũt: opus cogerer haud breue compõe re: ut q̃ mille millibus oratorũ: philosophorũq; taceã qui apud grecos: barbaros: & latios post iulianuz to tã uitã sc̃tissime in christião opere consumpserũt.

Xp̃iana religio in sola dei uirtute fũdata est. cap. viii.

SI christiana religio haud quãq̃ fũdata fuit in potentia: uel sapientia humana: uel uolupta immo uero iuitis: & ɔtra nitentibus passim multis potentibus: doctisq; uiris: & hũanis oblectamentis tam subito exorta est: tam repente per uniuersum orbem p̃pagata. Vñ ad ro. scribit paulus fidem eorũ in uniuerso mundo annunciari: & ad colo cen. euangeliũ in uniuerso mũdo esse. Ioannes quoq; Quod natũ est ex deo uincit mundũ: hec est uictoria: que uincit mundũ: fides nostra. Necessariũ est hãc ip sam religiõem in potestate: sapiẽtia: speq; diuia fuis se fundatã. Quid q̃ multis ante seculis longo ordine a plurimis prophetis: atq; sybillis: singula hec predi cta fuerunt: qd̃ in sequentibus ostendemus. Quid q̃ xp̃s uite magister: mortem suam: p̃secutionem aduer sum discipulos suos ubiq; futuram: p̃pagatiõem: im mutabilitatemq; religionis sue: miserabilem iudeorũ ruinam breui uenturam: gentiliũ cõuersionem: iudeo rum quorundam p̃tinaciam usq; ad mũdi finem du raturã: tum ipse predixit: tum discipulos suos inspira uit: ut dicerẽt. Atq; id: qd̃ mirabile est: xp̃us obsidi onem in sabbato futuram: & exitium fame: ferroq; a gentilibus inferendũ: atq; stragem inauditam: capti uitatem preterea iudeorũ in omnes gentes non aliter

ante prescripsit: q̄ iosephus scripserit post ruinā. Pretere a ope precium est audire: q̄ concione usus est: et iesus & quisqȝ discipulorum suorum ad auditores psuadēdos. Date uestra omnia pauperibus: charissimos uestros respuite: porrigite genas pcutienti: benefacite inimicis uitā hāc: oīaqȝ eius oblectamenta p nihilo habetote abnegate uosmet ipsos. crucem hanc nostram: crucē terribilem sustinete: sequamini nos q̄primum precamur. Si. n. nos seqmini: proculdubio quecūqȝ a mortalibus mala existimātur: per omnem uitā subibitis. Hec illi per suasionem dissuasionis omnis undiqȝ plenam. An putamus demosthenem: ciceronēqȝ hac ratione qcq̄ psuadere cuiq̄ potuisse: persuasit tn̄ concio illa: imo cōciōator subito multis: magnisqȝ uiris. At unde factū est illud omni miraculo mirabilius: siqdē: ut testantur qui audierūt: loquebatur iesus: nō sicut scribe: & pharisei: sed tanq̄ potestatem habēs. Persuasum autē illis usqȝ adeo fuit: ut xp̄i sectatores ipsum plusq̄ humane nature secundū se possibile est: semper amauerint: qd̄ qdem nullo mō negabit: qui uacua mēte illorum opera: & scripta cōsiderauerint: totū uero id est diuinū. Si quis est: qui dubitat: legat: & relegat diligenter prophetarum: euangelistarum: apostolorumqȝ libros: legat & eorum: qui illos eo tpe secuti sunt: cōmentaria. Veritas hui⁹ rei protinus elucebit: in illis enim noua uis ē: singularis quoqȝ simplicitas: sobrietasqȝ & ardor: grauitas: pfunditas: et maiestas. Quod qdē idicat: diuinā ab illis uim: flamāqȝ abesse neqȝ ūitatē ipsā ūborum fuco neqȝ uidiuinā hūanis machinis idigeт Adde: q̄ in tot ueteris: nouiqȝ testamēti uolumib⁹ nihil usq̄ nisi ɔsonū r̄perit: q̄ ceteris n̄ ē ɔcessū: maximūqȝ est diuine ueritatis indiciū. Habēt scriptores illi ne

ſcio qd piū: & auguſtū: atqȝ id: quod mirabile eſt inter ſe quidē cōmune: a ceteris omnibus penitus alienū: quod ſignificat omnibus illis deū pre ceteris aſpiraſſe. Quid dicem⁹ ad hoc: ꝙ cū ceteri omnes ſcriptores ambigant: & uacillent: illi tn̄ nihil uſq̄ dubitant: ſed tanta: proh deus omnipotens: certitudine loquūtur: quanta fortitudine duriſſima queqȝ pegerunt. Audi piſcatorem illū ioannē euangeliſtā. Quod fuit ab initio: qđ audiuimus: quod uidim⁹ oculis noſtris: quod inſpeximus: & manus noſtre cōtractauerunt đ uerbo uite: & uita ipſa innotuit: & uidimus: & teſtamur: & annunciawus uobis uitā̄ eternā. Que erat apud patrē: & apparuit nobis: qđ uidimus: & audiuimus: & annunciamus uobis: ut & uos ſocietatē habeatis nobiſcum: & ſocietas noſtra ſit cum patre: & filio eius ieſu chriſto. Et hec ſcribimus uobis: ut gaudeatis: & gaudiū ueſtrū ſit plenū: & hec eſt annunciatio quā andiuimus ab eo: & annunciamus uobis: ꝙ de⁹ lux eſt: & tenebre in eo non ſunt ulle. Rurſus in iis cōſidera quanta affirmatione loquatur. Deus teſtificatus eſt de filio ſuo: & hoc eſt teſtimoniū: ꝙ uitā eternā dedit nobis deus: & hec uita in filio ei⁹ eſt: qui habet filiū: habet uitam: qui non habet filiū dei: non habet uitam. Hec ſcribo uobis ut ſciatis ꝙ uitā habetis eternam: qui creditis in noīe filii dī: & hec eſt fiducia: quā habemus ad deum: quoniā quodcunqȝ petierimus ſecundū uolūtatem eius audit nos: & ſcimus; ꝙ audit nos: qcquid petierimus: ſcimus: ꝙ habemus petitōes quas poſtulamus ab eo: ſcimus ꝙ q natus eſt ex deo non peccat: ſed generatio dei conſeruat eum: & malignus non tāgit eum. Scimus: ꝙ ex deo ſumus: & mūdus totus i maligno poſitus eſt: & ſcimus ꝙ filius dei

uenit: & dedit nobis sensum: ut cognoscamus uerum deū: & simus in uero filio eius. Hic est uerus deus: & uita eterna. Itē: tres sūt q testimoniū dāt in celo: pater: ūbū: & spūs: & ii tres unū sūt: & tres sunt q testimoniū dāt in terra: spiritus: aq̄: & sāguis. Si testimoniū hoiuȝ accipimus: testimoniū dei maius est: nolite mirari fratres: si odit uos mūdus: nos scimus: ꝙ trāslati sumus de morte ad uitā. Rursus: in hoc cognoscimus: ꝙ in deo māemus: & ipse ī nobis: quoniā de spiritu suo dedit nobis: & nos uidimus: & testificamur: ꝙ pater misit filiū suū: saluatorem mundi: & nos cognouimus: et credidim⁹ ueritati: quā hȝ deus in nobis iis. Itē alibi: quidit testimoniū phibuit: & uerum est testimoniū eius: & ille scit: quia uera dicit. Item: hic ē discipulus qui testimonium phibet de his: & scripsit hec: & scimus eius testimoniū ueruȝ esse. Sed uide īsuper q̄nta asseueratione proclamet. In pricipio erat uerbum: & uerbū erat apud deū: & deus erat uerbuȝ: hoc erat in principio apud deuȝ: oīa per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil: qđ factum est in ipso uita erat & uita erat lux hoium: lux in tenebris lucet: & tenebre eam nō comprehēderunt. Rursus alibi. Nunc clarificatus est filius hois: & deus clarificatus est in eo: si deus clarificatus est in eo: & deus clarificabit eum in semetipso: & cōtinuo clarificabit eum: nescio qs possit simplicius quicquā pronūciare simul: & efficatius affirmare concludemus uerba ioānis cum hac eius indubitata sentētia. Ego uos in ueritate diligo: & non ego solus: sed oēs qui cognouerūt ueritatē pp ueritatē: q̄ pmanet in nobis. & nobiscū erit in eternū. Iacobus duodecī tribubus dispersis ita loqtur. Oē gaudium existimate fratres mei: cum in tentationes uarias

incideritis: sciẽtes ꝙ ꝓbatio fidei uestre patientiam gi
gnit: patientia autem opus perfectũ habet: ut sitis &
perfecti: & integri in nullo deficientes. Si quis aũt ue
strum indiget sapientia: postulet a deo: q dat omnibꝰ
affluenter: & nõ iproperat: & dabitur ei: postulet aũt
in fide nihil hesitans: & paulopost. Omne datũ opti-
mũ: & omne donũ pfectum de sursum est: descendẽs
a patre luminũ: apud quem nõ est transmutatio: nec
uicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit
nos uerbo ueritatis: ut simus initiũ aliquod creature
eius. Audiamus & petri fiduciam. Vos genus electũ
regale sacerdotium: gens sancta: populus acquisitio-
nis: ut uirtutes annuncietis eius: qui de tenebris uos
uocauit in admirabile lumẽ suum. Noli te trepidare:
sed cõmunicantes xpi passionibus gaudete: ut in reue
latione eius glorie gaudeatis exultantes. Si exꝓbra
mini in noĩe xpi: beati estis: quoniã quod est honoris
glorie: & uirtutis dei: & qui est eius spiritus sup nos
requiescit. Seniores ergo: qui in uobis sũt: obsecro cõ
senior: & testis xpi passionũ: qui & eius: que est in fu-
turo reuelanda: est glorie cõmunicator: pascite: qui in
uobis est: gregem dei: prouidentes non coacti: sed spõ
tanee: sed secundũ deũ. Deus autem omnis gratie: q
uocauit nos in eternã suã gloriam: in christo iesu mo-
dicũ passos: ipse pficiet cõfirmabit: consolidabitq; ip
si gloria: & iperium in secula seculorum amen. Idẽ ali
bi. Nõ enim indoctas fabulas secuti notã facimus uo
bis dei nostri iesu christi uirtutẽ: et prescientiã: sed ma
gnitudinis illius speculatores effecti. Considerare pre
terea decet spẽ: caritatem: firmitatemq; pauli: haben-
tes talẽ spem multa fiducia utimur. Dominus quidẽ
spiritus est: ubi autẽ spiritus domini: ibi libertas. Nos
uero

uero omnes reuelata facie: gloriā dn̄i speculantes: in eandem imaginē transformamur a claritate in claritatem: tanquā a domini spiritu. Ideoq; habentes hanc administrationem iuxta q̄ misericordiam cōsecuti sumus: non deficimus: sed abdicamus occulta dedecoris: non ambulantes in astutia: neq; adulterantes uerbum dei: sed in manifestatione ueritatis cōmendantes nos metipsos ad omnē cōscientiam hoīum coram deo. Quod si etiā opertum est euangeliū nostrū in iis: qui pereunt: est opertum: in quibus deus huius seculi excecauit mentes infidelium: ut non fulgeat in eis illuminatio euangelii glorie christi: qui est imago dei. Nō enim nos metipsos predicamus: sed iesum christū dominum nostrū: nos aūt seruos uestros per iesum. Quoniam deus: qui dixit de tenebris lumē splendescere: illuxit in cordibus nostris: ad illuminationē scientie claritatis dei: in faciem christi iesu. Habemus aūt thesaurum istum in uasis fictilib⁹: ut sublimitas sit uirtutis dei: & nō ex nobis: in omnibus tribulationē patimur sed nō angustiamur: attenuamur: sed nō destituimur persecutionē patimur: sed nō derelinquimur: deicimur sed non perimus. Et paulopost. Scimus enim: q̄ qui suscitauit iesum: & nos suscitabit cū iesu: propter qd̄ non deficimus. Sed licet is: qui foris est: noster homo corrumpatur: tamen is: qui intus est: renouatur d̄ die in diem. Id enim: quod in presenti est momentaneum & leue tribulationis nostre: supra modum in sublimitate eternum glorie pondus operatur in nobis. Nō cōtēplātibus nobis q̄ uidentur: sed que nō uident̄ q.n. uident̄ temporalia sunt: que āt non uidentur: eterna sunt. Scimus enim q̄ si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur: edificationem ex deo habe

mus domum nõ mãu factam: sed eternã in celis. Hec ad corithios. Timotheũ uero sic admõuit: Vigila in omnibus: & labora: opus fac euangeliste mysterium tuũ imple: sobrius esto: ego enim iam imolor: & tem pus mee resolutionis instat. Bonum certamẽ certaui: cursum consumaui: fidem seruaui: in posterꝝ reposita est mihi corona iustitie: quã reddet mihi dominus in illa die iustus iudex: non solũ aũt mihi: sed omnibus qui diligũt eius aduentum. In his uerbis uaticinatus est presens sibi iminere martirium: quod breui secutũ est. Nõ possum me cõtinere: quin his adiiciam: quam certa asseueratione: quantaq; maiestate in epistola ad hebreos eternam filii dei generationem: uimq; cecine rit. Multifariã: multisq; modis olim deus loquẽs pa tribus in prophetis: nouissime diebus istis locutus est nobis in filio: quem constituit heredem uniuersorum per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor glorie: & figura substantie eius: portansq; omnia uerbo uir tutis sue: purgationem peccatorum faciens: sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: tanto melior angelis effectus: quanto differentius pre illis nomen heredita uit: & que sequuntur de eodem filio dei in sequenti bus dicit. Viuum est enim uerbuz dei: & efficax: & pe netrabilius omni gladio ancipiti: ꝑtingens usq; ad di uisionem anime ac spiritus: compagum quoq;: & me dullarum. discretor cogitationum: & intentionũ cor dis. Non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius omnia nuda et aperta sũt oculis eius: ad quod uobis est sermo. Ad colocenses. Filius est imago dei inuisibi lis primogenitus omnis creature: quia in ipso condi ta sunt uniuersa in celis & in terra: uisibilia & in uisibilia: siue troni: siue dominationes: siue princi

patus

patus:siue potestates: Omnia per ipsum: & in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes: & oīa in ipso con/stāt: & ipse est caput corpis ecclie: q est principiū pmo genit⁹ ex mortuis: ut sit in oibus ipse primatū tenēs qa in ipso cōplacuit oēm plēitudinē diuinitatis inhabitare: & per eū recōciliari: oīa p ipm pacificās: & p sāguinē crucis eius: siue que i celis: siue q̄ in terris sunt. Sed ne cogar lōgius pgredi per ea: q̄ de filio dei mirāda i epist. ad ephesios: ad colocēses: ad philippēses: ac de spū scō ad corithios: deqȝ ceteris theologie mysteriis alibi tanq̄ oracula firmissima fūdit: uno uerbo cōprehēdā. Siquis diligēter sacras litteras legerit: xp̄ianam legē diuina uirtute cōstare fateri coget. Si qdem nr̄i heroes stabiles herēt imobili fundamēto: clari mēte: uolūtate feruētes uerbis simplices: atqȝ certi: actione indefessi: inuicti pposito. Ceteri anxie nimiū ratiunculas p ambages aucupāt: atqȝ ut inqt dauid: tāq̄ impii circuitu quodā oberrāt: neqȝ sui: neqȝ alioꝝ duces sufficiētes. Deniqȝ si religionis maxīe ppria est puritas: hec certe diuinissima est: que neqȝ uiles posteriorum iudeoꝝ supstitiones: & spurcissima talmut deliramenta: neque obscenas: & iniquas gentiliū fabulas: neqȝ abominabiles maumethensiū licentiā: & alcorani ineptias admitit: q̄ neqȝ terrena p̄mia: ut leges alie: sed celestia pollicetur: neqȝ aduersarios fidei le/gisqȝ sue interfici iubet: quemadmodū iussit talmut: et alcoranum: sed uel ratione doceri: uel oratione conuerti: uel patientia tolerari. Que ut in primitiis chri/stianorum re ipsa manifestissime apparuit: non mo/do amputat uitia: sed extirpat: uirtutesqȝ psuadet operando priusquam suadendo. Talis enim illorum conditio: sorsqȝ fuit: ut non aliter persuadere potue/

sint q̄ & uirtutes : & miracula exercēdo uirtutes. Pre terea nō ambitionis aut uoluptatis: aut trāquilitatis humane: sed dei solius gratia ardēter exercet: totum qꝫ hunc mundū pessundat: & pro nihilo habet ut mū dū alterum consequatur.

Auctoritas xp̄i nō ab astris: sed a deo est Cap. ix.

Ommunē religionē neqꝫ a stellis: neqꝫ ab ho minibus q̄busdā: neqꝫ a morbo eē: sed a deo atqꝫ humāe spēi cōi natura in theologia no stra ꝓbauimus: in presētia uero xp̄ianā legē non esse: seruariqꝫ a fato quodā syderum breuiter sic ostendimus. Aduentus christi tanq̄ diuinus ab initio mūdi predictus a prophetis sybillisqꝫ fuit: nō in astro logia peritis: sed diuinitus inspiratis. Adde q̄ solent sphere celestes tanq̄ cause uniuersales: atqꝫ remote par ticulares ī terris effectus: nō absqꝫ cōmodis quibusdā mdiis ad finē ꝑducere: humana uero omnia non mo do nō subministrarunt cōmode xp̄ianis: sed ānos tre centos ꝑrsus aduersata fuisse tradunt̄. Vnde cū pau lus apud lucam rome disputās cum iudeis dixisset: ꝓ pter spem israel cathena hac circūdatus sum subiūxe runt iudei: comparatū habemus huic secte ubiqꝫ con tradici. ob hoc ipsum sic exclamauit tertulianus. Cū odio sui cepit ueritas: simul ut apparuit inimica est: tot hostes eius quot extrāei: & q̄dē proprie ex emula tione iudei: ex concussione milites: ex natura ipsi etiā domestici nost i: quotidie obsidemur: quotidie pro/ dimur in ipsis plurimum cetibus: et congregationibꝰ nostris deprimimur. Item. Veritas nihil de sua causa deprecat̄: qa nec de cōditione mirat̄. scit se peregrinā in terris agere: iter extrāeos facile inimicos inuenire. Ceterum gēus: sedem: spem: gratiam: dignitatē in ce lis habere

lis habere

lis habere: unum gestit interdũ: ne ignorata damnet. Quid. n. iniquius q̃ ut oderint homines quod ignorant: et si res meretur odiũ. Ita utrũq; ex alterutro redarguimus: & ignorare illos: dum oderũt: & iniuste odisse: dũ ignorãt: hec ille. Preterea corpales cause leges uel uoluptuosas: uel ambitiosas: uel certe nõ plus quam ciuiles inducunt: xp̃iana lex oĩa hec damnat: uel superat. Item sphere celestes non altius infundere desideriũ possunt: q̃ celorũ xp̃iana pietas celestes spernit spheras: atq; trãscendit: deũq; adorat solũ super celũ ut pote: que non nascatur a celo celestibus ue spiritibus: sed a solo sup celesti deo. Innumerabiles homines apud oẽs gẽtes pro christi nomie libẽter se uulneribus: certeq; morti solius diuine beatitudinis grã obtulerũt: q̃ndo alias talia celestis motus effecit certamina. Quis sapiẽs unquã potuit doctrinã suam sola pietate ad uniuersuz orbem spargere? Ac deus ob solam uirtutẽ: uel aduersante prisca cõsuetudine: atq; potẽtia ubiq; credi. Si hec a sideribus pficiscerentur profecto alius quoq; eandem aut similẽ stellarũ necessitatem nascens habuisset Quod nã fatum uniuersi creatorem ipsum esse confirmauit: qui nullã esse fatorum uim docuit: atq; docet. Quomodo igit ipsum fatum sibimet repugnat: et non esse seipsũ p̃dicat. Hec ita eusebius confirmauit: qui p̃dicationis euangelice gratia: uel certarunt iã multis ãnis uel etiam nunc certãt: quomõdo ad unã uoluntatẽ: & fidem: & eãdem uirtutem animi: uiuendiq; ratiõem diuersis tp̃ibus & tã multi nostra memoria compulsi sunt. Quis mẽtis cõpos credet unq̃ poterit iuuenes simul ac senes: uiros & feminas: s̃uos & liberos: doctos atq; idoctos non in uno climate orbis: neq; in eadem hora natos:

sed ubiqꝫ terrarꝶ: & diuersis tēporibus sideribus coa ctos: unam & eandē: nouam atq̨ inauditā doctrinā & quidem cum periculo mortis patriis ritibus ātepo suisse: & uere philosophie dogmata: duriciēꝫq̨ uiuendi q̄ delicias maluisse. Hec eusebius. Non igitur audiēdi sunt impii qdā: & fati fatui assertores: q in ipso xpiane religionis initio pronunciauerūt ipsam cū primum annos trecētos sexaginta quinq̨ ipleuisset ruituram: idqꝫ ēt quodā oraculo firmauerūt. Neqꝫ audeat astrologus aliquis aliqn̄ eam defecturā pronunciare: q̄ nō a tpali celorꝶ motu: sed ab eterna dei stabilitate depēdet q̄ ab initio mūdi usq̨ ad octauiāi impatoris tpa in ꝓphetarꝶ p̄cōiis populorꝶq̨ expectatione rerꝶ similitudie ꝯsistit. Deide usqꝫ ad nos ānos iā mille et q̄drigētos septuagitaqꝫ & q̄tuor iuitis celis: terrisqꝫ perdurat. Cuius persecutores primos. s. iudeos deus ob hoc ipsum: ut alias ostēdemus: extermiauit: quam ad diuturna: imaniqꝫ gentilium hereticorūq̨ persecutione defendit. Nunq̄ igitur poterit r̄ligio hec aboleri: q̄ deum uindicem habet: atq̨ custodē: etiam si male administretur a suis: & crudeliter ipugnetur ab hostibus: stat. n. regente deo que nō minus a suis male tractatur q̄ alienis. Deniqꝫ si prospere christiāis res humane succedent: cerimonie nō cessabunt: si aduersa multa cōtingent: crescet tandem hec religio: atqꝫ perficietur. Nam cū extrema quadam: & diuturna aduersitate quōdam orta: adultaq̨ fuerit: eadem necessario nutrietur: ac prorsus implebitur.

Christi auctoritas absqꝫ miraculis minime fuit. Capitulum. x.

Ed arguendi acriter illi mihi uident̄ magnanime laurenti: qui quottidie tam pertinacit̄ q̄ impudenter

q̃ impudenter noua ad fidē christi confirmandā mira
cula exigũt. Si.n.rara sunt ꝓdigia sunt: si frequētissi
me fierent: uel artificiosa: uel naturalia uiderent̃. Suf
ficiat nobis scire mundũ olim: nõ absq; manifestis mi
raculis tā miraculose: tā miraculosa instituta: & opa
cepisse: & ꝑtulisse. Quidq; xp̃m fecisse miracula genti
les: iudei: maumethēses nobis ꝯcesserũt. Miracula de
stella ab oriente: eclypsi solis: ac terre motu: templiq;
scissione: & alia multa multis hoīum milibus mani-
festa discipuli xp̄i tam ī iudea q̃ alibi palam quotidie
predicabant: atq; scribebant. Atq; eo quidem tp̃e:
quo īnumerabiles adhuc superant eoꝝ q cũ moriēte
xp̄o uiui: & iā adulti fuissēt: redarguere discipulos il
los oīum reꝝ egenos: nisi uera dixissent: facillime po
terant. Quonā pacto herodes facinus tā abomina
bile: & periculosissimum ꝑpetrasset: q̃n uidelicet tot
infantes: filiũq; suũ interemit: nisi nouo quodam: et
stupendo ꝓdigio fuisset ꝑterritus. Quod quidē cum
primũ ꝑpetrauit: ad octauianuz scriptum fuit. Audi
macrobiũ. Quũ audisset augustus inter pueros quos
in syria herodes rex iudeorũ ītra bimatũ iussit inter
fici filium quoq; eius occisum ait: p̄stat herodis porcũ
esse q̃ filiũ. Opere p̄cium est audire primũ: de terremo
tu inq̄t.n. Maximus terre memoria mortaliũ extitit
motus tyberii cesaris principatu duodecim urbibus
asie prostratis: forsitan ille terremotus fuit: qui in ie-
su christi contigit passione: tum quia dicit eum fuis-
se talem: ut nũquam sibi similis fuerit: Tum uero q̄a
in asia. & tyberio imperante: ubi scilicet: & quando
passus est christus. Scribit eusebius se legisse in com-
mentariis ethnicorum: q; anno tyberii decimo octa-
uo solis facta ē defectio: bythinia terremotu cõcussa:

& in urbe nycea edes plurime corruerunt: que omnia his congruunt que in passione saluatoris acciderunt Scribit uero super his & phlegro: qui olimpiadum egregius supputator est in tretiodecio libro ita dicēs. Quarto autem āno ducentesime secunde olimpiadis magna & excellens inter oēs: que ante eā acciderunt: defectio solis facta: dies hora sexta ita i tenebrosā noctem uersus: ut stelle in celo uise sint: terreq motus in bythinia: nycene urb multas edes subuertit: hec phlegro. Argumentum huius rei: q saluator hoc āno passus sit euāgelium prebet ioānis in quo scribitur. Post quintum decimum ānum tyberii cesaris tribus annis dominum predicasse. Iosephus etiam uernaculus iudeorum scriptor circa hec tempora: die pentecostes sacerdotes primum locorum quosdam sonitus sensisse testatur: deinde ex adito templi repētinam subito erupisse uocem dicentium: trāsmigrem⁹ ex his sedibus: huc usque eusebius. Quod autem christus passus fuerit āno tyberii decimo octauo: declarat etiā lucas euāgelista: qui āno tyberii quintodecimo christum baptizatū dicit āno trigesimo iam propiquātem. Computat aūt eusebius christū anno quadragesimo secūdo imperii augusti natum fuisse: cepisse uero euāgeliū predicare anno tyberii quito decimo. Dionysius ariopagita philosophorum atheniensium prestātissimus: & apollophāes insignis sophista naturaliūq rerum sciētia pol ens eo die: quo iesus occiditur una apud heliopolim erant. Hi tūc uiderunt lune globum extra coniunctiōis tempus ab oriente soli mirabiliter incidētē atq ipsum ab hora nōa usq ad uesperam supra solis diametrum mirabiliter obsistētem: incidētiamq eiusmodi usq ad solaris corporis finem peruenisse: ac tuz

demum ex aduerso diametri resilisse considerauerūt. Cum uero hec preter oēm nature ordinem contigisse manifeste cognoscerēt: dionysius prorsus obstupuit: & apollophanes cōuersus ad dionysium exclamauit preclare dionysi: he quidem sunt rerū uicissitudies diuinarum. Hec dionysius ariopagita scribit ad sapientem polycarpum: rogatq; eum: ut apollophāem ipm ad huc uiuentem: & nōdum christianum conueniat: qui neq; sit negaturus illa preter nature ordinem euēisse: neq; christianam ueritatez aspernaturus ulterius sed eā humiliter suscepturus. Lactātius affirmat christum cruci affixū fuisse martii die. xx. Esculus autem quidā astrologus: q̄uis parum religiosus: asserit tamē astrologica cōputatione certum esse ea die: qua christus cruci affixus est: solem in primo arietis gradu: lunam in principio libre fuisse: atq; eclypsim secundum naturam non potuisse fieri: tum quia pleniluniū erat oportet autem solis eclypsim in nouilunio fieri: tū qa ab oriente incepit eclypsis illa: cū ab occidente incipere soleat naturalis eclypsis. Alii solem in piscibus fuisse uolunt in uirgine lunā: idem tamen ab his de eclypsi concluditur atq; ab esculo. Idem ostendūt iudei: q lege sic iubēte pascha semp quartadecia luna celebrauere: & in pascha iesum īmolauerūt: eclypis autē fuit Nō enim licebat tūc in re tam manifesta mentiri: nam in eodē seculo: & apud eosdem p̄d cata: scriptaq; sūt: in quo: & apud quos miracula eiusmodi euenisse narrātur. Solius aūt xp̄i gratia miraculum illud factum est in celo: quid enim aut tunc: aut alias miraculosius q̄ christus factū est: ul' sub celo: ul' supra celū. De quo preco eius paulus. Deus exaltauit illū: & donauit illi nomē quod ē sup omne nomē: ut in nomīe iesu omne

genu flectat: celestiũ: terrestriũ: & infernoꝝ: & oĩs lin
gua cõfiteatur: qa dñs iesus christus in glia est dei pa
tris. Atq3 id: quod admirationẽ exauget: hoc cõfessa
tunc est hoium lingua: postq̃ in forma serui exinani-
uerat semetipsum humilis: & obediẽs factus usq3 ad
mortẽ: mortem aũt crucis. Si absq3 miraculis hominẽ
in eiusmodi habitu: ac forte cõstitutũ mũdus summũ
esse deũ cõfessus est: hoc unũ miraculorũ oium uincit
admirationem. Ego adduci nõ possum: nisi miracula
multa uidisset: ioannẽ euange. scriptorem maxĩe oim
simplicẽ: atq3 sobriũ: tã miraculosa uoce ñ ausũ fuisse
clamare. Sunt & alia multa: que fecit iesus: que si scri
bantur p singula: nec ipsum arbitror mũdum capere
eos: q scribendi sunt libros. Mitto ꝙ euangeliste sepe
aiunt iesum millia infirmorũ simul mirifice curauisse:
docet nos magnus paulus: qualis illa fuerit apostolo
rũ predicatio: qua populi multi cõuertebantˋ: nã cori-
thiis inquit. Ego fratres cũ uenissem ad uos: ueni nõ
in sublimitate sermonis: aut sapientie annũcians uo-
bis testimoniũ christi. Nõ eni iudicaui: me scire aliqd
inter uos: nisi iesum christũ: & hũc crucifixum: & ego
in infirmitate: & tiore: & tremoȓ multo fui apud uos
& sermo meus: & predicatio mea non in persuasoriis
humane sapientie uerbis: sed in ostensione spiritus: &
potestatis: ut fides uestra nõ sit in sapientiam hoium
sed in potestate dei: sapientiã aũt loquimur inter pfe-
ctos: In alia epist. eisdem dicit. Signa apostolatus mei
facta sunt sup uos in omni patientia: in signis: & pro
digiis: & potestatibus. Sed audiamus eũ ad thesalo-
nicẽses scribentẽ. Scitis: ꝙ euangeliũ nostrum nõ fuit
ad uos tantũ in sermone: sed in potestate: & spiritu sã
cto: et plenitudine multa: adeo ne sui oblitus erat pru
dentissimus

dentiſſimus paulus:aut uſqꝫ adeo obliuioſos opina bat̃ populos:ad quos ſcribebat:ut cōmemoraret: ſe apud eos feciſſe prodigia:niſi feciſſet in promptu erat redargutio :& infamia:ſi forte mentitus eſſet. De ꝓ digiis a ſe factis ſcribit etiam ad romanos : ex quib⁹ & ſimilibus miracula temporibus illis nō defuiſſe cō cludimus :quoꝝ uirtute ad exēplar:lumenqꝫ: immo ad habitaculū noſtrū edificata tunc eſt domus dei : q̄ ut ait paulus:eſt eccleſia dei uiui:colūna:firmamētū/ qꝫ ueritatis:& manifeſte magnū eſt pietatis ſacramē tum:quod manifeſtum eſt:in carne iuſtificatum eſt:in ſpiritu apparuit angelis:predicatum eſt gentibus: cre ditum eſt in mundo :aſſumptū eſt in gloria.Hec ad ti motheum. Quid igitur garrimus increduli?quid ul/ terius procaces efflagitamus?nū quotidie cū deo magno nobiſcum ſub iudice lis eſt ? num quolibet temporis momento tum ſingulis nobis:tum poſteris:qui ſimili ter querēt:deus auctoritatem ſuam redimere miracu lis cogitur:& tanquam preſtigiator aliquis mercena rius in theatrum prodire ad nutum cuiuſqꝫ compelli tur. Atq neqꝫ etiā hominem anial natura liberum ui olentis quibuſdam ſignis cōpellere naturale:ac decēs eſt:ſed inſpirationibus:doctriniſqꝫ allicere:uolēti.n. uirtus:& beatitudo ꝓmittitur:non coacto credendo precipientis auctoritas cōfirmatur : non ꝓquirendo. Quid?ꝙ pauci ſunt:qui miracula uidere:pauciſſimi: qui accipere digni ſint. Mirabilia inter hoies cōgrue ut plurimum adeo fiūt per animas hominum a corpo ribus ualde ſeiunctas:deoqꝫ cōiunctas tanq̄ per iſtru menta:imergite igitur uos in corporis lutū anie miſe re:ſic celeſtia cernetis miracula. O quam ſtulte opta/ tis inclinato in terram capite uidet̃ ſublimia: rapi.por

tentis in altũ uultis: nõ uirtutum gradibus scandere: quid miraculosius: quid diuinius in terris q̃ animus oĩno sui corporis dñs: iperiũ hoc experiamur: si possũ mus: possum⁹ ãt si uolumus: tũc nõ mõ cernem⁹ mira cula: sed ipsi pficiemus. Ego certe arbitror nobis etiã non merentibus: sepe uariis in locis mirabila quedam signa diuinitus fieri: sed nõ patent omnibus omnia. Multa etiam nõ scribuntur: uel scripta qdem nõ cre duntur: cuius quidẽ ambiguitatis occasionẽ dare ui dentur nõnulli homines admodum detestabiles: qui imitatione uerorum: falsa prodigia introducũt. Imi tatio: & uerisimilitudo necessario rem uerã sequũtur: quã si quis imitetur: & representet: nõ esset introdu ctus nũmus adulterinus: nisi quãdoq; legitimus fuis set nũmus: nõ essent falsa cõficta miracula: nisi ex ue ris miraculis homines ad ipsorũ imitationẽ fidemue inuitati fuissent. Miracula: que aurelius augustin⁹ se uidisse: & grego. narrat: talia sunt: ut fide carere non debeant. Audiui equidẽ nõnulla nostris seculis: atq; etiam in urbe nostra florentina mirabilia: simul & cre dibilia ↄtigisse: sed quedã occultiora. Illud certe mul tis hominũ milibus: qui & uiderunt: & adhuc uiuũt manifestissimum: qđ ancone anno dñi. M. CCCC. LXX. factũ a multis fide dignis accepimus. Puella q̃ dam ꝑpter pessimã quandã neruoꝝ cõtractionẽ: a pri mis incunalibus gradiendo natibus pro cruribus ute batur. Preterea bidellus florentinus ꝑpter fauciũ: pe ctorisque contusionẽ multos annos loq nihil potuit: ambo cũ diue marie eodẽ in loco se suppliciter cõmen dassent: sani protius euaserũt: omni pplo multis ãnis noti fuerãt ĩfirmi: & postea iã q̃tuor annos cõtinue oĩ populo sani. Noli laurẽti mirari: q̄ marsili⁹ ficin⁹ phi

losophie

losophie studiosus miracula ītroducat: uera. n. sūt: q̄
scribimus: ac philosophi officiū est rōnibus ꝓpriis sin-
gula cōfirmare. Sūt aūt proprie reꝝ naturaliū rōnes:
que secūdū naturā sunt: diuinaꝝ uero: q̄ sup naturã
hmōi sunt: tū metaphisice ꝓbationes: tū uel maxime
miracula. Deus. n. nō tantū uerbis quantū miraculo-
sis opibus mysteria sua ꝓbat: & precepta confirmat.
unde illud. Si uerbis nō uultis credere: opib⁹ credite.
Auctoritas apud gentiles. Caput. xi.

CHristiana miracula nemo negauit unq̄: licet
illa nōnulli ad demonū uim retulerint: nesci
entes demones uel sui cultū: uel uitia tandē
pestiferasq̧ dissensiones psuadere solere: hec
autem a christianis illis heroibus alienissima. Atqui
quonam pacto potest ea religio ortum a demonibus
habuisse: que demonū cultū damnauit: euertitq̧: ip-
sosq̧ dẽmones & fugauit: & fugat. Vniuersus pene or
bis christū subito coluit: atq̧ colit: exceptis paucis cir
cumuagis feneratoribus: q auaritie penitus mancipa
ti: de diuinis recte sentire nō possunt. Profecto genti
les oēs cōsenserunt: iesum: aut deum ipsum fuisse: aut
certe diuinū. Milesius apollo cōsultus ita cōmenda-
uit christū. Mortalis erat corpore: sapiens prodigioꝝ
effector: sed sub ducibus chaldeis armis comprehen-
sus: clauis: fustibusq̧ amaram mortem passus est. Por
phyrius in libro de responsis inquit. Christū dii maxi
me pium pronunciauerunt: imortalemq̧ euasisse asse
ruerunt: benignum admodū de illo testificantes. Ad
iungit hecatem deam interrogantibus de christi anīa
respondisse. Viri pietate prestātissimi est illa anīa: hāc
colunt a rigiditate alienam: & post multa subiūxit he
cate: christus ipse pius in celū sicut pii cōscendit. Huic

ergo ne derogaueris: concedit ipse porphirius: christum: & sapientem: & pium fuisse: q̃uis christiãos partim indoctos: partim magos nomiet: tũ ueritati: tum sibi ipsi manifeste repugnans. Tertullianus i apologetico scribit: q̄ cũ pilatus ad tyberiũ iperatorem d̄ christianorum dogmate referret: tyberius rettulit ad senatũ ut christianorum sacra inter cetera sacra reciperent. Verum cum ex cõsulto patrũ: christianos eliminari urbe placuisset: ex eo q̄ nõ senatui prius huius rei iudiciuz delatũ fuisset. Vetus. n. erat decretũ: ne q̄s deus abiq3 senatus auctoritate cõsecraretur: tyberius per edictũ accusatoribus christianorum miatus est morté: multi senatorum: & eqtũ romanorum itertecti. Cõfirmat eadem euse. Vespasianus: ac titus: auditis christi operibus eius potentiã timuerũt. Adrianus: sicut iulius capitolinus narrat: statuit christo templa facere: eumq3 inter deos recipe: ideoq3 templa abiq3 simulachris in omnibus ciuitatibus fieri iussit: que hodie iccirco: q̄a nõ habent numina: dñr adriani: que ille ad hoc parasse dicebat: sed p̄hibitus est ab iis: qui cõsulẽtes sacra repererãt: oẽs christiãos futuros: si id optate euenisset & tẽpla reliqua deserenda. Alexãder seuerus tẽpla fieri christo statuit: sed nõ successit: orabat in matutinis in sacrario suo corã statua christi. Hec capitolius. Sed audi q̄d de adriano referat eusebius. Quadratus discipulus apostolorum: & aristides atheniẽsis philosophi libros pro christiana religione adriano dedere cõpositos. Et serenus grauius legatus: uir apprime nobilis litteras ad iperatorẽ misit: iniquũ esse dicens: clamoribus uulgi inocentiũ hoium sanguinẽ cõdemnari: & sine ullo crimie: nominis tantũ & secte reos fieri. Quibus cõmotus adriãus minunio fundão p̄consuli scribit: sine

bit:sine obiectu crimis christianos nō condēnandos: cuius epistole usqz ad nostram etatē durat exemplū Hec euse. Antonius pius cū audisset christianos hoc frequenter uti ꝓuerbio. Quod tibi fieri nō uis: alteri ne feceris: ꝑscrutatus est christi uitā: eiqz statuā tanq̄ deo sacrauit. Reor eqdem ad hoc maxime inductum fuisse a iustino philosopho: qui ei libꝝ pro nostra religiōe cōscriptum dicat. Philippus ex impatoribus primus christianus fuisse ab euse. traditur: supiores. n. iesum nō solum: sed cū ceteris diis colebant: sed si omnes populū suū magis q̄ deum ueriti fuisse uidentur. Cōstantinus deniqz cum christi miracula in rebus suis manifestius fuisset expertus: deum magis q̄ populū timuit: solumqz christū & palam adorauit: idoloruz templa subuertit: christo templa passim preciosa edificauit. Hec de illo scribit euse. qui illius tempore floruit. Principes aūt illos: qui atrocius in christianos seuiebant: crudeli quadam natura: & temeraria ꝑturbatione potius q̄ ratione iustitie inductos fuisse constat: siquis insanos illos nerones: domitianosqz: quibus illis temporibus abundauit roma: cōsideret. Quibus damnatoribus tertullianus inquit: sectam nostram gloriari debere: quia non nihil grande aliquod bonum ab illis damnari potuerit. Tales uero semper insecutores nostros fuisse iniustos: impios: turpes: ab omni populo damnatos. Modestiores uero principes erga christianos honestius se gessisse. Sed quicunqz principes pre ceteris immanissime seuierunt: ut nero domitianusqz: miserabiles penas dederunt. Vt obmittam: ꝙ christi proditor iudas repente laqueo se suspendit: quid illis temporibus christi discipuli publice dixerunt: atqz scripserunt? Preterea ꝙ pontius

pylatus christi condemnator tandem in multas in-
cidens calamitates se manu propria interfecit: quod
apud grecorum: romanorumq; historicos legisse
eusebius asserit. Similis herodis primi exitus fuit:
qui se ipse peremit: similis & secundi: qui statim post
iacobi necem: carceremq; petri percussus ab angelo:
ut lucas testatur: periit: atque ut iosephus inquit: ui
dit angelum suo capiti insistentem: exitiiq; sui mi-
nistrum deinde grauiter cruciatus uitam uiolenter
abrupit. Adde q aurelianus imperator cum primum
aduersum christianos psecutionem mouisset: fulmie
primo territus est: mox occisus. Iulianus quoq; apo-
stata in persas proficiscens: christianum post uictoriã
diis sanguinem uouerat: sed in ipso itinere fame: siti-
q; exercitum perdidit: ipse etiam ignominiose est in-
terfectus: diochitianus seipsum peremit: maximianus
turpiter est occisus. Neq; silentio pretereundum arbi-
tror: q celsus epycureus: porphyrius quoq; & iulian⁹
proculusq; platonici: & nonnulli alii doctrina insi-
gnes: qui partim insana quadam arrogantia: partim
ut suis populis: ac potentibus obsequerentur: contra
christianam pietatem: linguam suam: calamumq; im
pie armauerunt: dum contra illam potentium: & un-
diq; arma seuirent: proculdubio re ipsa declarauerũt
neq; illos religionis nostre patres ullo pacto contem
nendos fuisse. Quibus cũ certamie congredi illustres
philosophi dignabantur: & a qbus conuicti sunt: ne
q; religionem ipsam ui hũana fuisse exortã: que tam
mirabiliter hũanam sapientiã: & potentiam supauit:
quod apud ysaiam deus predixit. Perdã sapientiã sa
pientũ: & prudentũ prudentiã reprobabo. Et paulus
apostolus cõfirmauit dicens. Sapiẽtia huius mundi:
stultitia

stultitia est apud deum. Quod stultũ est dei: sapiẽtius est hominibus: & quod ĩfirmum est dei: fortius est hominibus. Atq; alibi strenuus hic christi miles in hunc modũ clamat. Arma militie nostre non carnalia sunt sed potẽtia deo ad destruẽdum munitiões: & cõsilia: & oẽm altitudinem extollẽtem se aduersus dei sciam insup ad redigendum in captiuitatẽ quemlibet intellectũ in obsequium christi: atq; ad omnem inobedientiam prompti? ulciscendã. Merito igitur hec arma timuit gamaliel magnus hebreorũ doctor: quando cõsuluit: ne iesu disciplinã psequerẽtur. Si enim ex deo esset: ĩpediri nõ posse: si ñ esset ex deo: sicut cetera figmenta: que illis temporibus contigerant: breui tẽpore duraturam. Timuit quoq; illa diuius ille plotinus platonicorũ priceps interpretum numenius: iamblic? & amelius: qui christianã theologiam nõ reprobare: sed emulari potius studuerũt. Timuit hisdem ferme temporibus: & multo magis illa arnobius aphricãus rhetor clarissimus: qui cum adhuc idolatra ad crudelitatẽ christianam somniis compelleretur: neq; ab episcopo fidẽ impetraret: quam semper ĩpugnauerat: elucubrauit aduersus pristinam religionem: ut hieronymus ait: luculentissimos libros: ac tandem ueluti quibusdam pietatis obsidibus impetrauit.

¶ Christi auctoritas apud maumethẽses. Cap. xii.

Maumethenses christiãi quodãmodo esse uidẽtur: quãuis heretici arrianorꝝ: manicheorũq; sectatores: confitetur certe rex eorꝝ maumethes: iesum xp̃m dei uirtutẽ: sapiẽtiam aĩam: flatũ: spiritũ: uerbũq; afflatu quodã diuino: ex maria uirgine perpetua natum: suscitasse mortuos aliqua miracula plurima p̃ ceteris diuinitus effecisse: fu-

isse cunctis hebreorũ prophetis sublimiorem: nullum qz hebreos post iesum habituros prophetam: cunctis quidem uiris eum anteponit: mariã oibus mulierib⁹. Addit corpus iesu incorruptum in celum adscendisse christianos longo interuallo iudeis antepõit: iudeos admodum detestatur. Hec in libro eius alcorano oia Vnde sectatores illius iudeos suis sacris nõ prius ini ciant q̃ sacramẽta christiãorũ antiqua: uera: & bona esse cõfiteantur. Et qui maumethis sepulchrũ uisunt nisi etiam christi sepulchrũ uiserint: non dũ satis puri ficati existimant. Qui christi ul' marie nomẽ contume liose commemorat: ab eis seuere punitur. Religioso-rum genus habent aliud helie: aliud ioanni baptiste: aliud: & id quidẽ precipuũ iesu christo dicatum: cele brãt prophetas: & euãgelia: didicerunt enim a mau-methe in alcorano: alcoranũ esse hebraicorũ prophe tarum: euangeliiq; affirmationem: atq; declarationẽ. Legitur ibidẽ: neminẽ fore perfectum: nisi testamẽto ueteri: nouoq; paruerit: & alcorano insuper: q̄ sit con gregatio: & declaratio utriusq;. Quotiẽs euangeliũ noiat: quod facit sepe: totiẽs ꝓprio cognomẽto librũ appellat lucidum: aliquando etiã euangelium addit esse lumẽ testamenti: castigationem rectamq; uiam ti mentibus deum. Inducit preterea in alcorão deũ ita loquentẽ. Cum ꝓphetas alios aliis prefecerimus: eos q; allocuti fuerimus: christo marie filio animã nostraz ꝓprie conferentes: uim atq; uirtutẽ pre ceteris prebui mus. Duo aũt precipui maumethis errores esse uiden tur. Alter q̄ quamuis in christo diuinitatẽ quandaz ponat: longe maiorem q̃ in cunctis hoibus: ul' presen tibus: uel preteritis: uel futuris: uidetur tamẽ alicubi uelle diuinitatem illã esse a dei summi substantia di-

stinctam

stinctā: atq; minorem: quod quidem ab arriāis acce-
pit: sed in hoc secum ipse pugnat: epitheta enim: que
christo attribuit: diuinitatem eius eandem esse: atqz
summi dei significāt. Alter maumethis error: & qui
dem manifestior est: q quando satellites illi sacerdo-
tum: qui coniicere manus in iesum conabātur: cecide
runt: deus ut maumethes putat: repēte: & clam iesuz
in celum rapuit. Illi cum surrexissent: aliū quēdā iesu
similem cōprehendētes uerberauerūt: & cruci affixe-
runt: hoc a manicheis accepisse uidetur. Nihil opus ē:
ut errores huiusmodi confutē: quicūq; enim arrianā:
& manicheam heresim confutauerunt maumethem
quoq; confutasse uidētur. Concludere possumus xpi
anam legem apud oēs sectas gentiliū: iudeorū: mau-
methensium: re uera oīum excellentissimam esse con
cedi. Quisqz enim istorum: quāuis affectione quadā
nature: consuetudinisqz: uel fictiōis ꝓpriā heresim ce
teris preferat: christianā tamen: excepta sua: reliquis
anteponit. Itaqz cum sincere iudicaretur: cunctis absq; controuersia preferretur.

¶ De generatiōe filii dei in eternitate. Cap. xiii.

Mnis uita prolem suā penes se ipsa prius ge
nerat q̃ seorsum: & quo prestantior uita est
eo interiorem sibimet generat prolē. Sic ui
ta uegetatiua taz in arboribus q̃ in aīalib9
semen quasi arborem: & quasi animal in corpore pro
prio prius generat: q̃ aut iaciat extra: aut arborem in
de: animal ue externum producat. Sic sensitiua uita:
q̃ est uegetatiua prestantior per phantasiaz in se simu
lachrum: intentionemque rerum parit priusq̃ men-
bra moueat: & in externa materia fabricet. Sed fet9
ille phātasie prius: quia in ipsamet aīa est: ideo ꝓpin-

quior est anime q̄ fetus uegetatiue uite: qui non fit in anima: sed in corpore. Sic uita ratiōalis: que est excellentior q̄ sensitiua parturit in se ipsa ratione tum rerum sui ipsius quasi fetum priusq̄ uel loq̄ndo: uel agēdo promat in lucē: primus ille rationis fetus ꝓpinquior est anime q̄ phantasie fetus. Vis enim rōnalis in fetum suū: perq̄ illum in se ipsam reflectitur actū suum seq̄ ipsam querendo: cognoscendo: amando: qđ non efficit phantasia. Sic angelica uita excellētior q̄ rōnalis: notiones sui ipsius: & rerum: diuino quodā instinctu promit in se: anteq̄ depromat in mundi materiā: proles hec interior est angel o q̄ rationi suaq̄ neq̄ ab eternis obiectis sigillatim incitata est: neq̄ mutatur. Quamobrem diuina uita: quia eminentissima est: & fecundissima omniū multo magis ꝑlem sui simillimā q̄ reliqua generat: ac eā in se generat: priusq̄ pariat: extra generat inq̄ intelligendo: prout ꝑfecte deus intelligendo seipsum & in seipso omnia ꝑfectā totius sui: & omniū notionē concipit in se ipso: que quidē equalis: plenaq̄ dei imago est: & exemplar mundi sup plenum. Hanc palladē appellauit orpheus solo iouis capite natam: hunc dei patris filiū plato in epistola ad hermiam nominauit: in epinomide nuncupauit logo idest rōnem: ac uerbū dicēs: logo omniū diuinissim⁹ mundū hunc uisibilē exornauit. Mercurius trismegistus de uerbo: & filio dei: ac ēt de spiritu sepe mentionem facit. Zoroaster quoq̄ intellectualē deo prolē attribuit. Dixerunt isti quidē: qđ potuerunt: & id quidem adiuuante deo: deus autem hoc solus intelligit: & cui deus uoluerit reuelare. Dei fecunditas: quod est bonū actu infinitum per immēsi boni: eterniq̄ naturam ab euo se actu propagat infinite: quicquid au

tem est

tem est extra deum finitum ē: se igitʳ deus ꝓpagat ī se ipso: ubi certe infiniti patris īfiniti est filius. Oportet autem huiusmodi ꝓlem multo magis ītimam: ut ita dixerim: esse deo q̃ angeli notionē illam āgelice mētis In angelo quippe cum sit esse aliud q̃ intelligere: notio: que generatur intelligendo: aliud est q̃ angeli ipsius essentia. In deo autem: quia esse & intelligere idē sunt: notio quam deus semper intelligendo seipsum gignit: semper tanquam exactissimam sui ipsius imaginē idem essentia ē: atqꝫ ipse: qui generat: quamuis mira quadaꝫ relatione tanq̃ genita distinguatur a generante. Deus deniqꝫ p eternam huiusmodi notionē cognoscens ab euo se ipsum infinitū bonum: per eandem ab euo infinitū in se ad seipsum spirat amorem. Pater ergo: & filius: & spiritus amatorius: tres a theologis persone uocanʳ: natura quidē diuina inter se conuenientes omnino: ita ut unicus: & simplex deus sit: sed relatione quadam incogitabili differētes. Sic in ordine reꝝ duo habemus extrema: & media duo: in angelo quidem quolibet una: ut quidam uolunt: persona angelica est in una specie sue nature: atqꝫ ecōuerso. In femina non pregnāte plures ꝑsone ī naturis pluribus: atqꝫ contra in quolibet aīali nature in una persona sunt plures: in deo autem plures in una natura persone. Sed de his satis ad presens: immo uero nō q̃ satis: contēplationis autem huius sufficientia non a philosophis: sed ab heroicis illis christianorum ducibus: & adeo petenda. Recte enim ysaias ait Quod oculus non uidit: quod auris non audiuit quod ī cor hoīs nō ascendit: deus iis: qui eū diligunt: reuelauit.

¶ Ordo celorum: angelorum: animarū esse trinitatē quasi spherarum circa centrum. Caput. xiiii.

Vper quatuor elementa: que secundũ substantiam: & qualitatẽ mutabilia sunt: celi semper sunt planetarũ: qui nõ substantia: sed quodãmodo qualitate quadam uel dispositiõe quasi mutãtur. Quoniam uero horũ motus quasi erraticus ẽ: celũ illis octauum suppõitur: cuius magis ordinatus est motus: sed celũ illud duos habet motus: ab oriente scilicet ad occidentẽ: atq3 ecõuerso. Duas quoq3 saltem qualitates: candorẽ scilicet & splendorẽ: iccirco ab illo ad cristallinũ ascenditur: cuius mot⁹ est simplex ab oriente. Qualitas quoq3 simplex: idest candor: sed quoniã motu supior status est: & candore superius lumen: ideo ab hoc ascẽditur ad empireũ omnino stabile: totũq; lucens: empireũ stabilitati: luciq3 trinitatis recte accõmodatur: nouem reliqui: nouẽ ordinibus angelorꝝ. Sunt eni quemadmodum dionysio ariopagite placet: hyerarchie tres spirituũ diuinorũ: quarꝫ quelibet tres continet ordines. Quilibet ordo: ut theologi qdam computant: multas cõtinet legiones: legionẽ ex sex milibus sexcentis sexaginta sex unitatibus constare putant: totq3 legiones in singulis ordinibus esse: quot unitates legio ipsa complectitur. At ego dyonisio magis assentior dicenti: tantam esse illorum spirituum multitudinem: ut facultatem humane computationis excedat. Vna dei essentia in ternarium deducitur numerũ personarum: ternarium hunc numerum ternarius hierarchiarum: & nonarius angelicorum ordinũ: quasi spiritalium spherarum numer⁹ circuit. Prima hyerarchia patri: secunda filio: tertia spiritui attribuitur: in prima seraphini patrẽ in seipso ɔsiderant: cherubini prẽm ꝑ ut filium generant: throni patrem cum filio spiritum

producentem

producentem. In secunda dominatiões filiũ in seipso uirtutes filiũ a patre manantẽ: potestates filiũ cũ pa-tre spiritum producentẽ. In tertia principatus spũm in seipso: archãgeli spũm uenientem a patre atq; filio angeli spũm a filio p̃req; dependentem. Quamuis ãt singuli (sicut diximus) alia: & alia ratione p̃cipue deum intueantur: singuli tamẽ trinitatem totam: & in ea oia uident. Habent (ut uult dionysius) aliã insup differentiam. q prima hyerarchia liquorem suũ a sola haurit trinitate: secunda per primã: tertia per secundam: atq; primam. Item seraphini diuine prouidẽtie ordinem in dei bonitate speculantur tanq̃ fine. Cherubini in dei essentia tanq̃ forma: throni deniq; in se ipso: reliqui ad opera iam descẽdũt. Sed dominatões uelut architecti precipiunt: quod reliqui exequãtur. Virtutes iam exequnt: mouẽtq; celos: & tanq̃ instrumenta dei ad miracula faciẽda concurrunt. Ptãtes arcent ea que ordinem diuine gubernatiõis perturbare posse uidentur: ceteri iam magis ad humana descen-dunt. Principatus publica curãt: gẽtes principes: magistratus. Archãgeli circa singulos diuinum dirigũt cultum: sacrisq; intersunt. Angeli minora disponũt singuli singulis custodes adsistunt. Quemdamodum uero nouẽ sunt angelorum ordines: sic in nouem or-dines distribuuntur anime beatorum. quelibet enim ad eum ordinem: eumq; spiritum tanq̃ suum (ut plato inquit in thimeo sidus ascendit) cui se in uita simi-lem reddidit. Quamuis enim anime nr̃e dum sunt in corpore quartam sub luna hierarchiam efficiant: possunt tñ ꝑpter liberũ rõnalis nature morẽ ꝑ oẽs spũs bẽignos ascẽdeř: & descẽdeř ꝑ malignos: p̃serti cũ mediũ re℞ oium teneãt: ideoq; oium in se q̃sdã contine

ant qualitates: quo fit ut latissima sit ꝑgressio anima rum. Elysiorum finis est lũa: uite: mortisq; (ut pytha gorici uolunt) confiniũ: sub ea quicquid est morti: & inferis deputatur: ubi q̃si tot gradus penarũ sunt secũ dum malignorum spũum turbas: quot premiorũ sũt in celis secũdum ordines benignorũ. Nouies enim mi seros styx interfusa coercet: sicut beatos campi elysei nouies amplectuntur.

Generatio filii in eternitate: & d'claratio i tpe. C. xv.

Nte mundi tpalis initium est mundus eter nus. mundi qdem huius exemplar: mundãi uero architecti rõ & intelligibile uerbũ: glo rie quoq; ipsius splendor: & figura substan tie. Verbũ huiusmodi semper penes deum est: atq; est ipse deus: per hoc diuina ptãs ab eterno dicebat ipsa secum: tũ seipsam reliqua: tum cũcta: ac dicẽdo impri mebat intrinsecus: per hoc aliquando expressa sũt ex trinsecus taz secula q̃ que in seculis omnia Diuia hec oracula post mysteria ꝓphetarum celestes illi spiritus ioãnes euangelista: & paulus apostolus hoĩbus funde re de celo. Defecit autem a deo qñq; genus humanũ neq; sine deo poterat unq̃ in deũ resurgere: quod ad ima ceciderat. resurgere autẽ quãdoq; mentes huma ne debebãt: ne frustra a deo create fuissent: que ab eo create consequẽdi ipsius gratia fuerãt. Per dei uerbũ formati quondã hoĩes fuerant: p uerbum idem refor mari debebãt: & merito per intellectualis enim uerbi lucem depellenda erat caligo intellectus humani: per rõnem dei rõnale animal emendandum. Ergo statu tis a dĩna uoluntate tẽporibus: creauit deus per uer bum rõnalẽ quandã hoĩs animam: quã eodez momẽ to tenero fetui uirgĩalis uteri p dĩnũ spiritũ cõcipiẽtis cõiunxit.

cõiunxit. Momento quoqꝫ eodẽ uerbum ipm̃ naturam assumpsit humanã: atqꝫ ferme: sicut ex anima immortali: & mortali corpore homo factus est unus: ita ex hoie illo ac dei uerbo factus ẽ christus deus: & homo. Sic infinita bonitas: que se cõicare uult omnibus tunc modo quodam aptissimo se ipsam cunctis cõicauit: quando sibi coniunxit hominem: in quo tanq̃ in media rerũ spetie cuncta cõprehẽduntur: neqꝫ mutauit tunc sedẽ suã diuina maiestas: cũ sit semper ubiqꝫ neqꝫ se ad hũana quasi per defectũ deiecit diuia sublimitas: sed hũana ad se potius eleuauit. Neq infinita diuini solis lux ex adiũctione hominis ullo modo infici unq̃ potuit: sed homo inde sp̃ illustrari: ac perfici: atq ut in hoie augeri: & minui: sic ad corpus pertinent: ut in animã nunq̃ penetrẽt: ita in christo hũana pati ꝑprie ad hominẽ ꝑtinebat: in diuinitatẽ non penetrabat. Christus igitur ut homo patiebatur humana: ut deus diuina operabatur.

Conueniens fuit deũ se homini iũgere. Cap. xvi.

CVr olim deus homo factus est: ut hõ quãdoqꝫ quodãmodo deus efficeret. Deus enim quodãmõ fieri potest: qui naturali instictu cupit: studetq esse diuinus. Nõ potest autẽ in deum surgere nisi deus aliq̃n ita trahat: ut surgat: queadmodũ ante traxerat: ut appeteret: sed rẽ hanc ab alio principio repetamus. Summus opifex sũmum manifestũq dbet opus efficere: tale uero illud ẽ: quo maius effici neq̃t. Tale igit̃ manifeste deus summus facere debet opus hoc: uel icreatũ solũmõ est: uel creatum: uel ex utrisq cõpositũ. Primũ quidem illud nõ manifestum opus est: sed opifex ipse: solus eni deus ẽ qui ab alio nõ dependet. Secũdum uero cum oio fi

nitũ sit: ab in finito deo spatio distat imenso: & īfini-
to. In hoc certe spatio tã ratiõe īteruall i ipsius: q̃ etiã
ratiõe infiniti dei: opus ad huc aliud: rursusque ali-
ud p̄stãtius semp̱ effici potest. Nulla igit̃ creatura sim
plex potest opus illud summum esse: quod nos queri
mus: sed ita deuʒ opus huiusmodi sũmopere reperire
cõfidimus: siquid unũ reperiat̃ ex summo creatore si-
mul: & creatura compositum. Ratiõe quidẽ creature
illud dicitur esse opus: ratione autem creatoris imen-
sum opus huiusmodi deꝰ facere potest: & scit: & uult
est enim deus potẽtia: sapientia: bonitasq̧ īmensa: cõ
iungi igitur quandoq̧ creatori debuit creatura. Que
sup rationalem animã sunt: solũ eterna sunt: q̃ infra
illã: temporalia solum: ipsa uero partim quidem eter
na: partim etiã temporalis. Deũ imitatur unitate: an
gelos intellectu: speciẽ p̄priam ratiõe: bruta sensu: nu
tritiõe plãtas: essentia carentia uita. Est igitur anima
hoīs quodãmodo omnia: quod in theologia nostra
latius disputauimus: presertim cum sit in corpore ex
oium uiribus composito: celiq̧ instar temperatissimo
Decet ãt deo cõmuni oium duci uniuersam creaturã
quodãmodo iungi: nõ quidẽ sparsim: quia deus sum
ma unitas est: imo uero summatim: nature igitur hu
mane deus uniat̃ oportet: in qua sunt oia. Si eni illis:
q̃ supra eã sunt tanq̃ creatarꝝ rerꝝ extremis iũgeretur:
neq̧ ad media rerũ: neq̧ ad alia extrema coniunctio
eiusmodi pertineret. Smiliter si illis: que infra nos sũt
iungeret semetipsũ: p̱fecto infinita unitas opera sua
uniuit sũmopere: & inuicem: & ad ipsam: cum ab ini
tio in hoie cuncta ɔcluserit: deinde sibi deuixerit hoī
em. Forte ab ea q̃ supra diximus p̱pheta abachuc in
quit. Opus tuũ dñe in medio annorꝝ uiuifica: illud in
medio

medio annorum notũ facies: cũ iratus fueris: misericordię recordaberis. Quia uidelicet in media rerũ specie q̃ ex utrisq; seculis: euo scilicet: temporeq; componitur: opus illud impletur. Addũt aliq in medio quoq; mũdi cursu: uolũt enim decẽ annorum milibus non mũdum: sed mundi cursum prorsus expleri: siqdem motus quietis gratia sit istitutus: atq; in medio hoc mundi cursu: deũ se hoibus ostendisse, ut aduẽtus eius eq̃ ab utrisq; seculorum distaret extremis: ne uł expectatio futuri aduentus nimiũ protraheretur: uel p̃teriti memoria prorsus aboleret. Sed tẽpora deus uiderit temporũ tẽperator. Si bonitatis proprium est diffundere & cõmunicare se ipsam: deus cũ sit infinitum bonum omnes debet cõmunicationis modos iplere: ii uero q̃ttuor esse uidentur. Secundum presentiam: uirtutem: unitatem essentie: unitatem p̃sone. Primus impletur in omnibus: ubiq; enim deus adest. Secũdus per omnes formas etiam minimas propagatur: nã omnis forma efficacem a deo aliquam habet uirtutem: materia uero ipsa non habet. Tertius intra deum fit solum: non potest enim essentia dei essentia alterius fieri: alioquin uel quod infinitum est: finitum fieret: uel quod est finitum: fieret infinitum. Quartus cõmunicatiõis modus fieri nequit in rebus ratione carentibus: quibus enim natura deest omnino cognitio: amorq; dei unio diuina secundum personam non conuenit. Ex angelo quoque ac deo unam fieri personã non est necessarium: angelis quippe miseris nullum superest remedium: cum penitentia desit: ceteris angelis satis ẽ ad beatitudinem suam ãtiqua illa luminis diuini possessio. Quod quidem lumen in seraphinis: seraphinus quodãmõ fit: in cherubinis ẽt cherubinus: similiterq;

in aliis perinde : atque solis lumen: dũ per uitra diuersoꝝ colorum transit: in colores uarios se transformat deus aũt in homine hominem reddit diuinũ merito. Sicut enim in rebus naturalibus ex materia ultia formaq; suprema fit cõpositum naturalium prestantissimũ: ut animal rationale: sic ferme in rebus diuinis ex supremo spiritu atq; ultimo scilicet deo & hois anio efficitur diuinũ assumptũ omniũ prestantissimũ. Nõ satis erat homini ad hoc ut suscitaretur radius menti eius diuinus infusus: nam propter sensus a mente digreditur. Oportuit igitur in homine quodam scilicet iesu ita diuino ipsi soli animũ iungi: ut in corpus ipsius: & ad sensus hominũ copia radiorum exuberaret.

Qualis coniunctio sit dei & hominis. Cap. xvii.

QVoniam unio dei ad hoiem secundũ p̱sonã diuinã potiusq̃ secundũ diuinam naturã facta ẽ: ideo cũ unitur homini uerbũ: nõ oportet patrem similiter: spiritũq; uniri: qui licet natura cõueniant: differunt tñ inter se ꝑprietate p̱sone. Sicut ergo in trinitate tres p̱sone in eadem natura existunt: sic in christo p̱sona una in tribus existit naturis: deo: animoq;: & corpore : atq; ibi homo cõparat ad deũ: quemadmodũ manus ad animã : imo lingua ad intellectũ. Non enim fit deus ꝑprie naturalis hois forma: sed homo fit propriũ : cõiunctumq; istrumentũ dei ad opera dei ꝑpria excellẽtissime pagenda. Nõ sunt aũt due in christo p̱sone: sed una: scilicet persona uerbi cõiuncta: non p̱sone hois: sed nature. Sicut etiã rationalis ania in suo esse existit: pque eius esse existit & corpus: ita dei filius : & multo magis in esse p̱sone sue existit: atq; ad illud naturã extollit humanã. Proinde queadmodũ uerbũ nostrũ mente cõceptũ isensibile est:

bile est: extra uero uoce prolatũ fit sensibile: ita mẽtis diuine uerbũ ab euo in deo iuisibile pmanet: sed per assumptionẽ hois factũ est uisibile. Est igitur christus uerbũ: qđ ab euo diuia mens se: omniaqꝫ secũ intelligendo intra se loqtur iam spiritu diuino prolatum: & corpus humanũ quasi uocẽ assumens: diuināqꝫ audientibus significans uoluntatẽ. Tantũ uero diuinam cuiqꝫ uoluntatẽ significauit: quãtũ quisqꝫ capere poterat. Cunctis aũt quantũ si ibreui hac uita exerceat beatitudinẽ largitur eternā. Multa quidem precepta & preclarissima tradidit: sed paucis omnia comprehẽdit quando iussit. Te toto deum ama: homines ama sicut te ipsum: quod tibi fieri non uis: aliis facere noli

Quā decens dei hominisqꝫ coniunctio. Cap. xviii.

NOn minus ferme est deformia reformare q̃ formare simpliciter: ab initio si quidẽ nõ minus est bene esse q̃ simpliciter esse. Decuit igitur deum oium effectorem pficere que defecerant: & quẽadmodũ per insensibile uerbum cuncta creauerat (quid. n. aliud creature sunt: quā cogitationum dei quasi quedā uoces extra prolate) ita per uerbũ quodāmodo iam sensibile factum sensibilia reformare. Quoniam uero deus cuncta facit potenter: sapienter: beniuole: decuit ita restituere illa: ut potentiā sapientiā: beniuolentiāqꝫ ostenderet. Quid potẽti⁹: q̃ extrema in unā psonā: & infinita ad summa redigere: Quid sapientius: q̃ uniuersi decorẽ mirā prime & ultime rationis copulā fieri: Quid beniuolẽtius q̃ deum uniuersi dñm ob serui deliquẽtis salutẽ: serui formam assumere: Si ergo & declarauit: & fecit: ut nihil esset in mundo deforme: nihil penitus ɔtemnendũ cũ regi celorũ terrena cõiunxit: atqꝫ ea quodāmodo ce-

lestibus adequauit. Preterea: quoniã homo a deo ce
ciderat potentissimo: sapientissimo: benignissimo: id
circo in ibecillitatẽ: ignorantiã: malignitatẽq; corrue
rat: ppterea q; ex pio pfanus euadens: ineptus iã peni
tus erat ad diuinã uirtutẽ imitandã: ad lucem cogno
scẽdam: ad bonitatẽ deniq; dirigendã. Vt ergo hõ ex
hac ruina rursus ascẽderet ad sublimia: cõgruentissi
mum fuit sublimẽ deũ ex alto huic manũ porrigere:
hac uidelicet ratiõe: ut se ipsum huic uisibilẽ: amabilẽ
imitabilẽq; efficeret. Nullus ad hoc aptior modus: q̃
q deus fieret homo: ut hõ: qui corporalis iã factus cor
poralibus inhiabat: deũ iam quodãmodo: et corpora
lem: & humanũ clarius cognosceret: & amaret arden
tius: facilius quoq; & diligentius imitaretur: fieretq;
beatus. Postremo hõ curari pfecte nõ poterat: nisi re
cuperaret mentis inocentiam: dei amicitiã: suã excellẽ
tiam: que soli subiecta deo fuerat ab initio secundum
naturam. Neq; excellentiã adipisci poterat: nisi cura
tor esset deus: cui soli homo secundũ naturam subest:
neq; dei amicitiã: nisi per congruũ quendã conciliato
rem: qui manũ ad utrunq; posset extendere: & utrisq;
extremis esset cognatus quodãmodo: & amicus nul
lus est talis omnino: nisi sit deus simul & homo: neq;
innocentiam: nisi culpa dimissa: quã dimitti sine satis
factione iusticia non permittit. Satisfacer̃ pro uniuer
so hominũ genere solus poterat deus: pati tamen neq;
decebat: nisi hominẽ: qui peccauerat: neq; de9 ipse po
terat. Cõsentaneũ itaq; fuit humanũ genus per deũ
factum iam hominẽ emendari: proinde neq; excellen
tia cõparari poterat: nisi per curatorem excellentissi
mum: neq; amicitia reconciliari: nisi per amicissimum
conciliatorem: neq; recuperari inocentia: nisi per satis
factorem

factorem sufficientissimũ. Excellentissimus aũt cura-tor solus deus est: amicissimus cõciliator est hõ: sufficientissimus satisfactor ille proprie uidetur esse: qui pariter est deus & homo. Valde igitur humane curatiõi congruũ fuit: quod ioannes ait: diuinũ uerbũ humanam induere carnem: ut genus humanum queadmodum per eternum uerbum creatum fuerat: deserendo autem inspiratum uerbum in culpam ceciderat: si per uisibile uerbum a culpa redimeretur.

Aduẽtus xp̃i dat btitudinẽ: fide: spe: caritate. C.xix.

NEmo beatitudinẽ: q̃ in diuina cõsistit cõtemplatione conseq potest: nisi deũ ardenter ãet ardenter amare deũ neqmus: nisi speremus eũ qñqz asseq posse: sperare nõ ualemus: nisi prius credamus tũ deũ esse: tũ nos deo posse qñqz frui. Deus igitur pr̃ hoĩum & curator aliq̃ndo miris modis indutus hũanitatem: se nr̃is sensibus obtulit: ut p ipsos sensus: qbus plurimũ utimur: & cõfidimus corpus eius miraculaqz cernentes esse deũ certiores essemus: hinc fides exorta est sciẽ fundamentũ. Qui uero crediderit eũ curandi hũani generis gr̃a i molẽ corporis descendisse: oĩa iam uel maxima se a deo sperabit impetraturũ. Quisqs tanta beneficia parti uidet: partim sperat: nisi penitus uecors: ingratusqz sit: nõ amare nõ põt. Rursus: cũ deũ itelligas aĩo cõiunctũ fuisse quadã unione psone: sperare debes animũ posse aliquãdo deo cõiungi quadã opationis unione: in qua sũma beatitudo cõsistit. Desiderare quoqz debes deo pre ceteris inherere: qui soli hominis animo: corporiqz se prorsus infudit. Proinde quia deus homini absque medio se coniunxit: meminisse oportet: nostram felicitatem in eo uersari: ut deo absque me-

dio hereamus: & quia inter equales animicitia est: dū consideras deum quodāmodo se hōi adequasse: neqȝ animicitiā dei erga te negare: neqȝ tuā erga deū desere re debes. Desinant igit̄ iam desināt hoies sue diuinita ti diffidere: ob quā diffidentiā mortalibus seipsos im mergunt. Reuereantur seipsos tāquā diuinos: spent qȝ se posse ad deum ascendere: quado quidē ad eos di gnata est quodammodo maiestas diuina descendere Ament toto pectore deū: in quē transforment̄: q ob ingentē amorē se mirabiliter in hoiem trāsformauit.

Aduentus christi ad pecci grauitatem leuandam uti lis fuit. Caput. xx.

Ita corporis anima est: aie uita deus. Nature ordo exigit: ut corpus anime: aia deo pareat iustitie ordo reqrit: ut si a deo dissentit aius: taliōis pena dissentiat copus ab anima: atqȝ sensus a rōne. Rebellauit a deo primi parentis anius rebellauit corpus: ac sensus ab eo: rebellio prima pec catum fuit: secunda pena quedā peccati fuit. atqȝ pec catum: quoniā rōni derogauit: et deo. Complexio af fectioqȝ rebellis a primo quasi sapor quidā ꝓfluxit in oēs: q inde q̄si riuuli a fonte manarunt. Hoc igit̄ origi nale uitium est ceterorum malorum anime corporisqȝ origo: hoc uolumina illa hebreoꝝ testificātur: quorū diuinitatē testificatur summa illorum pre ceteris anti quitas: cōsensio pene omnium: propagatio p uniuer sum: duratio īdefessa: concordia: maiestas: sobrietas: & miracula. Hinc illa magoꝝ a zoroastre descenden tium opinio: omnia. s. corporis mala a malis anime ꝓ ficisci: animaqȝ curata cetera mala uitari. hoc plato in timeo quidem innuit: in carmide uero declarat. Verū: ut ad ꝓpositum reuertamur: rebellio eiusmodi

quoniã infiniti dei derogauit maiestati: mortales ad infinitam beatitudinẽ ineptissimos reddidit: neq; dirigi: nisi p infinitum deũ poterant. Dirigẽdi tñ aliqñ erant: ne frustra a deo fuissent ab initio ad beatitudinem ordinati. Per uoluptatẽ commissum est peccatũ per conrrariũ uoluptatis dolorẽ purgandũ. Peccauit semel omnis quodãmodo humana natura in hoie illo: qui uicem gerebat omniũ: pati similiter semel quodammodo debet oĩs in aliquo: qui uicẽ quoq; oium gerat: qui lõge magis cũ deo ɔsentiat q̃ ille dissenserit Oium uero uicẽ post adã sol⁹ ille gerere potuit: q deo pẽitus iũctus esset oium ɔditori: fuit igit̃ de⁹ simul et hõ de⁹ ut oẽs cõplecteret̃: ĩfinitãq; culpã posset diluer̃ homo ut pati pro culpa posset: atq; ut pateret̃ homo queadmodũ peccauerat homo. Sic et illius hois pena meritũq; ui aliquã habuit infinitã: inq̃tũ re uera deo iũctus fuerat ĩfinito. Infinito aũt quodãmõ supplicio meritoq; op⁹ fuerat: ad ĩfinitã culpã penitus diluẽdã.

Christus pfectũ instructiõis genus ĩpleuit. Ca. xxi.

Diuina prouidentia nullum erga filios suos institutiõis genus pretermittere uoluit. Est autem institutio duplex: p doctrinã uidelicet: et exemplũ. Doctrina pfecta est: de qua iure dubitari non debet: qualis in solo deo esse ɔceditur. Misit igitur pater deus ad hoies preceptorem aliquem: qui deus esset: ne de doctrina eius dubitare deceret: adde & qui esset homo: ut ipse omnia humana officia uere exeq posset: oẽsq; p hõesto deoq; perferre labores: quo exemplo homines perfecte instrueret ad uirtutẽ. Opera enim multo magis q̃ uerba mouẽt: in disciplina presertim morali: cuius finis pprius uersatur in actione. Esse illũ deũ declarauerunt miracula:

ut fidem apud dociles doctrīa eius haberet: esse uero hoiem passiones humane declarauerunt. Nullus igit̄ nobis nisi pertinaces nimiū esse uelimus: excusationi locus uidet̄ esse relictus: si doctrinā eius q̄si minus ueram insolēter respuere nitimur: diuinitas miraculaq; reclamant: si tanq̄ nobis supra modū dura hūanitas: laboresq; magistri: & ducis illius oñdūt hoibus possibilia esse q̄ pertulit homo. Deniq; quia delictoꝝ summa i eo cōsistit: ꝙ corporalibꝰ nimiū inheremus: a spiritalibus ue discedimus: christus uite magister per doctrinam: uitāq; suam quasi gladium & ignem immisit in mundum: hoc est uirtutem purgatoriam: animiq; purgati: ut oēs corpalium uitiorum fomites resecaret ad uiuū: atq; cōsumeret. ipse quoq; singula ultro libenterq; tulit: que ceteri fugiunt tanq̄ mala: pegrinationem: inediam: sitim: nuditatem: infamiam: contumelias: uerbera: breuitatē uite ignominiosam mortē: & acerrimā. Fugit autē singula q̄ tanq̄ bona ceteri prosequuntur: ut hac ratiōe nobis ostēderet: neq; mala uera esse: que mala uocamus: neq; bona: q̄ uocamꝰ bona: nihilq; in rebus corpalibus esse: quod ullius p̄cii censendum sit: sed quicquid preter deū est: tenuis umbre somniū extimandū. Cū aūt oibus: que a mortalibus optantur: tanq̄ bōa careret: solis certe miraculis: solus ipse in orbe terrarū in hāc usq; diem meruit: & meruit subito: ut deus sūmus existimaret̄. Prophetas hebrei sanctos homines uocant gentiles uiros excellentes: cū deos nomiant: diuinos iam factos: et dei ministros intelligūt. Maumethenses regē suum maumethē filiū abdale: filii abdalmutalibis arabie regis purū quidem hoiem: sed dei nunciū esse credūt: talē quoq; ipse uocat in alcorano. Addit se in ui armoꝝ:

christũ in uirtute miraculorum missum a deo fuisse: deũ q; hominibus iesum: & mariaz miraculũ effecisse. Merito solus christus stupendis operibus meruit: quod neqz principes hoc tum minis: tum beneficiis contendẽtes. Neq; zoroaster: pythagoras: empedocles: apollonius theaneus: aliiqz multi philosophi sapiẽtia mirabili: et longa uita consequi potuerunt. Quis pythagoram iamblicus chalcideus longa disputatiõe: apolloniũ uero philostratus eloquentia: porphyrius argutiis: multi pricipes fauore pro uiribus celebrauerunt

Christus errores expulit: ueritatẽ aperuit. Ca. xxii.

Nte christi aduentũ per uniuersũ pene orbẽ plures colebant dii: immo demones: sacerdotesq;: & illi quidẽ mali: qđ enomaus philosophus confitetur. Quis non uideat illos fuisse malos: q nihil de animorum purgatione curabant: de terrenis consulebant solum: ac terrena semp a cultoribus exigebãt. Sacrificia iubebant obscenissima: & crudelissima fieri: responsisq; suis discordias q̃ plurimas seminabant. Colebant passi deorum. i. beatorum loco tyranni uiuentes. colebantur animę partim incontinentium: partim hominum iniquorum: his immanissimis monstris olim genus hominum premebatur. Non hercules armatus ea: sed christus inermis tunc extinxit: cum malignorum demonũ uim retudit. Scribit plutarchus: barbarorum opinionẽ esse: aereos demones: ꝑ turbationes: mortẽque pati posse. Testimonia quoque multorum adducit: quod certis signis compertum fuerit: tyberio imperãte: pana magnũ demonem: multosque alios demonas mãifeste enim lasse demona etiam obiisse: ꝓculus ẽt platonicus esse id posse ꝓbat. Nos autem scimus christũ eo ipso in tẽpo

re adisse libū: atq; resurrexisse. Plutarch⁹ p̄terea scri
bit: oracula tēporibus suis uno: uel duobus exceptis:
toto iam orbe extincta. Audi qua uoce de hoc por-
phyrius conqueratr̄: Postea inquit q̄ iesus colitr̄: nihil
utilitatis a diis consequi possumus. Si dii sunt: o por
phyri: quare uiribus suis iesu uirtutem non depri-
mūt. Sed audiam⁹ magnum illum tertulianū apud
romanos iudices sic orantem. Agatur huc iudices
aliquis sub tribunalibus uestris: quem demone agi
constet. Iussus a quolibet christiano loqui spiritus il
le: tam se demonem confitebitr̄ de uero q̄ alibi deū de
falso. Aeque producatr̄ aliquis ex iis: qui de deo pati
existimantur: nisi oēs eiusmodi sp̄ūs se demones con-
fessi fuerint xp̄iano mentiri nō audentes: ibidē illius
christiani ꝓcacissimi sāguinē fundite. Quid isto opere
manifestius: quid hac ꝓbatione fidelius: simplicitas
ueritatis in medio est. uirtus illi sua adsistit: nihil sus
picari licebit magia: aut aliqua eiusmodi fallacia fie
ri. Atqui omnis hec nr̄a in illo dn̄atio et potestas de
nomīatiōe xp̄i ualet: ita de contactu: deq; afflatu no
stro etiā de corp̄ibus nostro īperio excedunt inuiti: &
dolentes: & uobis p̄sentibus erubescētes: credite illis
cum uerum de se loquuntr̄: q mētientibus creditis. Ne
mo ad suū dedecus mentitur: qn potius ad honorem
christianis ad probandā ueritatē cogentibus se deos
palam esse negāt neq; alium deū respōdent p̄ter unū
cui nos mancipamur: huc usq; tertullianus. Lactan
tius scribit suis tēporib⁹ hoc publice quotidie comp
tū fuisse. Cū gentiles suis demonibus imolarēt: si assi
stebat aliqs cruce signatā frontē gerens neq; responsa
poterat consultus reddere uates: neq; poterāt demo
nes in uisceribꝫ bestiaꝝ futura depigere: atq; hāc fuis
se causam

se causã inqt precipuam malis regibus xp̃ianos perse quendi. Non enim aduertebant signo crucis tanq̃ potentiore: demonas tanq̃ debiliores inde fugari. Merito socrates: plato: & uarro q̃uis latenter pp turbã superstitiones gentiliũ deriserũt iesus deniq; illã pdidit ne hoies pderent. Greci atq; romãi paulo ante xp̃i lumen ceperant aristipi: epicuriq; contagiosa impietate magis i dies magisq; corrũpi. Innũerabiles xp̃i exẽplo martyres ubiq; gẽtiũ ptim illiterati: pti litteratissimi cũ p̃sẽtem uitã dei unius: futureq; uite gr̃a prsus contemnerent. Cõtra aristipicũ epicureumq; uenenũ medicinã hominibus salluberrimã porrexerũt. Preterea iniquissime apud multas gentes leges extabãt. Perse matres suas nephandis nuptiis cognoscebãt. Hũanis scyte carnibus uescebant̃. Carthaginenses aliiq; permulti homines: immo et filios iugulatos demonibus sacrificabãt. Massagete: ac derbices ppinquos: & affines suos cũ cõsenuissent imolabãt carnesq; eoꝝ epulabantur. Bactri canibus ad hoc ip̃m nutritis senes obiciebant. Scythe eos: q a defunctis amati fuerant: uiuos infodiebãt. Tibareni uiuos seniores suos precipitare. Hircani: caspiiq; rapaci auiũ generi: canibusq; piicere soliti: illi uiuos: isti mortuos. Hec & multa generis eiusdẽ prius religiosissime faciebãt. Sola deide christi: discipulorũq; illius p̃dicatiõe undiq; truculẽtissima hec pestis expulsa: factum est etiam: ut pauciores: uel corripiant̃ a demonibus: uel a se ipsis iterimãtur. Iudei ante xp̃i aduentum (ut plurimũ) legis mosaice: pphetarumq; suoꝝ solã superficiẽ attingebãt. Christus aũt eiusq; discipuli pfectissime docuerunt pfundos diuĩe mẽtis sensus liceis: imo diuinis oculis penetrare: qd̃ etiam iudeus philo testatur: ubi de ɔtẽ

platione disputans cōmendat acumē: & sanctimoniā christianorū. Prisca gentilium theologia: in qua zoroaster: mercurius: orpheus: aglaophemus: pythagoras consenserunt: tota in platōis nostri uoluminibus continetur. Misteria huiusmodi plato in epistolis uaticinatur: tandē post multa secula hoibus manifesta fieri posse. Quod qdem ita contigit: nā philonis: numeniiq₃ tpibus pmū cepit mēs priscoꝝ theologoꝝ in platōicis chartis intelligi: uidelicet statim post apłoꝝ apostolicorūq₃ discipulorū conciones: & scripta: diuino enim xp̄ianorum lumine usi sunt platonici ad diuinū platonem interpretandum. Hinc est: ꝙ magnus basilius: & augustinus ꝓbant: platonicos ioānis euāgeliste misteria sibi usurpauisse. Ego certe reperi precipua numenii: philonis: plotini: iāblici: proculi misteria ab ioāne: paulo: yerotheo: dionysio ariopagita accepta fuisse. Quicquid enim de mēte diuina angelisq₃: & ceteris ad theologiam spectantibus magnificum dixere: manifeste ab illis usurpauerunt.

¶ Xp̄stus est idea: & exemplar uirtutū. Cap. xxiii.

QVid aliud xp̄s fuit: nisi liber quidam moralis: immo diuine philosophie uiuens de celo missus: & diuina ipsa idea uirtutum hūanis oculis māifesta. Huc igitur oēs: huc inq̄ flectamus oculos: atq₃ mentē: hic uerā sapiam nos docebit: q rudes olim homunculos subito reddidit sapientes. Hic rectam iustitiam: qui nihil possedit ꝓprium: atq₃ qđ suum est: deo: & hominibus tribuit: deo qdē paternam: & plusq̄ paternam uenerationem: hoibus uero fraternā bēiuolētiā: atq₃ curā. Hic magnāimitatē: fortitudinēq₃ p̄stantissimā: q nihil in terris cōcupiuit tanquam magnū: nihil timuit tanquā durū. Hic

temperantiam

temperãtiam singularem: in quo uix primi animi motus: & illi qdem remissi: & decẽtes apparuerunt. Hic mãsuetudinẽ incredibilem: qua supbiã societatis humane: pestẽ penitus expellamus: qs enim mãsuetior illo: q cũ summus oium esset: se ifimis adequauit. Hic ardentissimam in oẽs homines caritatem: qui nõ sibi tantũ; uerũ etiã toti hoiuz generi uixit: q & mortuus est libẽter: ut ceteros a morte redimeret. Hic & contẽplãdi: & agẽdi regulã pfectissimã: q sepe curãdis hoium; erroribus atqz morbis sepissime rebus diuinis cõtẽplãdis icubuit. Hui⁹ uite testes nobis sũt scriptores qdem ab initio plures: oiumqz grauissimi. Imitatores uero q̃ plurimi: & mũdus deniqz uniuersus: ostendit se christus publice hominibus breue tempus. Nõ enim quo ad illũ decebat ultra: & illud nobis sufficiebat: tot uero patrauit miracula: ut ioãnes dicat: si scriberet singulatĩ: ne mundũ qdem ipsum libros capere posse. Vitã eius ut pote celeberrimã: cunctisqz mirabilẽ plures q̃ q̃tuordecim scripsisse tradunt. Soli tñ illi in usu sunt: aut aliqñ fuerunt: q nõ humana, sed diuina scripsere manu. Quales sunt mathe⁹: marc⁹: lucas: ioãnes: mathe⁹ hebraice scripsit: cui⁹ testũ hebraicũ hieronym⁹ inqt: tpibus suis i bibliotecha pãphili extare: sibi ẽt factã fuisse transcribẽdi illius facultatẽ a nazareis q in bersabe: & p syriã hoc uolumie utebãtur. Panthenus ẽt stoicus xp̃i martyr cũ usqz ad indiã interiorem xp̃i uerba predicãdo penetrauisset. iuenit ibi tũ bartholomei apostoli semina. tũ ẽt mathei hebraicũ euãgeliũ: secumqz attulit. Hec eusebius: reliq tres; qui dicuntur euãgeliste: grece scripserunt. Legebatur quoqz apud antiquos xp̃ianos quinti euãgeliste euãgeliũ; quod secundum hebreos appellabatur

probatum satis ab ignatio: ac origene: & ab hierony mo ex hebraica lingua in grecā: latinamqꝫ conuersū hec ab hieronymo. Atqꝫ in hoc uel maxie christiana elucet ueritas: ꝙ christianorū cetus ab ipso exordio haud temere quoslibet scriptores admittit: sed sactos simplies sobrios: et q̄electissimos. Qui uero ex primis illis in precio sunt: partim christum ipsum: ptim eius discipulos audiuerunt: q & si diuersis linguis: tempo ribus: locis scripserūt: & alter alterius scripta non ui derūt: nisi forte ioānes: eadē tamē ubiqꝫ duce uerita te confirmauerūt. Apparet interdum in illis quasi dis sona quedā in rebus minimis dissimilitudo: nunq̄ re uera cōtrarietas. Vnde simpliciter uidetur alter seor sum ab altero historiā conscripsisse: nullus tamen ho rum seorsum a ueritate. Miracula uero tam multa q̄ magna: tā publica: tot annos in iudea: & ierusalē ubi facta dicūtur: predicauerunt: ut ↄstet illos uerissima predicauisse. Quonam pacto falsa asseuerando obti nere in re tam ardua: inter homines eruditissimos po tuissent: unde nam admirationi essent: si pugnātia in ter se dixissent: nisi duces illi re uera inuicem cōueissēt christianum regnū fuisset subito dissipatum. Euāge liste: & apostoli de christi uita: doctrinaqꝫ cōmuniter multa dixerunt: & qsqꝫ propriū aliqd in medium at tulit. Siue enim quilibet uniuersa dixisset: superflu us uideretur numerus ceterorum: siue singuli quedā solum: atqꝫ noua continuatio: & auctoritas historie tolleret. Certe id: quod mirum est: talia sunt: mathei marci: luce: ioānis: petri: pauli: iacobi: iude scripta: ut in rebus principalibus plures testes adsint. Ac si te stes omnes audiamus: nihil superflue: & importune repetitum uideamur audisse.

¶ Auctoritas

¶ Auctoritas sibyllarum. Cap. xxiiii

Arro philosophus in libris diuinarũ rerum decem sibyllarum noia: tpa: patrias diligenter cõmemorat: atqȝ ad id scriptores multos testes adducit. Affirmat preterea libros sibyllinos fuisse apud romãos in sacrario cõditos: ubi a q̃ndecim uiris: & quibusdam sacerdotibus ad hoc destinatis custodiebantur. Addit iulius romanos sex libros illos cumee regnãte tarquinio a quadã anicula cõcrematos restituisse ex aliarum sibyllarũ uersibus: quos missis per orbẽ legatis diligentissime collegerũt tres igitur libri apud eos erant cumee: reliqui aliarum. Hi uero libri nullo titulo: seu nomie: cuius harũ essent: discernebantur: preterq̃ erithree: que carmini nomẽ suũ inseruit: carmina hec romani de rebus maximis cõsulebant: neqȝ cuilibet licebat aspicere. Maroni tamen augusti: lactantio: costantini familiaritate legere pmissum existimo: aliisqȝ nõnullis magnis: doctisqȝ uiris: impatore interdũ: & custodibus cõcedentibus. Lactantus ergo cõstantini familiaris testionia sibyllarũ: que d' christo adducit: ex earũ libris: qui tunc extabãt: roma nondũ a quoq̃ expoliata: accipe potuit. Scripsit aũt illa ad cõstantinũ. Non igitur illi mentiri licebat: uel docto iperatore: uel ceteris eruditis: qbus tũc tam italia q̃ grecia abũdabat: ac nõ nulli adhuc christianos scriptores: uel in mimis grauiter calũniabantur. Nõne uirgilius in eisdem sibyllarũ libris legit: que prophete et euãgeliste de christo loquũtur: & quod maximũ est: cognouit cumee sibylle promissa ex textu: ut opinor: sibylle ipsius illis conuenire temporibꝰ: in quibus natus est iesus: q̃uis ille: ut pollioni adularetur: ad eius filium nup natũ nomine sa

Joninum oracula sibylle torqueret: quorū nihil saloni no: qui puer obiit: neq3 egit quicq̄ congruere potuit: congruit aūt qcquid ibi legit iesu: qui tēporibus illis est ortus. Sed quid illic uirgilius reperit (tali uidelicet quodā tempore) quale illud fuit: fore: ut in ipsa ultima expectationis etate magnus qdam ordo nasceret̄ ab integro seculorū euo dependens. i. eternus filius ab eterno patre dependens: aliqñ etiā nasceret̄ in tēpore. Quādo. s. uirgo floreret: aurea rediret etas. i. ex uirgine filius pullularet: & etas uere: beateq3 doctrīe uigeret: ac noua ꝓgenies celo demitteret̄ ab alto. Hec uerba exponunt antecedētia: cognoscimus. n. sibyllā ex uirgine puerū illū nasciturū prenūciasse: quoniā adiūxit eā esse ꝓgeniē nouā. i. nouo modo nascentē: neq3 ex terra: sed ex celo: id est deo: in quo erat: ab euo ꝓficiscentem: carmia ipsa uirgilii huiusmodi sunt. Vltia cumei uenit iā carminis etas. Magnus ab integro seclorū nascit̄ ordo. Iā redit & uirgo: redeūt saturnia regna. Iā noua ꝓgenies celo demittitur alto. Arbitror equidē uirgiliū huiusmodi carmia ex talibus sibylle uerbis qualia pauloante narraui: cōtexuisse. Subiungit uirg. que apud sibyllā legisse opinor. s. eo nascēte ferreā etatē in aureā redituā: atq3 eo tpe secus eui futurū. Totū hoc ad purgationē animorū: doctrināq3 christi ptinere uidetur: & uestigia prisce fraudis irrita fore legerat puto apud sibyllam. Nūc originalē culpā quam ab initio diabolica fraude concepimus: deleri debere: ipse tamē cū mysteria huiusmodi nequaq̄ intelligeret: uerba sibylle ita carmine cōponebat: ut alium quendā sensum preferre uiderentur. Subiūgit maro. Quod huiusmodi progēies deū uitam accipiet: diuisq3 uidebit: permixtos heroas: & ipse uidebit̄ illis

Pacatumq; reget patriis uirtutibus orbē. Videtur ibi legisse prolē illam fore deū deo natū : dei patris uirtute uniuersum mūdū gubernaturū: & iudicaturū: nihil q; diuinorū sibi fore secretū: ipsumq; angelos oēs ministros habiturū. Addit poeta eodē tpe casurū serpentem: & fallacē ueneni herbam: & post multa addicit. Pauca tamē suberunt prisce uestigia fraudis: quo sensu hec uirg. scripserit: nescio: satis est nobis: q habuit a sibylla: quā nequaq̄ intelligebat: opa prolis illius: serpentem. i. malū demonē ruiturū: domādamq; fore herbā uenenosam: atq; fallacē: idest dmonū uim: que ante cristū hominis falsa religiōe: q̄si uera fallebat: & ab initio illos serpentis habitu: & plante cuiusdā occasiōe dcepat. Tentat demō adhuc anias post christū licet nō ita cōsequatur: ut ante: & ob hoc dictū fuit. Sup fore pauca fraudis uestigia. Porphyrius etiā cōfitetur mortales a malignis demōibus in scelera: falsasq; religiōes induci cōsueuisse idq; diligenter in libro d abstinentia disputat. Preterea progeniē illā uirgi. sic alloquitur. Aggredere o magnos: aderit iā temp⁹ honores, Cara deū soboles magnum iouis incrementū. Credo poetā hubuisse a cumea homiem illū expectatissimū: sobolem dei fore: nō uiri: & id quo nihil maius exprimi pōt. Magnū dei incrementū fore: id est p paginem dei eternā: propagationēq; ipsius usq; ad tēporalia: atq; sensum: per quā dei regnū. i. beatorū numerus cresceret. Tantā fuisse scio in marone prudentiam: & modestiā: ut existimare nequeā: eū tam uasta hypbole erga infantem filiū priuati ciuis polliōis usurum fuisse: nisi talia quedā supra modum ingentissima sibyllinis carminibus hausisset. Sibylla etiam de simplici hoie: q nō esset de⁹: tā miranda nequaq̄ pnū

ciasset. Sed audi q̄ supbā uirg. adiungat hypbolem. Aspice cōuexo nutantē pondere mundū. Terrasq3: tractusq3 maris celumq3 ꝓfundū. Aspice uenturo le-tentur ut oia seclo. Forte sibylla scripserat sobolē il-lam dei ab elementis: celisq3 honorandā. Honorauit aūt iesū celū eclypsi: aer ignisq3 crinite fulgore: aq̄ cum dictis eius paruit: pedesq3 sustinuit: terra motu: cū ty-berio imperate cruci affixus fuit. Postremo exclamat poeta: q̄uis quid petat ignoret. O mihi tam longe ma neat pars ultima uite. Forte sibylla: quod & ꝓphete optauerunt: diem christi uidere optabat: ac tum pri-mum uita decedere: ꝙ cū symeon optasset diu: fuisset q3 in senio consecutus exclamauit. Nunc dimittis ser uum tuum domine secundum uerbum tuum in pace. Quia uiderūt oculi mei salutare tuū: & que sequunt̄.

Testimonia sibyllarum de christo. Cap. xxv.

Libros sibyllinos: sicut in supioribus diximꝰ senatus romanus habebat. In illis lactātius impatoris cōstātini familiaris quedā legit ma nifeste ad christū dei filiū ptinentia. Primum quidē illud erithree: ubi deū p̄dicat nutritorē oīum: creatorēq3: qui dulcem spiritū oībus tribuit: ac prin-cipem oīum deoꝝ fecit: rursusq3 ait: ipsum dedit deꝰ fidelibus hoībus honorandū. Et alia sibylla precepit hunc oportere cognosci dicēs: ipsum tuum cognosce deū: qui dei filius est. Hoc est qđ legitur apud dauidē dixit dn̄s dn̄o meo sede a dextris meis. Itē: ex utero ante luciferꝝ genui te. Item: dixit dn̄s ad me filius me us es tu: ego hodie genui te: & apud salomonē: deus cōdidit me in uiarū suaꝝ initio in opa sua ante secu-la: fundauit me in principio ante q̄ terram faceret: & paulopost: cū pararet celos aderā illi: & reliqua. Col-

legit

legit preterea lactãtius de christi opibus: & morte ex sibyllinis libris talia: mortuorum resurrectio erit: claudorum cursus uelox: surdus audiet: ceci uidebũt: loquẽtur nõ loquẽtes. Quod etiã ita cecinit isaias: ɔfortamini manus resolute genua debilia: consolamini q estis pusilli animi: nolite timere: nolite metuere: dominus noster iudiciũ retribuet: ipse ueniet: & saluos faciet nos: tunc aperientur oculi cecorũ: & aures surdorũ audient: tunc saliet claudus sicut ceruus: et plana erit lingua mutorũ: qa rupta est in deserto aqua: & riuus in terra sitienti: quod baptismi tempus significat. Verum sequamur: quod collegit lactantius ex sibyllis: Panibus simul quinqꝫ: & piscibus duobus hominũ quinqꝫ milia in heremo satiabit: & reliquias tollens duodecim cophinos iplebit in spem multorum: uentos cõpescet uerbo: sternet insanum mare pedibus pacis: fideqꝫ calcans fluctus pambulabit: morbos hominum resoluet: uiuificabit mortuos: arcebit dolores a multis: oia uerbo agens: omnem infirmitatẽ curans Miserabilis: ignominiosus: informis: ut spem miserabilibus prebeat: in manus infidelium iniquas ueniet: & dabunt d͠o alapas manibus incestis: et in puro ore expuent uenenata sputa. Dabit uero ad uerba simpliciter sanctũ dorsum: & colaphos accipiẽs tacebit: ne quis agnoscat: qđ uerbũ: uel unde uenit: ut mortuis loquatur: & corona spinea coronabit: ad cibũ aũt fel & ad sitim acetũ dederũt. Inhospitalitatis hãc monstrabũt mẽsam: ipsa.n. isipiens gens tuũ deũ nõ itellexisti ludentem mortaliũ mentibus: sed spinis corõasti & horridũ fel miscuisti. Templi uero uelũ scindet: & medio die nox erit tenebrosa nimis tribus horis: & mortis fatũ finiet. Tribus diebus somno suscepto: et

tunc a mortuis regressus ad lucē ueniet: primus resur rectiōis pricipio uocatis ostenso: qn̄ hec pfecta erunt: que dixi i ipsum ois lex soluetur. Itē alibi dicit a sibylla: iudeoꝝ beatū futuꝝ genus celestiū uidelicet pp excelentiā christi: cuius grā multi iudei ipsi adherētes diuini ante alios euaserunt. Adiunxit erithea: dicent sibyllā insanā: & mendacē: cū aūt facta fuerit uniuersatū mei meminerint: neq; me iā quisq̄ mēdacē dicet dei magnā pphetā. Adducit aurelius aug. multa erithee sibylle carmia in latinā linguā trāslata: que uidit greca apud flaccianū procōsulē uiꝝ doctrina clarissimū: in quoꝝ capitibus talis erat ordo litteraꝝ: ut hec in illis uerba legerentur. Iesus christus dei filius saluator: in illis carminibus resurrectio corpoꝝ d'scribitur: mutatio seculoꝝ: dei aduentus ad iudicandū premia: & supplicia hoīuȝ sēpiterna. Talia quedā legūt ēt apd mercuriū trismegistū. Plato quoq; iterrogatus quatenus in preceptis eius q̄escēdum esset: traditur respōdisse: q̄tenus in terris appareat sacratior aliqs: q fōtē oibus ueritatis aperiat: quē deniq; sequantur omnes:

De auctoritate prophetarum: nobilitate ueteris testamenti: excellentia noui. Cap. xxvi.

Dionysius ariopagita ad sapientem polycarpum scribit: persas babyllōios: egyptios in annalib⁹ suis adnotauisse tāq̄ miracula: & quasi diuina in sacris suis coluisse: ac colere prodigia illa: que hebrei de statu regressioneq; celestiū a deo facta per suos narrarunt. Plato solus retrogressionem: & illuuionem aque ignis ue uastationem non tacuit. A b iosepho: aristobulo: tertulliano: eusebio testes ad hec gentilium multi citantur. Berosus scilicet chaldeus: manetus egyptius: hieronymus phenicis tarū rex:

rii rex:mendesius:ptolemeus:menander ephesius:demetrius phalerius:rex iuba:thallus:appion:nicolaus molus:damascenus:hesiodus:ecateus:elanicus:acublaus:ephorus : theophilus.manasses : aristophanes hermogenes:euemerus:comon:zophirus:abidenus: estieus:sibylla:eupolemon:alexander:artapanus:melon:theodorus:philō gentilis:aristeus:ezechielus ; timochares:polyhistor:numenius:chorilus: sachoniato: africanus :alpheus: megastenes. Hi singuli ferme singula:cuncti certe cuncta:que pertinent ad antiquitatem ceteris priorem mirabilia gesta : doctriam summam:hebreorum & miracula biblie cōfirmarūt. Ex quibus apparet:quod clemens alexandrinus:& atticus platonicus : & eusebius : & aristobolus probant: gentiles uidelicet:siqua habuerunt egregia dogmata & mysteria:a iudeis usurpauisse. Sed que apud illos historia simplici continentur:ab iis in poeticas fabulas fuisse translata:quod phaetontis ruina : deucaliōq; declarat ceteraq; q̄ plurima. Plato usq; adeo iudeos imitatus est:ut numenius pythagoricus dixerit:platonem nihil aliud fuisse q̄ moysen attica lingua loquentē. Addit in libro de bono ; pythagoram quoq; iudaica dogmata sectatū fuisse. Plato in epinomide scientiaꝝ causam inquit fuisse barbaꝝ quendam: qui primus hec iuenit:post addit:ab egyptiis syriisq; cuncta manasse. Iudea uero ex quadā sui parte:quam galileam plinius uocat:semper in syria a scriptoribus habita est : & ex parte quadam phenicia etiam apud priscos appellatur:ut eusebius probat. Proculus quoq; platonicus theologiā syrianam pheniciamq; ante alias uenerat̄. Plini⁹ ait:phēices litteraꝝ:et astrologie iuētores fuisse:q ēt chaldeos laudāt:iudeos:q & chal

dei noiati sunt: ut probat lactātius: uidentur extollere
Ob hanc: ut arbitror: rōnem orpheus inqt: deum so
li chaldeo cuidā notū fuisse: enoch ul abrahā: ul moy
sen significās. Volūt platonici: zoroastrē ab orpheo
significari: hic aūt: ut uult dydimus in genesis cōmen
tariis: filius fuit chan noe filii: & ab hebreis appella
tus chanaam: qui ut eusebius probat tempe abrahe
adhuc uiuebat. Meminisse debemus iudeorū dotes:
laudesqz trāsire ad egyptios facile potuisse: uicini. n.
semperqz permisti erant Alexander: eupolemōqz scri
būt abrahā sanctitate: sapiaqz fuisse oium prestantis
simū: hunc docuisse astrologiā chaldeos primū: deide
phenices: demum egyptios sacerdotes: solitūqz dicere
eam se habuisse a successoribus enoch: q eius inuētor
extiterit: et athlas fuerit noiatus. Iulius firmicus astro
nomicus abraham ob mirabilē sapiam diuinū appel
lat. Artapanus quecunqz de mercurio trismegisto di
cuntur: ostendit fuisse i moyse: & a moyse gesta: eūqz
mercuriū ipm fuisse appellatū: insup eē museū. Quod
āt a moyse gētiliū doctria habuerit icremētū nō diffi
det: qui porphyriū audiet dicentē. Moysen antiq sa
coniatōis testimonio: ante pmos grecorum phōs anis
mille quingentisqz fuisse. Porphirusqz idē in libro de
responsis adducit apollinis oraculū: in quo continet
qp iclyta ualdeqz sancta gens hebrea pre ceteris nouit
recepit: & tradidit ueram sapiam: optimū di cultum
uitāqz beatā. Preterea i libro de abstinētiā religiosos
quosdā: phōsqz iudeorū: quos esseos uocāt: tātis pse
quit laudibus: ut eos ante alios oēs & pphetas: & sā
ctos: & diuios ondat. Ad idē utit ēt testimōio theo
phrasti pipatetici dicentis: eos ieiunio: orationiqz as
sidue operā dare: antiquosqz iudeos natura philoso
phos

phos esse: nec imerito: libri enī sibyllini iudeoꝶ genus celeste beatūq; apellauerūt. Clearchus ꝑipatheticus scri. arist. fuisse iudeū: calonos quoq; phōs apud idos iudeos fuisse. Megastenes insup brachmanas idie phi losophos a iudeis asserit descēdisse. Ambrosius: si re cte memini: pythagorā patre iudeo natū ostēdit. Mit to ꝙ iudeoꝶ antiquitatē: sapiamq; strabo: iustinus: pli. cornelius tacitus tacere non potuerunt. Non igit̄ paruifacienda est antiquitas iudeorum: quorum scri pta non esse a gentilibus contempta: immo usurpata fuisse ex eo coniicimus: ꝙ aristobolus probat uolumi na moysi ante alexandrū & ante persaꝶ imperium in grecam linguā fuisse traducta: totā uero bibliā ptole meo philadelpho regnante. Ad quā quidē traductio nem: ut testatur aristeus: qui interfuit: regem induxit demetrius phalereus peripatheticus: qui ī epistola ad regem ipm inqt: se legisse quedā iudeorum uolumina iam diu traducta tāte certe admirationis: ut integra: & diuia sola legū sanctio iudaica uideat̄. Idem de ea lege ecateus abderita cōfirmat. Cur īnumerabilibus pene munerib⁹ eā traductiōem ptolemeus eruit? cur tāto honore translatores: & pontificē: postq̄ traduxe runt: affecit? qui hoc ambigit: aristeum legat: & iose phum. Nihil supra dic amabo: qualem putas fuisse ie rosolymam: in qua duos septuaginta uiros ex aliorū numero elegit pontifex prestantissimos: hebraice: gre ceq; lingue aprime peritos: merito plini. ierosolimaꝫ urbem preclarissimam urbium omnium orientis ap pellat: amplissimam quoq; munitissimamq; fuisse ari steus: ecateus philosophus copiosissime narrauerunt adeo uero capacē fuisse monstrat iosephus atq; euse. ut in obsidione a romāis facta supra undecies cētena

milia iudeorum in ea urbe perierint: preterea ultra nonagin ta milia unundata fuerit. Verum non erat propositum nostrum de terrenis urbis illius: sed de celestibus do tibus disputare. quod quidem siquis cognoscere uult non modo quo supra narrauimus: cogitet: uerum etiam & multo magis eorum scripta legat: atque relegat. Reperiet tandem quam grauis sit auctoritas prophetarum: quorum legibus: oraculisque tot seculis credunt: et parent iudei: christiani: maumethenses: & ut summatim dicam: omnes quas terra substinet: nationes. Tantum uero superat christiana doctrina moysaicam quantum ciuilem uirtutem superat purgatoria. Discurrit in euangeliis christus per omnes uitiorum spinas: & quas in etate illa magis inculta moyses amputauerat: talem. n. seruare ordinem decuit: eas ipse prorsus extirpat. Vbi eum qui adulterium: homicidiumque cogitat: adulterum iam homicidamque denunciat: neque dentem unum pro uno dente extrahi gratia uindicte permitit ulterius: sed percutiendi genam alteram mansuete iubet offerri: bonaque pro malis retribui. Si te turbat inquit oculus tuus. aut dextera: erue: atque abscinde. i. primum ipsum ad lasciuiam: uel uindictam: incitamentumque prorsus extingue. Sunt & alia multa generis eiusdem: ex quibus apparet testamentum nouum esse absolutum finem ueteris testamenti: tantoque prestantius illo: quantum ea: que sunt ad finem: finis excedit.

¶ Testimonia prophetarum de xpo. Caput. xxvii.

Crutamini scripturas in quibus uitam eternam putatis habere: ille sunt: que testimonium phibent de me Hac uoce apud ioannem aduersum iudeos maxima fiducia iesus noster exclamat: ut pote qui sciat testimonia diuinitatis sue quam plurima

querentibus

querentibus non defutura. Sed admõet: ut nõ tã cortices diuinoꝝ oraculorũ attingant: q̃ medullas pscrutari conentur. nã apud prophetã deus pdixerat. Apiam in parabolis os meũ: eructabo abscondita a cõstitutione mundi. Iudei duplex habent ab antiqs sacrarum litteraꝝ uolumen: alteꝝ qdem hebraicis literis: & orone hebraicha: alteꝝ chaldea orone: sed hebraicis litteris scriptum: & ut testat̃ rabi salomon: & rabi moyses egypti⁹ chaldeo textui null⁹ unq̃ ausus ẽ cõtradicere: utriusq3 igit̃ apd illos par auctoritas: snia quoq3 eadẽ: sed quod in altero breuius: uel obscuri⁹ est: i altero sepe latius: atq3 clarius. Eadẽ rõ est sacraꝝ litterarum apud nos: quas a septuaginta duobus iudeis in grecã linguam: & ab hieronymo rursus ex hebrea & greca i latinã translatas habemus Sed audiamus iam testimonia prophetarum.

¶ Ieremias: Ecce dies ueniunt dicit dñs: & suscitabo dauid germẽ iustũ: & regnabit rex: & sapiẽs erit & faciet iudiciũ: & iustitiã i terra: & paulop⁹. Et hoc ẽ nomen: q̃ uocabũt eũ dñs iustus nr̃: ubi hebraice dicit̃. dauid: chaldaice habet̃: messiã: cũ dicit ecce dies ueniunt: oñdit absq3 diuturna mora: post ieremiã uẽturum fore messiã: qđ quidẽ falsum esset: si aduẽturus eẽt. Aperit pterea messiã fore deũ: nã ubi trãslatio dicit dñs: hebrei hñt nõen illud tetagrãmatõ. i. q̃ttuor litterarũ: qđ pre ceteris dĩnis noĩb⁹ adeo apud deos est uenerandũ: ut nulli creature cõueniat: de quo late disputat moyses egyptius in lib. de directione: unde abba iudeus libro tren. ubi queritur: q̃ sit messie nomen: rñdet: adonay est nomen eius ponens ibi nomẽ illud mirabile tetagrãmatõ: & adducẽs illud ieremie hoc est nomen: quod uocabũt eum dñs iustus noster

Nō autem dicendū uocabit: sed uocabūt: sic. n. chal
dea translatio: & septuaginta interpretes docuerunt
¶ Isaias. Paruulus natus est nobis: et filiꝰ datus ē no
bis: & factus est principatus eius sup humeꝝ eius: &
uocabit̄ nomē eius admirabilis cōsiliarius deꝰ fortis
pr̄ futuri seculi ꝑncipes pacis. Hec hebraice chaldeꝰ il
loꝝ textꝰ habet. Infās datꝰ est nobis: & recipiet sup se
legem ad scrutandū eam: & uocabitur nomē eius de
ante: admirabilis cōsiliarius: deus fortis: ꝑmanens in
secula seculorum messias: in cuius diebus pax mul-
tiplicabitur. Ostendit messiam deum fore regnū spiri
tale: mūdiqꝫ alterius uentuꝝ illum octauiano impe
rante: sub quo uniuersalis: & diuturna pax fuit. Mo
narchia mūdi latissima: felicissimaqꝫ: & orbis uniuer
si descriptio: ꝙ aūt hec regi ezechie accōmodari non
possunt patet: quia subdit: multiplicabit̄ eius impiū
& pacis eius non erit finis. Itē: super solium dauid: &
super regnum eius sedebit: ut confirmet illud: & cor
roboret usqꝫ in seculū. Hec solū ad diuinā aīaꝝ pacē
& imperiū spiritale ꝑtinere possunt. unde moyses egy-
ptius in epistola ad affricanos exponit de messia pue
ro nato sex illa noīa. s. admirabilis: consiliarius: deus
fortis: pater futuri seculi: princeps pacis. Sed cur tran
slatio septuaginta loco sex uerboꝝ ponit solū: magni
cōsilii angelus? Quia cum diuina eloquia ptolemeo
gentili interpretarentur: sepe que ad christi diuinita
tem pertinent: uel pretermiserunt: uel mutauerūt: ne
forte ille putaret iudeos existimar̄ messiā esse deum in
quantū hō: et deum a sūmo deo diuersū duosqꝫ deos
esse. Sed xp̄i diuinitatē hebraicus textus: chaldeusqꝫ
& trāslatio ex hebreo declarant. Deridēdi uero sunt
iudei quidā: qui in supioribus isaie uerbis dici uolūt

uocabitqꝫ

uocabitq; potius q̃ uocabitur. Nam interpretes. lxx. uocabitur transtulerunt: & chaldea translatio monstrat: uocabitur esse dicendum.
¶ Micheas. Et tu bethleē eufrata nequaq̃ mima es in millibus iuda: ex te. n. egredieť: q sit dñator israel: & egressus ei⁹ sicut ab initio ex dieb⁹ eternitatis. Chaldeus textus post egredieť adiũgit: messias: oñdit messiã tanq̃ deũ ab et̃no fuisse: & tanq̃ hoiem ex bethleē egressurum. Quisquis ergo de rege ezechia puro homine et temporali hoc exponit: manifeste delirat. Rabi autem salomon mestie regi accommodat.
¶ Zacha. Exulta satis filia syō iubila filia ierusalē: ecce rex tuus uenit tibi sãctus. Aliter: Iustus: & saluator: ipse paup ascendēs sup asinã: & pullũ eius: & dispergã quadrigã: & effrain: & equũ de ierusalē: & dissipabiť arcus belli: & loqueť pacē gētibus. & ptãs ei⁹ amari usq; ad mare: et a flumibusq; ad fines terre. Rabi salomō iudeus hũc locũ exponēs dicit: uerba hec nō posse nisi de messia rege intelligi: cui ceteri iudei cōsentiũt. Ex quo patet messiã uētu℞ fuisse ierusalē: tã q̃ inopē: & sup asinũ: regnũq; eius nō fore terrenũ: et salutē ab eo anima℞ poti⁹ q̃ corpo℞: & p solã sãctitatē: imo & mortē: Adiũgit. n. zacharias. Tu aũt in sãguine testi tui misisti uictos tuos de lacu. i. antiquos ex limbo: talia ũo de solo iesu leguñt: quē qdē hoiem fore ac deũ zacharias inuit. qñ dixit: eũ pauperē sup asinã ibellemq; fore nullis armis sed sola pacis doctrina usurum: & tamen saluatorem regemq; appellat: ubiq; regnantem. Dei autem hoc officium est.
¶ Iacob in genesi. Nō auferetur sceptrũ de iuda: nec dux de femore eius donec ueniat qui mittendus est et ipse erit expectatio gentium: ubi hebraicus textus

habet dux: chaldeus habet scriba de filiis filiorum eius ubi hebraice dicitur qui chaldaice habetur messias: ubi dicit: & ipse erit et cetera: hebraica ueritas hēt: ei gentes aggregabunt. Constat aūt iacob de messie aduentu loq sic. n. caldeū declarat uolumen qd' seqntes moyses gerundesis & chalchadias & chanihis iudei de messia illic uerba fieri confitentur. Iesum uero fuisse messiā constat qa gentiles uocauit: saluauitqz sicut iudeos: & ab illis magis est cultus: ac ēt qa circa illius tpa iudeorum sceptrū est ablatū. Cumqz āni iā illinc usqz ad nos mille q̄drīgenti septuaginta q̄ttuor pterierit: nondū potestas iudaica restituit. Neqz fingere licet aniculis iudeorum in babyllonia: uel ultra montes caspios adhuc eis supesse regnū. Nam cōtra ois reclamat historia: qn ēt moyses egiptius: ceteriq; doctores hebreorum affirmant: nunq̄ licuisse uel licere posse cuiq̄ iudeo exrra promissionis terrā: qcquam in causis criminalibus iudicare: q ergo iudeis extra iudeā exulātibus regnum tribuit: manifeste delirat: audiamus.

¶ Osee uaticinium. Dies multos sedebunt filii israel sine rege: & sine pncipe: & sine sacrificio: & sine altari Talem esse presentem iudeorum conditionē uidem? deqz iis temporibus prophetam fuisse locutū interp̄tes pphetarum oēs tam iudei quā xp̄iani cōfirmāt. Carere iudeos hodie legitimo sacrificio patet: qa lex eorum sola illa iudeorum sacrificia probat que in regione pmissionis efficiātur. Obiciunt iudei nonnulli sceptrum de iuda centum ānis ante iesum fuisse ablatum qn̄ scilicet in machabeos sacerdotes ptās rerum trāslata est: qui non ex tribu iude: sed leui erant: quod & iosephus narrat: iesus autem natus est herodis tēpore: qui machabeis dicit successisse. Ad hoc est respōsio triplex.

plex. Prima quidē: ꝙ cū machabei ex tribu iude saltē secundū maternam lineā fuerint: regnantibꝰ illis nō fuit omnino sublata iude potestas. Secunda: ꝙ propheta iacob non de tribu hac: uel illa: sed de uniuerso populo iudaico intellexit. Tertia: ꝙ quēadmodū oēs iudeorum doctores consentiūt: semper fuit apud illos conciliū quoddā septuaginta prudentū: ad quorum iudiciū reꝝ grauioꝝ snīe pertinebāt. Conciliuz hoc camedrim appellabant: eratqꝫ tanq̄ senatus: & adherens uiuenti pncipi: & defuncto pncipe pricipis uicem gerēs: qđ quidē ab ipso moyse fuerat constitutum: & in babyllōica captiuitate assidebat iudeis ducibus iudeoꝝ in babyllonia: & post reditum assidebat ducibus illis in patria. Durauit autez concilii huius auctoritas usqꝫ ad regem herodē: q ex patre iduмeo & matre arabe: ut inqt iosephus: natus erat: & regnum iudeorum a romanis accepit: sub quo natus est iesus. Herodes enim omnes illius collegii uiros interfecit: illudqꝫ consiliū substulit: quod & iudei confirmant in libro camedrim ierosolimitano. & in libro abodazara. Tūc igiť ablatū fuit nō solū sceptrū de iuda: sed etiā scriba de filiis eius: quod chaldeus p̄dixerat textus. Quamobrem quādo herodes: qui alienigena erat regnuz assumpsit: et omnes insuper quotcunqꝫ reperire potuit ex regia dauidis stirpe peremit tunc proprie iudeorum regnum funditus est sublatum: denique quando concilium disperdidit: tūc scriba de filiis iude sublatus existimatur Scribit eusebius uespesianum: domitianumqꝫ imperatores iussisse omnes qui ex generě dauidis essent interfici: ut nullus iudeorum regni reliquiis foret. Nam & ipsi de aduentu christi formidabant: sicut ab initio herodes:

Hec eusebius accepit ab egesippo.
¶ Ageus. Hec dicit dominus exercituum: ad huc mo dicum unum: & ego mouebo celum: & terrā: mare: & aridam: & ueniet desideratus cunctis gentibus. Ma gna erit gloria domus istius nouissime magis q̄ prime Modicum unum: significat nobis hodie iam pridem uenisse messiā: mouebo celū scilicet per eclypsim pas sionis: ac etiā per stellā illam a magis uisam: terrā scili cet per terremotum in passione. Et moyses tyronensis & hyoces: & dauid: chadiasque: & abrahaȝ iudei sic danielē exposuerūt: ut anni quadrigēti: ac nonagita fluerent a destructiōe primi templi ad templi secundi destructiōem: & circa huius tēporis finem messias na sceretur. Nicolaus quoque lyrensis epdomadas ita cō putat: ut in illis passus fuerit xp̄s: talem quoque pro bat fuisse danielis intentionē. Barachias iudeus in li bro de ordine mundi exponit illud isaie. Proxima est salus mea ad ueniēdum: & iustitia mea ad reuelandū ubi particulā illam: iustitia mea dicit significare messi am illum: de quo daniel dixit: ut adducat̄ iustitia sē piterna. Similiter moyses gerundensis uerba supiora danieli ab angelo dicta exponēs ita dicit. Iustitia sem piterna: & sanctuarium sanctuarioꝝ: uel sanctus san ctorū nō nisi ipse messias est sāctificat⁹ ex filiis dauid hec ille: & merito: cecinit enim dauid. Oriet̄ in dieb⁹ eius iusticia: & hieremias: hoc ē nomē quod uocabūt eum dominus iustus noster. Nempe deleuit iesus ori ginalis preuaricatiōis perniciē: & gratiā: iustitiāq; tri buit euāgelicam. Sed ne liceat cuiq̄ figere danielis ep domadas: uel mēsium: uel centenariorū millenariorū uel seculorū septenarios numeros esse meminisse opor tet in libro quodam iudeorū de ordine mundi appa rere

rere omnes eorum scriptores in hoc conuenire: ut ille annorum solū epdomade sint. Idem testatur salomō: & moyses gerunbensis in cōmentariis danielis confitentes sacrificium iudaicū in ultima illarꝝ epdomadarum in excidio ierusalem a romanis fuisse sublatum: atq; ipse salomon epdomadas danielis finiri asserit in templi secundi destructione. Predicit̄ certe a daniele uel in fine epdomadarū illarum: uel saltē post sexaginta duas epdomadas illud fore. Sic eni a daniele p̄dicitur: & post epdomadas septē: & sexagīta duas iteribit christus: aliter chrisma: idest unctio sacerdotum & iudiciū nō erit in eo. tēplum: & sanctariū corrūpet populus duce ueniente: & finis huius uastitas. Certe ut testat̄ iosephus post herodē sacerdotes nequaquā ex successione sacerdotalis generis uel perpetuitate uite secundum legem moysi cōstituebantur. Sed quilibet etiā ignobilissimi singulis annis sacerdotiū a pricipe: uel romāis emebant. Quidam cū ueras xp̄ianorum rōnes hoc in loco aliter deuitare nō possint: dāiele hic errasse aiunt: cetera ubiq; bene dixisse: sed hmoi homunculi relinquēdi sunt: tāq̄ qui sibi ipsi repugnēt atq; hic: & alibi semper errent. Sunt enim inter illos: q iesu tp̄a cunctis notissima audeāt p̄mutar̄: quos arguit iosephus: ubi de iesu tp̄ibus scribit: & ubi īquit duodecimo tyberii cesaris anno: pontiū pilatū iudee ꝓcurationem suscepisse: ibiq; decē annos contiuos p̄mansisse. Cornelius uero tacitus gētilis ait xp̄m occisum fuisse p̄ pontiū pilatum ꝓcuratorem iudee īperāte tyberio. Ceterum: ut eē omnē in ordinē redigam? multe fuerūt īter talmuticos .i. cāonicos iudeorū īterpretātes de aduētu messie opiniōes hyocis: q in libro cederlophā .i. de ordie mūdi terminū .lxx. epdoma

darũ exposuit: quẽadmodũ supra diximus. Secũda habaqpe: q danielis secutus cõputationem in destru/ctiõe tẽpli secundi uẽturũ messiam existimabat: ideo qꝫ sectatus est fatuũ quendã: & bellicosum hoiem nomine uento zaram tunc dicẽtem: se esse messiã: quem maxĩa iudeoꝝ turba post annos ab excidio ierusalẽ: ut ipsi aiunt: octo: & quadragĩta secuta est. Igitur pene oẽs congregati in oppido bitera romãis rebellauerunt: ut pote q ducis illius fortune: armisqꝫ plurimuꝫ cõfidebant. Sed adriãus impator urbe obsessa uẽto/zaram una cũ omnibꝰ sectatoribus iterfecit: hec oĩa iudei in libro de may habẽt. Tertiã iudei opiõnẽ ac/cipiũt a libro iudicũ ordinariorum: qui nõ pue apud illos auctoritatis est: ibi tractatur sex annoruꝫ milia esse mundi etatẽ: duo quidẽ milia uarietati: uł uacuo tantundem legi: tantundem messie attribui. Aiunt aũt hec dicta fuisse a discipulo quodã helye filio sar/recte: quem helyas suscitauerat. At uero secundũ hebraicã cõputationẽ ab adã ad abrahã duo milia an/noꝝ fluxerũt q anni uanitatis fuerũt. Ab hoc ad iesũ nazarenũ milia quoqꝫ duo: q fuerũt legis anni: anni igitur q iesum sequuntur: a messia icepisse iudaica cõputatione uidẽtur. presertim: quia in eo libro asserit ab initio mundi ad messiam quatuor ãnorũ milia intercedere. Secundũ uero hebreoꝝ oium cõputationẽ hodie mũdꝰ agit ãnoꝝ qnqꝫ milia: & ducẽtos isup atqꝫ triginta quatuor: iã diu igit messias uenit. Quarta opinio fuit magni cuiusdam uiri: quẽ rabi noiauerũt qui i libro chamedrim ait: oẽs terminos de aduentu messie assignatos iam preteriisse rdemptionẽqꝫ in pẽitentia sola consistere. Hic quis fortasse de christiana potentia nõ loqueretur: ueritatẽ tñ quodãmodo reti

cere nō potuit. Eodē tempore q̄dam huius auctorita te fretus q̄a terminos oēs preteriisse crederet exclamauit. Ve animabus messie terminos cōputantiū. Quinta fuit chahadie: q̄ in libro de credendis diligēti dinumeratiōe cōclusit quēdam messie terminū q̄ supra trecentos quadraginta annos iam preteriit. Sexta moysi egyptii summe apud iudeos auctoritatis uiri: q q̄uis in deuteronomio messie tempora inquiri prohibeat: tamē in q̄dam ad africanos iudeos epistola scribit se ex certissima antiquorū traditiōe habere messiam nasciturū esse āno a mundi exordio quater millesimo & insup quater centesimo septuagesimo quarto. hoc aūt tempus ex eoꝝ cōputatiōe septingētis sexaginta annis nos antecessit. Septima moysi gerūdensis: q in cōmentariis pentateuci messiam oriturū affirmat anno a mūdi creatione quinqes millesimo centesimoq; & decimo octauo: cui cōsensit leui benguersun in cōmētariis danie. sed hic terminus pluribus q̄ centū annis nos precessit. Frustra igitur expectant ulterius iudei messiā: immo & quicūq; post iesum expectauerūt decepti sunt. Nō enim considerauerūt quod alibi dixit daniel. in diebus regū istorum suscitabit deus celi regnum: quod in eternum nō corrūpetur: celeste scilicet christi regnū. Dicite queso iudei: cur magi illi diuii messiā uiiuri: stati nato iesu hierosolimaꝫ profecti sunt: & herodes sisciratus a legis peritis messie tempus: & p̄riaꝫ ifantes illos filiūqꝫ suū occidit: q̄d testatur macro: & ph̄ūs: & gentilis: nisi quia sapientibus ad messiam pertinere loca illa: & tempora uidebantur: unde multi periti iesū uiuentem tanquā numē uenerati sunt. Nathanael & nicodemus: aliiqꝫ quos ioannes euangelista principes nominat: qui propter iu

deorum metum clam illum uenerabatur. Cur multi circa iesu tempora messiam se esse iactabant: licet: ut inquit gamaliel: tanq̄ falsi subito euanuerint. Iosephus narrat sub phelice procuratore iudee multos extitisse: qui populum sua persuasione deciperent inter alios egyptium quendā pseudo ꝓphetam: qui plurimis sibi adiunctis in ipso magnaꝝ rerum conatu ꝑ exercitum phelicis oppressus fuerit. Hec actibus apostolorum consentanea sunt: in quibus paulo dicitur a tribuno. Nō ne tu es egyptius: qui hos dies excitasti: & eduxisti in desertum quatuor milia uiroꝝ: tribunꝰ cum non cognosceret paulum: suspicabatur: ne forte esset egyptius ille. Surrexit etiā: ut lucas euāgelista inquit: iosephusq; cōfirmat: sub cyrino syrie preside iudas quidā galileus tempore cōscriptionis census: populūq; decepit: sed ipse paulopost & oēs: qui sequebātur eū dispersi sunt. Talis etiā theodas fuit quidā: de quo similia omino scribūt lucas & iosephꝰ: talis simō magus: preterea barchosibas: de quo moyses egypgius iudeoꝝ doctissimus in libro iudicum inqt. Achylaylis pre ceteris iudeis sapiens: oēsq; eius temporis legisperiti asserebāt barchosibam ducem bellicosissimū esse messiam quousq; ob eius scelera ab adriano est interfectus. Hec moyses. De hoc etiā eusebius mentionem facit ariscopellei sequens historiā dicentis ꝙ ex illo tempore omnis iudaica natio adriani decretis etiā ab aspectu iudee penitꝰ arcebatur: ꝙ ne ierosolymoꝝ regio: mutato nomine: helia ab helio adriano cognomiata est. Legitur autem in talmut. i. peculiari iudeorum doctrina: libro chamedrin: ipsum barchosibam annos triginta: et dimidium regnauisse: solitumq; dicere: se esse messiam: atq; sapientem achylaylē barcho

sibe confēsisse. Hec ibi: necesse est autē barchosibam iesu temporibusq; proximum extitisse. Quid igitur ulterius expectatis homines ꝑtinacissimi? cum olim omnes uestri generis sapientes iesu seculū ad christuz spectare censuerint. Cur paulo post iesum a romanis totiens miseri rebellastis: nisi? qa tūc finem ꝓphetaꝝ promissa iam habitura uobis omnibus uidebantur. Testatur hoc suetonius gentilis. Percrebuerat iquit oriente toto uetus et cōstans opinio: esse in fatis: ut eo tempore iudea profecti reꝝ sūma potirentur: atq; ob hoc iudeos rebellasse: & periisse ait: nempe tunc expectabatis repente christū quendā armatum ꝑpetuam mundi monarchiam in iudea stabilituꝝ. Quanto sapientior uobis uirgilius: qui uaticinia sibylle de mundi rege temporibus iesu cōgruere posse: & consumari existimauit: sed de hoc alias disputauimus. Scribit iosephus ante obsidionem ierusalem oraculū quoddaz in sacris litteris repertum: q̄ per idem tempus uiꝝ designaret ex eoꝝ regione processurum: qui totius orbis potiretur imperio. Cuius oraculi presagium quidam uespasianum declarare suspicatur: sed uespasianus non aliis quā illis solis gentibus: que romano imperio uidebātur subdite: domiatus est. unde ad christum hec oracula referantur: ad quem dixerat. Pater pete a me: & dabo tibi gentes hereditatem tuam: & possessionē tuam terminos terre: & cuius per idem tēpus per apostolos suos in omnem terrā sonus exierat.
¶ Isaias. Dn̄s exercituū est: ipsum sāctificate: ipse est pauor ur̄: ipse est terror ur̄: & ipse erit uobis in sanctificationē: & in lapidē offensionis: et petrā scandali duabus domibus israel: & in laqueū & ruinā hbitantibus ierusalē: & offendentur ex eis plurimi. Idē. Ponā

in syon lapidē offensionis: & petram scādali: & oīs q̄ crediderit in eū: nō cōfundetur. Ex his patet: q̄ christus expectatus est deus: atque idem sāctas effecit credentiū animas: & illius causa due domus israel cause erant: scilicet domus regia: & domus sacerdotalis: & q̄ non omnes: sed plurimi pertinaces erant futuri: & qui credituri erant: cōfundi non poterant: neq; licet exponere: ut quidam peruertunt. Duas domus: idest duos reges. consuetudo enim hebraicorum scriptorū est: totam seriem sacerdotum domum unam sacerdotalem cognominare: totam quoq; seriem regum domum unam regiam: id est dauidis domum.

¶ Ieremias. Cunq; multiplicati fuerint: & creuerit in terra: in diebus illis: ait dominus: non dicent ultra archam testamenti domini: neq; ascendet sup cor: neq; illius rector dabitur: neq; uisitabitur: neq; fiet ultra scilicet: quia post messiam: quod & maumethes equum putat tam dignitates q̄ cerimonie testamenti ueteris cessauerunt: neque id quidem iniuria: imagines enim erant ille futurorum sacramentorum: presente uero substantia: quid est opus imagine.

¶ Isaias: Anteq̄ parturiret peperit: anteq̄ ueniret partus eius: peperit masculū. Cōmentaria hebreorū antiquissima sic exponunt: idest anteq̄ natus fuisset ille: qui iudeos in seruitutem ultimam redegit: idest titus iam natus redemptor eorum fuerat: unde chaldeus textus habet. Adhuc nō erit ei ueniēs āgustia: & adhuc non ueniet ei tremor cum doloribus propter partum reuelabitur messias: in hoc ipso chaldeo textu hebreus ionathas inquit. Anteq̄ ueniret ei āgustia: salua facta est: & anteq̄ uenirent ei dolores partus: messias reuelatus est. Similiter affirmat ibidem sapiens samuel

Ex iis oĩbus apparet messiã ante destructionẽ ierusalẽ ortũ fuisse. Cõcedũt aũt plurimi hebreoꝝ illũ eo die natũ: quo ciuitas diruebatur: deinde ad ineptias suo more refugiũt: dicẽtes illũ latere quousq; de⁹ ꝑcipiat: ut se palã cũctis oñdat. Alii in monte synai cũ angelis eum collocant: alii ultra caspios montes segregant alii mendicantem passim: & circumuagum agunt sua insania & discordia se inuicem confundentes.
¶ Isaias. Dabit uobis deus ipse signũ: ecce uirgo cõcipiet in utero: & pariet filiũ: & uocabitur nomen eius emanuel: in hebreo est hahalma: quod puellam abscõditam: conseruatãq; significat. Emanuel: uero significat nobiscum deus. s. quia ille qui nasciturus erat ex illa puella: futur⁹ erat erat ñ hõ tãtũ: sed ẽt de⁹ ex puella inquã semp uirgine: premittitur eni partus huiusmodi tanquã signũ quoddam prodigiosum: de quo dauid. Veritas de terra orta ẽ: & isaias alibi ait. Exultent celi desuper: & nubes induant iustitiam: aperiatur terra: & pululet saluator: ego eni dñs deus creaui eũ. Videmus in humana specie duo extrẽa ac media duo quisq; nostrum ex uiro & muliere nascitur: adã ex neutro: eua ex solo uiro diuina uirtute: iesus ex muliere sola diuino spiritu. Mysterium hoc etiam rex arabum maumethes in dialogo suo admiratur multum: & ueneratur: in alcorano quoq; ueritate coactus ait: iesus marie filius: deiq; nuncius: suusq; spiritus: ac uerbum marie uirgini celitus missum fuit.
¶ Danie. Videbam in uisu noctis: & ecce in nubibus celi: ut filius hominis ueniens: & usque ad uetustum dierum peruenit: & qui assistebant obtulerunt eum: & datum est ei regnum: & honor: & imperium: & omnis populus: tribus: & ligue seruient ei: et potestas ei⁹

eterna: que nunq̃ transibit: & regnum eius: quod nō corrumpetur. Omnes enim iudei interpretes hanc parabolam de rege messia exponunt: q̃uis hic de ultimo christi aduētu tractet: ut iis uerbis significat daniel: deum uenturum sub hominis habitu: christiq3 regnū non tpale: sed eternū: et spiritale futuꝝ: in quo & isaias conuenit. Apud quem christo ita deus loquitur: dabo tibi thesauros absconditos: & inuisibiles

¶ Osee. Vocabo non plebem meā: plebem meā: & nō dilectam meā: dilectā meā: & non misericordiam consecutā: misericordiā consecutā: & erit in loco: ubi dictum est: non plebs mea uos: ibi uocabuntur filii dei uiui. In his predicitur conuersio gētilium: ac pertinacia iudeorum: qualis fuit circa iesum.

¶ Isaias. Inuentus sum non querentibus me palā: apparui iis: q me non interrogabāt. Tota aūt die expādi manus meas ad populū non credentē: sed cōtradicentē mihi: in iis idē: qđ & paulo supius: ē uaticiniū.

¶ Dauid. Lapis quē reprobauerūt edificantes: hic factus caput anguli: a dn̄o factū est istud: hoc est mirabile in oculis nostris: hec est dies quā fecit dn̄s: exultemus: & letemur in ea. O dn̄e saluum me fac: o dn̄e bene ꝓsperare: benedictus qui uēturus est in noīe dn̄i iesus tanquam inutilis reprobatus a prauis: factus est diuina uirtute caput anguli: cui duo ānectūtur paries: idest gentiles: & qui ex iudeis sunt conuersi.

¶ Malachias. Nō est mihi uolūtas circa uos dicit dn̄s & sacrificiū acceptū non habeo ex manibus uestris: quoniam a solis ortu usq3 ad occasum clarificabitur nomen meū apud gētes: ex iis ostenditur reprobatio infidelium iudeorum: iudaicarumq3 cerimoniarum: & approbatio fideliū gentilium aduenieute christo.

¶ Moyses

¶ Moyses. Posui te in lucem gentibus: ut sis in salu-
tem usq; ad extremum terre.
¶ Isaias. Venio corrigere oẽs gentes: & linguas: et ue-
nient: & uidebunt claritatẽ meã: & dimittã sup eos
signum: & mittã ex iis conseruatos in gẽtes: que lõge
sunt: que non audierunt gloriã meam: & nũciabunt
claritatẽ meã in gentes: & assummã ex eis sacerdotes
& leuitas dicit dñs: & alibi apud eundẽ deus messiã
sic alloqtur. Parum est: ut sit mihi seruus ad substinẽ-
das tribus iacob: & feces israel conuertẽdas: dedi te ĩ
lucem gentiũ. Item: primus ad syon dicet ecce adsu;
& ierusalẽ euangelistã dabo: uidi & non erat uir: nec
ex istis quisq̃: ut iniret consiliũ: & interrogãs uideret
uerbum. ecce omnes iniusti: & uana opera eorum. Et
in seqnti capitulo subdit. Ecce seruus meus: suscipiã
eum: electus meus: complacuit sibi in illo anima mea
dedi spiritum meũ super eum: & iudiciũ gentibus p-
feret: nõ clamabit: nec accipiet p sonum: calamũ cas-
satũ nõ oteret: donec ponat in terra iudiciũ: & lege;
eius insule spectabũt. Rursꝰ alibi. educã de iacob se-
mẽ et d iuda possidẽtẽ mõtes meos et hereditabũt eã
electi mei: & serui mei habitabũt ibi. Ecce ſui mei co-
medent: & uos esurietis: serui mei letabuntur: & uos
erubescetis: & dimitetis nomen uestrum in iuramẽtũ
electis meis: & interficiet te dñs: & seruos suos uoca-
bit nomine alio. Idem alibi deũ sic loquẽtem facit: is-
rael me non cognouit: & populus meus me non intel-
lexit. Rursus: auditu audietis: & non intelligetis: &
uidentes uidebitis: & non uidebitis: crassatum est. n.
cor populi huius: et auribus grauit audierunt: et ocu-
los suos clauserunt: nequando oculis uideant: & au-
ribus audiant: & corde intelligant: & conuertantur:

& sanem eos. Mittam ex iis conseruatos ingentes. i. discipulos messie: qui manus iudeorum euaserint ad gentes conuertendas: mittam & assumam idest ex numero gentiliũ: qui conuertentur cõstituam legitimos sacerdotes: ex quo patet: ꝙ etiam gentiles ad dignitatem israeliticam assummi poterant: unde rauanais iudeus in commentariis exodi ait. Tempore messie gentiles conuersi sacerdotes erunt: domino ministrantes. parum est ut sit: per hec patet: ꝙ messias ad salutẽ non hebreorum solũ: sed etiam gentilium mittendus erat sicut iesus primus a syon dicet. Salomon iudeus interpres hunc locum exponens omnia hec ait de rege messia atque ultima redemptione esse intelligenda: idem aperit chaldea translatio ionathe. In iis autem isaie uerbis apparet: ꝙ christus primo: & proprie apud iudeos predicaturus erat: & ibi euangelia: & euangelistas fũdaturus: sed quia praui: & ꝑtinaces futuri erãt adiungit. Non erat uir: atque ideo iudicium gentibus proferet scilicet apud gentiles per discipulos suos doctrinam euangelicam diuulgabit: atque ut ostenderit: ꝙ iudicia euangelica in humilitate summa: nõ magnificentia: in tumultu: sonituqꝫ tubarum: sicuti lex moysi promulganda erant: adiunxit: non clamabit. In reliquis uerbis aperit isaias: messiam ex iacob descensurum: sectatoresque suos: ut plurimum alienigenas fore: qui electi apud deum futuri erant: nec israelitici isti quidem amplius: sed alio nomie scilicet christiani nominãdi. Aperit etiam iudeos messie aduersaturos: penasque daturos sicut olim iesu tẽporibus otigit. Pertinaciam etiam iudeorum sempiternam: qualem hodie experimur.

¶ Hieremias. Cognouit tempus suum turtur: & hi-

fundo: & passeres custodierunt tempora introitus sui populus aūt meus non cognouit iudicium dñi Quomodo dicitis sapientes sumus: & lex dñi nobiscū est incassum facta est metatura falsa: scribe cōfusi sūt: sapientes trepidauerūt: & capti sunt: quoniā uerbū dñi reprobauerunt. Cur pphete que futura sunt: sepe tāq̄ preterita narrant? qa in diuina mente: cui sunt presentia oia: illa tanq̄ presentia uident: & postq̄ uiderūt tāquam preterita. i. manifesta: & iam cōsumata loquūtur. Sed redeamus ad hieremiam: hic in uerbis superioribus declarat: scribas non pfecte cogNituros tēpus aduentus christi: tempusq; metendi: neq; id quidē mirum. Difficillima enim est iniustis diuini sensus interpretatio: huic ɔgruit illud quod ī deuteronomio legitur: pcutiat te dominus amentia: & cecitate: ac stupore mentis: & palpes in meridie: sicut palpare solet cecus: meridies est lux operꝝ xpi: in qua iudei plurimi caligati sūt. Idem hieremias alibi. Dñe deus meus ad te gentes uenient ab extremis terre: ac dicent: q̄ fasa nostra pentes idola possederunt: & non erat in ipsis utilitas: si faciet homo sibi ipsi deos: nō erūt isti dii. In his predicitur casura idola per messiam: quod factum est per iesum: cui quadrat illud isaie: ubi loquens de christo inqt. Docebit uos uias suas: & post multa. In die illa proiiciet homo idola argēti sui: & simulachra auri sui: que fecerat sibi: ne ea adoret. Idē significat daniel quando loquens de christo inquit: quod lapis abscisus sine manibus conteret statuam ex ferro textam auro: argentoque compositam. Lapis abscisus est iesus ui sacerdotum afflictus hic: sine manibus: idest sine humana uiolentia contriuit statuam: idest idolatriam: que statuas colebat: statuam inquam

quadripartitam: nam in quatuor precipua mundi re
gna sparsa erat: scilicet chaldeoꝝ: medorum: grecoꝝ
& romanoruꝫ. Idem hieremias alibi: horribilis domi
nꝰ super eos: et extermiabit omnes deos terre: et ado
rabit eum uir de loco suo: omnes insule gentium.
¶ Isaias. Quoniã miscuit uobis dominus spũm sopo
ris: & claudet oculos uestros: & principes uestros: qui
uident uisiones operiet: et erit uobis uisio oium sicuti
uerba libri signati: quẽ cum dederint sciẽti lr̃as dicẽt
lege istuꝫ: & rñdebit: ñ possum: signatus est. n. & da
bit liber nesciẽti lr̃as. dicet q̃ꝫ ei lege: & rñdebit nescio
lr̃as. Et dixit dñs pro eo ꝙ appropinq̃t populus iste
ore suo: & me glorificat labiis suis: cor aũt eius longe
est a me: & timuerunt me mandato hoium: & doctri
nis: ideo ecce addã: ut admirationẽ faciã populo huic
miraculo grandi: & stupendo. peribit. n. sapiẽtia a sa
pientibus: et intellectus prudentiũ eius abscondetur.
Rursus alibi: dedit eis deus spũm cõpũctiõis oculos
ut non uideant: & aures: ut non audiant usqꝫ in ho
diernum diẽ. Hec oia predicunt iudeos q̃ plurimos tã
doctos q̃ indoctos propter eorũ scelera: & impietate
xpi expectati uaticinia: christũ ue presentẽ non cogni
turos: cuius erroris causa in miseria sunt hodie usqꝫ
ad seculi finem. quod: ut diximus: alias cecinit osee.
Dies multos sedebunt filii israel sine rege: & sine prin
cipe: & sine sacrificio: & sine altari: & sine ephod: &
sine teraphim. Quoniam uero circa seculi finem credi
turi sunt christo nostro: subiungit: & post hec reuertẽ
tur filii israel: & querẽt dominum deum suum: & da
uidem regem suum. Translatio chaldea continet: &
& obedient messie filio dauidis regi suo: & pauebunt
ad dominum. In hebreo habetur: & fluent ad domi
num: &

num: & ad bonũ eius in nouissimis diebus. Nemo in telligat hec de babylonica captiuitate: in qua reges: ducesqꝫ pro tpe honoratos habuerunt: qđ quidẽ q̄r tus regum liber nos docet: ubi traditur a rege babyl lonie: regem iude ioachim in sede regia una cum aliis regibus collocatũ fuisse: ceterosqꝫ generis eius simili ter honoratos quibus honoribus hodie priuati sunt carent etiam sacrificio: & altari: cum careant tem- plo moysaica lege disposito. Carent ephod. idest sa- cerdotia ueste: & theraphin: quod est instrumentum quodam idolatrie ritu ad futura presagienda cõstru ctum: quibus uerbis significatur iudeos: neqꝫ deũ ue rum legitime: neque idola hodie colere: i ceteris uero temporibus: uel deum rite coluer̃: uel idola. Post mul tos autem dies & in nouissimis diebus: idest post mul ta secula: qualia hec sunt post iesum: & circa mundi fi nem reuertentur: & querent deum suum. s. patrũ suo rum: & dauidem regem suũ: idest messiã dauidis stir- pe natuꝫ: quod chaldea translatio docet. liberatio ue ro ex babyllone nõ fuit post multa secula: & in nouis simis temporibus nemo intelligat: ꝙ tunc primũ uen turus sit messias: ad hunc enim errorem auferendum propheta non dixit. Veniet rex eorum: sed reuerten- tur: & querent illum quasi iam pridem uenerit: sed il li discesserint: & neglexerint & tandem quesituri sint illum: quod chaldea uerba declarant: cum dicũt obe dient messie: ut pote qui antea fuerãt pertinaces. De iis isaias ait. Hec dicit dominus ad domum iacob nõ modo confundetur iacob: nec modo uultus eius eru bescet: qa cum uiderit filios suos sanctificantes nomẽ meum: & sanctificabunt sanctum iacob: & deum is- rael predicabunt: & scient errantes spiritu: intellctu:

& musitatores discent legem. In his tollitur ɔfusio ia
cob: qa ex eius stirpe: & quasi filii fuerunt apostoli: q
iesum exaltauerunt: quoꝝ doctria tandem iudei om
nes credituri sunt christo: quod paulus in epistola ad
romanos acutissime probat. Quãobrẽ loquens isaias
de primo christi aduentu ait. In die illa erit germẽ do
mini: in magnificentia: & erit: omnis: qui relictus fue
rit in syon: & residuus in ierusalez sanctus uocabitur
in die. i. in lucis tempore: germẽ dñi: idest christus dei
filius: in magnificẽtia. s. operum ac prodigiorum: om
nis qui relictus significat christi discipulos paucos pe
ne ab omnibus destitutos: sanctas christi reliquias:
iste reliquie in secundo christi aduentu cũ christo exal
tabuntur. De iudeis autem interim quid est dicendũ:
raro & pauci electi erunt: de his enim illud isaie intelli
gitur: & relinquentur in eos: sicut racemus: et sicut ex
cussio oliue duarum aut trium oliuarum in summita
te rami. Postq̃ enim propter illoꝝ ꝑfidiam a naturali
arbore: ut paulus apostolus inquit: excussi sunt: et ab
oliue radice separati: adhuc nonnulli uel ibi relicti: uł
potius interdum denuo uidẽtur insiti: qualis fuit eua
riscus hebreus uir illustris: qui septimus a beato petro
pontifex christianoꝝ fuit: annos plures q̃ decem in ea
dignitate dignissime uixit: martyrq; obiit. Preterea
gothorum tempore iulianus iude⁹ primum hispanie
sanctissime rexit episcopatum: petrus quoq; alfonsi⁹
eiusdem generis dialogum conscripsit contra perfidiã
iudeorum. Alfonsius burgensis sũmus metaphysicus
in sexagesimo etatis sue anno fidẽ christi suscepit: plu
raq; aduersus iudeos egregia scripsit. Quid dicam de
nicolao lirensi mari doctrine: magno: uiroq; sanctis
simo. Quid de hieronymo phyleo qui tempore pon-
tificis

tificis benedicti contra iudeos subtiliter disputauit. Fuerunt & alii numero quidē multi: q̄uis egregii tam longo seculo pauci: de quibus illud ieremie dictum cē seo. Assumam uos unū de ciuitate: & duos de cognatione: aliter: congregatione: & adducam uos in syon scilicet celestem. De his diligenter paulus burgensis episcopus theologus insignis tractauit.

¶ Dauid. Descendet sicut pluuia in uellus: idest multis ignotis: & addit: orietur in diebus eius iustitia: & abundantia pacis.

¶ Isaias. Orietur ī diebus eius iustitia: & multitudo pacis iesus octauiano imperāte natus est: & aduersus originalem iustitiam ade radice contractam euangelicam gratiam: & iustitiam introduxit: octauiāi quoque imperium iustissimum fuit. Tanta etiam pax eo tempore per uniuersum orbem: ut nunq̄ uel amplior: uel diuturnior. Hic uergi. claudentur belli porte: perseuerauit ea pax post iesum annos septem atq;. xxx.

¶ Isaias. Fatigata est egyptus: & negociatio ethyopum & sabba uiri alti: ad te transgredientur: & tui erunt serui: & post te ambulant uincti cōpedibus: & adorabunt: et te precabuntur: quoniam in te deus est & non est alius deus preter te. Nō enim deus es: & nesciebamus: deus israel saluator: confundentur & reuerebuntur omnes: qui aduersantur tibi: & cadent in confusionem. Hec monstrāt quemadmodum gentilium imperia quandoq; futura erant christo subiecta. Item christum esse deum saluatorem aliquod tempus incognitum: adoratum postea: atque eius aduersarios: idest ierusalem pertinacem: & idolatram eque cadere oportere: sicuti contigit. Quod etiam christus futurus sit homo: sic aperit isaias

Mittet eis de⁹ hoiem: & saluabit eos iudicās sanauit eos: merito messiā saluatorē noiat: & saluaturū: iesus enim appellatus est idest saluator: ostendit autē: ꝙ nō uiolētia: & armis corpora: sed iudicio animos sanabit. Quod rursus xp̄s sit deus: dauid de deo loquens sic aperit. Misit uerbum suū: & eorum ꝑpterea abraham deū sub forma hois agnouit: & ut regem oium adorauit. Similiter iesu successori moysi deus apparuit: iacob quoque similiter.

¶ Hieremias. Hic deus noster. & non reputabit alius absq; illo: q inuenit omnem uiā prudētie: & dedit eā iacob puero suo: & israel dilecto sibi post hec in terris uisus ē: & cū hoibus uersatus ē. Per hec messias deus & homo monstrat: idem alibi: & homo est: & quis cognouit eū: quasi dicat ꝑpter eius humilitatē: hominumq; supbiam: multi eum ignorauerūt. Nihil mirū est iudeos multos parum pios profundū messie mysterium: & iesu diuinitatem non cognouisse. Multi tamen iudei partim pii: parti etiā docti ab initio cognouerunt: multa enim iudeorū milia ad legem suā christus conuertit: multo plura discipuli. Eos autē iudeos: qui iesu crediderunt etiā maumethes affirmat i alcorano a deo ceteris iudeis longe p̄latos fuisse. Hi simul cum gentibus messiam: quod alibi hieremias uaticinatus est: uocauerunt: domin⁹ iustus noster: & uere uocauerūt: non eni pmisisset se falso deum uocari.

¶ Moyses in numeris. Orietur stella ex iacob: & exurget homo ex israel. per hec & supiora messias ostēdit deus & homo: propterea ezechiel deum depingēs collocat eum in hois habitu super zaphireum thronum: quia scilicet deus futur⁹ erat homo. Vnde rabbi ioanna in commentariis psalterii dicit: ꝙ cum iu

dei

dei alias ab aliis ducibus ex captiuitate fuerint liberati:redemptio ultima a deo sub propria persona est explenda:per hoc messiam deum esse concedit:ac de ipso exponit illud:benedictus:qui uenit in nomine domini:deus dominus illuxit nobis.

¶ Dauid loquens de christo:qui inter ceteros unctos a deo:qui ob ipsam unctionem christi uocari possunt excellētior ē dicit. Vnxit te deus deꝰ tuꝰ oleo letitie ꝑ consortibus tuis : ubi declarat eum hoīem : & paulo ante monstrauerat deū dicens. Sedes tua deus in seculum seculi. uirga directiōis uirga regni tui. Quod āt de messia loquatur:declaratur ex eo : ꝙ ubi hebraice dicit: speciosus forma pre filiis hoīum:caldea translatio ionathe:que apud iudeos hebraico textui est auctoritate equalis habet. Pulchritudo tua rex messia maior: q̄ filiorū hoīs:merito translationis huius auctoritati oēs cedunt:ordiata enim fuit ab ionatha uiro magno ex cōsensu & ore heliazar & iosue uiroruꝫ excellentissimorum longo tempoꝛ ante templi destructionem:& antiqui omnes talmutici hebrei affirmāt illam ab ageo:zacharia:malachia prophetis descēdisse. Ex superioribus dauidis uerbis:atqꝫ similibus rabi alba commotus in cōmentariis genesis interrogat quid sibi uelit daniel:quādo de deo dicit ipse reuelat ꝓfunda:& abscondita:& nouit in tenebris cōstituta & lux cū eo est:ac respondet. Hec certe lux est lux regis messie : de quo in psalmo: in lumine tuo uidebimus lumen:hec ille hic fatetur :diuinum illud lumen quod semper cum deo est:& ipse deus est : lucem esse messie ipsumqꝫ messiam. Antiquus etiam ille:& illustris theologus rabi neuma in libro:qui lucidus iscribitur:dictum illud salamonis expones in prouerbiis

Iustum est fundamentum sempiternum : interrogat: quid hoc sibi uelit: & respondet de messia in hũc modum: quendam iustum habet: seu habebit deus in seculo suo: qui est sibi dilectus: quia substinet mundũ uniuersum: atq; illius est fundamẽtum. gubernat mũdum : atq; ut gubernetur ipse efficit. ipse est animarum omnium fundamẽtum: atq; hoc est: qđ dr̃ : iust⁹ est fundamẽtum sempiternũ: hec ille. Ex quibus aperit messiam non solum hoiem esse: sed etiã deum. Ipse quoq; dauid alibi idem aperit. Mater syon dicet homo: & homo natus est in ea : & ipse fundauit eam altissimus idest deus: qui fundauit syon ibidem tanq̃ homo natus est: & syon appellat matrem.

¶ Isaias. Erit in die illa radix iesse: & qui exurget pricipari in gentes: in eum gentes sperabunt : & erit reges eorum in honore: & alibi. Exibit uirga de radice iesse: & flos de radice eius ascendet: & requiescet sup eum spiritus dei: spiritus sapientie: & intellectus: spiritus consilii: & fortitudinis: spiritus pietatis : & implebit illũ spiritus timoris dei: iesse pater fuit dauidis Per hec ergo predixit ꝓpheta messiã ex dauidis stirpe pululaturũ: gentilibus magis q̃ iudeis ꝓfuturum: spiritalibus potius q̃ corporalibus armis dominaturum: qualis iesus fuit. Idẽ isaias alibi ex ꝑsona christi sic inqt. Spiritus dñi sup me: ꝑꝑ quod unxit me euãgelizare pauperibus: misit me p̃dicare captiuis remissionẽ: & cecis uisum. Hic declaratur messiã ex sancto spiritu nasciturũ christum ex diuia solum unctiõe nominandũ. Itẽ pauperibus: & cũ pauperibus euãgeliũ predicaturũ: remissurũ pctã ignorantiã expulsurum.

¶ Dauid. Reges tharsis : & insule munera offerent: reges arabum: & sabba dona adducent.

¶ Isaias

¶ Isaias. Oēs de sabba uenient auꝝ: thus deferētes: & laudem domino annunciantes: hec ꝑtim iesu statim nato facto fuerunt: partim post eius ascensionem: preter tim iperante cōstantino ad huc usqꝫ tempora: & alibi Ex egypto uocaui filiū meū. Rursus alibi Nazareus uocabitur. Iesus autem noster ex egypto reuersurus nazaret habitauit: ac nazarenus fuit cognominatus
¶ Zacharias. Ostēdit mihi dominus deus iesum sacerdotem magnum stantē ante faciem angeli domini & diabolus stabat ad dexteram ipsius: ut aduersaret ei. & dixit dominus ad diabolum: iperet dominus in te: q elegit ierusalem: & ecce titio eiectus ab igne: & iesus erat indutus uestimentis sordidis: & stabat ante faciem angeli: & respondit & dixit ad circunstantes ante faciem eius: ferte uestimenta sordida ab eo et induite eū tunica talari: & imponite cidarim mundā super caput ipsius: & cooperuerūt uestimento: iposuerunt cidarim mundam super caput ipsius. āgelus dn̄i stabat: & testificabatur ad eum dicens hec dicit dominus omnipotens. Si in uiis meis ambulaueris: & precepta mea ꝯuaueris: tu iudicabis domum meā: & dabo tibi: q conuertentur in medio hoꝝ circunstantiū. Audi itaqꝫ iesu sacerdos magne ꝓphete uerba: qa futurum portēdunt: & hominem designant titionis extincti instar contēptum prio: ac sordidū: deide ordiatum a deo diuineqꝫ domꝰ iudicē deo iesu naza. cōgruunt. nō iesu naue: uel iesu iosedec: q & an̄ zacha. fuerūt: & talia neqꝫ passi sunt: neqꝫ fecerūt.
¶ Salomō in libro sapie. Circūueīamꝰ iustū qm̄ isuauis ē nob: & exꝓbrat nobis ꝑtā legis: ꝓmittit se sciaꝫ dei hr̄e: & filiū dei se noiat: factus ē nobis in traditionē cogitationū nostraꝝ: grauis ē nobis ēt ad uidēdū

quia similis ē aliis uita illius: et mutate sūt uie illi⁹: tāq̄ nugaces existiati sum⁹ ab eo: & continet se a uiis nostris: et ab imūdiciis: & p̄fert nouissima iustoꝝ: et gloriat̄ se habere patrē deū. Videam⁹ ergo si ſmōes illi⁹ ueri sunt: & tētem⁹ q̄ uētura sunt illi: ɔtumeliis et tormētis interrogemus eū: ut sciamus reuerentiā illius: et pbem⁹ patiētiā illi⁹: morte turpissima ɔdēnemus eū. Hec cogitauerunt: & errauerunt: excecauit enim illos stultitia ipsorū: & nescierūt sacramenta dei. hec salomon: quibus nihil clarius. Merito pmisit deus illos q̄ aduersus pphetas messie precones ceci: crudelesq̄ fuerant: tales quoq̄ aduersus messiam fore.

¶ Isaias. Ecce itelliget puer meus: exaltabit̄: et gl̄ificabit̄: & sublimis erit ualde: queādmoduꝫ sup te stupescēt m̄lti: ita gl̄ia puabunt̄ ab hoib⁹: spēs tua: & gl̄ia tua ab hoibus ita mirabut̄: gentes multe sup eum: & cōtinebūt reges os suum: quoniā q̄bus nō est ānunciatum de illo: uidebunt: & q̄ nō audierunt: intelligent. Domine quis credidit auditui nostro: & brachiū domini cui reuelatum est? annunciauimus coram illo: ut infirmus: ut radix in terra sitiēti. Non est spēs illi: neq̄ gloria: & uidimus eū: & non hēbat spēm: neq̄ decorē: sed spēs eius sine honore: deficiens pre oībus hoibus: homo in plaga positus & sciens ferre ifirmitatē: quoniam auersa est facies eius: inhonoratus est: neq̄ magni estimatus est. Hic precepta nostra portat: et pro nobis dolet: & nos existimauimus illuꝫ esse quasi leprosum: percussum a deo: & humiliatum: aliter in dolore: in plaga: & in afflictione: ipse autem uulneratus ē propter iniquitates nostras: & infirmatus est ppter peccata nostra. Eruditio pacis nostre i eo liuore eius sanati sumus: oēs ut oues errauim⁹; hō a uia sua

errauit: & dominus tradidit illũ ꝑ peccatis nostris: & ipse ꝓpter qđ afflictus est: non aperuit os: ut ouis ad immolandũ ductus est: & ut agnus ante eum: qui se tonderet sine uoce: sic non aperuit os suum. In humilitatem iudicium eius sublatum est: generationẽ eius quis enarrabit? quoniam tolletur de terra uita eius: Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortẽ: & dabo malignos pro sepultura eius: & diuites pro morte eius: quoniam iniquitatem non fecit: nec dolus inuentus est i ore eius: et dominus uult purgarẽ eũ de plaga. Si dederitis pro peccato animam uestrã: uidebitis semẽ longeuũ: & dominus uult auferre a dolore animam eius: ostendere illi lucem: & formare intellectũ: iustificare iustum bene pluribus seruientem: & eorum peccata ipse portauit: propterea ipse hereditabit plures: & fortium diuidet spolia. Propter quod tradita ẽ ad mortẽ anima eius: et inter iniquos existimatus est & ipse multorum peccata portabit: & propter peccata eorum traditus est.

¶ Quod aũt isaias in uerbis supioribus de redẽptione ultima: que per messiam accipienda erat: locut⁹ sit patet per proemium quoddã ab eo iis uerbis ita propositum. Quam pulchri super montes pedes annunciantis: & predicantis pacem: annunciantis bonũ predicantis salutem: dicentis: syon regnabit deus tuus. Et infra. Parauit dominus brachiũ sanctum suum in oculis omniũ gentiũ: et uidebunt omnes fines terre salutare dei nostri. Et infra: precedet enĩ uos dominus: congregabit uos deus israel. Hec & alia multa illic similia ad messiam pertinere omnes tã iudei q̃ christiãi cõsentiunt. Deinde subdit. ecce intelliget puer: aliter seruus meus. Quod iste seruus sit messias: declarat ẽt

chaldea translatio hunc in modũ. Ecce intelliget ser-
uus me⁹ messias. Rursus q̄ messias iste sit de⁹ iudei in
terpretes talmutici isaiam hic exponẽtes sic oñdunt.
Exaltabitur plusq̃ abrahã: eleuabitur plusq̃ moyses:
sublimis erit ualde plusq̃ angeli. Quã uero p̄ciosa sit
redemptio huiusmodi per messiam patet per illud isa
ie. Israel saluatus est in domino salute eterna: nõ con
fundemini: & non erubescetis usque in seculum secu-
li. Non igitur corporalis: uel temporalis futura erat p̄
messiam salus: qualis egyptiaca: & babylonica: & si-
miles: sed spiritalis: et sempiterna: q̃uis aũt prophetia
illa isaie. Ecce intelliget: ad iesum nostrum manifeste
pertineat: tantũ rabi salomõ p̄uerse uolũtatis homo
ausus est uerba illa peruertere extorquens ea ad iudai
cum populum in hodierna miseria uiuentẽ. Cui qui-
dem contradicit translatio chaldea: sicut diximus: cõ
tradicunt etiam oẽs antiqui iudei interpretes prophe
tarum: qui seruũ illũ esse messiam uolunt: angelis ual
de subliniorẽ: que excellentia plebecule huic iudaice
uili: et uitiose ↄuenire nõ potest. Vnde rabi moyses ge
rundensis: hoc salomone ↄtempto: secutus est priscos
Itaq; in genesis cõmentariis dicit: regẽ messiam cor su
um traditurũ ad supplicandũ pro israel: ieiunia etiam
pro illis: & humillima queq; passurum: adducẽs illud
isaie. Ipse aũt uulneratus est propter iniquitates no-
stras: attritus est p̄pter scelera nostra. Hec ille. Et q̃uis
iudaica lex hodie multũ afflicta sit: & quasi uulnera
ta & attrita eodẽ pene modo: quo isaias dei seruũ de
pinigit afflictum: nullo tamen modo isaie uerba huic
plebi congruere possunt: quod q̄dem sex potissimum
signa nobis ostendunt. Primum: & si populus hic gra
uiter oppressus: nõ tamen hoc propter gentiũ iniq̄ta-
tes

tes: & scelera patitur: ita ut propter iudeoꝝ passiones & meritas gentes: que illos affligunt: a deo ueniã: & salutē cõsequantur: imo iudei oēs uindictã a deo aduersus gentes expectant. Cũ ergo isaias de seruo dei asserit: ꝙ liuore eius alii sũt sanati: & ꝙ deus in eo iniquitatem ceterorum omniuꝫ posuit: certe non loqtur de populo iudeoꝝ: ob cuius penas alii nõ seruanť: sed ut ipsi asserunt puniunť. Secundũ signũ: isaias ait: ꝙ seruus ille dei iniquitatē nõ fecit: nec inuentus est dolus in ore eius: iudei aũt auaritie: & fenori: mēdacio: sceleribusq; mancipati sunt. Ac ēt ipsimet cõcedunt ꝓpter scelera sua in hac miseria uiuere: & auctoritate dcutero. cõpulsi fatentur: ꝙ si deposita prauitate cõuerterentur ad deũ: stati liberarentur. Vnde doctores eorum cõfitentes ex pctis suis hanc miseriã ꝓuenire inqrunt: q̃nam sint illa peccata. Rabi salomon cultũ uituli in deserto fabricati criminatur: quod crimē iamdiu deus puniuerat: et ignouerat ante iesũ. Alii uaria singuloꝝ delicta: alii occultũ uolũt esse peccatũ: cui⁹ culpa supplicia pendũt. Tertiũ signũ: isaias in fine capituli dicit ꝙ seru⁹ ille đi pro trãgressoribus exorauit iudei cõtra ter saltē quolibet die ĩ execrabilib⁹ sacris suis: romano iperio: ecclesie xp̄i cunctis gentibus p̄ter q̃ iudeis: terribilissima iprecantur: atq; in talmuticis constitutionibus suis iubenť: christianos: utcunq; possint: uel ui: uel fraude: doloue ledere. Quartũ: quonã pacto eruditio: & disciplina pacis: quã in seruo dei esse isaias ait: in hac indocta: & peruersa iudeorum plebecula ponenda est. Quintum: quonam pacto sublimior est populus iste q̃ angeli dei: qualem esse illum seruum dei oēs antiqui iudei proculdubio cõsenserunt. Sextũ: cũ dicat isaias: iniquitatib⁹ populi mei duct⁹

est ad mortē: qs nō uideat aliū esse seruū dei illū: qui ad mortē ducit aliū dei populū ob cuius iniqtates occidit: nisi forte quis uelit isaiā scriptorē oium elegātissimū sic absurde locutū fuisse: ut intelligi uoluerit ab iniqtatibus populi mei ductus est popul⁹ me⁹ ad mortem. Proinde si populus iudaicus peccatum non habet: falso hic de populo iudaico loquitur isaias si hēt falso loquit statim: quando subdit: iniqtatem non fecit: si modo tunc de populo loquit: seruus igit ille dei nullo modo populus esse pōt Sed opeprecium est uerba ipsa isaie in duodecim conclusiones redigerē: quemadmodū paulus burgensis episcopus: theologus insignis redegit. Prima: seru⁹ dei apud isaiā descript⁹ cūctis creaturis est excellentior: dicit enim: exaltabit: et eleuabit: et cetera. Secunda: ipse ab initio fuit puul⁹ humilēqz habuit ortū: dicit. n. ascendit sicut uirgultū: & sicut radix e terra sitienti. Tertia: in suo pgressu contemptus est: & pro nihilo habitus: ait. n. despectū: & nouissimum uirorum uidimus: nec reputauimus euz. Quarta: uulneratus fuit ppter iniqtates nr̄as. s. purgādas. unde illud: et liuore eius sanati sum⁹: & infra: iustificabit ipse iustos seruos meos multos: & iniquitates eorum ipse portabit. Quinta: oēs iusti preter ipsum ex cōmūi lege a uia salutis aberrauerūt: ipse aūt omnium portauit iniquitatē idest pro oibus penas dedit: hinc illud: oēs nos quasi oues errauimus: & deus posuit in eum iniquitatem oium nostrum. Sexta: hec supplicia: & post illa etiā mortē libenter substinuit de quo dicit: oblatus est: quia ipse uoluit: & sicut ouis ad occisionem ducetur: et quasi agnus coram tondente: iudei autem non libenti: sed inuito: & egro animo passiones ferunt. Septima: id contingit propter sce-

lus: &

lus: & iniquitates populi: erat autem ille inocens. De hoc ait: propter scelus populi percussi eum: & de eodē legit infra: qui peccatum non fecit: nec est iuentus dolus in ore eius. Octaua: quia seruus ille dei parta uictoria: fortium spolia diuisurus erat: eo ꝙ uitā suam morti tradidisset: huc illud tēdit: ideo disponā ei plurimos: & fortium diuidet spolia: quia morti tradidit animā suam Nona: existimādus erat iniquus: ob hoc ait: & cū sceleratis reputatus est. Decima: seruus huiusmodi licet ꝑ illa: que tollerauit sufficienter peccata omnium substiere: ac delere potuerit. nō tamē effectu oium mala diluit: sed multoꝝ. quapꝑ adiunxit: & ipse peccata multoꝝ tulit. Vndecima: tāta in eo fuit caritas: ut etiā pro hostibus: homicidisqꝫ suis deum orauerit: ad hoc subdit pro trāsgressoribus orauit. Duodecima: que in hac ꝓphetia tradunt naturalis īgenii uires excedunt: quo circa exclamauit. qs credidit auditui nostro? hec omnia soli iesu nazareno cōueniūt.
¶ Hieremias. Spiritus oris nostri dn̄s xp̄us captus est in peccatis nostris: cui diximus: in umbra eius uiuemus i gentibus. Itē: in illo die nō ꝯfunderis ex oibus adiue ntióibus tuis: quas i pie egisti in me: qa tunc auferā abste prauitates iniurie tue: et iā ñ adicies ut magnificeris super montē sanctum meū: et subrelinquā in te populū mansuetū & humilē: et uerebunt in noie domini: qui reliqui fuerint israel. Item: domine significa mihi ut cognoscā: tunc uidi meditationes eorum ego sicut agnus sine macula perductus sum ad uictimam in me: cogitauerunt cogitationes dicentes: uenite mittamus lignum in panē eius: et eradamus e terra uitam eius: & non erit mememoria eius amplius. Itē: exterrita est que parit: & teduit animam: & subi

uit sol ei: cū adhuc medi⁹ dies eēt: confusa est & male
dicta: reliquos eoꝝ in gladium dabo in conspectu ini
micoruʒ eoꝝ. Item: dereliqui domū meam. dimisi he
reditatem meā in manu inimicoꝝ eius: facta est mihi
hereditas mea: sicut leo in silua dedit sup me uocē suā
ideo odio habui eā. In iis docet hieremias ꝙ messias
capiendus ob purgāda nostra delicta erat: & affligen
dus: ꝙ uel relicturus erat populuʒ illum christianorū
primum humilem: persecutionibusqʒ subiectū Reli
qas enim israhel apostolos: martyresqʒ esse uult: post
hec etiam ligni crucis mentionē facit: et eclypsis in me
ridie: patiente christo. Martyria etiam christianorum
subiungit: uindictamqʒ aduersus pertinacem popu
lum iudeorum: deniqʒ addit: ꝙ populus dei tanq̄ leo
surrexit in christum tanq̄ agnum: atqʒ ideo deus po
pulum illum exterminabit.
¶ Salomon. Si auertimini ad me dicit dominus: &
non custodieritis ueritatē meam reiiciam israhel a ter
ra: quā dedi illis: & domus hec erit deserta: & omnis
qui transibit p illā: admirabitur: & dicet ꝓpter quaʒ
rem fecit dominus terre huic: & domui huic hec ma
la? & dicet: quia reliquerunt dominum deum suum:
& persecuti sunt regem suum dilectissimum deum: &
cruciauerunt illum in humilitate magna: propter
hoc importauit illis deus hec mala. Hec ille quis ergo
negabit iesum nazarenum fuisse messiam? hominem
qʒ fuisse pariter: atqʒ deum?
¶ Esdras. Hoc pascha saluator noster est: & refugiū
nostrum cogitate: quoniam habemus humiliare eum
in ligno: & post hec sperabimus in eum: ne deseratur
hic locus in eternum tempus dicit dominus deus uir
tutum. Si non credideritis in eum: neqʒ audieritis an
nunciationem

nuntiationem eius:eritis derisio in gentibus:hec ille:
quibus nihil est clarius. Non minus āt eius illud moy
si congruit. Ego sum deus ad emulatiōem uos addu
cam mihi non gentem in gentem insipicientem in iraꝫ
uos mittā:pre ceteris uerbis esdre: maxime illa consi
deranda sunt:ꝙ saluatorē.i.iesum:qui saluatorem si
gnificat in ligno ī pasche tēpore iudei hūiliaturi erāt.
Meminisse rursus oportet:ꝙ quartadecima luna lex
iudeis celebrare pascha:& agnū precipit imolare un
de anatolius philosophus alexandrinus subtiliter ꝓ
bat primo quidem rationibus.deinde lege:ac etiā au
ctoritate philonis:iosephi:agatobuli:aristobuli: iu
deoꝝ ritum celebrande pasche mosaycū rectū:et con
suetum esse mense martio:postq̄ & sol et luna equino
ctium uernale trāsierit:ac luna soli opposita sit. Hinc
policrates apostolicorū discipuloꝝ discipulus asserit
apostolos etiā:eorumqꝫ successores solitos celebrare
pascha iuxta iudeorum consuetudinē quartadecima
luna : quādo populus iudeoꝝ azima faciebat. Quor
sum hec?ut consumemus quod alias diximus:scilicet
eclypsim solis : que christo patiente contigit : natu
ralem non fuisse. Quod autem contigerit : lucianus
antiochenus ante tribunal iudicis sui sic testatus est:
Requirite in annalibus uestris:inuenietis tēporibus
pilati:christo patiente: fugato sole :īterruptum tene
bris diem. Tertulianus quoqꝫ clamauit ad iudices.
Hunc mūdi casum in ānalibus uestris relatū habetis
Ysaias. Ego dominus deus uocaui te ad iustitiam:
& tenebo manum tuam:& confirmabo te:& dedi te
in testamentum generis mei in lucem gentium aperi
re oculos cecorum : producere ex uinculis alligatos:
& de domo carceris sedentes in tenebris. Hec ille: i q

bus deus christũ alloquit. Mittit eum ad testamentũ
nouum introducendũ: gentiles cõuertendos non mi-
nus q̃ iudeos ad eos q in limbo alligati sũt: soluẽdos:
& purgãda peccata. Alibi apud isaiã xp̃s ita loqtur.
Non sum contumax: neq; contradico: dorsũ meũ po
sui ad flagella: & maxillas meas ad palmas: faciẽ aũt
meã ñ auerti a feditate sputo℞: Itẽ i die illa erit radix
iesse q̃ erit i signũ pplo℞: ip̃m gẽtes dep̃cabunt & erit
sepulch℞ eius glĩosũ: hec oia iesu nazareno otigerũt
¶ Amos. Et erit in die illo dicit dñs: occidet sol meri
die: & tenebrabit dies lucis: et conuertã dies festos ue
stros in luctũ: & cantica uestra in lamentationẽ. In di
e scilicet: quo patiet messias: occidet sol: eclypsim so
li in meridie: patiẽte iesu: significat: dies lucis. i. xp̃s:
qui lux lucis est. Post hec in ppetuam uindictã statu-
it deus: ut iudei quotidie uexentur: lamentationesq;
hieremie: & similes querimonias repetant.
¶ Ezechiel. Exaltaui lignum humile.
¶ Iob. Quis det nobis de carnibus ei⁹: ut saturemur
¶ Zacharias. His plagatus sum: itez alibi de deo sal
uante ierusalem sic ait. Effundã super domũ dauidis
& super habitatores ierusalem sp̃um gratie: & pote-
statis: & aspicient in me: quem cõfixerunt: & plangẽt
super eum quasi planctum unigẽiti: hec ille. Ipse qui
tanquã deus spiritum gratie: & potestatis infundit:
tanq̃ homo configitur: atque idcirco: ut intelligere-
mus: christum ex diuersis naturis cõstitutum: alia ra
tione mirabilia operari: & ratione alia terribilia pati
Zacharias in prima persona dixit. scilicet effundam
in secunda super eum: effundam: scilicet ego tan-
quam deus aspicienda: quẽ confixerunt. s. tanquam
hominem: et plangent super eum scilicet hominẽ ame
deo

deo assumptũ. Nemini aũt licet fingere textũ: qui dicat: aspiciẽt in eũ: ois enim biblia tã hebraica q̃ chaldea dicit aspicient in me plangent. i. penas dabunt in hoc seculo: & futuro. At quo pacto spũm gratie infundit: si plangunt sup eum: certe spiritus sancti gratiam: & priscorum ueniã peccatorũ. Liberauit enim uolentes ab inferis: infudit etiam spũm potestatis ad incredulos puniendos: hi enim sunt: qui plangunt.
¶ Abachuc. In medio duorum animalium cognosceris: existi in salutem populi tui: ut saluos faceres christos tuos: misisti in capita inimicorum mortem: duorum animalium: idest duorum testamentorũ: rursus duorum prophetarum in monte tabor moysi et helie. Iterum duorum latronum in cruce: forte etiã duorum brutorum: quando natus est in stabulis: in salutem populi tui: ut saluas ab inferis faceres credẽtium animas. inimicos uocat pertinaces hebreos.
Dauid loquitur sepe sub nomine suo de messia quem sciebat e sua stirpe pululaturum. sic autem inquit: cõgregata sunt super me flagella: & ignoraui. dissoluti sunt: neq; compuncti sunt: tentauerunt me: deriserunt me derisu: & striderunt dentibus suis super me. Dederunt in escam meam fel: & in siti mea potauerũt me aceto: circũdederunt me canes multi: conciliũ malignantium obsedit me. Effoderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplati sunt: & uiderunt me: diuiserũt sibi uestimenta mea: & super uestem meam miserunt sortem. Captabunt animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt: & factus est mihi dominus in refugium. Erues me de contradictionibus populi: constitues me in caput gentium: populus quẽ nõ

cognoui seruiuit mihi: i auditu auris obediuit mihi. Scribãtur hec in generatiõe altera: & populus q crea bitur laudabit dominum. Notum fecit dominus salu tare suum: ante conspectum gentium reuelauit iustiti am suam. Dabo tibi gentes hereditatem tuam: astite runt reges terre: & principes conuenerunt in unũ ad uersus dominũ: & aduersus christũ eius. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum: & in retributionem: & in scandalum. Obscurentur oculi eorum: ne ui deant: & dorsum eorũ semper incurua. Effunde super eos iram tuam: furor ire tue cõprehendat eos. Fiat ha bitatio eorum deserta: & in habitaculis eorũ non sit: qui habitet: quoniam quẽ tu misisti persecuti sunt: & super dolorem uulnerũ eorũ addiderunt. Appone ini quitatem super iniquitatẽ eorũ: & non intrent in iusti tiã tuã. Deleantur de libro uiuentiũ: & cũ iustis non scribantur. Ego sum pauper: & dolens: salus tua de us suscepit me. Non erat pauper dauid rex: sed messi as ex eo pauper nasciturus. De iuda proditore sic pre dixit dauid. Qui manducat mecum panem: leuabit cõtra me calcaneum suũ. De iudeis iterũ. Sic odio ha buerunt me gratis: de quibus paulus apostolus sic ua ticinatus est. Implebunt peccata sua semper: preuenit enim ira dei super illos usq3 in finem. Sic ergo predi xit sempiternam iudeorũ: & pertiaciam: & misericordi am. At cum pretermisimus quod hieremias de chri sti uendtione a iuda facta: & precio: & agri emptio ne: quemadmodum in euangelio traditur: aperte pre dixit. Inquit enim. Et acceperunt triginta argẽteos: preciũ appreciati: quod appreciauerũt a filiis israel: & dederunt eos in agrum figuli: sicut constituit mihi dominus. Adiungit matheus agrum illum christi p

cio

cio emptū etiā temporibus suis sāguinis agrū cogno
minari. De resurrectiōe christi dauid sic inquit. Caro
mea requiescet in spe: quoniam non derelinques ani-
mam meā in inferno: nec dabis sanctū tuū uidere cor
ruptionem: quia scilicet christus non putruit. Rursus
Domine eduxisti ab inferno animam meā: ego dormi
ui: & soporatus sum: & resurrexi: qa dñs suscepit me.
Resurrexi & adhuc tecum sum. Dauid consentit.
¶ Osee. Sanabit nos post biduū: die tertia resurgem⁹
uel sic: uenite reuertamur ad deū: quia ipse cepit: & sal
uabit nos percutiet & curabit nos. Visitabit nos post
duos dies: die tertia suscitabit nos. & ueniemus in cō
spectu eius. Rursus. Absorpta est mors in uictoriam
ubi est mors uictoria tua? ubi est mors stimulus tuus?
scilicet quia per resurrectionē christi designatur etiaꝫ
nostri corporis resurrectio. Sicut enim in uno adā om
nes deliquim⁹: & mortui sumus: sic in uno christo om
nes purgamur: atq; resurgimus: sed de hoc paul⁹ apo
stolus subtiliter atq; diuine.
¶ Ionas aūt propheta: cur exceptus est uasti piscis uē-
tre: & die tertio redditus luci uiuens: nisi ut resurre-
ctionē christi significaret? Gesta siqdem ueteris testa-
menti non minusq̄ uerba figure sunt noui. Nouū qp-
pe non aliter ueteris finis est q̄ adumbrationis cuius-
dam coloratio absoluta: & perfecta pictura: ideoqꝫ
nouum testamentum multo prestantius est q̄ uetus.
¶ Dauid ascensionem dñi ita cecinit. Ascendet de⁹ in
iubilatione: & dñs in uoce tube. Psallite domino: qui
ascendit super celum celi ad orientem. Ascendisti i al-
tum: captiuā duxisti captiuitatem: dedisti dona homi
nibus. Sancti quoqꝫ spūs missionem ita canit. Emit-
tes spiritū tuū: & creabūtur: et renouabis faciē terre.

¶ Ioel. Et erit post hec. Effundam de spũ meo super
omnem carnem: & ꝓphetabunt filii uestri: & filie ue
stre. Seniores uestri somniabunt somnia: iuuenes ue-
stri uisa uidebũt: & qdem in seruos meos: & ancillas
meas: in diebus illis effundã de spũ meo. Post ascen-
sionẽ christi nõ solum apostoli: sed & alii q̃ plurimi tã
femie q̃ mares: tã gentiles: q̃ iudei: docti idocti: senes:
iuuenes: spũssancti dõa: gratiãq; mirabilẽ acceperũt.
¶ Isaias. In aliis linguis: & in aliis labiis loquar po-
pulo huic: sed neq; sic exaudiet me dicit domin?. At
q; ita q̃uis apostoli ante rudes: accepto spũssancti mu
nere: diuina mysteria subito uariis linguis effunde-
rent: non tamen iudei omnes crediderunt.
¶ Ezechiel Spiritum meũ dabo in uisceribus uestris.
Et alibi de baptismo sic. Effundã super uos aquã mũ
dam: & mundabimini ab oibus inqnamentis uestris
& ab uniuersis idolis uestris mũdabo uos. Iudeoruʒ
doctores ubi librũ eorum de iona interpretantur: &
ubi exponunt talmut: nouas scilicet eoꝝ cõstitutiões
post iesum factas: adducunt prophetiã hmõi: ut pro
bent ꝙ tẽpore messie nõ modo iudei: sed etiã gẽtes q̃
libet asplione quadam aque lordes diluẽt peccatoꝝ.
¶ Isaias in cantico sic. Haurietis aquam in gaudio
de fontibus saluatoris: & dicetis in il a die: cõfitemi
ni dño: et iuocate nomẽ eius saluatoris: idest iesu mes
sie: iesus enim filius significat saluatorem: cõfitemini
domino: quia scilicet unius dei cultus adducitur per
christum cessantibus idolis. Subiũgit paulopost apo
stolorum predicationem apud gentes hoc pacto. Cã
tate domio: quoniam magnifice fecit: annũciate hoc
in uniuersa terra Quoniã uero christus nascit̃ i iudea
subiũxit. exulta: & lauda habitatio syon: quia ma-
gnus

gnus in medio tui sanctus israel.
¶ Dauid ꝓpheta multa & manifesta de christo tractat i psalmo scd'o: tertio: decioquinto: uigesimo prio multisqꝫ aliis. Sed missio apostolorum in longīquas nationes per illud ostenditur: in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terre uerba eoꝝ.
¶ Isaias de messia: ac de missiōe apostolorū sic. Quā speciosi pedes euāgelizantiū pacem: euangelizātium bōa. Afflictiōes quoqꝫ apostolorū ita presēsit: & pregustauit. Propter te mortificamur tota die: existimati sumus sicut oues occisionis Origenes in tertio commētariorū genesis sic inqt. Thomas sicut nobis traditum est: sortitus ē parthos: matheus ethiopiaꝫ: bartholomeus indiā citeriorem: andreas scithiam: ioannes asiam: petrus pontū: galatiā: bithiniam: capadociam: ceterasqꝫ confines prouincias iudeis duntaxat predicans circuisse deprenditur: & ad ultimum rome cōmoratus est: ubi et crucifixus est deorsum capite demerso: qd' ipse ita fieri precatus est: ne exequari domino uideretur. De paulo autē quid dicam: qui ab ierusalē usqꝫ ad illiricū repleuit euāgeliū xpi: & ad ultitimum sub nerone martyrium duxit. Hec origenes. Thadeus quoqꝫ unus ex. lxx. christi discipulis ultra euphratem profectus: & in edissena urbe predicans euangelium totum regnum regis abagari conuertit ad christum: ipsumqꝫ abagarum a morbo quodam incurabili mirabiliter liberauit. Sic eniꝫ fore christus per epistolam abagaro ante promiserat: cum ab ipso per epistolam rogatus fuisset: ut ad eum curandū proficisceret. Eusebius hec in publicis historiis edissene ciuitatis: in qua regnauerat abagarus syriorum lingua scripta legit: in greciam que traduxit.

Solutiões dubitationũ circa ꝓphetias. Cap. xxviii.

Exponēda sunt ad presens quedam prophetarum uerba: que nō satis intellecta occasionem pertinacibus: hebetibusque iudeis prebent: ut iesum fuisse messiam: idest christum uerum nequaquam confiteantur.

¶ Isaias. Erit in nouissimis diebus: idest ultimis prophetarum temporibus: & in fine regni: sacerdotiiqȝ iudaici: non enim in nouissimis diebus mundi: ut quidam somniāt christum primo uult esse uenturũ: alioquin ferme inutilis: uel saltez ad breue utilis foret eiꝰ instructio: sed in nouissimis diebus prophetarum: sacerdotii: regniqȝ iudaici. Tria hec sub iesu nazareno cessauerunt: & sequitur: mons domus domini in uertice montium. Ob hoc qdam iudei delirāt dicentes: ꝙ in aduentu messie deus transferet montem tabor: montem synai: montem carmeli usqȝ ierusalem. Ac super horum uerticem montem syon imponet: hebetes homũculi incorporalis dei incorporalia opa semper ad corpora trahunt. At uero multo rectius isaiaz hic exponit rabbi salomon iudeus dicēs: montez syō nō altitudine loci: sed miraculorum magnitudīe ceteros mōtes superaturum. Iesus autem noster in eo monte illuminauit cecum natum: curauit paraliticum: multaqȝ alia illic miracula fecit: deniqȝ ibi spiritum sanctum e celo discipulis suis infudit. Post hec sequunť: & fluent ad eum omnes gētes: idest ex oībus gētibus multi: dicunt similiter omne animal in noe arca fuisse idest ex omni aialium genere aliqua. Non leuabit gēs contra gentē gladium: nec exercebuntur ultra ad prelium. Dictio hec ultra significat nō sempiternam mũdi pacem: sed uniuersalem: & diuturnam: fuit autem

tanta iesu tempore pax quemadmodum alias diximus: ut maro tunc clausas esse portas belli cecinerit: habēt hebrei in q̄rto regū libro. Non uenerūt ultra latrones syrie in terram israel: uerumtamē post illud tēpus traditur syrios frequenter terram israel inuasisse. Vltra ergo significat usq; ad certum tempus. Eusebius autem tradit post iesum usqz ad sua: idest constantini tempora non contigisse tot regnorum euersiones cladesq; populorum: quot ante contigerant. Item isaias idem alibi de tempore messie ait. Habitabit lupus cum agno: & pardus cuz hedo accubabit. Quamuis eleazarus pōtifex aristobolusq; ante christum: ac philo post christum iudeorum interpretum sapientissimi sacras litteras propter mysticum sensum per allegoriā exponendas esse censuerint: idq; etiam ipsi tentauerit tamen puerilia multorum iudeorū ingenia talem oino: regnante messia: auream etatem expectant qualē poetarum uerba coloresq; depingunt. Satis autem uiuēte iesu fulsit in animis hoium nō ptinaciū aurea ueritas: tranquillitas mentis: & fructus eternus: atq; post illum ob eius opera: & doctrinam: qui quicunq; uult aurea etate potitur: eterna pax hominib⁹ cū deo per iesum conciliata est: quanq̄ etiā multos annos: lupus idest potentior princeps: uel populus agnum: idest debiliorem principem: aut populum non deuorauit. Erant ante iesum gētiles: et iudei in oibus oino inter se discordes: post illum multi ex iudeis plurimi ex gentilibus sub illius doctrina concordes moribus opinionibusque uiuebant: atqz uiuunt. Quotidie multis in locis anialiū uenenosoꝝ morsus apostoloꝝ miraculis inoxii reddebant: singula hec ad seculū aureū ptinere uidētur. Omnino aūt aureū seculū in ani

mi potius q̃ in corporis fructibus est ponendum: nu∕ge uero poetarum pueris relinquende: quod & rabbi moyses iudicauit: hic enim in libro de iudicibus ait. Caue ne putes messie tempore mundi ordinem natu raliumq́ rerum progressionem aliter q̃ soleat se habe re debere. Quod autem isaias inquit. Habitabit lupus cum agno: & cetera: enigmaticum est: significat enim israel cum impiis seculi huius hominibus: qui figurã∕tur lupi atq́ pardi securum conuersaturum. Hec ille.
¶ Moyses in deuteronomio. Si ad cardines celi fue∕ris dissipatus: inde retrahet te dominus deus tuus: & assumet: atq́ introducet te in terram: quam possede∕runt patres tui: iudei ob hoc expectantes christi auxi lio congregari: cum propter iesum dispersi fuerint: fu isse eum uerum christum non confitentur: quibus re∕spondendum est oraculum hoc tunc impletum fuisse: quãdo ex babyllonica seruitute liberati fuerũt. Tũc enim: ut testatur esdras: cyrus rex non solum permisit iudeos omnes in patriam reuerti: uerũ etiam munera ꝓposuit reuertẽtibus. Quod siquis ad messiam huius modi cõgregationem pertinere conuicerit: dicam sa∕tis per iesum dissipatas propter peccatum anĩas: que cũq́ uoluerit in celestem patriam congregari uocatur enim illa a dauide terra uiuentium. credo inquit ui∕dere bona domini in terra uiuentiũ. Vnde rabbi moy ses egyptius in deuteronomio diuinum ipsum bonũ: quod itelligibile est: multis dicit nominibus in sacris litteris nuncupari: dicitur enĩ mons dei: & locus san∕ctus: eius locus sanctuarii: uia sãcta: atria domini: tẽ plum dñi: domus dñi: porta domini. Hec ille. Rabbi quoq́ salomõ: & rabbi abba edificatiõem templi ab ezechiele d̃scriptam ad celestem pertinere hierusalem arbitrantur.

arbitrantur. Vani sunt igitur: qui uisibile templum a messia construi sperant: uani rursus qui populū israel secundū locum ab eo congregatum iri expectant: uani tertio; qui iudeos oēs tempore messie saluos fieri arbitrantur. Audiamus hieremiā ita dicentem. Cōuertimini filii reuertentes ait dn̄s: qa ego uir uester: & assumam uos unum de ciuitate: & duos de cōgregatione: & introducam uos in syon: & dabo uobis pastores iuxta cor meum: & pascent uos scientia: & doctrina. hec ille. Que quidem uerba de ultima redemptione: que per messiam erat explenda: intelligenda sunt: non aūt de redemptiōe a babyllonica seruitute: sicut aliqui opinantur. Nam in eodē contextu legitur. In illo tempore uocabunt hierusalem solium dn̄i: & congregabuntur ad eā omnes gentes in nomine domini. Quo circa rabbi salomon in libro cāedē superiora hieremie uerba. s. assumam uos unū de ciuitate: & duos de congregatione: exponit de ultima illa: que ab eis expectatur redemptione: sic enim ibi ait. Eligam iustos: & introducam eos in syon: ex quo patet in ultima per messiam redemptiōe non omnes israheliticos saluari: sed iustos. Hi autem pauciores admodū sunt iniustis: qui non saluantur: ideo dixit propheta: unū de ciuitate; & duos de congregatione: aliter cognatione: quasi dicat: ualde pauci eligent̄ ex multis. Hec ille. Rursus ibidem aliquis ex antiquis talmuticis inquit. Sicut ex sexcentis milibus hominū: qui egypto eggressi sunt: soli duo. s. calech et iosue terram promissionis intrasse traduntur: ita in messie tempore fore. Sic enim apud osee scriptum esse: & canet ibi iuxta dies iuuentutis sue: & iuxa dies ascensionis eius ex terra egypti. Hec ille.

¶ Zacharias loquens de christo inquit. Edificabit tẽplum domino: expectant iudei christi uastissimam in terris ex lapidibus mortuis machinam constructurũ. iesus autem sublime: & celeste ex uiuentibus animorum lapidibus templum diuina nimium arte construxit. Sed isti per superiora etiam confutantur.
¶ Hieremias. In dieb⁹ eius. s. messie: saluabitur iuda & israel habitabit confidenter: dies illos: quos nominat ad christũ pertinere uolunt: cuius manibus in priscum illud: terrenũq; regnum reduci sperant: terrenisq; opibus ad uotum ditari. Nos aũt dicimus per christi gratiam & doctrinam animas uolentiũ tam reliquorum q̃ iudeorum a pristia illa culpa mundari: per quã mundationẽ habitare corpus cũ hac fiducia posset: ut post corporis solutionem ad celestia reuolent. Iuda. i. genus hominũ: quod inde. i. ab iudea totũ originem habet: saluabitur scilicet si uolet: sed ex quo nam saluabitur? scilicet ex culpa per adam concepta: & habitabit celũ. Meminisse debemus israel in sacris litteris interdum significare homines cuiuscunq; generis: modo uerum cultum dei israel sequantur: etiã si ab israel: seu iacob secundũ sanguinẽ non descenderint: quapropter isavas: ubi agit de propagatione populi israel per uocationem gentium sub doctrina messie inquit. Effundam spiritum meum super semen tuũ: et cetera: & germinabunt iter herbas quasi salices iuxta fluentes aquas. Et in eodem cõtextu declarat hanc ꝓpagationem seminis israel: seu iacob non esse solum secũdũ progeniem corporalem intelligendã. Idcirco subdit. Iste dicit: domini ego sum: & ille uocabitur in noie iacob: & huic scribet in manu sua domino & in nomie israel assimilabit: hec ille. Qui dicit: domini ego sum

israel:

israel:ita est secunduz carnem :de quo ēt illud addit: & ille uocabitur in noīe iacob. Quod preter hec ī textu seqtur ad eos pertinet:qui opinione:moribusq; sūt similes israel:unde rabbi salomon ubi interpretat̄ uerba huiusmodi:& in nomine israel assimilabitur:sic dicit. Isti sunt : qui ex cultu gentilium ad uerum dei cultum conuertuntur:digni enim sunt : qui israelis noīe nuncupentur:hec salomon. Quando igitur prophete aiunt israel sub messia saluuz fore: non genus hoīum hoc:aut illud itelligūt:sed oēs q cultu:& uita israel & iacob se similes reddunt: quod si uelis hoc nomine iuda:& israel:in textu illo ieremie peculiarem dumtaxat dei populum significari:esto. At illi qui dei filium negauerunt:degenerati sunt: & a romanis puniti sūt qui uero illum ex iudeis sectati fuerunt : & multi qdē & magni uiri:uere erant israelis nomine nuncupandi atq; precipui inter illos signo quodā a deo dato ante hierosolime urbis obsidionem in regnum agrippe regis:qui romanis amicus erat: aufugerūt seruatiq; sūt Consideratione dignū est illud non parua:quod uere paulus apostolus uaticinatus est:iudeos uidelicet aliquos pertinaces fore : donec gentiles omnes omnino undiq; conuertantur ad christum:postremo etiam illos in seculorum fine penitus cōuertendos . Adduxit quoq; ꝓpheticum illud:ueniet ex syon:qui eripiat:& aduertat captiuitatem ab iacob:et hoc illis a me testamentum:cum peccata eoꝝ abstulero : sic d̄mum statutis temporibus iuda saluabitur:eritqz tunc: quod diuinitus predictum fuit:pastor unus : & unum ouile: tunc implebitur illud zacharie. In die illa erit dominus unus:& nomen eius unum : illud quoqz sophonie. Tunc reddam populis labiū electū : ut uocēt om

nes in nomīe dn̄i: & seruiant humero uno. Adderur sus illud ezechielis. Tunc cōuertā captiuitatē iacob & miserebor domui israel. Cui illud est simile. Redu cam captiuitatē uestram de cunctis locis. Sed quan do hec erunt: quotidie ex captiuitate tum peccati: tū hoium liberant̄ p messiā iudei: quicunq; uolunt: ap parebit aūt hoc precipue: quādo maxime uolēt: hoc est in secundo christi aduentu prope mundani cursus finem. Tunc messias armis quibusdā aduersus impi os prelia illa mouebit: que zacharias in bello hieroso lymitano futuro predicit: & post subiūgit. In die illa erit dn̄s unus: tunc messias potenter effundet irā sup gentes: et regna: quēadmodū sophōias ꝑpheta mina tur: in qbus subiūgit illud. Tunc reddā populis: tūc preliū illud gog & magog implebit̄ ab ezechiele des criptū: quo finito redemptionē israel fore ꝑdicit eze chiel: tūc conuertā captiuitatē. Christus ergo in ꝓmo aduentu doctrina: exemplo: & opere: suauiter uolen tiū peccata remisit: i secūdo rē fortius aggredit̄ purga bit acrius: & ꝑtinaces cū duce eoꝝ antichristo uiolen tia expurgabit. sic. n. dei natur̄ disciplīe ordo reqrit ¶ Daniel. Aspiciebā in uisu noctis: & ecce in nubib⁹ celi quasi filius hois ueniebat. Propter hec: & similia expectant iudei christum nō humilem habitu: & for tuna: sicuti iesum accepimus: sed magnificum: & po tentem: nescientes duplicem eius aduentū esse. Venit humilis olim iudicādus: ueniet postremo magnificus iudicaturus. Quod aūt de ultio mundi iudicio ibi lo quatur daniel: apparet: cum subiungit. Throni po siti sunt: & libri aperti sunt. Aduentum uero primu; esse humilem multis prophetarum oraculis: in supe rioribus demostrauimus: de quo illud dauidis. Ego

autem

autem sum uermis: & non homo: obprobriũ hoium: & abiectio plebis: omnes uidẽtes me deriserũt me: locuti sunt labiis: & mouerunt caput. Sperauit in dño eripiat eũ saluum faciat eũ: quoniã uult eum: quoniã tu es: qui extraxisti me de uentre. Spes mea ab uberibus matris mee: in te piectus sum ex utero: de uẽtre matris mee deus me⁹ es tu: ne discesseris a me: subdit multa ibidẽ ad idem manifestissime ptinentia. Nonnulli iudeoꝝ cum diuersa de diuerso aduentu oracula legerent: duos messias introduxerunt. alteꝝ filiuꝫ ioseph. i. ex ioseph patre effraim longo ordine descendentem passioni: cediqꝫ subiectũ. Alteꝝ descendentem ex dauide: quẽ dauidis filiũ appellare consueuerũt: q messiam alteꝝ occisum suscitet: regnũqꝫ israel potenter istauret. Sed hi manifeste delirant: sacre. n. littere ab uno: & per unũ: et ad unũ pendere uolũt generis humani salutẽ: & quando de messia loquunt̃ fere semp dauidis: uel inde prolẽ uocãt: ioseph uero patris effraim nunq̃. Hinc rabbi moyses libro iudicũ adducens precipuas oẽs de messia sententias concludit: messiã ex dauidis gener̃ fore: nullamq; alterius messie mentionẽ facit: insaniunt igitur: qui frustra geminos introducũt: cũ sufficiat unus. Quãto rectius nos per unũ iesuꝫ sufficiẽter ĩplemus uaticinia oia: q̃uis diuersa: & sufficiẽter implemus. Ille siquidem ioseph cuiusdam quasi adoptiõe: siue fama: & custodia filius: filius quoqꝫ dauidis regis ex matre: que descẽdit ex dauide iudicatus est a mũdanis semel hũilis: semel quoqꝫ mundum potentissime iudicabit.

¶ Isaias. Erit lux lune sicuti lux solis: non de tempore primi aduentus hic loquitur: in quo non erat consuetus ordo mundi mutandus: ut alias diximus: sed de

seculo post aduentũ christi secundũ. Non enim cessa-
bunt post ultimũ iudiciũ celestia corpora: uel elemẽta
sed motus: qui grã quietis est istitutus: atqʒ erit. Dei
de exuberante lumine pulchrius uniuersum: adiũgit.
Tunc sanabitur uulnus populi et p̃ssura plage ei⁹: qa
destruetur mortalitas ꝑpter peccatũ prioꝝ parentum
nobis inducta. Omnes enim hoies ad immortalẽ ui-
tam resurgent: quod ꝑphete plures apte prenunciãt
Rationes autem resurrectionis in theologia illa nr̃a:
quam in agro regmano apud achatem nostrum ioan
nem chaualcantem composuimus: adduximus: ubi
etiam adiunximus zoroastrem: & mercuriũ: & plato
nem resurrectioẽm corpoꝝ predixisse: hebreoꝝ uero
ꝑphetas plures hanc prenunciasse nemini dubiũ est.
¶ Isaias. Videbit semen longeuum.
¶ Dauid. Ponam in seculum seculi semẽ eius. In duo
bus his uaticiniis christus promittit spiritale semen:
non corporale: similiter sacerdotium: & regnum spi-
ritale: quando dicitur apud dauidem ∴ Tu es sacer-
dos in eternum secundum ordinem melchisedech: &
põam thronum eius sicut dies celi. Rursus: sedes tua
deus in seculum seculi: uirga directionis: uirga regni
tui. Et paulopost subiungit: etiam quod pertinet ad
messie nomen dicens. Vnxit te deus deus tuus oleo le
titie pre consortibus tuis: ipse enim excellẽtius omni
bus regibus unctus: sacratusqꝫ est: scilicet quia a deo:
& in eternum. Merito autem supra dixerat: eum esse
sacerdotem secundum ordinẽ melchisedech: hic enim
melchisedech ĩ sacris uoluminibus sacerdos fuisse dei
summi refertur: sed qui non oleo communi perũctus
sit: neqʒ qui ex successione generis susceperit sacerdo
tium: sicuti apud hebreos fieri mos erat: & deo secun
dum

dum ordinem illius christus sacerdos futurus predi-
citur: qui non olei liquore: sed uirtute celestis spiritus
cōsecretur.
Nathā quoq; iussus est a deo p̄dicere dauidi regi d' ip
so messia ex eius stirpe nasciturō talia quidem uerba
cum impleti fuerit dies tui: dormies cum patribus tu
is: & suscitabo semen tuum post te: quod erit de uen
tre tuo: hic ergo: qui post dauidis mortem nascitur:
salomon esse non potest: imo est messias rex eternus:
non temporalis: ut salomō: & qui non tēporale sicut
salamon: sed eternum deo templum edificat. Sequit
enim sic deus ad nathan. Et reparabo regnū eius hic
edificabit mihi domū nomini meo: & dirigā thronū
eius usq; in eternum: ego ero illi in patrem: & ipse erit
mihi in filium scilicet quia messias dei filius magis est
q̄ dauidis: & paulo post addit. Et regnū eius erit usq;
in eternū corā me: scilicet quia i spiritalibus bonis nō
corporalibus: ideo subiungit. Et thronus ei9 erit ere
ctus usq; in eternum. Hoc regnum maumethes intel
ligens melius: quā pertinaces iudei inquit in alcorāo
Verbum dei iesus christus marie filius a creatore mū
di missus est: ut esset gentium omniū facies in hoc se-
culo: atq; futuro. Tale fuit iesu nazareni regnū. qua
le a prophetis christo ꝓmittitur: ideo ipse ait: regnū
meū non est huius mundi. Pontificibusq; eius suc-
cessoribus in spiritalibus rebus proprie reliquit im-
perium: nec usq; ad mundi finem substantialis: &
precipua pontificum inquantum pontifices sunt: &
christi uicarii iurisdictio ulterius se extendit. Rerum
uero terrenarum dominatio & administratio ponti-
ficibus accessoria est: tanquam accidens: nō in quā
tum uicarii dei: sed inquantum constantini cesaris

sunt heredes. Hec autem dicta sunt non ut aucto-
ritatem rerum temporalium pontifici adimamus: ha
bet enim re uera: quamuis tanq̃ accidens quoddam:
sine quo trecentos annos olim pontifex uerus fuit: at
q₃ esse potest: sed ut tela iudeoru₃ hac ueritate facili
us deuitemus. Nam ubi daniel sub quattuor bestia-
rum figuris quattuor regna significat: per quartā be
stiam iudei omnes imperium romanū intelligi uolūt:
quoniam uero daniel ait: quare tam bestiam destruē
dam fore per regnum a deo celi suscitandū exponunt
iudei romanū imperium in aduentu messie destrui de
bere. Addunt regnū ecclesie idem oīno esse: atq₃ rō-
manum: illud antiquū: licet angustius. unde conclu
dunt impiū regnū esse postq̃ per messiā ab eis expecta
tum est dissoluendum. Quod quidē inde confirmāt:
quia daniel ait: ex quarta bestia cornu paruulū pullu
lare: quod sermones contra excelsū loquantur qualē
uolunt fuisse iesum: eiusq₃ uicariū. Huiusmodi uero
machinatio falsa est: tum q̄a regni romani ratio in re
bus corporalibus consistit. christiani regni ratio in re
bus omnino incorporalibus. Diuersa igit̃ regna sūt:
unde etiā hodie imperatorem nostrum a pontifice di
uersum esse uidemus: tum q̄a daniel dicit: q̄ illud cor
nu faciebat bellum contra sanctos: & preualebat eis:
quod de iesu: eiusq₃ uicario ei simili dici nullo modo
potest. Adde quod ibidem daniel predicit quartā be
stiam perituram: quando ueniet ille quasi filius hoīs
in nubibus celi. Totum hoc in secundo christi aduen
tu est implendum: quando cum maiestate: & potētia
summa accedet ad iudicandum. Nullo autem modo
in aduentu primo: in quo non potens: magnificusq₃
sed tanq̃ lapis abscissus et abiectus uēturus a daniele
prenunciatur

prenunciatur Cornu uero illud antichristus erit: paruum scilicet: quia ex uiliori iudeoꝝ fece antichristus trahet originem. Annectitur quarte bestie.i.tyrannice potestati: bestia enim hec tyrannidē uniuersam mūdi significat ab initio rome usq; ad mundi finē: que casura est una cum sūmo tyranno antichristo in secundo christi aduentu ad iudiciū circa finem mūdi: dicit eni daniel: iudiciū sedit: dicit rursus: statim finis. Sūt qui uelint cornu illo non modo antichristū: uerum ēt tyrannicam heresim: hereticamq; tyrannidem maumethis regis arabum significari: esse.n.imaginē antichristi: quemadmodū ioānes baptista fuit imago xp̄i Quod aūt quarta bestia tyrannidē uniuersa; in qualibet mundi parte a romanis primis exortam usq; ad antichristū: & mundi finem significet: ex eo patet: ꝙ omnes etiam iudei consentiunt per bestiam primā significari uniuersā mūdi tyrānidē ab initio mūdi usq; ad nabuchodonosarem. Exitus enim reꝝ exordiis ꝓportione quadam congruere debent.

¶ Cōtra iudeos: ꝙ mihi sūt i xp̄i uīdictā. C.xxviii.

Si quis hebreorum historias consideret: reperiet eos nūq̄ graui calamitate oppressos fuisse: nisi quotiens scelus aliquod turpissimu; patrauerunt. Ante babyllonicam seruitutē in idolatriam inciderunt: uiasq; hierosolime urbis ꝓphetarum sanguine repleuere: quemadmodum in regum libro legitur: ceteraq; similia facinora commiserunt: propterea passi fuerunt seruitutem ānorum septuaginta in babyllonica regiōe. Deinde usq; ad tempora iesu christi nostri satis iuste uixere: quem non aliter tractauerunt q̄ prophetas ante illum eius gratia missos. Cum uero postq̄ iesum interfecerunt: diutius

acerbiusq; q̃ unquam antea puniantur: necessarium est tũc illos scelus idolatria: & prophetarũ cede imanius patrauisse. Vnde hieremias: non audierunt me: nec inclinauerunt aurẽ suam: sed indurauerunt ceruicem: ac peius egerunt q̃ patres eorũ: quod quidem ostẽdit iesum uerũ messiam: & plusq̃ prophetam: & plusq̃ diuinum hominem: imo deum re uera fuisse. Dicite queso iudei: cur i uestro illo legum nouarum uolumine talmut: quod fere quadringentis post iesum annis composuistis: crudeliores aduersum christianos leges q̃ nero & domitianus excogitare potuerũt: statuistis? cum tamen non a christianis: sed a romanis idolatris dispersi fueritis. Cur tam uenenosis execrationibus nobis precipue ter saltem quolibet die in sacris uestris mala grauissima imprecamini: cum nos pro uobis oremus deum: & mitiores etiam q̃ maumethenses erga uos simus. Non putatis christianã legem maumethẽsi ignobiliorem esse: imo prestantiorem. Verum instigat animos uestros clam: ut arbitror: ipsa natura ad odium christianorum: q̃a uidelicet propter iesũ christum diuia uos iustitia dissipauit. Videre licet quo pacto christiane uindicte q̃uis inscii aditũ patefecistis: pfecto: quia inter uos multi propter impiam negligentiam: & ignorantiam scripturarũ inermẽ iesum fuisse uerũ messiã nõ crediderũt. Idcirco mox ul' expectãtes ut suetonius inquit: uel iã ut multi inter uos opiabãt habentes aliũ: qui armis potens esset a romanis audacter rebellauistis: ob quã rebellionẽ funditus euersa urbs: hoĩes occisi: dispersiq; sunt. Hec habemus a suetonio. Perditi ergo estis: q̃a iesu christo nõ credidistis: quod quidẽ iosephi uestri uerbis possumus cõfirmare qui multa diuine in iudeos indignationis adducit signa:

gna: & miracula euidentissima: & horrēda: atq3 affir
mat in sūma celebritate urām urbē ierosolimā: ī quā
tunc azimorꝝ gratia tota ferme iudea cōfluxerat: ob
sessam a romanis fuisse. Certū est aūt iisdē dieb⁹ uos
iesum supioribus annis interfecisse. Addit titū: q ob
sederat urbē solitū dicere: ꝑpter multa portenta deū
ita esse iudeis iratū: ut timeret: ne ei quoq3 irasceret:
si iudeis ignosceret. Itaq3 licet titus nō esset: similiter-
q3 uespasianus: tñ īpellēte deo crudelius: imo iustius
actū est: quā romani ūnquā alias cōsueuerint. Si qdē
in ea urbe perierunt fame: ferroq3 supra undecies cēte
na iudeorꝝ milia: uenūdata uero sūt plura q̄ nonagin
ta milia captiuorꝝ: hec iosephus: q & īterfuit: atq3 eu
se. Addit iosephus hec: cū titus circumiēs ꝓuidisset re
pletos mortuorꝝ cadaueribus uallos: & hūani corpis
tabo patriā terrā rigari: cū igenti gemitu eleuatis ad
celū manibus deū iuocat testē: hoc suū opus non esse.
deide ita subiūgit. Arbitror eqdē: ꝙ ēt si aduersū im
pios romanorum paulisper arma cessarent: aut hia-
tu terre: aut aque diluuiis: aut sodomitanis ignib⁹:
& fulminibus celitus missis mortis supplicium ciui-
tas pependisset: que mlto infaustiorem illis: qui talia
perpessi fuerant: & nequiorem uirorum presentē hāc
protulisset deitatem: pro quibus et omnis gens pari-
ter mereretur extingui. Idem cōfirmat philostrat⁹ in
uita apollōii teanei his uerbis. Tit⁹ captis hierosolis
oīa circū loca cadaueribus cōpleuerat: finitime aūt gē
tes ob uictoriā coronare eum uoluerant: ille uero tali
honoř idignū se esse respōdit. Nō. n. se fuisse taliū ope
rum auctorem: sed deorum iracundiam contra iude-
os demonstranti suas manus prebuisse: hec philostra
tus. Adfuit in ea obsidione uespasianus: qui cum ur

be deleta: de iudeis triumphauisset: quẽadmodũ sueto. narrat: statim corã populo duo fecit miracula. Nã cecum & claudũ tactu solo curauit: is tamen neq̃ antea unq̃: neq̃ postea tale aliquid fecisse narratur: quasi diuino auxilio miracula illa fecerit: statim cũ diuino impulsu christianũ sanguinez uendicasset. Quamuis enim satis iustus esset: nõ tamẽ ea uel sanctimõia: uel doctria: & arte: ut miracula posse facere uideret. Clemens & egesippus apostolorũ discipuli scribũt: iacobum fratrem domini usq̃ adeo iustitia prestantẽ opione oium extitisse: ut & iudeoruz prudentissimi quiq̃ crederẽt: hanc cãm fuisse oppugnatiõis hierosolymorum: sub uespasiano statim post necẽ iacobi consecute: q̃ in illũ sceleratas mãus iniecissẽt: & iosephus ita sibi uideri per hec euidẽter iudicat. Que oia iquit acciderũt iudeis ꝑ uidicta iacobi iusti: q erat frater iesu qui dicitur christus. quẽ iustissimũ: & piissimũ oium confessiõe uirũ iudei iterfecerũt. hec ille. Quod autẽ christiani sanguis iudicãdi causa deus eos ꝑdiderit: ex eo patet: q̃ nullũ aliud illis tꝑibus facinus patrauerũt: cuius cã deus illis tã acriter uideret indignari debere: idignatus tamen erat oĩo: q̃ iosephus ille: q aderat in septimo belli iudaici libro sic aperit. Infelici inqt plebi deterrimi quidã homines: & deceptores falsa uaticiantes suadebãt: ut euidẽtibus signis: & idiciis iracũdie: & idignatiõis dĩne non crederẽt: q̃bus aperte futuꝝ: & urbis: & gẽtis portẽdebatur excidiũ: sed uelut amẽtes: q neq̃ oculos: neq̃ aiam hñt: spnebãt oia: q̃ celitus nũciabant. Eteni stella ꝑfulgẽs gladio ꝑ oĩa silis iminere desup ciuitati: & cõetes ꝑterea exitiabis flãmis ardere ꝑ totũ uisus ẽ annũ. Sed & ãte excidii tẽpus: ac belli: cũ populi ad diẽ festũ azimorũ con

ueniret: octaua die mẽsis xandicis: qui est aprilis: no
ctis tempore: hora nona: tãtus luminis fulgor circa a
rã tẽplumq; factum: & pmansit spatio hore dimidie:
quod circũdedit: ut putarent oẽs diẽ clarissimũ: iperi
tis quidẽ: & ignaris prosperꝝ uidebatur. Sed legispe-
ritos: & doctos: & pbos quosq; doctores nõ latuit
exitiale portentũ. In eadem quoq; festiuitate uitula
sacrificiis admota: & aris assistẽs inter ipsas mistrorꝝ
man⁹ enixa ẽ agnã. Sed et ianua iterioris cedis: q̃ res
piciebat ad orientẽ: cũ esset ere solido iduta: ac pinđ
imensi põderis: cũ uiginti uiris sũmo conatu impellẽ
tibus clauderet: ferreis quoq; uectibus: & seris mu-
nita: ac pessulis in altum demissis teneretur obstricta
repente hora noctis sexta apparuit sponte patefacta
Sed & transacto die festo: post aliquot dies: prima:
& uigesima die mensis artemesi: idest maii prodigio
sus apparuit uisus: & fidem pene excedens: quod cer
te falsum putaretur: nisi oculorũ fidem confirmasset
malorũ cõsecuta pernicies: & enim ppe solis occasum
uisi sicut currus: & quadrige in oẽm regionem p aera
fieri: & armatorũ cohortes misceri nubibus: & urbes
circundare agmibus improuisis. In alio autem die fe
sto: qui pentecostẽ appellatur: noctu sacerdotes igres
si templum ad mysteria ex more complẽda: primo q-
dem motus quosdam: strepitusq; senserunt: cum dein
de uoces subitas audiunt: dñtes: migremus hic. Ad
ditur iis aliud terribilius: eteni quidã ananie filius io
annes nomie: uir plebeius: et rusticus ante quartũ bel
li annũ: cũ ciuitas ĩ pace: & abundãtia pduraret: ĩ die
festo tabernaculorꝝ repẽte clamare cepit: ueh ab oriẽ
te: ueh ab occidẽte: ueh a quatuor uẽtis: ueh sup hie
rosolymã: & sup tẽplũ: ueh sup spõsos: et spõsas: ueh

super populũ: & indesinenter die noctuq; per oẽs pla
teas circumiens hoc clamabat: usq;quo quidam pri
mores ex populo uiri: uelut ĩfausti presagii idignatio
ne cõmoti: correptum hominẽ uerberibus multis af-
ficiũt. At ille nequaquam pro se aliquid loquens: sed
ne eos qdẽ: qui circunsteterãt: deprecans: easdem uo
ces pari obstinatione: & clamore repetebat. Tum pri
cipes intelligẽtes: ut referat numis esse mot⁹ in uirũ:
pducũt eum ad iudicem ro. apud quẽ flagris ad ossa
usq; laniatus: neq; pces lachrimis fudit: sed eãdẽ uo-
cẽ miserabiliter: & cũ quodam ululatu emittẽs p sin
gula pene uerbera proferebat: addens etiam hoc ueh
ueh hierosolymis: hucusq; iosephus. Sed ãte illum ie
sus mala hec ita predixerat. ueh pregnãtibus: & nu-
trientibus in illis diebus. Orate autẽ: ut nõ fiat fuga
uestra hyeme: neq; sabbato: erit enim tunc tribulatio
magna: qualis neq; fuit ab initio seculi hucusq;: neq;
erit. Videns igit̃ iesus ciuitatẽ fleuit super eã dicens: si
agnouisses & tu in hac die: que ad pace tibi sunt: nũc
autẽ abscoditum est ab oculis tuis: quia uenient dies
sup te: & circũdabunt te inimici tui uallo: & circun-
dabunt te: & purgebũt te undiq;: & ad solũ deducẽt
& filios tuos: in te erit necessitas magna super terram
erit populo huic: & cadent in ore gladii: et captiui du
cent̃ in oẽs gẽtes: & hierusalẽ erit cõculcata a gẽtibus
quousq; cõpleant̃ tẽpora gentiũ. Cũ aũt uideritis cir
cũdari ab exercitu ierusalẽ tũc scitote qa appinq̃bit
desolatio eius. Predixit et his alia similia: q̃ siqs cum
iosephi historia cõferat de xpi diuinitate dubitare non
poterit. Quid pterea dicetis ad hec o misi: q non se-
mel tantum afflicti estis: aut breue tempus: quemad
modum solent: qui pro delictis humanis penas dãt
sed

sed tanq̃ sempiterno deo penas pro lese maiestatis cri
mine dantes: & ubiq3: & semper miserabiles oberra-
tis. Neq3 id quidem iniuria: semper enim peccatis: tũ
quia ptinaces estis: tũ quia mysterio christi d'trahitis
Quãuis autẽ multe nationes christiane his obstiterit
rigidius tamen uos q̃ alii iure pũiti estis: & puniemini
quia olim sup ceteros honorati a deo: nimiũ ingrati
fuistis: pphetas occidistis: christũ primi oĩum christia
nis: tum in iudea rapinis: & nece: tum ubiq3 gentium
insidiis aduersati estis. Excitabatis ubiq3 contra eos
gentium uires: unde & exẽplo: & instigatiõe multoꝝ
iudeorum christiani passim lacerabantur. Verum ce-
lestis dux exercitum suum undiq3 obtruncatis miris
modis instaurabat: & mirifice augebat. fuisse au-
tem uos in christi uindictam dissipatos. Maumethes
etiam confitetur: qui ait in alcorano: deum eripuisse
iesu animam ex manibus iudeorum: reduxisse ad se
atq3 exaltauisse: sectatoresq3 christi psecutoribus pre
posuisse etiam usq3 ad mundi iudicium atq3 finem de
creuisse insuper incredulos iudeos omni uindice: tu
toreq3 priuatos in hac uita: & altera cruciatibus sũ
mis affligere. Sed audite moysen uestrũ egyptium in
libro iudicum ordinariorum ita dicentem. Iesus na-
zarenus uisus est esse messias: ac sententia iudicum
interfectus: causa fuit: ut destrueretur israel gladio:
hec ille. Verum diuina iustitia q̃uis statim post iesum
ferme singulis annis usq3 ad titũ diuersis: & grauib9
calamitatib9: cedibusq3 nos oppresserit: ꝙ florus iose
phus: philo: euse. ostẽdunt: tamẽ sũmum illud urẽ ur
bis excidium anno post iesũ quadragesimo ideo distu
lit: ut & uos penitentie tempus haberetis: & christiãe
legis exordiũ ex tãta urbe uestra: & semota reꝝ: tẽpo

rumq; ɔfusiõe cũctis seculis clarius inotesceret. Factũ est ẽt ut stante urbe uiolẽtius a uobis torq̃ri xp̃iani po tuerit: exactiusq; ꝑbari. Puniuit ãt uos xp̃s idolatra rũ mãibus: nõ xp̃ianoꝝ: ut oñderet xp̃ianos suos abs q; ulla uiolẽtia: & uiuere debere: & posse regnare: atq; tã miraculose pũiuit: ut nihil miserabilius uel unq̃ fuis se: uel fore tã xp̃s ꝑdixerit: q̃ iosephus cõfimauerit. Le gite qntũ de his rebus iosephi librũ: uidebitis ẽt ma tres fame filios deuorasse. Sed ut breuibus oia cõpre hẽdã: nulla excogitari põt tragedia luctuosior: atq; hanc qdem miseram ĩ christi uindictã fore plebs olim uestra predixit. Nam cũ pylatus ait: innocens ego sũ a sanguine iusti huius: uos uideritis: illi respõderẽt: sã guis eius super nos: & super filios nostros. (c.xxix.

Resumptio ꝑbationis d̃ xp̃iana uidicta ĩ tria capita.

Voniã uero uarias quotidie huius uestre ca lamitatis causas diligenter excogitatis: quo cedis christiane culpam subterfugiatis: rem omnẽ ab initio repetentes in tria capita colli gamus. Tria potissimum in eo scelere: cuius culpa dis persi estis: concurrere oportere necessariũ arbitramur. Primum quidem illud: quod ab initio tetigimus: qd̃ uidelicet multo grauius sit: q̃ ea culpa: ob quã olim in babylloniam dispersi fuistis: & tanto saltem grauius quanto cõditio uestra post iesum deterior est q̃ ĩ ea dis persione. Calamitas hec a cede uestrorũ inenarrabili: & uilissima uenditione traditur incepisse sepe quidẽ alias: & grauiter ante titum: et post iesum maxime ue ro ierusalem sub tito & in mesopotãmia sub traiano: & biter sub adriano: passimq; sub gallo: quod quidẽ in ea: que ante christum fuit non contigit. Addite qd̃ sub claudio ultra ceteras calamitates etiam fame ex

trema: ut inquit lucas: uos deus oppressit: quã quidē claudii tempore magnam fuisse in iudea etiã iosephus asserit. Rursus in aliis dispersionibus duces uestri generis honoratos passim habebatis: legitimũq; sacrorum uestro⁊ cultum integrum seruabatis: in hac uero nequaquam. Preterea uos deus tunc prophetaruz missione cõsolabitur: qui uel citam liberationem pollicebantur: qualis hieremias: atq; ezechiel: uel iã instantem monstrabant: qualis daniel: esdras: ageus: & zacharias. Ex quo apparet: deum uos tunc tanq̃ filios habuisse; non ut hodie tanq̃ hostes. Nullum enim post iesum prophetam habetis; quod uobis minatus est psalmus: iam non est propheta: & uos non cognoscet amplius. Cur de⁹ uos uita: maxima ex parte: atq; sacerdotio: regno: prophetis iã diu omnino priuauit? ut ostenderet uos omnis diuine spei: hereditatisq; expertes: tanq̃ rebelles iam pridem reprobauisse. Quomodo ergo messiam ab eo expectar̃ potestis? quo messie precones: & similitudines minime impetratis. Postremo alias ad breue quoddam tempus; & ad regiones quasdam post iesum ad longissimum: imo ad uniuersum: perq; omnem orbē estis exterminati: utpote qui in deũ ipsum: qui semper: & ubiq; est; cum peremistis iesum: proprie dliquistis: cum occidistis prophetas: in dei nuncios peccauistis: cum coluistis idola: regnum deo: quantum in uobis fuit: abstulistis: quid reliqui uobis superat: nisi ut in personam dei propriam seuiretis? Si igitur occidentes iesum scelus cõmisistis prophetarum cede: & idolatria: maius tunc certe seuistis in deum: atq; econuerso: si quando manus in deũ impias iniecistis: tũc solum id fieri potuit: cũ iniecistis in iesum: qui solus in orbe terra⁊ solis uirtutibus: p

digiisq; esse se uerum summi dei filium: deniq; mōstra
uit. De primo hactenus dictum sit. Secundo uero lo
co ad culpā hanc uestrā: ob quam miseri exultatis per
tinet: ut uobis oībus: ubiq;: & semp cōmunis sit: sin-
guli enim cōtinue ubiq; gētiū miseram uitam ducitis
Nullum uero aliud scelus excogitari potest: quo sin-
guli: assidueq; infecti sitis: nisi q uitā iesu: suorumq;
discipulorum iprobatis: cedem uero probatis: quam ob
causam christiane cedis participes estis: quod qdē ita
tetigit hieremias. Quid uultis mecū iudicio contende
re? omnes enim uos deliquistis in me. Cū uero uitulū
in oreb fabricatū: uel prophetarum cedes: uel alia que
uis maiorum uestrorum imania scelera uituperetis? ca
reatisq; omni inclinatione: seu ad prophetas occiden
dos: seu ad idola fabricanda: sequitur ut nullo modo
scelerum illorum proprie participes sitis. Delirant igi
tur qui uos propter idola culta: uel prophetas occisos
hac calamitate pressos existimant. Tertium uero: qd
ad culpā tante miserie causam attinet: esse uidetur: ut
occulta sit: uobisq; ignota: siquidem in libro illo tal-
mutico: qui iscribitur magni laquer iter: cur in babyl
lonia peregrinantibus afflictionis terminus predict9
fuit: quod ita hieremias testificatur. Postq̄ cōpleti fue
rint in babyllone septuaginta anni: uisitabo uos: pe-
regrinantibus aūt post titum: nullus unquā miseriarum
predictus est finis. Ad hoc ibi sic breuiter respondet:
tunc illis finis malorum ostensus est: queadmodū &
culpa: ob quā mala patiebantur aperta: his aūt qui-
bus ignota culpa est: ignotus & finis: hec ibi. Nullum
uero aliud cōmune scelus uestrum omnino est omni-
bus uobis ignotum: preter id: quod in iesum uestri cō
miserunt: ac uos approbatis. Non solum enim maluz
id esse

id esse nescitis: sed cũ pessimũ sit: optimũ esse putatis.

Confirmatio rerum nostrarum ex iudaicis contra iudeos de sacris libris. Cap. xxx.

Ircũfertis iudei passim: ac semper: deo uolente: hebraicos propheta℞ libros: ex quib⁹ intelligere licet cuiq₃ christianos prophetarũ uaticinia non finxisse: quod tetigit dauid. Deus meus demonstrauit mihi đ inimicis meis: ne occideris eos: ne quando obliuiscantur legem tuã: dissge eos in uirtute tua: sic igitur inuiti testes estis nostre ueritatis ubiq₃. Habemus & nos sacras prophetarũ litterras a pluribus post christum translatas in grecũ eloquium: & latinu₃. Habemus insuper translationẽ illam apud ptolomeum regem factã annis pluribus q̃ trecentis ante christum a duobus & septuaginta iudeis ex omni populo ab elea zaro põtifice electis: tãquã omnium prestantissimis: quod grecus aristeus regis illius familiaris: qui & interfuit: ac iosephus scribit. Addunt regem translationis huius gratia: centum milia iudeorum: qui in egypto seruiebant: a seruitute suis pecuniis redemisse: munera incredibilia templo: pontificiq₃ donasse: traductores mirum in modum honorauisse: qua ego translatiõe libentius utor ut perfidam hanc plebeculam iudaicam cum egregiis illustrium iudeorum illorum armis conuincam: neq₃ putandum est: uolumina illa a christianis: que iam pridem per orbem sparsa erãt: uiciata fuisse: a primis presertim: qui ea tanq̃ rem celitus missam uenerãtes eorum misteria sanguine đfendebãt.

De miraculis.

Enio ad miracula: q̃ nõ negatis qdẽ: ĩmo in pluribus historiis uestris tã apostolos q̃ iesũ

fecisse miracula cõfirmatis. Sed quidã inter uos aiũt: iesum medicum apud egyptios in pueritia paucis an nis ad summum magiam didicisse: rem supra modũ arduam: quam tot: tantiq3 philosophi illuc undiq3 confluentes: in etate etiã perfecta: multis ãnis: uel mi nima ex parte discere non potuerũt. Quis nam mag9 alias cũ publice sũma cũ ignominia cõprehensus occi susq3 fuerit: asseq statim potuit ut sũmus deus passim haberetur: qui nã magia usi sũt: rudes piscatores illi iesu mortuo: quos miracula fecisse necessariũ est: alio qn iesus interemptus auctoritatẽ breui oẽm penitus amisisset. Si magi erãt: cur nõ ut solent ambitiosi ho mines: se ipsos potiusq̃ iesũ p̃dicabant: medicũ: publi ce infami morte pemptũ: q̃ uero arte: aut rustici pisca tores illi paulũ: & apollo iudeos hoium oium doctis simos: multosq3 alios: ualde eruditos & claros ad sus stinendã mortẽ irretiuerunt: aut paulus hierotheu3: & dionysiũ areopagitã phõs platonicorum oium excel lentissimos: ceterosq3 similes similiter illaqauit: q̃ io cũditas: que utilitas illis magie pposita erat quoti die nõ sui: sed xp̃i amore piclitãtibus: Vnde iustinus phũs excellẽs in libro: quẽ ad antoniũ imperatorẽ p nostra religione scripsit inqt. Ego ipse lectis platoni cis institutus audiens uitupari xp̃ianos: ac uidẽs eos impauidos ad suscipiendã mortẽ: atq3 oẽ supplicium tollerandũ: considerabã q impossibile esset eos in ma litia: & in libidine conuersari: hec ille: Sed audire li bet tertullianum tẽporibus iustini ppinquũ ad roma nos iudices ita clamantẽ. Omne malũ: aut timor aut pudore natura perfuderit: deniq3 malefici gestiũt la tere: deuitant apparere trepidant deprehensi: negant accusati: nec hosti quidem facile: aut semper cõfitent

Certe dānati merent dinumerant in semetip sos mentis male impetus: uel fato: uel astris imputant. Nolūt eniȝ suū esse: qa malū agnoscūt: xp̄ianis uero qd simile neminē pudet: neminē penitet: nisi plane retro non fuisse. Si denotat̄: gloriat̄: si accusat̄. nō defendit. interrogatus: uel ultro confitet̄: dānatus gratias agit. Quid hoc mali est ꝙ naturalit̄ mali non hēnt timorē pudorem: tergiuersationē: penitentiā: deplorationē. Quod hoc malum ē: cuius reus gaudet. cuius accusatio uotum est: & pena felicitas. Redarguit preterea gentilium iudicum temeritates: ꝙ christianos nullo unq̄ crimine comperto: ob solum secte nomen crudeliter condemnarent. Quod autem huiusmodi secta sentiret: neqȝ ipsi inquirerent: neqȝ uellent a christianis audire. Deniqȝ: ut alias dixi: finis huius disciplinę sanctissimus manifeste declarat: non magiam: sed diuinitate christum: eiusqȝ discipulos miracula effecisse. Extat apud uos liber de iesu nazarēi uita: ī quo legitur iesum inter alia miracula: que illic multa narrantur: ēt mortuum suscitasse: quia uidelicet solus recte ꝓnunciare sciebat nomen illud dei proprium: qđ est apud uos pre ceteris uenerandū: & quia quatuor solum litteris cōstat: & illis quidē uocalibus difficillime oīum pronūciatur sonat aūt ferme in hunc modū Hiehouahi: idest fuit: est: erit: atqȝ hec maior hebreorum pars opiatur. Si ita est: cum nihil apuduos hoc nomine sanctius habeatur: ideoqȝ nequeat prophanum aliquid confirmare: absqȝ dubio diuina est christi nostri doctrina: que sicuti uos dicitis: diuinissimi illius nominis uirtute sicuti autem nos asserimus: dei uirtute coaluit.

¶ Testimoniū ioannis baptiste & iosephi.

Esinite iam delirare iudei tã insani: q̃ mihi: creditis ne diuio illo uiro: quẽ totus sine cõ trouersia mũdus honorat: ioanni baptiste: q: ut ait iosephus: erat re uera: atq; publice habebat: oium exẽplar uirtutũ. Ad quẽ tanq̃ ad ora culũ plurima iudeorum: ceterorũq; turba undiq; cõflue bat: hec iosephus uester. Ioãnes ãt iste iesũ nazarenũ esse messiã palã ꝓcul dubio affirmauit: iussitq; oẽs eũ sequi alioqn oẽs: q tunc de iesu locuti sunt: exordiũ a ioannis testimonio: & confirmatione fecissent: eumq; miris laudibus celebrassent. Patet aũt cuiq; uitã iesu simul: atq; ioannis ab euangelistis narrari: horum ami citiã cum etiã maumethes non ignoraret: utriusq;. s. ioãnis baptiste: ac iesu ortũ: uitã: laudes i eodẽ alco rani capitulo decãtauit. Appellauit iesum spũm: uer bumq; dei: ioannẽ ibidem ait: magnũ esse prophetã: diuini uerbi confirmatorẽ: & certe ita cõfirmauit: ut primos discipulos suos a ioanne iesus habuerit? De niq; audite qd iosephus uester in libris de antiquita te iudaica: quos grece scripsit de xp̃o loquat̃ Sicut ẽt ante constantinũ in antiquis tã grecis exẽplaribus: q̃ latinis legebat̃: & legit̃: qd' hieronymus: eusebiusq; testantur: neq; uitari tantũ poterant libri: q tam late sparsi erant: & in summa auctoritate ab oibus habe bantur: eo presertim tempore. quo christiani calũnia toribus ubiq; maxie oium subiciebantur: neq; tamẽ a quoquam inimicorum notatos illos reperio: quod uel iosephi: uel prophetarum libros corruperint. Sed uenia mus ad iosephum. Fuit inquit hisdem tẽporibus ie sus sapiens uir: si tamẽ uirum eum noiare fas est: erat enim mirabilium operum effector: & doctor hominũ corum: qui libenter: que uera sunt audiũt; & multos q

dem

dem iudeorum: multos etiam ex gentibus sibi ad-iunxit. Christus hic erat: aliter credebatur hunc accusatione primorum nostre gentis uirorũ: cũ pilatus in crucẽ agendum esse decreuisset: nõ deseruerũt: ut qui ab initio eum dilexerũt. Apparuit enim eis die tertio iterum uiuus quẽadmodũ diuinitus ĩspirati prophete: uel hec: uel alia de eo ĩnumera miracula futura esse predixerant. Sed in hodiernũ diem christianorũ qui ab ipso nũcupati sunt: & nomẽ perseuerat: & genus: alibi quoqz sic ait. Ananias iunior proteruus: & insolens moribus fratrem iesu: qui dicitur christus: nomine iacobum: & alios q̃ plurimos quasi contra legẽ agentes accusans tradidit lapidãdos. Qui autem uidebãtur esse moderatissimi ciuitatis: & circa legis integritatem habere sollicitudinem: grauiter hoc tulere: miseruntqz latẽter ad regem rogantes eum: ut scriberet ananie: ne talia ꝑpetraret: cum neqz prius recte fecisset. Hec iosephus in uigesimo antiquitatũ libro.

¶ De resurrectione christi.

Cetera quidem miracula iesu: quia sepe: & multa: & corã populo facta sunt: & decantãtur a multis: negare non audetis. Resurrectionem autez: q̃uis multi de illa scripserĩt tamen quia non omnibus nota fuit: omnino negatis: hanc tamen a iosepho negatam uidetis. An nescitis corpus illud iesu: qđ post r̃surrectionẽ ĩmortale diuinũqz oĩno fuerat effectũ: non decuisse quorũlibet mortaliũ oculis: sed ab illis duntaxat uideri: qui statuti testes aliis a deo fuissent. Viderunt autem iesum ex mortuis suscitatũ .xl. diebus sepe & pluries: neqz solum apostoli: uel discipuli uerum etiam plures q̃ qngenti fratres simul congregati: quod testatur paulus

apostolus dicens: multos illorum adhuc: cum illa scri
beret: uiuere. Resurrexisse uero iesum non illi solũ te
stantur: uerũ etiã mille hominũ milia tam iudeorũ q̃
gentilium: qui sicuti: & illi pro sola iesu publice: igno
miniosequ interfecti gloria certam acerbissimãq; mor
tem libentissime subierint. Deridenda est igit̃ ficta il
la a uobis historia: discipulos corpus eius sepulchro
surreptuz in hortis inter herbas occultauisse: sed pau
lo post ab exploratoribus ad hoc ipsũ a pontifice mis
sis fuisse repertũ. O imprudentes nimium: & inepti:
cur cadauer illud in foro non suspendistis? si delere ie
su gloriam penitus studebatis: sic enim omnes subito
nazarenam sectam deseruissent.

¶ Confirmatio trinitatis dei: et diuinitatis christi ex iudaicis. Caput. xxxi.

QVid diuinã trinitatẽ uituperatis: uestrorum
mysterioꝝ prorsus ignari? legite uestrorũ in
terpretũ cõmentaria super psalmũ: deus de⁹
dominus locutus est: & uocauit terram. In
illis. n. q̃rit̃: quã ob causã psalmus ter uocat deũ: atq;
respondet̃: ut uidelicet ostẽderet: deũ tribus his noi-
bus seculũ creauisse: secundũ tres proprietates: q̃bus
creatus est mũdus: he uero sũt sapiẽtia: sciẽtia: & pru
dentia: sicut legit̃ in ꝓuerbiis salomõis. Domius i sa
pientia fundauit terrã: ordinauit celos i prudẽtia: &
in scientia sua abyssi erumpũt. Ter quoq; nominat̃
deus i exodo. Ego sum dñs deus tuus: deus zelator
ecce tria diuina nomia secundũ tres dei proprietates:
quibus constituta sunt omnia Legitur similiter in li-
bro iosue. Deus deus dominus ipse scit: hec ibi. Simi
lem expositionẽ in cõmẽtariis uestris i genesim repie-
tis: in ea pte ꝑcipue.. In ꝑncipio creauit de⁹ celũ et ter

ram: ubi

ram:ubi rabbi eliazar inqt. Non est creatus mũdus: nisi per uerbũ:uel cũ uerbo dei:sicut hẽtur in psalmo uerbo domini celi firmati sunt. Et sequit̃ ibidẽ rabbi simeon inqt:inspirauit:uel insufflauit deus spũm san ctum:& creatus est mũdus:sicut in psalmo legit̃. Spi ritu oris eius oĩs uirtus:aliter exercitus eorũ:hec ibi. Negatis deum filiũ naturalem.i.eiusdem nature ha bere:deus tamẽ in psalmis ait. Filius meus es tu:ego hodie genui te. Neque hoc de angelis:animisqʒ dici potest;qui non geniti:sed creati sũt. Non enim de sub stantia dei:sed de nihilo processerunt: ideo & si quã doqꝫ dicunt̃ in sacris litteris filii dei:nunq̃ tamẽ a deo dicunt̃ geniti. Dixit autem hodie:idest in eterno:ho die:scilicet in presenti illo eternitatis statu: qui neqʒ principium habet:neqꝫ finem:quicquid enim ex sub stãtia dei est:& intra deum:eternum est. Ideo in psal mo:deus iudicium tuum regi da:ubi manifeste de fi lio dei tractatur:de ipso filio dicitur:erit nomen eius in secula:& ante solem permanet nomen eius. Quod autem de filio dei eterno sit sermo: illud declarat: ꝙ ubi translatio nostra dicit:permanet:hebraicus tex tus habet ynnon:que quidem dictio a nyn deriuatur nyn filius est.ynnon ergo quid aliud significat q̃ filiũ progenitum natum:atqʒ absolutum: quod deus fi lium habeat: salomon in prouerbiis testimonio est. Quis ascendit in celum:atqʒ descendit? quis conti nuit spiritum in manibus suis?quis colligauit aquas quasi in uestimento?quis suscitauit omnes terminos terre?quod nomen est eius?& nomen filii eius?si no sti:audite insuper isaiam ad deũ ita clamantem. San ctus:sanctus:sanctus dominus deus sabaoth:ter sã ctus trinitatem diuinarum significat personarum.

Dominus in singulari unicam d'i substantiam. Plena est oīs terra gloria eius: hoc adsumptionē hoīs a uerbo dei factam significat: nā ibidem isaias deū in throno sub figura hominis collocat. Vt aūt ostēderet uos mysteria huiusmodi nō satis ītellecturos: adiungit de cecitate: surditate: pertinacia uestra multa: que narrauimus alias. Inducit et alibi deum ita loquentem. Accedite ad me: audite hec a principio: non in abscondito locutus sum: ex tempore quo facta sunt: ibi eram: & nūc dn̄s deus misit me: & spiritus eius. Ille ergo: q a principio scilicet legis: non est locutus in abscōdito scilicet quia palam in monte sinay: omnibus audientibus: qui & illo tempore ibi erant: uidelicet ipse deus legis auctor nunc a deo mittitur: idest filius deus genitus a patre deo naturā assumit humanam. Spiritus etiam dei hunc mittit: quoniam per spiritum sanctuȝ facta est dei: hominisq; coniunctio. Quilibet istorum qui mittunt: necessario deus est: quando qui mittitur est deus: & quāuis deus unus sit: aliqua tamē licet incogitabilis distinctio est inter eos: qui mittunt: atq; illū: qui mittitur. Quod aūt qui hic inducitur: tanq̄ loquens sit ipse deus: patet per antecedentia: dicit eniȝ: ego primus: & ego nouissimus: manus mea fundauit terram. Patet etiā per sequentia: nam post omnia que adduximus: subditur. Hec dicit dominus redemptor tuus: sanctus israel. Sed audire licet dauidē ita clamātem. Quo ibo a spiritu tuo: & a facie tua quo fugiā? si adscēdero in celū ibi es: in q̄bus uerb̄ sp̄ūm dei ubiq; uult esse: iudei autē & christiani solum deū ubiqȝ esse uolunt. Constat igitur spiritū illum non spirationem quandam extra deū: sed spiritū sāctuȝ: deumq; existere: de quo inquit iob. Spiritus dei fecit me: & spiraculum

lum oipotentis uiuificauit me: facere aut hominem. i. animu: atq uiuificare: solius di officiu est. Preterea in uestris illis super genesim cōmentariis queritur: quid sit spiritus ille dei: qui ferebatur super aquas: ac respō detur ibidem: messie hic spiritus est: de quo apud isa-iam legitur: & requiescet super eu spiritus domini: spiritus sapientie & intellectus: hec ibi. Ex quo patet: et spiritu illu deu esse: & messiam esse deu. Item in eisdez cōmētariis rabbi simeō dicit. Quid est illuo d: qud in psalmo legitur: spiritu oris eius oīs uirtus eorum: & re-spondetur: hoc est inspirauit deus spiritum oris sui: & creatus est mundus. Accedit ad hec: q rabbi moyses gerundensis exponens. In principio creauit deus celu & terram: iquit in principio: idest in sapientia: que est principiu principiorum. Atq ideo in trāslatione ierosolimitana loco eius quod est in pncipio habetur in sapia Quod autez in deo sit sapientia quedam a deo concepta ab euo tanq proles salomon propheta sic aperit: sapientiam inducens ita loquentem. Audite quia de rebus magnis locutura suz. Deus possedit me i initio uiarum suarum antequam quicquam faceret a prin-cipio: ab eterno ordinata sum: & ex antiquis ante-quam terra fieret. Non dum erant abyssi: & ego iam concepta eram: nec dum fontes aquarum eruperant: nec dum montes graui mole constiterant: ante om-nes colles ego parturiebar. Adhuc terram nō fecerat: & flumina: & cardines orbis terre. Quando prepara-bat celos aderam: quādo certa lege & gyro uallabat abyssos: usq ad eam partem: cum illo eram cuncta cō ponens: letabar autem coram ipso in omni tempore. In iis patet: quod sapientia huiusmodi ab euo nō modo cōcepta erat: sed & parturiebat: imo tāq absoluta

iam aderat: et letabatur: & tāquam suo quodā pacto a generāte distincta: cum illo erat: & cūcta componēs tanq̄ ipsa sit deus. Que quidem licet a patre gignatur semper tamen cum patre simul extitit: que enim sine motu fiunt: momento efficiuntur: talia uero dum fiunt iam sunt: quemadmodum aer dum illuminatur iam illuminatus est: & ueritas: ratioq̄ rerū dum intelligitur: iam est intellecta. Verbū ergo ratioq̄ ipsa dei qa & sine motu & itelligibili modo gignitur: dum cōcipitur iam parit: dū paritur simul adest: simulq̄ cuncta cōponit. Antiquissima apud patres urōs hec snia fuit: si quidē moyses ait. In principio creauit heloym: & cetera: heloym plurale est: singulare eni eius est heluel creauit singulare. Nempe quia in una et simplici dei essentia est quidā numerus personarū: ideo moyses: & alii multi hebreorum in solo deo hoc modo loquēdi usi sunt noīe quidē plurali: & singulari uerbo: atq̄ econuerso utentes. Significatur similis in deo numerus etiam ultimo iosue libro. Non poteris seruire domīo: quia deus sanctus ipse: hebraica ueritas hēt. quia heloym sancti ipse. Rursus hieremias. Peruertistis uerba dei uiuētis domini: exercituū dei nostri: hebraica ueritas habet: heloym haym: idest deorum uiuentium. Quod aūt sequitur habet singulare: sicut nos habemus: iungitur nomen dei plurale uerbo plurali in regum libro secundo. Que est gens: ut populus israel: propter quam iuit deus: ut redimeret sibi in populum. Veritas hebraica dicit: iuerunt heloym: idest dii. Itē in ecclesiaste legitur. Quis est homo: ut possit seq r̄gem factorem suum: hebraicus testus dicit: quis est homo: ut intret post regem: qui iam fecerunt eum. Dauid cum deo ipsi dicit: unxit te deus deus tuus

oleo letitie: nonne differentiã quandam ponit in deo inter eum qui ungitur: & eũ qui ungit: imo eos: qui ungunt. Tetigit enim filium: qui ungitur: & patrem ac spiritum: quãdo de ungentibus dixit: deus deus. Quod aũt deo ipsi loquatur: patet ex precedẽtibus: p̄ dixit enim: sedes tua deus. Sed & quãdo dicit de domino deo suo: dixt dominus domio meo sede a dextris meis: non ne inter eũ: qui sedet ad dexterã: & cuz prope quẽ sedet differentiam significat personalem? Quod autem duo isti in natura conueniant: translatio chaldea demõstrat: dicit enim: dixit dominus uerbo suo. Apparet etiam per illa: que in eodẽ psalmo sequuntur. Exutero ante luciferꝝ genui te: idest ante creaturas ex ĩtima mea substãtia: & intrinsecus: quod soli deo dei filio conuenit: due tamen ꝑsone monstrant etiam cum dicitur: genui te: genitor nanq: & genitꝰ persona differunt. Quid ultra uagamur? moyses rem ipsam dclarat: inqt enim. Dixit deus: faciamus hominẽ ad imaginem: & similitudinem nostrã: & subdit fecit deus hoiem in hac oratiõe bis deo singularem ꝓprietatẽ attribuit: bis quoq pluralẽ: ut efficatius declaret in unitate essẽtie esse numerũ ꝑsonarũ. Hinc deus loquens ad moysem ait: ego sum deus patrum tuoruz: deus abraham: deus isaach: deus iacob. Primo unam dei substantiã esse designat: deide trina repetitione ternarum personarũ numerꝝ manifestat. Meminisse uero oportet: ꝙ quamuis in humano artifice potentia: sapientia: uoluntas: siue bonitas quodãmodo differant: nemo tamen ob huiusmodi differentiã dicit: artifex ille fecerunt: uel artifices illi fecit: qa tria illa personas nõ ꝯstituunt differentes. In solo aũt deo & quasi semp sacre littere cũ singulari plurale cõiun-

gunt. qa uidelicet in illo solo unica natura est: ac tres psone: atq; in eo ñ modo sunt tres uires: quēadmodū in artifice sed tres etiam persone mirabili quodā pacto distincte inuicē & unite. ¶ Cōfirmatio passiōis messie cōtra iudeos ex iudaicis. Cap. xxxii.

Eridetis nos ridiculi: ꝙ messiā ob originalē culpam fuisse passurum existimemus: ꝙ āt passurus fuerit multa & grauia: primo quidem rationibus: deinde ex mente tam prophetarum quam interpretum uestrorum in superioribus sepe monstrauimus. Sed scio quid uolebatis deum uidelicet sua quadam liberalitate: uel clementia absq; passione messie delicta hominibus condonare. An obliti estis antique illius sententie: que apud doctores uestros semper quāplurimū ualuit: quod omnia deus precipue humana duplici mēsura gubernat misericodia scilicet: & iustitia. Vniuerse uie domini inquit dauid: misericordia: & ueritas: idest iustitia. Rursum: sanctum: & terribile nomen eius. Mensuram quidem misericordie in sacris litteris significari uestri interpretes uolunt: ubi dicitur: adonai dominus mensuram uero iustitie: ubi elloim: idest deus. Rabbi ergo iosue considerans nominis utriusq; simul iūcti uirtutem apud moysem dicentem: emisit adā dominus deus de horto uoluptatis ad excolēdam terrā inquit: cum mensura quadam iustitie: atq; misericordie creauit deus adam: cum eadem dedit ei preceptū cum eadem eiecit eum: hec iosue: quia uidelicet nō in expulsione solum: uerum etiā in creatione: & precepto moysis similiter germinat dominus deus. Vsus est autē deus in creando adā iustitia: quia non aliter formauit eū. quā cōgrueret tā eius idee: que semper ī deo

est

eſt:per quã format:quam diuine bonitati: cuius gratia format. Vſus eſt rurſus miſericordia: quia nullis ade meritis precedentibus ei largitus eſt uitam: & reliqua bona. Miſericors in precipiendo fuit: qui fructuum pene innumerabilium uſum abunde conceſſit iuſtus inſuper:qui minis quibuſdam eſum ligni ſcientie boni:maliq; prohibuit. Par enim erat ut homo lege aliqua eſſe ſe deo ſubiectum agnoſceret:atq; declararet. Deniq; iuſtus fuit:quando poſt preuaricationẽ expulſione puniuit:ſed etiam ualde miſericors:quando quidem finita quadam pena euȝ affecit:qui delinquens in deum infinitum:quodãmodo infinite peccauerat. Nunqud ergo ſub meſſia adam genuſq; humanum eius prolem creatori deo abſq; illo miſericordie:iuſtitieqȝ uinculo:ſola uidelicet miſericordia uultis conciliari? abſit. Mementote eius:quod in deutero. quotidie replicatis. Dei pfecta ſunt opera:& omnes uie eius iudicia:deus fidelis abſqȝ ulla iniquitate:rectus & iuſtus eſt. Congruũ igitur dei miſericordie fuit:ut quandoqȝ ſibi genus humanum conciliaret:congruum eius iuſtitie:ut ſatiſfactio aliqua intercederet:ac ſaltem meſſias pro ceteris ſatiſfaceret: de quo iſaias. Oẽs nos ſicut oues errauimus:& hõ a uia ſua errauit.i. oẽs hoẽs errauerũt:qa pater oĩum adaȝ a uia ſua errauit:ſubiũgit de meſſia:& deus poſuit in eo iniqtatẽ oĩum noſtrorum. Scio ãt uos obiicere hic ita ſolere. Abſurdũ ẽ ſcelere ſũmo:qꝺ ĩ occidẽdo a multis cõmittit̃ dilui ſcelera hoĩum arbitrari:neqȝ unius paſſio pctis oĩum ſatiſfacit:neq; iuſtũ eſſe meſſiã innocentẽ ñ aliis nocentibus ſatiſfacere. nos uero in hunc modũ breuiter reſpõdemus. Nõ homicidarum ſcelere: ſed meſſie uirtute in malis pferẽdis deleta ſũt mala:pinde in

christo patiente maior charitas:uirtusq₃ fuit q̄ odiū uitiūq₃ in oibus delinq̄ntibus:digniorq₃ xp̄i unius uita:q̄ uita cūctorum. Quando ergo uitā suā pro oībus tradidit:longe plus q̄ satis fuerat satisfecit: satisfacere aūt alter pro altero pōt:quod fieri quotidie in rebus ciuilibus cernimus:in actibus.n.exterioribus satisfactio cōsistit: ad hos aūt: & instrumēta amici accipi possunt. Quoniā uero penitētia in actu mētis:uoluntatisq₃ interiore uersat̄: ad ipsummet penitentiā pertinet:qui peccauit:penitentia ergo delictoꝵ afficiātur oportet qlibet peccatores ita deū messiam pro quolibet satisfecisse uidet̄. Tūc isaie illud implet̄. Vere lāgores nostros ipse tulit:et dolores nostros ip̄e portauit attritus est ꝓpter scelera nostra:liuore eius sanati sumus. Neq₃ tamen impunes hinc abimus: qui ab initio mūdi ad finem ob peccatū illud originalē:incōmoda multa subimus in christo āt breuis passio fuit uirtus & ꝑfectio mira felicitas sempiterna. Statuerat deus ab eterno messiā fore humani generis redēptorē dico quia mortui fer̄ culpe ꝑuitute redimeret:de quo isaias: ueniet de syon redēptor. Atq₃ hec in messia excellens dignitas est:qua quidem caruisset:nisi proprie carnis sacrificio maculas populi deleuisset. Compertum habemus in sacris historiis sanctos uiros semper oblatione sacrificioꝵ.presertim sanguinis aspersione deum placare:impetrare ab eo dona:ab iminentibus periculis populum liberare:leges diuinas sancire: semel quot annis peccata populi purgare consueuisse: quod q̄uis non legitime: tamen gentiles etiam sunt imitati sed ad hebreos in presentia ueniamus. Primū illlud in genesi legimus:ubi noe post illud commune diluuium:edificauit altare domino:in quo holocausta obtulit

sta obtulit: quam ob causaȝ placatus deus statuit: ne ulterius diluuium huiusmodi mūdo contingeret. Sequitur. n. ibidem: odoratus est dominus odorem suū suauitatis: & ait dominus ade: nequaq̄ ultra maledicam terre propter hominem. Secundum etiam in genesi: ubi abraham primum precepto dei ad sacrificandum filium suum promptius: deinde a deo per angelum ꝓhibitus: arietē deniq̄ obtulit: deoq̄ mactauit. Cuius uoluntatis: & uictime causa: iureiurādo interposito: ꝑmisit abrahe deus singulare donū: idest oēs gentes in suo semine quecunq̄ uoluerint: saluas fore. Tertiū in exodo reperitur ibi enim aspsione sāguinis paschalis agni per postes: liminaqȝ domoꝝ dei populus a calamitate egyptia liberat̄. Videbo inq̄t sanguinem: & transibo: nec erit in uobis plaga disperdens. Quartum quoqȝ in exodo illis moyses acceptā a deo legē sancire uolens super populū spgit sanguinē uictimarum: ut fedus hac ratione inter deū & hoies confirmetur. Sic. n. ibi legitur: moyses sumptū sanguinē respersit in populū: atqȝ ait. Hic est sanguis federis: quod pepigit domius uobiscum sup omnibus his sermonibus. Quintū in leuitico expiatiōis die tractat̄. de quo ibi sic legit̄: in hac die expiatio erit: atqȝ mundatio ab oibus peccatis uestris coram dn̄o mūdabimini. Sūmus quippe sacerdos intrans sācta sanctoꝝ semel quot annis coram propiciatorio: & super propiciatorium sacrificiorum sanguinem diffundebat. Atqȝ hoc sanguine ex īstitutione diuina populi sordes abstergebantur. Ratio constitutionis huius illic huiusmodi assignatur: quia anima carnis in sanguine est: & ego sanguinem illum dedi uobis: ut super altari meo expietis pro animabus uestris: quia sanguis

pro anime piaculo sit. Quinq; hec a nobis narrata: ac etiam iis maiora complecti debuit purgatio liberatio que populi sub messia. Merito igit obtulit se pro om nibus deo proprii sanguinis sacrificium: cuius quidē sanguinis aspersio: tanquam perfectissimum sacrifi- cium in omnibus superioribus sacrificiis quasi signis portendebatur: presertim in oblatione isaac a patre facta: & in pascha. Adde: & in puerorum omniū cir- cunsione, noluit autem diuina misericordia: ut om- nes homines pro peccatis suis uitam cū sanguine fun derent: sed ut ꝑ cunctis unus sanguinē spargeret quē ob hoc pre ceteris exaltauit: que quidem aspersio: q̄- uis ratione homicidarum impia cedes fuerit: ratione tamen prompte uoluntatis christi se ipsum libentissi me offerentis: diuinum sacrificium fuisse censetur: qđ quidem quottannis imolatione paschalis agni in si- gnum uestre expiationis: salutisq; significabatis: ac denique in paschalis agni imolatione: scilicet mansue ti iesu saluatoris nostri est impletum quod etiam quo tidie in eucharistia quodammodo repetitur. Sic chri stus iesus est sacerdos in eternū: semel seipsum deo pa- tri sacrificans: qui solus mundare alios ꝑfecte potuit quum neq; imundus fuerit: neq; sui ipsius mūdandi gratia holocaustis indiguerit: quēadmodū ceteri an te illū sacerdotes: q nō bestiarū sanguie: nō ipuro non alieno: sed humano puro proprio humanas sordes: familiamque suam perfecte purgauit: de iis diuine pa ulus apostolus in epistola ad hebreos. Quamobrem solutio peccatorum decentior fuit passione christi q̄ si deus absoluta potentia ignouisset: preter enim id: q̄ ita fieri ad dei iustitiam: & misericordiam: rursus ad ostendendam excellentissimam christi uirtutem perti nebat.

nebat. Ad humanam quoqꝫ doctrinam mysterium huiusmodi pre ceteris summopere contulit: exemplo uidelicet obedientie: mãsuetudinis: caritatis: magnanimitatis: fortitudinis: mortalium contemptus: desiderii eternorum. Sic isaie illud impletur: disciplia pacis nostre super eum ille siquidem fecit: ut pacem cum deo: atque docuit: ut inuicẽ haberemus. Liuore eius sanati sumus: non solum uidelicet quia pro nobis satisfecit: sed etiam quia doctrina nos: & exemplis instruxit.

¶ Confirmatio peccati originalis: & ob hoc passionis messie ex iudaicis contra iudeos. Cap. xxxiii.

CVlpatis sepe nostram illam originalem culpam: ut pote qui prophetas uestros interpetrari nescitis ab illis enim nos hec didicimus isaias ad populum ita clamat: pater tu⁹ primus peccauit: & interpretes tui preuaricati sunt ĩ me & contaminaui: aliter prophanaui principes sanctos & dedi ad interitum iacob: & israel in blasphemiam Pater primus scilicet adam peccauit: quando preceptum diuinum neglexit: quapropter principes sancti idest patriarche: ceteriqꝫ iusti ab eo descendentes: cõtaminati: idest tanq̃ prophani a diuina uisione separati sunt: quemadmodum contaminati a templo separabantur. Transiuit autem primi illius peccati pena in oẽs descendentes ab adam: siquidẽ post delicta sic ade cõminatus est deus. Maledicta terra in opere tuo: in labore comedes: ita etiã mulieri: in dolore paries filios. Cum igit̃ in omnes pena illa transierit: in omnes quoque culpa transiuit. Non enim uerisimile est in cunctis hominibus tam diuturnam penam esse procul a culpa. Audite rursus quid apud isaiam

populo deus dicat. Seruire me fecisti in peccatis tuis: quia dn̄s deus pro sceleribus serui populi expiādis ser ui formā accepit: non poterat seruire deus inquantū deus: inseruiuit igitur inquātum homo: fuit ergo messias deus & homo: quod patet etiam per sequentia. Prebuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis: idest pe nas propter iniquitatem tuam. Noli timere serue mi iacob: ego sum: qui d'lebo peccata tua: idest quamuis delictum tuum usq; adeo graue sit: ut ab humana spe cie sola expiari neq̄at: ego tamē deus & hō penitus ex piabo. De baptismo quoq; & spiritu sācto ita subdit. Effundā aquā super sitientem: effundam spiritū meū super semē tuum: & benedictionem meā super stirpē tuam: forte etiam in iis significatur aqua: quam per cussum christi latus effudit: & uite spiritus: quem in cruce pro nobis emisit. Legite antiquorum uestrorū in genesi commentaria in ea parte presertim: ubi dicit moyses. He sunt generationes celi & terre: cum crearē tur: reperietis ibi res omnes ab initio perfectas omni no a deo creatas fuisse sed post parentis primi peccatū statim omnes humanas presertim a sua perfectione d' generasse: neq; prius ad statum pristinum reuersuras: q̄ filius phares uenerit: idest messias: qui a phares de scendit. Ex quibus conicere potestis uitia primorum in posteros fuisse translata: ac per messiam curanda: sed aliter in primo aduentu curauit: curabit aliter in secundo. Multi quoq; ex doctoribus uestris prophe tas: sanctosq; ueteris testamenti patres ante messie ad uentum ad inferos descendere arbitrantur: quod qui dem ex hoc probant: q abrahe a deo in genesi dicit tu ibis ad patres tuos: ex quo rabbi rhamon argumē tatur: quia patres abrahe idola coluerunt: ut apud

Iosuem legitur: abraham quando iuit ad illos ad in
feros descendisse. Idem de isaac in genesi traditur: de
functus est isaac: & mortuus: & additus est ad popu
los suos. Idem ibidem de iacob: idem de dauide in li
bro regum tertio. Dormiuit dauid cum patribus su-
is: de iis omnnibus rabbi rhamon similiter argumen
tatur: cum ad eorum loca mittantur: qui fuerunt in-
iusti: & idola coluerunt: sed christus morte sua sãctos
patres liberauit a morte: scilicet a tenebris animorum
quod ita tetigit zacharias. Tu autem in sanguine te
stamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu: in quo non
est aqua: idest sanctos ex limbo loco arido: scilicet lu- Zacha. c. viiii.
minis: & gaudii uacuo. Non igitur christianorum in-
uentum hoc est: ꝙ magnus messias laborib⁹ suis: paſ
sionibusq; animas patrum: & succedentium ab infe-
ris fuerit redempturus. Sed multi quoq; ex antiquis
iudeis id censuerunt precipue rhamon: quem dixi:
ac preterea osuas hanna: habba iuda: qui in talmuti
cis disputationibus post multa ad id pertinentia etiã
ad hoc propositũ osee illud adducunt: de manu mor
tis liberabo eos: de morte reducam eos: Item illud isa
ie. Redempti a domino conuertentur: ac uenient in
syon cum laude: & letitia sempiterna super capita eo
rum. Syon exponunt patriam celestem: & merito: nõ
est enim in terris laus: & letitia sempiterna. Cum his
conuenit rabbi moyses gerundensis: immo uero om
nes iudei confitentur: ꝙ patriarche: et sancti ante mes
sie aduentum in paradisum non intrant: sed in eius
suburbiis manent: donec ueniat filius phares: idest
christus dauidis filius: & hoc quidem propter pecca-
tum ade. Et cum hec ita sint: nonnulli tamen inter
uos non satis docti originalem culpam negant in suc

cedentes fuisse translatam: atq3 expiandam fuisse per christum quasi esse deceat tam diuturnam penam in omnibus sine culpa. Proinde cur moyses in genesi scri bit post transgressionem ade: deũ collocasse cherubin atq3 gladiũ flameũ: & uersatilem ad uiam ligni uite ĩ tercludendam ? nisi ut significet propter similitudinẽ quandam: & culpam a parentibus primis contractã cunctis paradisi aditũ intercludi. Meminisse debem⁹ ingressum celestis regni tam arduum esse: tam precio sum: ut nõ solũ propriis: quotidianisq3 singulorũ pec catis: sed etiã cõmuni totius nature humane uitio ab origine primorum nascendo contracto possit: ac debe at impediri. Et quãuis sancti ante christũ uirtutis hu mane uiribus seipsos a propriis peccatis liberarent: at q3 mundarent: unde cruciari apud inferos non debe bant: nullius tamen uirtus usque adeo sufficiens erat ut obstaculum illud: quod in cõmuni culpa totius hu ne nature consistebat: auferre ualeret: ac paradisi adi tum patefacere: sed culpa obligatioq3 huiusmodi pas sione christi communiter dissoluta est. Deus enim: ut isaias inquit: in eo posuit peccatum omnium nostrũ: per illum igitur celestis patrie portas aperuit. Hoc my sterium hieremias ita significauit. Tibi peccauim⁹ ex pectatio israel: saluator in tempore tribulatiõis. Qua re futurus es sicut colonus in terra: & quasi uiator de clinans ad manendum: quare futurus es quasi uir ua gus: & quasi qui non possit saluare. Tu autem in no bis es domine: & nomen sanctum tuum inuocatum est super nos: ne derelinquas nos domine deus noster. Non nulli inter uos interrogant: cur christus delendo culpam nõ deleuit penam illam: in sudore uultus tui & in dolore paries filios: & similia: ut uidelicet his sti
mulis

mulis quottidie agnoſcamus quam peſſimum fuit:at
que eſt dei mandata contemnere:atque exercitatione
moralium uirtutum ad beatitudinem conſequendaꝫ
magis proficiamus. Accedit quod redemptio: uicto-
ria: libertas:affluentia:pax:que promiſſa fuerunt no
bis meſſie tempore forte ad ſpiritalia pertinebāt: que
ad beatitudinem conferunt non ad corporalia: que
uel non conferunt:uel impediunt. Sic paſſione uera-
que chriſti fide originale illud peccatum ablatum fu-
it:quantum uidelicet ad culpam ſpectat: que beati-
tudinem ultimam impedit:laborioſa uero illa relicta
ſunt:que non modo non impediunt: ſed conducunt.
Sed obiicitis ezechielis illud: filius non portabit pa-
tris iniquitatem:nos autem ſic expoſuimus:filium ui
delicet propter peccatum patris non puniri:ſi penitus
culpe expers fuerit: omnes autem prime illius culpe
participes naſcebantur. Sicut enim quotidiana uitia
a patre in filium imitatione:ſic primum tranſit origi-
ne: neque mirandum eſt:ꝙ primi parentis uitiū in po
ſteros tranſiuerit. Quotidie namqꝫ in pueris tam auo
rum q̄ genitorum geſtus:affectus:mores agnoſcimus
ſic natura comparatum eſt: ut corpus & anima pro-
portiōe quadam harmonica congruant: atqꝫ in uno
eſſe conueniant:motuſque corporis in animam quo-
dammodo anime in corpus facile: & uehementiſſime
penetrent. Non educitur anima filii uel a corpore pa-
tris:uel anima:ſed corpus tale: & cū tali quadā ꝑcli-
uitate a tali quodā corpe genitoꝝ. Sic uuas accerbas
comederunt patres: ac dentes filiorum obſtupuerūt:
ꝑcliuitatis illius anima ob cognationē quandā affe-
ctumqꝫ erga corpus ꝓprium particeps quodāmodo
redditur:preſertim ſecundum uim eius inferiorē:que

corpori ꝓpinquat: multumq; cōsentit. Deinde uis su
perior anime naturali quodam amore iferiori sepe ob
sequitur ferme: sicut illa corpori obsequitur: in quaz
quasi similiter: sed non eque. Motus autē. qui in ani
ma actio est: fit in corpore passio: qui in corpe passio:
fit in animo sensus: atq; compassio: affectioq; in cor-
pore pena culpe est: in anima culpa. Obiicitis preterea
hunc: immo dicitur macula per originem a genitore
contracta: cum in prole non sit uoluntaria: nō est pec
catum: immo peccatum est: quum sit obliquitas que
dam a recto declinans: & ad finem consequendū ine
pta: quemadmodum defectus in claudo. Peccatum
est inquā non tam proprie nature: q̄ communis: uolū
tarium autem quodammodo fit in prole: inquantuz
libenter procliuitatem huiusmodi sequitur: uolun-
tarium est insuper non tam uoluntate prolis propria:
q̄ uoluntate ipsius ade: qui generationis motiōe om-
nes: qui ex eius stirpe pululant: quodammodo mo-
uet: non aliter q̄ anime unius uoluntas membra cor-
poris ad actum plurima moueat. Iccirco quemadmo
dum pedis motus non uoluntate pedis propria: sed
communi anime: uoluntateque primo membra mo-
uet: dicitur uoluntarius: similiterq; capitis: manusq;
motus: & reliquorum: sic obliquitas illa hominū na
turalis propter uoluntatem ade quodammodo om-
nes mouentis potius: q̄ propter propriam uoluntaria
iudicatur. Sunt inter uos: qui contra nos hac ratio-
ne argumententur. Si peccatum a primis parentibus
ideo in nos transfusum est: quoniam in eis fuimus:
ab eisq; naturam humanam accepimus: eodem pac
to singula peccata singulorum progenitorū ab initio
mūdi usq; ad nos necessario nascētibꝰ nobis iferrēt

Respondent

Respondent ad hec nostri theologi: nullũ uitium uel parentis primi: uel ceteroꝝ in nascentes necessario tra duci: preter primum. Homo nanqȝ idem secum non numero indiuiduoque: sed specie generat. Atqȝ iccir co que ad propriã cuiusqȝ personã proprie pertinent filiis ab origine non tradunt: sed que ad speciẽ atinẽt Non.n. musicus: philosophusqȝ musicũ generat: uel philosophũ: homo tamen uidẽs: audiens: bipes: nisi quid impediuerit: hoiem bipedẽ generat uidendi: au diendiqȝ compotẽ uitiũ uero primũ speciei hũane na turalis captus euasit: cetera aduenticia sunt: fiuntqȝ propria singuloꝝ. Scio uos hic obicere solere ade pec catũ: quia ex actu proprio liberi arbitrii processerit: ad personã propriã potius quã ad speciẽ pertinuisse. Ad hoc ex theologoꝝ nostroꝝ mente ita responde o: ad personã cuiusqȝ duobus modis aliquid perti net: uel secundũ ipsam: uel quodã gratie munere. Si militer ad naturã dupliciter potest aliquid attinere: uel secundũ ipsam: uidelicet: quod ex nature princi piis: elementisque profluit: uel super naturalis gratie dono. Originalẽ iustitiã humana natura non ex inte rioribus principiis eius habuit ab ĩitio: sed gratie di uine dono: quod ab origine toti nature hũane ĩ prio parente traditur fuisse collatuȝ donũ huiusmodi: ille ob primi delicti culpã amisit. Itaqȝ sicut originalis il la iustitia: nisi ille deliquisset: una cum propagatione nature fuisset in posteris conseruata ita opposita que dam peruersitas: & obliquitas in successione cum na tura traducitur. Iccirco uitium huiusmodi nature po tius euasit q̃ persone: cetera uia: uel ade: uel aliorum naturam quidem: non quantum ad id quod nature est: sed quantum ad id qđ est persone deprauãt: ideo

in filios: & nepotes non necessario diffundunt. Quid ergo nobis christi passio contulit? obstaculum culpe originalis auferendo paradisi aditum patefecit: quē ante illum ingredi homines sancti nō poterant. Nun-quid si adam non deliquisset: tam ipse quam ceteri iusti beati fuissent? paradisum profecto possedisset: sed terrenum. Celestis autem paradisi aduentus dei sub christi persona nos compotes reddidit: unde plus lu-cri in uirtute christi fuit: q̄ in ade uitio damni. Vitiuȝ ade secundum se cruciatum nobis quidem non attulit inferorum: sed abstulit paradisum duntaxat ter-renum: christi uirtus ab inferis tuetur: paradisum ce-lestem largitur: hinc paulus apostolus: ubi abunda-uit peccatum: superabundauit et gratia. Obmitto minora illa: q̄ per christum diabolus princeps olim mundi huius: idest hominum mundanorum electus est foras: non ulterius per idolatriam nos deludit: non tot gentium tam acriter: ut solebat: animos & corpora uexat: nisi iterdum certi finis gratia p̄mitattur a deo per fidem messie: qui iam uenit diabolo resistimus: p̄ fidem messie uenturi sancti ante christū diabolo resti-terunt. Nullus tamen tūc illius manus sic euadere poterat: ut cuiusdā inferni. i. lymbi deuitaret ingressum quod ita cecinit dauid. Quis est homo qui uiuet: & non uidebit mortem: & liberabit animam suam de manu inferni. Contra id uenenum: atq̄ similia: uirt⁹ passio: mysteria: doctrina: exemplar: fides christi abū de nobis remedia prebēt. Pre ceteris baptismus in uirtute spiritus sancti: fideiq̄ christi culpam illam: obli-gationēq̄ in animo eius: qui baptismo lauatur: dissol uit procliuitatem uero nature corporis insitam nō ex tirpat. Spiritus enim: & spiritale mysterium non cor-
pus

pus:sed spiritum:uoluntatemq; proprie respicit:hinc fit:ut qui ex baptizati corpore generantur:quia nascuntur immundi:baptismo ipsi quoq; egentes cogantur: singuli quotidie a christi mysterio donum purificationis agnoscer:perinde ac tritici granum: quod & si arte mundatum est:grana tamen immunda generat:ita ut arte rursus indigeant. Ars enim indiuidui proprietatem potius q̃ speciei naturam: uimq; generãdi mundauerat.

Probatio:ꝙ testamenti ueteris cerimonie merito consumpte:consumateq; sunt:adueniente nouo ex iudaicis contra iudeos. Caput.xxxiiii.

SI ueteris testamenti regnũ: ꝓphetia: sacerdotiũ:sacrificiũ tpe messie regis sacerdotisq; eterni:finisq; prophetaꝝ:nouo quodã testamẽto introducto:auferri ex istitutiõe diuina:sicut alias ostendimus: debuerunt multo magis miute ille cerimonie:in qbus paꝝ momenti erat: iure euanuerunt:quod ex nõnullis ꝓphetaꝝ uaticiniis alias declaraui. Ille siqdẽ nõ aliter res christianas:cerimoniasq;:q̃ ꝓphetie prenunciabant:cõsumptis tandẽ oraculis prophetaꝝ:merito cõsumpte sunt cerimonie. Vos tamen adhuc ea mordicus tenetis iudei pre ceteris ꝑtinaces illud moysi in deuteronomio contra nos adducentes. Et nũc israel audi precepta: & iudicia : que doceo te:ut faciens ea uiuas : & ingrediens possideas terram:quã dominus deus patrum nostroꝝ daturus est nobis:non addetis ad uerbũ:quod uobis loquor: neq; auferetis ex eo. Considerãda hec uerba sunt diligenter:moyses ad subiectum sibi gregem loquitur : dicit enim : israel audi:non dixit: non addatur: uel minuatur ab ullo:sed nõ addetis uos: neq; aufere

tis. Abstulit igitur subiecto gregi mutãdi potestatẽ: deo uero q supra moysem est: uel egregio nuncio: qui a deo mutandi habuerit potestatem: nõ abstulit. Ad uersum pertinaciã uestram hieremias ita r̃clamat. Ecce dies uenient dicit dominus: & feriam: aliter consumabo domui israel: & domui iuda fedus: aliter testamentum nouum: non secundum testamentum: aliter pactum: quod disposui: aliter pepigi patribus eorum in die: qua apprehẽdi manum eorum: ut educerẽ eos de terra egypti: pactum quod irritum fecerunt aliter quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo et ego neglexi eos: aliter abominatus sum dicit dominus. Sed hoc erit testamentum: aliter pactum: quod constituam cum domo israel: post dies illos dicit dñs dabo legem meam in mentem: aliter in uisceribus eorũ: & in corde eorũ scribam eam: & uidebo eos: et ero eis in deum: & ipsi erunt mihi in plebem. Et non docebit unus quisq̃ proximum suum: & unusquisque fratrem suum dicens: cognosce dominum: quoniam omnes scient me. scilicet unicum esse deum. Et sequitur a maiore usque ad minorem: quia propitius ero iniquitatibus eorum: & peccatorum illorum iã non recordabor. In iis promittit deus aliquando: se nouum pactũ testamentũq̃ dispositurũ: nouã traditurũ legem differentem ab illa: quã dederat moysi postquã iudeos ab egiptiis liberauerat: inscripturũ eam non tabulis amplius: sed mentibus hominum: quasi prima illa deleri potuerit: non secunda. Ac cerimonie ueteres: nouo testamento introducto: secundum spiritalem intelligentiam seruari debuerint. Certe ut paulus apostolus ait: quando propheta dicit: pactũ testamentumq̃ nouum: significat alterũ cõscenescere: atq̃

deficere

deficere posse. Sed quando hec fuerunt? quando im
pletum est illud: uidebo eos: & ero illis in deum. Vi-
det semper deus homines intellectu: sed oculis insup
uidit: cum assumpsit hominē: hominē inquā: qui ho-
minibus re uera deus habitus est. De quo dauid: ui-
debitur deus deorū in syon: & zacharias: tu es deus:
& in te est deus: nec est absq; te deus. Ex quibus osten
ditur messie noui testamenti: pactiq; conditoris diui-
nitas: significatur etiam diuinarū distinctio persona
rū. Sed ne quis turbetur: quod in uariis trāslationi-
bus uaria uocabula sint: alibi pactū: alibi testamen-
tum: sciendū est uocabulū hoc ab hieremia introduci
scilicet berith: quod legē: pactū: fedus: testamētumq;
significat: nouā legē messie legē intelligi uestri īterpre
tres confitentur: unde doctores talmutici legē messie
aiunt excellentiorem fore mosaica. Legite horū cō-
mentariola in salomonis ecclesiastē. hec ibi reperietis
omnis lex presentis seculi uanitas quedā est ad futuri
legē: idest ad legē messie. Nā in sequentibus sic res de
claratur: omnis lex: quā quis in hoc seculo discit. ua
nū quiddā est. si ad messie legē conferatur. hec ibi. Vi
detis ergo legem messie esse a lege moysi differentem
cerionasq; mosaicas in messie conspectu penitus eua-
nescere. Vna uero moysis lex appellatur: nō absolute
sed ad christi legē: ceteris enī prestātior est. Sed cur ua
na? qa per ciuiles uirtutes tantū hūanū genus nō ad
celestis beatitudīs finē: sed uiā dūtaxat dirigere pōt
Xpiana p purgatorias purgatiq; aīmi uirtutes ad exē
plares uirtutes: celestēq; felicitatē pfecte perducit: nō
enī datur pfecta felicitas: nisi aīmis perfecte purgatis
hoc nō mosaica: sed christiana lex efficit. Preparatio
igitur quedā est mosaica lex ad christi legē: quasi for

mam: habitũq; perfectũ: cum uero quis possidet habituz: preparatione nõ indiget. Quod autẽ sub moysi lege sancti paradisum nõ ingrediãtur: sed messie legẽ: gratiamq; expectẽt: uos ut insuperioribus diximꝰ confitẽini ob hoc: ut arbitror. Moyses legẽ suã seruãtibus premia solum tẽporalia pollicetur: non enĩ põt ea doctrina ad maius aliquid aspirare. Moyses in deuteronomio rẽ oẽz sic aperit Prophetã suscitabo eis đ medio fratrũ suorum similẽ tui: & ponã uerba mea ĩ ore eius: loquenturq; ad eos oĩa: que precepero illi. Si quis autẽ uerba eius: que loquetur in nomie meo audire noluerit: ego ultor existã. Non ne uidetis deũ ꝓphetã quendã preter moysem in populo uestro creaturum fuisse: daturũ ei condendarũ ab initio legum auctoritatẽ. Hinc mutare omnia pro arbitrio licet: mutare inquam imaginem in substãtiam: ut imperfecta perficiat. Vos ei credere oĩa non minus q̃ moysi diuio iussu debetis: & quia neq; oẽs: neq; oĩa credidistis: ut minatus est deus: exterminati estis. Non fingant arabes maumethem regem: immo tyrannum fuisse talem: cuius lex non coartauit mosaicam ex se ualde liberam: sed nimium relaxauit: cui neque tempus: neq; locus: neq; ulla prophetarum dicta cõueniũt. Sed quonam pacto potuit maumethes esse ꝓpheta ille supremus ex iudeorum populo suscitãdus: cum ipse in alcorano confiteatur iesum nazarenũ ultimum hebreorum: summumque fuisse prophetam. Iudei quõdam presertim africani his moysi uerbis admoniti messiam expectabant nouarum legum conditorem Sed rabbi moyses scripsit ad illos: nõ promitti a deo prophetam legum conditorem: sed solum presagum futurorum. Volebat inquit deus a iudeis auguria: q

bus

bus utebantur cananei: fugare: hinc eis dicebat. Gentes iste: quarum possidebis terram: augures & diuinos audiunt. tu autem a domino deo tuo aliter institutus es scilicet: ut nō per auguria: sed per prophetas a deo missos futura prenoscas: ideo subdit prophetā de gente tua: & de fratribus tuis: sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus: ipsum audies. Hinc rabbi moyses ad africanos: nos etiam affirmamus hec moysi uerba non aliter exponenda esse: quā africanis rabbi moyses exposuerit. Sed cōsideramus magnū moysem in eodem deuteronomii capitulo in sequentibus ita loquentē. Vt petisti a domio deo tuo in oreb: quādo concio congregata est: atq; dixisti: ultra non audiam uocem domini dei mei: & ignem hunc maximum amplius non uidebo: ne moriar. Et ait dominus: mihi bene omnia sunt locuti: prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam uerba mea in ore eius: loqueturque ad eos omnia: que precepero illi. siquis autem uerba: que loquetur: audire noluerit: ego ultor existam. Videtis ne populum quando in monte oreb tradita lex fuit: igni: ceterisque horribilibus signis fuisse perterritum: rogatum deinde deum: ne ulterius eo pacto ad populum loqueretur. Vnde promisit dūs alias se absq; ullo tēore per prophetam quendā: qui uerus homo foret: qualis moyses legem populo traditurū: in superioribus ergo capituli uerbis moyses de propheta furorū precone: quales multi fuerunt in sequentibus autem de propheta legum conditore: qualem iesum nazarenū fuisse uolum⁹ loquit᷑. Sed turbat uos nimiū scio ꝙ iussit moyses sēper eius mādata s̄uari: memētote a gramaticis ur̄is tractari: dictiōes ad sēpit̄nū ptinētes

duplices esse: alias ad sempiternũ absolute: alias ad sempiternũ cũ quadã cõditione referri: in prio genere est cela: & ubi apud nos psalmus dicit in secula seculorũ laudabũt te: apud hebreos est: cela: est ẽt in eo genere necali: atq; ubi psalmus grece & latine dicit: uiuet in eternũ: hebraice sonat: necali in secundo genere hebraice ẽ halã: latĩe seculũ. Hoc pacto in dūteronomio de ꝑuo emptitio dicit erit tibi ꝑuus holam. i. in seculũ in seculũ inquã uite tue: uel serui non ultra: unde seculũ ibi nõ totam reꝝ: sed huius: uel illius hois durationem significet. Moyses aũt ubi cerimonias seruari uidet circa sabbatũ: pascha: pentecostem: festũq; tabernaculoꝝ: expiatiõis diem: atq; similia: nunq̃ illis dictionibus: que absolutã eternitatem significant: utitur. Sed holã dũtaxat: quod certũ significat seculũ. i. totum seculũ ueteris testamẽti: donec testamentũ nouũ per messiã cõstituat: & cerimõie ueteres dũ uidebunt̃ arescere: reuirescant: & in nouis cõsument̃ potius q̃ cõsumantur. Sic iesus noster ipleuit legẽ: qñ que fuerãt impfecta pfecit: atq; hec ipsa legis christiane perfectio declarat ipsam i mosaicaꝝ ɔstitutionũ finẽ terminũq; durationis extremũ existere: qđ per hieremiã predixerat: ut diximus: deus legẽ nouam ꝓmittens a mosaica differentẽ. Siquis aũt qua in re perfectior noua sit quã uetus inquirat: consideret quinq; precipuas: q̃tũ ad ꝓpositum spectat: noue. i. christiane legis excellentias esse. Prima est: lex mosaica i tabulis lapideis: corruptibilibusq; tradita fuit: lex noua erat: ut hieremias ait: cordibus: & mẽtibus iurenda. Quod quidẽ significat: nouã hanc discipl'nã magis spiritalẽ esse: adde & eternã: quoniã naturalis legis instar eternis mẽtibus iprimitur i eternũ: uetus aũt tẽporalis subiectio

data

data fuit ad tēpus. Secūda: uetus illa cōstitutio preter illa: que ad legē ptinent naturalē: solū gentē israeliticam: cui data est: obligauit: hinc psalmus de dō dicit. Annuncians uerbū suū iacob: iustitia & iudicia sua israel: non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua nō māifestauit eis: lex aūt noua nō aliter q̄ naturalis omnes astringit: quapropter isaias de messia: eiusq; doctrina sic inquit: donec ponā in terra iudiciū: & legē eius insule spectabūt. Tertia: prisca decreta: his exceptis: que ad naturale ius ptinēt: etiam subiectū populum: nō ubiq;: sed in sola promissiōis regiōe alligasse dicūtur: quod ita deuteronomii uerba declarāt. Scitis: q docuerim uos precepta: atq; iustitias: sicut mādauit mihi dominus deus meus: ut faciatis ea in terra: quam possessuri estis. Rursus: mihiq; mādauit eodem tempore: ut docerem uos cerimōias: & iudicia: que facere deberetis in terra: quā possessuri estis. Iterum: tu uero hic sta mecū: & loquar tibi oia mādata: & cerimonias: atq; iudicia: q̄ docebit eos: ut faciāt ea in terra: quā dabo eis in possessionē: messie āt iura nō min⁹ q̄ naturalia ubiq; sunt obseruāda igit̄ apud malachiā deus quandoq; uetera reprobat sacrificia. Nō est mihi uoluntas in uobis: dicit dn̄s exercituū: & munus nō suscipiā de manu uestra. Deinde subdit. Ab ortu enī solis usq; ad occasum magnū est nomen meū in gentibus: & in oī loco sacrificatur: & offertur nomini meo oblatio mūda. Sacra igitur: que in ueteri lege in solis terre promissionis templis: & tabernaculis celebrari licebat: quandoq; scilicet sub messia ubiq; deo grata futura erant. Quarta: lex uetus sola corpalia: tēporalia q; bona pollicetur: & mala minatur: ut in leuitico: & alibi sepe patet: noua spiritalia & eterna. Quinta: ue

tus ciuiles uirtutes: cōmunesq; duntaxat inducit: quibus pturbationes amputat: noua purgatorias animi q; purgati: quibus affectus extirpat: & obliuioni tanq̄ igni tradit fomites uitiorꝝ. Sed cur istud? quia deus rudem adhuc populū: sicuti par erat: leuioribus disciplinis erudiret: manifestioribusq; tam bonis q̄ malis mouere statuerat: quod etiā rabbi moysei egyptius in cōmentariis libri canedrim confitetur: at uero tēpore christi populi iam eruditiores euaserant. Tunc: ut isaias inqt: repleta est terra sciētia domini: sicut aqua maris cooperientis. Tunc igitur deus uerioribus premiis: exactioribusq; institutis genus humanū prouocauit: atq; formauit: merito igitur accedente lege noua tanq̄ forma: uetus ueluti pparatio uel abit: uel trāsit in nouā: impleturq; in noua: quod quidem omnino tacere non potuit rabbi moyses in deuteronomio ubi mundi etatem in secula duo distribuit: seculū uidelicet presens: seculū ue messie: Ac talmutici interpretes: sicut alias diximus: seculum presens: & futurū legis: & messie secula esse uolunt: uanamq; seculi huius legem: ad messie legem esse fatentur: quasi in seculo legem christi: seculū: lexq; uetus finiatur: atq; expleat̄.

Distinctio preceptorum moysi

Oysi precepta pcipua illa sunt: q̄ in decalogo cōtinent̄: data enī a dō sunt absq; medio in tabulis lapideis populo uniuerso: deinde tanq̄ ppetua in arca testamēti in sancto sanctorꝝ inclusa. Cetera uero minutiora sunt: ac data p moysem: & ab eo chartis inscripta: atq; extra sanctorum sanctum posita. Inter hec autem alia simpliciter moralia sunt: & quia nature legem imittantur: sempiterna sunt ferme: sicut precipua: alia ad iudicia ptinēt

que

que neq; in equitatis arbitrio posita: prout rerum usus exigit: uariantur. Alia rursus ad cerimonias: que quidem parui momenti sunt nam tanq̃ figure quedam pythagoricorum simbolorum instar ad aliud portendendum: significandumq; referuntur. Qui enim a porco abstinere iubetur: porci uitam uitare iubet: & qui sistere corpus in sabbato: sistere mentem in cõtemplãdo. Hec & similia ad significatum: effectuzque suũ p christum redacta fuerunt. Sacrificare igitur deo: & q̄ fuit ablatum restituat: & similia ad ius naturale ptinent: atq; morale: ideo semper seruãda mandant. Sacrificare aũt hoc pacto: & die hoc aut illo: talia: siue talia: rursus r̃stituere q̃druplũ: aut duplũ: & similia uel cerimõialia uel iudicialia sũt: mutariq; potuerũt ac debuerũt: put locis: tpibus: psonisq; cõgruit. In rebus huiusmodi nõ solũ sub christo mutatio cõtigit & iure otigit: uerum etiã apud priscos. In prima eni etate ex institutione diuina nõ licuit hominibus uesci: nisi plãtis: sicuti nos genesis docet. In scd'a tñ etate post illã mundi illuuionẽ: cõcedente deo: uesci anialibus licuit: quod etiã in genesi declaratur: unde apud uos in libro ueresith rabba: uidelicet in cõmentariis in genesim: dum exponit illud psalmi: dominus soluit cõpeditos: ita dicit. Oĩs bestia: que in hoc seculo: uidelicet seculo legis habetur imunda: a deo i futuro seculo. s. messie fiet munda: quemadmodũ munde fuerũt filiis noe bestie: que prioribus munde non fuerant. Et sicut deus concessit antiquioribus solũmodo plantas tanquã mũdas: & filiis noe: deinde omne animal tãq̃ mundum: sic in seculo futuro deus concedet quicquid ante prohibuit: hec ibi. Ex iis patet in messie seculo minutiora illa seculi ueteris instituta tanquam

inania iam: & superua cuasoluēda fuisse. Nunqd ad
hoc o iudei plures adhuc testes exigitis: quamuis nō
necessarii sint: quosdam tñ multis: q supsunt adducā
¶ Malachias. Testamentum mem erit cum eo uite:
& pacis: & dedi ei: ut timore me timeret: & a facie no
minis mei reuereretur: lex ueritatis erit in ore eius.
In pace dirigens ambulabit mecum: & multos ab ini
quitate conuertet: quoniam labia sacerdotis custo⸗
dient scientiam: & legem inquirent de ore eius: quo
niam angelus domini omnipotētis est. In iis de⁹ mes
sie promittit denuo testamentum suum: testamētum
inq̄ pacis inter deum: hominesqꝫ conciliande: ex quo
uita hominum prouenit: uitam rursus illi promitit
mitem: & quasi timidam. Sacerdotium quoqꝫ: & ꝙ
non ui: & armis: sed pace: & scientia conuertet homi
nes: nō omnes: sed multos. Iterum ꝙ legem ab eo ho
mines nouam accipient: cui autem hec omnia: nisi ie⸗
su nazareno conueniunt?
¶ Naū. Exterminabo sculptilia: & conflatilia: ponā
sepulturam tuam: quia ecce ueloces super montes pe
des euangelizantis: & annuntiantis pacem. Celebra
iuda dies tuos festos: redde uota tua quia iam nō ad
iicient ultra: ut transeant in uetustatem consumatū
est: consumptū est: ablatū est. Ascendit: qui isuflat in
faciem tuam eripiens te ex tribulatione Hic aperte in
aduentu messie portendit idolorum casum: consuma
tionem prophetiarum: ac ueteris testamenti: consum
ptionem priscarum cerimoniarum: ablatiōem regni
iudaici: predicationem euangelice pacis: ascensionē
christi: spiritus sancti afflationem: liberationem deni
qꝫ a tribulatione: scilicet inferorum.
¶ Micheas. Exibit lex de syon: & sermo dñi de hieru
salem:

salē: & iudicabit inter populos plurimos: & reuincet & diriget ualidas nationes usqꝫ in longinquā: p hec significatū fuit messiam nouā doctrinā: legēqꝫ ultra mosaicam adducturū: que nō ex sinay: ut illa uetus: sed ex syon ꝓcederet: neqꝫ solos iudeos instrueret si- cut illa: uerū sermōe p̄dicantiū apostolorū passim pro pagaretur: ac ualidarū nationū instituta deleret.

¶ Isaias. Hec dicit dominus uiris iuda: qui habitant in hierusalem: reuocate inter uos nouitatem: & ne se minaueritis in spinis. Circuncidite uos domino deo uestro: & circuncidite preputium cordis uestri: ne exe at ira mea: sicut ignis: & non sit: qui extinguat.

¶ Moyses. In nouissimis diebus circuncidet domius cor uestrum ad dominum deum tuum amandum.

¶ Iesus naue: qui iesu christi figuram preferebat ait: dixit dominus ad iesum: fac tibi cultellos petrinos ni mis accutos: et sede: et circuncide secundo filios israel scilicet cordis circuncisione. His tribus oraculis osten sum fuit corpalem circūcisionē in spiritalem sub xp̄o fore mutandā: illi extremā pelliculā attingebant: hic uniuersum purgat: & lauat. Ergo q̄d oportet pueros post iesum octaua die sanguinē fundere? parcite fili- olis uestris iudei tam crudeles: q̄ superstitiosi: parcite filiolis statim natis. Iesus olim circuncisus totus pro omnibus sanguinem semel fudit: q̄d si circūcisio ceri monia℞ prima stabulis futura non erat non enim ab initio: sed sub abraham est instituta: & sine illa quan doqꝫ iustus eē qlibet potuit: multo minꝰ reliqꝫ: ergo? Quid sublata obseruatis ulterius? dies profecto uo bis dominicus sub subbato quodā figurabatꝰ. Quid uictimas adhuc temporales sacrificatis? ille omnes in eterna uictima iesu finem habuisse uidentur: quis sa

cerdotes pristinos frustra quotidie restituitis? qui tāq̄ minimi Iesum sacerdotem preferebant eternū: ille ille est sacerdos in eternū uerus secundū ordinē melchise dech. Quid deniqꝫ regē ulterius expectatis: regnū il lud uestrū olim tēporale in eternū regē xp̄um est tran slatum. Et cū dixistis: uel legistis o miseri: iesus naza renus rex iudeoꝝ: tunc morientem hoīem: uiuentem deum: regē unicū: ultimū perpetuū accepistis: qđ qui dem moyses uester uobis significauerat. Quando ri- tum cōstituendi pontificis tradens per unguenti cu- iusdā mystici sacramentū eū xp̄m nominauit. Rur- sum qn̄ regem sibi successorem cōstituēs iesum cogno minauit eum qui prius auses fuerat noiatus. Ita igit̄ per gemina hec appellationis indicia: in altero ponti fici: in altero regni exprimuntur insignia: & iesus xp̄s tanq̄ qui rex & pontifex esset: pariter nominatus.

De auctoritate doctrie xp̄iane. Ca. xxxv.

Octrinam xp̄i multa confirmant. Primum quidē sibyllaꝝ: prophetarūq; predictiones deinde sanctitas: & miracula xp̄i: & xp̄ia- noꝝ. Accedit illa supra modū mira ꝓfunditas: et ma iestas: quē in sobrio eoꝝ stilo ꝑspicit̄: qui antea rudes piscatoresqꝫ fuerunt: petri presertim iacobi: & ioānis atqꝫ ut de paulo taceā: qui & si ante conuersionem homo doctissimus erat: surgit tn̄ post in suis epistolis admodū super hoiem. Quid petri epistolis augustius quid uenerabilius epistola iacobi: atqꝫ iude? quid de ioannis apocalypsi dicemus? qui liber celestem pre- fert faciē totqꝫ habet sacramenta: quot uerba. Quid de huius epistolis? quibus inest absq; uerborum fuco nectarea dulcedo: sensusqꝫ diuinus. Euangeliū eius uidetur dei manibus scriptum esse: nō hois: quod cū

legeret

legeret amenius platõicus: per iouẽ iurauit: uirũ illũ barbarꝝ: idest iudeum: breuiter comprehendisse: que de ratione diuina: principio: dispositiõeqꝫ rerum plato & heraclius disputauerunt. Simplicianus ait platonicum quendam audisse dicentem: euãgelii huius prohemium ubiqꝫ in templorum apicibus litteris aureis scribendũ esse: deniqꝫ omnes tales oratiões: quales uita fuerunt. Sicut enim in conuersatione mitissimi in periculis autem & laboribus fortissimi: & constantissimi: ita in loquendo humilimi pariter & excelsi: coniunctiones huiusmodi philosophi supra naturam esse censent. Sic ergo rusticos illos: & piscatores magister eoꝝ christus: qđ promiserat piscatores hominũ reddidit. Quod ne mirabile est eos post ascẽsionem suam in celũ adhuc rudes e celo subito quodã afflatu mirifice docuit: usqꝫ adeo: ut statim coram omni populo: omnibus linguis: doctrinisqꝫ pollerent. Cuius rei signum est: ꝙ ipsi doctos plurimos docuerunt: multiqꝫ sapientia excellentes colla sua eorum iugo libentissime subiecerunt. Hierotheus & dionysius areopagita: & iustinus platonici: quorum scripta omni sapiẽtia plena sunt: crucem xp̄i una cum apostolis subiere. Pantenus preterea stoicus: quadratus: agrippa: aristides: lucas: marcusqꝫ philosophi: tenas & apolo legis iudaice pitissimi. Quid de sapiẽte ignatio christi discipulo anthiochie episcopo dicam: qui dum romam uinctus deuorandus bestiis duceretur: in ipso itinere de martyrio: doctrĩaqꝫ christiana multas scripsit episto. ad ephesios: ad magnesios: ad thraces: smirneos: philadelphios: ad policarpum: atqꝫ romanos: & in epistola ad romanos inquit. Ex syria romam usque pugno bestiis deuorandus: interea no-

cte dieq; ligatus pugno: cum decem leopardis idest
militibus: qui me custodiunt: quibus & cum benefe-
cerim: peiores fiunt. Iniquitas autem eorum mea do
ctrina: sed non idcirco iustificatus sum. Vtinam fru-
ar bestiis: que mihi sunt p̃parate: quas & oro promp
tas mihi esse ad interitum: et allici ad comedendũ: ne
sicut aliorum martyrum nõ audeant corpus attinge-
re: quod si uenire noluerint: ego uim faciam: ut deuo
rer. Ignoscite mihi filioli: quid mihi prosit ego scio:
nunc incipio esse discipulus: nonne iis: que uidentur
deficiam: ut iesum christum inueniam. Ignis crux: be
stie: confractio ossium: membroruȝ diuisio: toti⁹ cor
pis ꝯtritio: oĩa tormẽta diaboli arte q̃sita in me ueni
ant. mõ iesu xp̃o fruar: hec ille. Cumq; iã damnatus
esset ad bestias: rugiẽtesqȝ audiret leones: ardore pa
tiendi ait: dentibus leonum molar: ut panis mũdus
euadam. Policarpus etiam smyrneoꝶ episcopus: ioã
nis euangeliste comes magnus asie doctor: sepe roga
tus a iudice: ut iesum negaret: respõdit nõ posse nega
re illũ: cui octuagĩta iam et sex ãnos feliciter ꝑuierit.
Itaqȝ cũ xp̃i amore totus arderet: ignis flãmas: mor
tẽqȝ facillime ꝑtulit: hec de illo smyrnei ad põti eccle
sias scripserũt. Iustinus aũt ille platõicus: audito apo
stolotũ libro: quem ꝓ religiõis nostre defensiõe iu-
dicibus obtulit: cum multos p̃claros martyres nume
rasset: se quoq; martyrio ꝯsumptũ iri insidiis cuiusdã
crescẽtis cynici uaticinatus ẽ dicẽs. Et ego q̃dem spo
me ab aliquo hoꝶ: q̃bus ꝓ ueritate obsisto: insidias
esse passuꝶ: spo baculo: aut claua feriendũ: certe ul'a
crescẽte hoc: nõ phõ: sed philopõpo: qd̄ & ita factum
est: & iustinus tam fortiter tulit q̃ manifeste p̃uiderat
Preuiderat autem ioannes euangelista: & in fine euã

gelii

gelii sui predixerat: se quãuis extrema pateretur ene
cari nõ posse p̃dixerat: & in apocalypsi inter alias xp̃i
anorum calamitates manifestissime illã: que sub uale
rio pricipe contigit. De qua dionisius alexandrie epis
copus temporis illius martyr inquit: ioanni reuelatũ
est: ut diceret: & datũ est ei os loquens magna: & blas
femias: & data est ei potestas per menses q̃dragĩta: &
duos: utraq; aũt cõplent̃ in ualeriano: hec dionisius.
At decebat ante martyres alios cõmemorasse cõlobri
nũ illũ christi simeonẽ: qui post diuturna tormẽta ẽt
crucem substinuit libens: cũ ãnos ageret cẽtum uigin
ti. Sed ecce se mihi iam offert uiro℞ in q̃uis doctrina
excellentium turba q̃ plurima: thimoteus: titus: cle-
mens romanus: barnabas: ioãnes senior: aristion: so
phistenes: siluaũs: sosipater: demophilus: dorotheus
philemon: andronicus: urbanus: lucius: iason: terti⁹:
crescens: linus: cletus: paulus: sergius proconsul cypri
syllas: egesippus iudeus: crispus: epaphras: demas:
marcus: aristarchus: epaphroditus: tichicus: onesim⁹
euodius: papias: hermas: iustus: gaius: atq; mellitus:
philososthis: asianus: qui librũ pro xp̃o. M. anto. ue
ro cõposuit: aliiq; per multi uiri admodũ sapiẽtes apo
stolo℞ discipuli: quo℞ alter alteri⁹ crucẽ aspiciebat in
trepidus: suã mox expectabat indomitus: & ferebat
inuictus. Imitati sunt istos & sapientes alii: theophi-
lus: dionisius: penitus cretẽsis: taciãus: philippus: mu
siãus: modestus phũs: bardasenes: scirus dialectic⁹ et
mathematicus: apollinaris phũs. Hi duo. M. antõio
uero libros ꝓ nostra religiõe dederũt uictor: hireneus
rhodõ: clemẽs alexãdrinus: milciades eruditissimus:
qui. M. ant. quomõ librũ ꝓ religiõe tradidit xp̃iano
rũ: apollonius phũs romane urbis senator; & christi

martyr:qui cõmodo seuero:ut rationem sue fidei red
deret:insigne uolumen cõposuit:appolonius:abel:se
rapion:bachilus:policrates:heraclitus:maximus: cã
didus:appion:sextus:arauianus:narcisus:iudas:ter
tulliãus doctrine fons:qui sub seuero imperatore flo
ruit:atqȝ ita contra iudices exclamauit. Dicimus:&
palam dicimus:& uobis torqntibus lacerati:& cruẽ
ti uociferamur: deum colimus per xp̃m:illum hoiem
putate per eum & in eo se cognosci: & coli uult deus
sententiis uestris gratias agimus: cum damnamur a
uobis:a deo absoluimur. Ammõius alexandrius pla
tonicus nobilis:leõides sapiẽs origẽis pater:origenes
uir doctria:uitaqȝ apprime mirabilis:quem porphy
rius doctria omnibus sui seculi anteponit:q disputa
tiones celsi epicurei contra christianos octo uolumini
bus confutauit:totqȝ de doctrina christiana conscri
psit:quot uix etate longissima quis leger̃ ualeat. Hic
ut eusebius inquit:frequentia tormẽta:& seculis om
nibus inaudita pro christi gloria pertulit. Huius illu
stres discipuli plutarch⁹:heraclides:heros:sereni duo
pro christo martyrio sunt coronati. Sequitur triphõ
& ambrosius origenis discipuli:minutius:gaius:be
rillus:hippolitus:alexãder:tulius affricãus:gemin⁹:
theodorus:cornelius cyprianus:afer martyr:ac sapiẽ
tia:& eloquentia p̃stantissimus:pontius cypriani di
scipulus:dionisius:nouatianus:mathion: archelaus
anatolius alexandrinus phũs clarus:uictorinus:pan
philus martyr locupletissimus:eiusqȝ discipulus euse
bius cesariensis magistro similis: phieri⁹:luciãus:phi
leas:annobius:lactantius:rethnicus metodius phũs
insignis:qui disputationes porphyrii cõtra nos egre
gio uolumie cõfutauit:iuuencus:eustachi⁹: marcell⁹

athanasius:

athanasius: magnus antoninus: basilius: theodorus eusebius: emisenus: triphilus: lucifer: eusebius sard⁹ acatius: serapion: ylarius magnus: uictorinus: titus: damasus: apollinaris: gregorius beticus: pacianus: phebarius: didimus alexandrinus uir diuinus: & ambrosius alexãdrinus eius auditor: optatus afer: achilius: citillus cumonis: epiphãius effrem: sirus: magn⁹ basilius: gregoriusq; eius frater: gregorius nazanzenus cognomine theologus. Hic inuectiuis iuliani imperatoris in christianos subtiliter: copioseqz respondit: diodorus: ambrosius: euacrius maximus philosophus: maximus ioãnes chrisostomus: celasius: theothinus: dexter: amphilochius: sophronius: et alii pene innumerabiles uiri doctrina prestantes: qui partim ante iulianum imperatorem: partim eo regnante inter gladios: ignemqz: calamo: lingua: uita: morte christi gloriam defenderunt: unde martyres quasi testes christiane glorie sũt appellati. Adnumerat hieronymus inter primos illos christianos iosephum: & senecam: & philonem. Due quoque & septuaginta acutorum uirorum hereses statim post religionis huius exordium: partim superbia hominũ: partim astutia demonum scaturientes christum ipsum: quamuis non recte: ut alii honorauerunt. Iam uero: si uellem hieronymos ambrosios: augustinos: gregorios: aliosque innumerabiles numerare uiros scientia prestantissimos: grecos: barbaros: & latinos: qui post iulianum apostatam acute: ornateque scribendo: & sancte agendo diutissime pro christi gloria laborauerunt: arithmetica me computatio frustraretur. Tanto saltem christiana lex ceteris excellentior est q̃to & plures docti: & doctis aliis semp doctiores: eloq̃ntio

resq;: & sanctiores fuerunt: qui hanc secuti sunt q̃ qui alias susceperunt. Si primum religionis huius fundamentum dialectici: uel oratores: uel poete iecissent: suspicaremur plebem astutia homium fuisse deceptam: si docti oẽs semper respuissent: iudicaremus eam forsitan contẽnendam. Si principes: uel ab initio: uel paulopost huic legi oĩno fauissent: opiaremur quod de q̃busdam religionibus arbitramur: debiliores a potentioribus fuisse coactos: successores deide: ut sit legẽ illam cũ lacte suxisse. Diuina igitur prouidẽtia uoluit simplicẽ religionis sue ueritatẽ ab hominibus primo rudibus: & simplicibus primã originẽ ducere: atq; a simplicibus: & rudibus astutos: ac doctos feliciter irretiri. Permisit insup religionẽ suã annos plures q̃ trecentos a potẽtibus ubiq; gentiũ crudeliter ipugnari quo maior esset doctorum testiũ: & fidelium numerus reiq; ipsius uerior: certior: firmior auctoritas: nam in ꝓsperitate fidem prestare facile est: in aduersitate difficile. Exquisitissimis tormẽtis cruciatos fuisse christianos: ut nostras historias pretermittam: testatur cornelius tacitus: uituperauit aũt xp̃ianos: credo ut seculis suis adularetur: quez etiã in historia mentitum fuisse tertulianus ostendit: quia dixerit: iudeos caput asini colere. Atq; in eadẽ historia scripserit: pompeiũ arcana iudeorum speculatũ: nullũ in eis simulachrũ repperisse: igitur ab hoc uno mendacio disce reliqua. Accedit: ꝙ ut hiereneus testat̃: nõ ab aliud tũc de nostris suspitio exorta ẽ tãquã ipiis & ipuris q̃ ob hereticoꝝ quorundã gnosticorũ: presertim uitã incestã prorsus: & execrabilẽ: sed nõ in longũ durauit infamia: ubi se ipsa cepit ueritas aperire. Lucianus gẽtilis peregrinũ quẽdã sophistam: atq; ut ipse describit: & christianũ

non

nō legitimū tanq̄ ostentatorē iactatorēq3 deridens inqt. Hic preterea mirabilē christianorꝝ sapiētiā didicit a sacerdotibus eorum: atq3 doctoribus: qui magnu3 illum uirum in palestina cruci affixum adorantes: ceteras religiones spernunt. Ex magistri autē sui lege sibi inuicem fraterna caritate deuinciūt: sperant se eternos fore: qua spe ducti miselli uitam hanc: eiusq3 bōa cōtēnunt: & quotidie cedibus se spōte subiiciūt. Hec lucianus: quem de peregrino odii causa mentitū esse: testis est aulus gellius pegrini familiaris: nā monstrat hunc peregrinum uirum grauem: constantēque fuisse uerūq3 philosophu3. Conquestus est plinius secūdus in epistola ad traianum: ꝙ urbes christianorum trucidentur: qui nil preter romanorum lege3 agant: nisi ꝙ ante lucanos hymnos canant christo cuidam deo: ad conferendam uero disciplinam uitent homicidia: furta: adulteria: latrocinia: & his similia. Rescripsit autem traiāus: christianos inquirendos quidem non esse: oblatos uero puniri oportere: cuius sentētiā ita tertullianus confutat. O sententiam necessitate confusam: negat inquirendos ut innocentes: & mandat puniri ut nocentes: parcit: & seuit: dissimulat: & animaduertit: qd temetipsam censura circunuenis? Si dānas: cur nō & inquiris? si nō inqris: cur nō & absoluis. Rumorem quoq3 uanum aduersum christianorū mores exortū subtilissime cōfutat: monstratq3 nō de crimie ullo: sed de nomine secte aduersū christiāos actum fuisse. Atq3 ut alias diximus: similiter conquestus est serenus granius in epistola ad adriāum: unde adrianus scripsit ad munitium fundanum ꝓconsulē asie: ne ꝑmitteret christianos innoxios hoies ꝑturbari: calūniatoribusq3 illorꝝ occasionē latrocinādi ꝯce-

di epistolā adriani integram eusebius noster adducit Melitus sardensis episcopus ad imperatorem unū librū pro nostra religione scripsit: in quo refert edictū antonini ad asiaticos reprehendentis eos: ꝙ cultū immortalis dei: quem xp̄iani colāt: perturbent: usqꝫ ad mortem christianos persequentes. Addit in eodē edicto: plurimos ex prouinciis iudices super iis ad patrē suum scripsisse olim: atqꝫ nuper ad se quamplurimos deniqꝫ statuere se: quod & pater statueret: hoc est: ne quis christianos ob hoc duntaxat: ꝙ christiani sint: insequatur: nisi forte arguātur aliquid aduersum romāi regni statum moliri. Arbitror antonium ob hoc etiam timuisse christū: ꝙ frater eius. M. aurelius scripsit: cū exercitus eius apud germāos siti periclitaretur orationibus quorundam militū christianorum a deo impetrasse subito contra omniū spes largissimos imbres: qbus: & suoꝝ sedata sitis: & hostes ob fulminū ĩpetū effugari: atqꝫ ob ĩsignis facti miraculū eā legionē mutato noīe fulmineā appellauit. hec scribit apollinaris atqꝫ tertulliāus. Addit tertullianus marci ĩperatoris extare epistolas: qbus apertius de iis indicet. Eusebiꝰ adiūgit miraculū hoc ab historicis quoqꝫ gētiliū fuisse relatū: sed ꝙ xp̄ianoꝝ oratiōibus factū fuerit: pretermissum. Calamitas igitur xp̄ianorū uel ex ĩperito uulgo: uel ex impiis principibus maxīe contingebat: quorum princeps fuit nero. Suetōius afflictos fuisse a nerone xp̄ianos narrat ob hoc dūtaxat. ꝙ nouā religionē introducerēt: et ut ipse ait: maleficā: idest magicā: miracula eni multi uidētes demōibus: quod dei erat attribuebāt. Sed ĩfinita ueritas: atqꝫ bōitas ueritatem suā ex mēdaciis hostiū declarauit: & mala hoīum cōuertit in bonū: ꝑmittit quoqꝫ usqꝫ ad mūdi

di finē sanctoꝝ suorum cetum: uel ab hereticis: ul' ab hostibus agitari. Non cogit ad salutem deus hoīes: quos ab initio liberos procreauit: sed assiduis inspira tiōibus singulos allicit: ꝙ si qui ad euȝ accesserit: hos durat laboribus: exercet aduersitatibꝰ: & uelut igne aurum sic animum probat difficultate: qui si usqȝ ad finem perseuerauerit: tanquam igne aurum sit tandē diuino lumine feliciter corruscauit.

¶ Quod sacre xp̄ianoꝝ lr̄e uitiate ñ sūt. Ca. xxxvi.

Aumethes primos illos christianos ualde ꝓ bat: confiteturqȝ doctrinā christianā: idest e uangelistarum: apostolorūqȝ libros ab ipso deo auctoritatem mirabilem accepisse. ac te stamēto ueteri ātepōit. Sed hos libros ait post aposto los a christianis fuisse corruptos: totumqȝ id machina tus est homo tam calidus ꝙ belicosus: quoniam asse rit se a christo apertissimis uerbis fuisse promissū: qui ī euangelio dixit. Predico uobis post me uenturū esse quendam dei nuncium nomie maumethē: illum uide licet spirituȝ ueritatis: qui docebit uos oia. Principio machiatio hmōi: et si apud brutos: ībellesqȝ hoies enī tales maumethēses sunt: tā ui ꝙ dolo locū habuit: ta mē apud magnos: prudētesqȝ uiros nimiū ridicula est Nā ante maumethis aduentū nulla cā erat: ob quam maumethis nomē potius: ꝙ pilati: uel iude: uel ātixp̄i uel diaboli euāgelio subtraheř debuisset. Post āt ma umethis aduētū ipse maūethes potiꝰ cultus fuisset ab iis q euāgeliū colebāt ꝙ nomē eiꝰ ablatū. Sed ipse fal so nomen suū subiungi uoluit: ubi apud ioannē chri stus spiritum sanctum promittit: cuius infusio aposto lis ipsius nō multo post iesū ad resurrectionē ꝓmitte bat nō post āt ānos sexcētos arabibꝰ. Promissus ē au

tem nō homo: sed icorporalis ipsa atq; ueritas. Et cū
ctis christianoꝝ ducibus cōsentientibus: presertim il
lis: qui de promissione uerbis litterisq; testes erant:
quinquagesimo post resurrectionē die aspirauit felici
ter: & illuxit. Deinde quonā pacto uerisimile est chri
stianos oēs uolumina illa: que tanq̄ celitus data sum
mopere eo tēpore uenerabantur: ausos fuisse mutare.
Siqui aūt impii ausi sunt: tanq̄ pauci iprudentesq;: a
pluribus prudentibus cōuicti statim sunt: neq; obti
nuerunt. Rursus si sacra uolumina passim apud oēs
gentes deprauata fuerunt: multi subito animaduerte
runt: si alicubi solū cetera exemplaria reclamauerūt.
Sed omnino ipossibile est libros diuersis linguis: locis
tpibus editos: tā late subito sparsos: tā frequentatos
prorsus adulterare. Cur hereticoꝝ secte diuerse diuer
sas expositiones potius q̄ testus uarios adducebant:
audiuimus a pluribu s ethyopibus: & illis quidē litte
ratis: similia omnino apud illos sacra uolumina no-
stra in barbaris litteris: atq; apud grecos: latinosq;
existere. Scribit richoldus ebron theologus: se in asia
omnino eosdem textus apud iacobianos: nestorianos
q; christianos hereticos: atque apud nos legisse proin
de ipsum testamentum uetus rectum a christianis ser
uari patet. Quia cum translationes multas habeam⁹
& ante christum: & post christum editas: partim libe
riores: utputa que a iudeis ipsis facte fuerunt: partim
ad uerbum obseruatas: maxime a hieronymo: ubiq;
tandem precipua: imo omnia iesu christi mysteria fer-
me similiter reperiuntur. Et translatio hieronymi ad
uerbū facta ab omnibus iudeis tanquam uera admis
sa est: & ipsa quidem ad iesum confirmandum suffi-
cientissima. Verissima etiam illa: que a duobus & se-
ptuaginta

ptuaginta iudeis ante christum edita est: & apud gre
cos: latinosq;: & barbaros christiãos similis extat: cu
ius prima illa exemplaria: & hebraica & greca tertul
lianus etiam temporibus suis apud terapeum in pto-
lemei bibliothecis asserit extitisse. Neq; ab apostolis
eorũq; successoribus translatio huiusmodi olim uitia
ta fuit; tum quia difficile erat lõge diuulgatos: & ita
seruatos codices uitiare: tũ quia omnino stultum est
credere; tot tantosq; uiros testimonia iudeorum adulte
rasse ad iesum occisum uiuificandum: seipsos uero per
dendos. Denique frequentes obiectiones: & calum-
nie: insidieq; undiq; christianis illate: altercationesq;
sepius repetite admonuerunt christianos rectum scrip
turarum seruare tenorem. Quod si quis unq̃ a maume
thẽsibus audiuerit: aliquid ad maumethem pertinẽs
testamento ueteri fuisse subtractum: respondeat nul
lo unq̃ pacto iudeos cum christianis ad hoc agendũ
conuenire potuisse. Testamentum autem uetus neq;
apud iudeos; neq; apud christianos maumethensib9
quicquam fauent. Sed ut ad nouum redeam testamẽ
tum: hoc ipsum esse sincerum: constat ex apostolorum
discipulis: discipulorumq; successoribus: qui & operi
bus: & scriptis de textus sinceritate testimonia perhi
bent. Constat etiã ex antiquissimis conciliis sepe con
stitutis: ubi ad decem doctissimorum uirorum mili-
bus: qui circumferebantur codices examussim exami
nabantur: unde nihil unquam admissum est ab eccle
sia absq; examine seuerissimo. Garrit preterea mau-
methes successores apostolorum partem illam euan-
geliis addidisse: puta: quod homo ille iesus summus
esset deus: & uere mortuus. Primo quidẽ hoc in scrip
tis apostolorum; euangelistarũq; tam sepe: & eo ordi

ne: eaq; similitudine cōnexum est: ut nullo modo esse queat adiunctum. Deinde nihil aut difficilius psuadetur: q̄ quod homo sit summus deus: aut dissonantius proferri uidetur q̄ qđ uerus deus sit: & uere mortuus. Nūquid igitur hoc adiunxerunt: ut facilius qđ predicabatur: persuaderēt: nihil ferme hoc scilicet excepto ab his dicebatur: quod aut pfidos iudeos turbaret: qui dei: hominisq; coniunctionem illā non capiebant: aut romanos offenderent rerum dominos: q prohibuerant: quenq̄ absq; senatus auctoritate deū cognominari. Multosq; uolebant deos: neq; illos q dem summos: iesum uero et summū: & solum christiani absq; senatus approbatione uocabant. Atq; sciebant ob hoc dūtaxat: se arduam omnino prouinciā ingressos apud iudeos: gētilesq; ualde piclitari. Quamobrem quod additum maumethes inquit: minime omniū uidetur adiūctum: sed uere nimiū: simpliciter q; ab initio positū. At ipse uidetur oino pfunda christianoꝝ mysteria: q̄uis ea legerit: nequaq̄ intellexisse: ubi eni iesum legit esse dei filiū: atq; deū: putat christianos: deos illic duos inducere: patrē uidelicet atq; filiū. Atq; hūc in alcorano binariū deoꝝ numeꝝ detestatur: quod etiā a christianis est alienū: deū unū patrem filium spiritūq; putātibus. Ipse aūt licet nesciat: quomodo tamē miraculis christi cōmotus ipsū dei filium deūq; fatetur: ubi eum nominat dei flatū: spiritūq;: propriā dei aīam: uirtutem dei: uerbū dei: afflante deo ex uirgine perpetua natū. Preterea: quotiēs incidit in trinitatis nomē: hō tante rei prorsus ignarus: christianos falso nimiū: & inepte calūniatur: qđ tres deos adorent: nesciens proprietates diuinaꝝ distinguere personarum: ac simul seruare diuine substantie

unitatem:

unitatem: ipse tamen ueritate coactus: deum ubiq3 in plurali numero de se loquentem inducit: quod & moyses obseruauerat: qui in genesi deo modo singulare nomen: uerbũq3: modo plurale attribuit: certe unitatem substantie in deo seruans simul ac numerũ personarum. Dixit deus: faciamus hominẽ ad imaginẽ: & similitudinem nostrã: atq3 alia multa etiã clariora. Sed audi quomodo loquentem maumethes deũ faciat. Marie oium mulierum optime: & a nullo unq̃ tacte nostrã animam insufflauimus: & illã: filiũq3 suũ manifestum miraculum posuimus. Item cum multos nuncios miserimus: misimus tandem christũ marie filium: cuius sectatores fideles mansueto: & constanti corde fuerunt: ei nos euangeliũ dedimus: ut p ipsum homines dei amorẽ gratiamq3 assequerẽtur. Rursꝰ: christo multã contulimus bonitatem: eũq3 doctorez filiis israel preposuimus. Item: christum ad diuine legis cõplementũ misimus: christũ mariamq3 miraculũ fecimus: optimũq3 iis in paradiso locũ dedimus habitandũ: ac sepe similiter. Quãobrem & si arrogans fuisset negari nõ põt: nõ minus ignorãtie q̃ arrogãtie uidet esse culpãdus. Multũ. n. suã arrogantiã tẽperauit cum dixit in alcorano: se miracula neq3 fecisse: neq3 facturũ: plurima ignorare: esse purũ hoiem: q̃uis nũciũ a deo inspiratũ: neq3 se dare posse ueniã peccatoꝝ. Vetuit se inuocari: & adorari: cõfessus est insup eẽ in libris suis nõnulla: de quoꝝ ueritate dubitari possit. Ex quo apparet ipsũ ueritatis spiritũ nõ fuisse: multum quoq3 alcorani auctoritati detraxit: cũ inquit. Quicũq3 deũ unũ adorans honeste uixerit: siue iudeꝰ siue christianus: siue saracenus sit: misericordiã: salutemq3 a deo cõsecuturũ. Auctoritatẽ uero euãgelii ma

nifestissime confitetur: cum lumen: directionem: perfectionemqꝫ cognominat. Vnde et maumethis secta tores: eo concedente: fatentur: nouo testamento accedente: ueteris testamēti ritus magna ex parte merito cessauisse. Testamentum uetus nouumqꝫ eo pacto intelligunt: & obseruant: quo exposuit: mādauitqꝫ maumethes: qui se utriusqꝫ uerissimum interpretem esse asseuerauit: creationem mundi: ade progeniem: historiam omnem hebraicam probant: & christi doctrinā Expectant antichristum fore pessimum hominē: quē a christo occisum iri putant. Item corporum resurrectionem: ultimum iudicium: supplicia & premia sempiterna: christum proximum deo sedentem collocant Maumethenses christi oratione: qua & nos quotidiana: utūtur ad deum: pater noster: & reliqua. Sed ubi nos dicimus: & ne nos inducas: ipsi dicunt: deus fuit & deus erit: maumethes missus a deo.

¶ Causa erroris iudeorum maumethensium gentilium. Caput. xxxvii.

QVeritur: que nā causa sit: que iudeos adhuc multos in perfidia detinet: propheticorum: christianorumqꝫ mysteriorum diuina ꝓfunditas: & quia diuina ideo humana intelligētia non penetrabilis: atqꝫ e conuerso. Rursus ingenium mercenariorum: miserabiliumqꝫ iudeorum incultuꝫ prorsus: & pertinax. Auaritia tum eius: quod suum est seruandi: tum faciendi fenoris inexplebilis: naturalis suorum amor: inatum odium christianorum. Quid autem post beatum gregorium barbaros plurimos traxit in heresim: difficillima diuinarum litterarum interpretatio: barbarorum genus nimium imperitum. Violenta maumethis regis arabum ma

nus

nus:ſeptemqꝫ regum ipſi ex eius familia per ordinē
ſuccedentium leges. Acceſſit & licentia largior: uerū
quid gentiles olim a uera hebreorum religione detor
ſit: mandata ambitioſorum principū: etas parum eru
dita: profuſa licentia: fallacia demonum malignorū.
Auxerunt errorem deinde blandimenta: adulatio-
neſqꝫ poetarum: detinet autem omnes facile: in quo
uis errore: mos patrius: & diuturna conſuetudo. Nō
poteſt conſuetudo in errore chriſtianos legitimos de
tinere: qui a principio religionem ſuſceperunt ab erro
re ſemotam

¶ Nihil autem opus eſt: ut longa diſputatione confir
mem: que chriſtus: eiuſqꝫ diſcipuli credenda: ſperan-
da: agenda propoſuerunt. Satis eni ueritatis: aucto
ritatiſqꝫ habent: cum a diuia ueritate procedere iam
probauerimus. Maximam igitur chriſtianorum inſti
tutionum promiſſionumqꝫ rationem aſſignauerim⁹
cum pythagoricorū ritu dixerimus: ille dixit. Memi
nerimuſ autem turbari non oportere: ſi horum min⁹
capaces poſſimus eē: maximum enim diuinitatis eoꝝ
ſignum hoc eſſe cenſeo. Nempe ſi ea mens noſtra peni
tus cōprehendit: minora ſunt mente: ſi talia ſunt: di-
uina eſſe non poſſunt: ſi enim diuina ſunt: capacitatē
omnem humane mentis excedunt. Fides: ut uult ari
ſtoteles: eſt ſcientie fundamentum: fide ſola: ut plato
nici probant: ad deum accedimus. Credidi inquit da
uid: & preterea ſum locutus. Credentes igitur: pro-
pinquanteſqꝫ ueritatis: bonitatiſqꝫ fonti: ſapientem
beatamqꝫ uitam hauriemus.

LAVS DEO

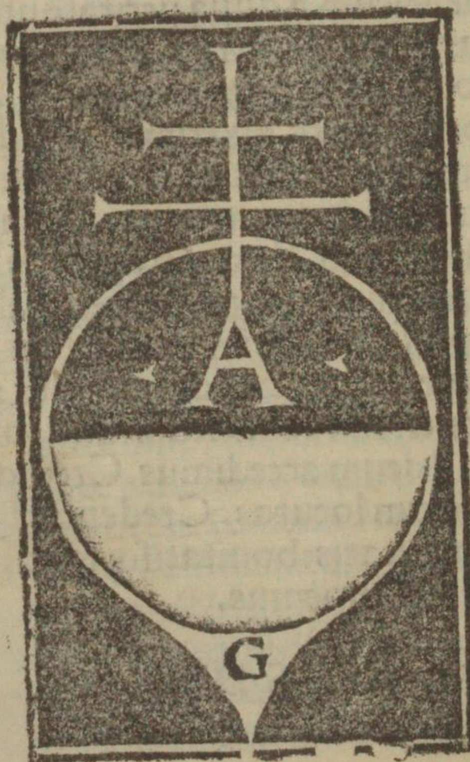
¶ Finit aureũ opuſculum domini Marſilii ficini floꝛ rentini: doctoris & grece & latine doctiſſimi: de chriꝛ ſtiana religione: nouiſſime poſt omnes impreſſiones diligenter recognitum: cũctiſq; mendis expurgatum ı impreſſum autẽ Venetiis ſumma diligentia per Cæꝛ ſarem arriuabenum uenetum. Anno ab incarnatione domini mileſimo quingenteſimo decimo octauo: die uero trigeſimo martii.

Regiſtrum

Omnes ſunt quaterni.

A B C D E F G H I K L M

1518. Marz. li 30—

ex libris Antonij De Turre 1740=

Memoria

Li 9. 7bre 1745: li Austriaci abandonorono Parma li 10: 7bre: entrorono in Parma Li Spagnoli

1746. à 10. Aprile dopo il blocho di un Mese li Tedeschi entrorono in Parma, li Spagnuoli gran parte fugiti col March: di Castelar da Trane v.ª uia oue ruinorono il mondo. li lasiati in Castelo il venerdì seguente restorono prigionieri di Guerra

18. Giug.º sotto Piacenza segui un fatto Sanguinosso colla pegio delli Francesi Napolispani, e Genouesi

10 Agosto volendosi ritirare da Piacenza li Napolispani Galli e Genouesi furono atacati da Tedeschi quali riportorno una compita uitoria entrando in Piacenza.

rimasero padroni del Campo ove tro-
vorno Canoni Dieci, navi mortai da bo-
bandiere Tromba con navie Correte
ma la Morte del General Babiani
fu molto sensibile per li Austriaci es-
do valorosissimo
a 16 s'impadronirono di Piacenza, ove
dosi di nuovo il Mare di Castelar fug-
con parte del presidio, il resto fu prigi-
niere di Guerra, trovorono Canoni bo-
in Piacenza Panni di Spagna per
vestire 30milla homini, li magazi-
pieni d'ogni bisognevole, si al vitto
per difendere la Piazza
In tanto s'intese la morte improvisa di
Filip. V. seguita li 9. Ago. Re di Spag. e suoi
alleati si ritirorono sotto Tortona.

